

443
E 99



Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
443 E 99



Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
443 E 99



Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
443 E 99



Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
443 E 99

IV
1631
443
KW
E99

't Woordt is Vlesch geweest:

D A T I S :

Zhien Predicatie

Over 'tbegin van't Gerste Capittel des Euan-
geliums J O A N N I S.

Door

V A L E N T I U M S M A L T I U M.

Vertaelt door D. R. C.



Tot R A K O IV

By Sebastiaen Sternackfi.

Anno 1631.

2

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

LIBRARY

PHYSICS DEPARTMENT

5720 S. UNIVERSITY AVENUE

CHICAGO, ILLINOIS 60637



UNIVERSITY OF CHICAGO

PHYSICS DEPARTMENT

CHICAGO, ILLINOIS

Predicatie over't begin

van't eerste Capittel des Euangeliums

I O A N N E S.

Eerste PREDICATIE.

DAT de Heylige Joannes de beschrijvinge zijns Euangeliums op eene andere wijze aenbaught dan d'andere Schrijvers des Euangeliums / is by een peder bekend : Doch waer in eyghentlijck dese verscheydenheydt ghelegghen zy / schijnt niet van een peder ghetrefte nochte verstaen te wesen. Want de meesten hoop is van ghevoelen / dat Joannes in Christo heeft willen beschrijvinghe doen van eene sekere Goddelijcke nature. Welck hoe vrcemt en verre het van de waerheydt zy / uyt de verklaringhe der Woorden blycken sal. Segghen der halven / dat Joannes van de andere Schrijvers des Euangeliums hier in verscheyden is / dat de andere Schrijvers vooz bewesen ende als buyten dispute schijnen te stellen / dat Iesu is de Christus, sonder 'tselbe particulierlijck ende in't bysonder te bewijzen / dan alleen vooz soo veel de vertellinghe van d'Historie sulcx eenighsins schijnt mede te brengen. Maer Joannes vooz al eer hy koemt tot het leven en daden Jesu Christi pooght met alle kracht te bewijzen / dat die Iesus / wiens Historie hy wilde gaen beschrijven en niemant anders dan hy alleen / de Saligmaker des Werelts is. Hier toe schijnt hy occasie gehadt te hebben / dooz dien datter te dier tijdt doe t'Euangelium begonde ontdeckt te worden / noch een ander was die vooz de Saligmaker des Werelts ghehouden wierde / te weten / Joannes de Dooper. Want aldus ghetuyghe Lucas van hem : Maer 'tVolck verwachtende, ende alle in hare herten denckende (of overlegghende) van Joannes, of hy niet misschien Christus ware, heeftse Ioannes alle gheant woordt, segghende, etc. Soek schijnt dit de oorzaak te wesen / waerom in dit eerste Capittel Joannis soo menigmael

Inhoudt vā
'tbegin de-
les Capit-
tels.

Waer in
Joannes int
begin zijns
Euangeliums
van d'andere
Schrijvers
verscheyden
zy.

mael mentie wordt ghemaect van Joannes den Dooper/ nits-
gaders van zijne ghetuyghenisse. Soo bewijst dan wel Joan-
nes in desen aenbanck des Capittels de Goddelijckheyt Jesu
Christi/ doch geen andere dan die ware en eyghentlijcke/wacr-
mede hy door de Goddelijcke goedicheyt zijns Vaders is be-
gifticht gheweest/verhalende alle waerdicheden en uytsteckselen
waer in Christus alle andere was overtreffende. Dese waerdiche-
den en uytsteckselen Jesu Christi betoont hy op vierderley wij-
se. De eerste wordt ghenomen van sommighe seer Goddelijcke
eyghenschappen des Ampts ende bedieninghe Jesu Christi/ in
haer selven aenghemerckt; De tweede / van de vergelijckinghe
Jesu Christi met Joanne den Dooper. De derde/van de geloof-
waerdicheyt en authoyteyt der Apostelen; De vierde / van t
bysondere ghetuyghenisse van Joannes de Dooper selfs. Welck
wy nu alles ordentelijck sullen gaen verklaren.

Dierderley
wijse op welc-
ke Joannes
bewijst dat
Jesús een
Salighma-
ker des We-
relts is.

Van de ey-
genchappē
des Ampts
Christi, in
haer selven
aēgemerckt

Wat het is
dat Joannes
wederlept.

Die eyghenschappen Jesu Christo verhaelt alhier de h. Jo-
annes. De eerste is begrepen in dese Woorden: In [den] begin-
ne was de Reden [of t'Woordt, hoewel oneyghentlijck] ende de
Reden was by den Godt, ende de reden was Godt [of een Godt,
na Nederlandtsche wijze van spreken] Dese was in [den] beginne
by Godt. In welke Woorden twee dinghen staen aen te merck-
ken/ 1. In wat boeghen Joannes eenighe bedeckte teghenwerpin-
ghen voorsz. komende / t'geene wederlept dat hem in de weghe
konde zijn. 2. Hoe ende op wat wijse hy de voorsz. eyghenschap-
pen des Ampts Christi beschrijft. Twee dinghen waerender
die Joanni in zijn voornemen (twelck was de beschrijvinghe van
d'uytneementheyt Jesu Christi) in de weghe konden zijn. t'Ec-
ne/dat Joannes de Dooper voorsz. Christum ghekomen was ende
zijne bedieninghe en Ampt aenghevanghen hadde; Het andere/
dat in t'begin des Euangeliums/ twelck zijnen acubanck neemt
van de bedieninghe Joannis des Doopers af Christus teenniael
onbekent was. Wt welke beyde dinghen yemant konde mey-
nen te moghen besluten worden/ dat veel eer Joannes de Doo-
per/ dan Jesus/ voorsz. de Messias te houden ware. Dese beyde
dinghen wederlept Joannis, stellende teghen d'eerste teghenwer-
pinghe/dat zijne segghen; Dat de Reden, dat is Jesus / gheweest
is

is in[den] beginne, te weten / doe Joannis heeft aenghebanghen te leeren / dats te seggen / dat hy (Jesus) doe ter tijt niet alleenlijck al ten aensien van zijn wesen [of leven in dese werelt] maer oock ten aensien van zijn Ampt ende bedieninghe / waerlijck voorhanden is gheweest / die geene zijnde waer vooz hy naderhandt hem selven uytgaf : Ende dat hy niet daerom nae Joannes den Dooper en was ghekomen / om dat hy minder en lagher was dan die / maer om een gants contrarie oorsake ; Welcke is : Dat Godt dien grooten Gesant / die nu vaerdigh stont om te komen / ende om wiens wille Joannes tot een voorlooper ghestelt was / niet en wilde senden vooz al eer hem den wegh van een ander bereydt soude wesen. Daerom gebuyckht hy de Woorden / in[den] beginne, namelijck / des Euangeliums / twelck van de Predicatie Joannis af / zijn begintsel heeft ; Gelijck mede te sien is uyt den aenbanck van t Euangelium Marci / die aldus seyt : ^{Act. 1. 11. 21.} 'Begin des Euangeliums Iesu Christi, ghelijck gheschreven is, siet ick, sende, etc. Hier is't oock dat Petrus in de verkiepinghe van Matthias die in de plaecse van Judas soude komen / seyt datmen so een persoon verkiefen moeste die kennisse hadde van alle daden en gheschiedemissen die t Euangelium aengaen / beginnende van de Predicatie Joannis tot den dach toe dat Jesus ten Hemel is opghenomen. In den beginne / segge ick / was, dat is / was inder daet in wesen / de Reden, dat's te segghen / de Heere Jesus / niet alleenlijck ten aensien van dat hy al ghebooren / maer oock ten aensien van dat hy tot zijn Ampt al verordineert was. Want dat Christus / ten opsichte van zijn Ampt en bedieninghe de reden ghenoeit wordt / is een sake die vast gaet. Waer van naderhant breeder.

De 2. tegenwerpinge voorkomt Joannes / wanneer hy seyt / dat de reden by Godt was, dat is / Gode alleen bekennt was ; op gelijckelike wijze als oock tleven gheseydt wordt by Godt gheweest te zijn. Ende datmen dienbolghens / daer uyt / dat hy van den beginne by de Menschen onbekent was / niet en kan besluyten / dat hyder gants niet gheweest en heeft / en oversulcks vooz den eersten Ancheur des Euangeliums / oste Messias / niet soude moesen ghehouden worden. Nu / om datter dies tijds veel aenghelegghen

1. Joam. 1. 1.

legghen was / datmen wiste / dat Jesus al van den beginne aen ende oock inder daet de Reden/ of Salichmaecker des Werelds ten die eynde van God verordincert / hoewel niet stract in begin ontdeert nochte van eē peder daer vooz bekent synde/ geweest was / so herhaelt Joannis/ volgens zynen styl en wijse van spreke/ beyde die dingen gesamenlijck/ seggende: Dese, te weten / Reden was in [den] beginne by Godt. Ende dit meynen wy te sijn den waerachtigen en rechten sin van dese woorden Joannis.

Deef. 2.

Tegenwer-
pinghe.

Nemant sal segghen/ dat wy verre verdoolt sijn/ ende niet sulcke dinghen vooz den dagh komen / die tot noch toe van niemant onder de Christenen vooz den dagh ghebracht sijn ; Dat dese woorden in 't alghemeyn en bysonder al heel anders verstaen worden van de gheene die den Naem van Christenen draghen.

Antwoorde.

Doch hier op geven wy tot antwoorde / datmen in Goddelijcke saecken geensins daer nae en moet braghen / wat ober langh of van veelen gheseyt zy / waermermen goet bescheyt heeft / dat het strydt met de naeckte waerhepde der H. Schryfture. En (met Godts hulpe) sullen wy bewijzen / dat alle opinien en gronden van onse partijen/diese wyte dese woorden halen / geensins op de Schryfture ghefondeert en sijn ; Dit alvoorens segghende / dat in allen ghevalle ons ghevoelen soodanich is / dattet niet Leughenachtichs / niet ongherijmits / en eyndelijck niet schadelijckis in en heeft ; Sulckis dattet van alle die den name Christi belijden wel soude kunnen goet ghekent worden. Welckimen oock in 't alghemeyn van alle punten waer in wy van haer verschillen/ soude mogen seggen; Oversulcx dit ooc by wijse luyde geen kleyn bewijs van waerhepde aen onse zijde en is : Te weten/datmen ons niet soo seer nae en geeft dat wy valsche dinghen drijven/ als/ dat wy de geene die waer sijn niet ghenoechsaem nochte ten vollen en verstaen. Waer van 't laetste / onser by een peder doen erbarmen ; 't Eerste/ by niemant ghehaet maken moet. Doch laet ons nu eens gaen besien hoedanich daer sijn d'opinien en gronde onser partijen ober dese woorden Joannis. d' Eerste is : Dat Jesus Christus de Reden soude ghenoeemt worden / niet alleenlick om dat hy eerst van allen den wille Godts / aengaende onse Salichepde/ ons heeft voozghestelt/ even als wy dooz onse reden ofte

Maerom het
ghevoelen
welck in dit
Boeck staen-
de gehouden
wordt/aen te
nemen zy.

't Gevoelen
der Partijen
bende Reden
Godts.

ofte woorden den sin en meyninghe onses herten aen anderen doen weten: (Welck sommighe oock bekennen te blijcken vers. 28.) Maer mede / om dat hy is het wesentlijcke Woordt Godts 'welck van naturen in Godt in-is; 'Welck zy dan voorts (ghebnyckende daer toe verscheyden opinien van verscheyden Philosophen) meynen te zyn een selvighe wesentlijcke Godt met dien eenighen Godt / te weten / met den Vader. Doch dat die hare verdichtsels te verwerpen zy / sal een yeder konnen mercken / wanneer hy maer acht geeft / dat dese meer dan Philosophische vernuftseringhe noyt heeft konnen in ghedachten komen van Joannis die voor hadde 'tghemeyne Volck te onderwijzen / en haer te betoonen dat Jesus was Christus / ghelijck hy Cap. 20. seydt voor ghehadt te hebben in zyn schrijven. De supberheydt der H. Schryfture soo te willen vermenghen met de Philosophye / dat gene van dese een Weleghster soude zyn / is de Religie onder de voert treden / ende de Philosophye stellen boven de Theologie. Ende is onder anderen / dit mede een oorsaccke waerom wy niet veel willen legghen Hayzschaben met de ghene die op dese Philosophische wijsheydt (die nochtans niets om 'tlijf en heeft sich verlatende / al wat haer in den Krop konit / van den Sone Gods durben uyt snuyten / ten eynde wy teghen luden die de Religie weynigh schijnt ter herten te gaen / niet mede en schijnen te verpdelen ende van de Religie niet veel wercks te maecken. 'tSy ons ghe-noech / dat de partisen niet en konnen ontkennen / dat de beteyckenisse die wy het Woordken Reden toe-eyghenen / een rechte en ghebnyckelijcke Figuerlycke wyse van sprecken is. Welcke beteyckenisse van Joanne selfs / vers. 18. Opt alderklaerste is uytghedrukt / met eenen te kennen ghebende / wie de ghene is die hy in alle de voorgaende woorden gemeynt heeft. te weten / Jesus Christus. Want dese is die Reden, ende is alsoo ghenoeemt / over- nuiders hy ons Godt / dat is / den wille Godts / gheopent ende ver- klaert heeft. Ondertusschen kan't oock wel zyn / dat alhier ghe- bnyckt is een andere Figuerlycke wyse van sprecken / te weten / wanneer voor de oorsaccke van eenich dinck wordt de vrucht of 'twerck datter uyt ontstaet. Want eben als Christus ghenoeemt- wordt de waerheydt, de verrijssenisse, en oock het Leven / uyt oor- saecke.

Wederleg-
ginghe des
selven.

Daerom Je-
sus de Reden
Godts zy.

saecke dat hy een Aucteur en Pontepne is van de Salichmaken-
de waerheyde/verrijsenisse/ en eeuwighen Leven : Alsoo kan hy
hier oock de Reden Godts ghenoeit worden/om dat hy een eer-
ste en bysondere Verkondigher een Aucteur is gheweest van de
Reden / dat is / van den wille Godts. Daerenboven soo is aen
te mercken dat de Heere Jesus de Reden Godts is. Nu soo en
is niemant zijn eyghen selfs Reden. Waer uyt blyckt dat het soo
verre van daer is/datmen hier uyt / om dat Christus de Reden
Godts ghenoeit is/soude konnen besluyten/dat hy deselve God
is niet den Vader/datmen veel eer uyt het selve vastelijck kan be-
sluytē dat hy geensins die selvige eeuwige God is die de Vader is.

Twerde ber-
dichtsel.

Dit eerste verdichtsel alsoo wederleydt hebbende / laet ons nu
voortgaen tot het tweede/dat zy nemen uyt het Woort was, welck
Woort zy op een wonderlijcke wijze verdraepen / haer selven be-
hagende/wanneerse daer uyt betoonen dat hy al gheweest is/doen
het beginsel was/en niet en heeft begonnē te sijn in eenich beginsel.

Antwozdt.

Teghenwer-
pinghe.

Also bechten zy tegen haer eygen schaduwē/want wie van d'onse
ontkēde dat Jesus inder daer selve in den beginsel gheweest is :
Maer segghense wie en weet niet dat Jesus in het beginsel zijns
Ampts gheweest is : Tis soo verre daer af/dat soodanighe reden
d' Apostelen soude passen / datse voor geen wijs man betamelijck
is. Voor eerst en weet ick haer niet of yemant vande onse also ge-
schreven heeft/dat dat beginsel te verstaen zy van het beginsel des
Ampts Christi/doch onse Wederspreckers nemen musschien / op
dat zy oorsaecke souden hebben om ons te bestraffen / het Ampt/
Christi en het beginsel des Euangeliums voor een en de selve saec/
dewelcke nochtans verscheyden sijn/daer na segge ick dat wel nie-
mant heeft konnē twisfelen/of Christus int beginsel des Ampts
Christi zy geweest/maer datmen niet recht konde twisfelen of hy
int beginsel des Euangeliums geweest sy/ dewijl het beginsel des
Euangeliums als boven bewesen/een weynich verder/ dat is tot
de tijden van Joannes de Dooper moet uytgestreckt worden/als
Christus zijn Ampt noch niet hadde aengebange : Dat dan onse
Wederspreckers ophouden van also tegē ons aen te gaen/laende
en stekende haer eygē schaduwē/want wy en sijn so seer niet ont-
bloot van alle verstant en oordeel/dat wy souden segghen dingen
die openlijck tegen de reden strijden. Nu

Antwozdt.

Nu komen wy tot het derde Verdichtfel / 'twelckse hebben in't
Woordt Begin; Want die segghense te moeten verstaen worden
 van't begin aller dinghen / En om dat vooz 't selve begin gheen
 tyd maer niet dan eeuwigheydt en is gheweest; daer upt gaense
 dan beslypten / dat Christus zy gheweest van eeuwigheyt. Hier
 op antwoorden wy: Datter niets en is / ofte vande partijen kan
 by-ghebracht worden / 'twelck ons dringht om alhier door 't sim-
 pelijck-ghestelde **Woordt Begin**, te moeten verstaen 't begin der
Scheppinghe / nadien't secker is / soo in't Oude / als Nieuwe
Testament / dat het **Woordt Begin** kan verstaen worden van't
 begin van dese ofte die dinghen van welke ghehandelt wordt.
 Dit seyt de Heere Godt: (Staet by Esaiam) In Egypten is mijn
 Volck afghedaelt in den Begin, om aldaer een Inwoonder te zijn,
 Ende Assur heeft het sonder alle oorfaecke gelaster. Wie sal nu
 hier derben segghen dattet Volck van Israel van alle eeuwigheyt
 in Egypten is afghedaelt / na diender doch in de H. Schryfture
 een tyd is upt-ghedruckt? Dan. 8. 1. leestmen aldus: Ick Da-
 niel, nae het ghene dat ick ghesien hadde in den Begin, heb ghesien
 in myn Visioen, &c. Hier houden wy ons van ghelijcken ver-
 sekeret dat niemant upt dese woorden sal durben staende houden /
 dat Daniel zijn Visioen ghesien heeft van eeuwigheyt / niet te-
 ghenstaende men leest / dat hy't ghesien heeft in't Begin. In't
 Nieuwe Testament leestmen dat Christus zijne Apostelen al-
 dus aensprecket: Enghy sult oock getuygenisse geven die van den
 Begin met my zyt. Ende als ick (seyt Petrus) hadde begonnen
 te spreken, viel de Heylighe Geest op haer, ghelijck oock op ons in
 den Begin. Gelijck dan secker is / dan op d'eerste plaetse ghe-
 sproocken wordt van een Begin niet simpelijck / maer na de ma-
 terie waer van ghehandelt wierdt: (te weten van't Begin des
 Ampts Christi) en op de laetste / van't Begin van d'uytstortinghe
 des Heylighen Geests / op den Pinxterdagh geschiet. Alsoo kan
 mede upt het **Woordt Begin**, hoewel simpelijck ende alleen ghe-
 stelt zijnde / gheensins beslooten worden / dat alhier van't Begin /
 sonder opsicht op eenigh dunck / ghesproocken wordt. Doeght
 hier noch by / dat 't zy oock wat Begin men alhier verstaen wil /
 nochtans alle Begin te veel verscheelt van d'eeuwigheyt; jae so

Derde Ver-
 dichtfel der
 Partijen.

Antwoorde

Door
 't **Woordt**
 Begin
 moet ver-
 staen worde
 't Begin van
 eenigh secc-
 ker dunck.
 Esai. 52. 5.

Joan. 15. 27
 Acto. 11. 15

veel/dat het eene het andere wegh neemt. En als men de saecke
 wat nauwer wil insien / wat sullen doch de Partijen winnen/
 wanneer men al toe geeft/ dat Begin op dese plaetse (daerse tallen
 soo hebben willen) Eeuwicheyt te seggen is? Genomen/ seggh ick/
 dat Begin eeuwicheyt te segghen is. Wat konnense hier uyt voor
 haer ghevoelen doch besluyten / dat vast en bondigh zy? Dat
 Christus voor alle eeuwen van eeuwicheydt gheweest zy? Geen-
 sins. Want Joannes en seyt anders niet / dan dat Christus ge-
 weest is in de Begin. Waer uyt dan niet meer soude konnē bello-
 ten worden/ dan dat Christus is geweest in de [genoemde] Eeu-
 wigheyt. En aengesien [nae haer seggen] de Eeuwicheyt alle
 tijt voorledene/ teghenwoordighe en toekomende begrijpt/ wie en
 siet dan niet hoe oolijck en nietigh de Sluyt-reden der partijen
 sal moeten zijn/ wanneer men daer uyt dat Christus is gheweest
 in de eeuwicheydt / wil gaen besluyten/ (gelijckmen doch in aller
 manieren besluyten moet/ salmen anders ten propooste spreken)
 dat hy gheweest is voor alle eeuwen / ofte van alle Eeuwicheyt?
 Want daer is een wijdt verschil tusschen van alle Eeuwigheyt,
 ende inde Eeuwicheyt. En daer kan niet recht yet gheseyt wor-
 den in de Eeuwicheyt geweest te zijn/ welck nochtans niet en is
 gheweest van Eeuwicheyt.

Derde Ber-
 dichtsels der
 Partijen.

Derde en laetste Verdichtsels van onse partijen is/ datse seg-
 ghen/ dat Christus voor alle eeuwen is gheweest/ of was by God.
 Welck soodanigh is dat het geensins op zijne eyghen / maer op
 eene vzeemde ende ontleende kraecht steunt / te weten : soo't waer
 ware en vast gingh / dat Begin soodanighen Eeuwicheydt be-
 reykenden als die Luyden haer inbeelden. Maer dat ontkent
 zijnde / soo valt alles om veer watse daer op ghebouwt hebben.
 Ende konnen die Woorden of figurlijcker wijze (ghelijck een
 weynigh voor henen is aenghetwesen) ghenomen worden soo dat
 die gheseyt soude worden by Godt te zijn die Gode alleen/ bekent
 is ; of doock eyghentlijck. Want wy en bindender gants geene
 ongherijmptheyt in/ soomen seyt dat Jesus Christus in't Begin
 des Euangeliums by Godt gheweest zy/ nadien niet dan al te
 secker is dat Jesus Christus de Sone des Menschen, ten Hemel
 op-gheklommen en van den Hemel afghedaelt is om ons den
 Wille

Antwoorde.

Wat het zy
 by Godt te
 wesen.

Wille Godts te verkondighen. Want soo woerter betuyghe in de plaetsen Ioan. 6. 62. en 16. 28. Item 3. 13. Oock wast in aller manieren geboeghlyck/ dat gelyckerwijs Iesus Christus te boven ginch alle zijne Met-genoten/ ende zijne Leere in Goddelijchheydt alle andere overtreffen / alsoo mede de maniere ende wijse op dewelckse hem geopenbaert was / te boven soude gaen alle andere/ waer op andere Menschen hare Leeringen mochten gheopenbaert en kondigh ghemaectt zijn gheweest. Nu / om dat alle andere die opt last hebben ghehadt om 't Wolck Godts te leeren / of door Engelen / of door Gesichten worden onderricht / soo ist eenichsins nootsaeckelijck gheweest / dat Iesus Christus van Godt selfs / sonder yemants dienst of tusschen-koniste / onderwesen soude worden. Want dese maniere van onderwijzen is d' alder-volmaeckste en Goddelijckste van alle die der zijn. Moeten oversulckis in deser boeghen gants eygentlijck ende eenvoudelijck verstaen worden de Woorden Christi Ioa. 8. 28. Gelyck my de Vader geleert heeft, so spreke ick. Oock en sal't niemant wonder gheben / dat Christus in dier boeghen ten Hemel opgetoghen ofte verheben zijnde / van zijnen Vader gheleert is gheweest / wanneer hy maer aenmerckt / dat Paulus / die een Dienstknecht Iesu Christi was / ten Hemel opghenomen wierde om aldaer van Christo selfs te leeren / t'gheen hy naderhandt anderen gheleert heeft. Iac 't soude ongherijmt moghen schijnen / dat sulckis den knecht hadde konnen ghebeuren / ende den Heere niet.

Want wesent
lijcke en lie-
hamelijcke
sien des Hee-
ren Iesu in
den Hemel/
eer hy zijn
Ampt bedien-
den.

Dan d'opne-
minge Pauli
ten Hemel.
2. Coz. 12. 2
3. 4.

Ondertusschen en ist niet stil swijghens voor hy te gaen / dat gelyckerwijs dese Woorden : In [den] beginne was de Reden, ons Argumenten gheben teghen onse partijen : (te weten : In dien Christus de Reden is / ende de Reden Godts / hoewel in't begin hy Godt gheweest zijnde / nochtans Godt selfs niet en is / waer van hy de Reden is / dat dan Christus noch Godt selfs / noch oock van eeuwichheyde gheweest zy.) Alsoo oock dese Woorden / Ende de Reden was by den Godt, ons soo vasten Argument en bewijs gheben dattet door geen Menschen vernuft / zy zijn dan soo listigh en subtilalisse willen / minnermeer kan onclost en gheswacht worden. Want het is secker / selfs oock nae getuygenisse

Argumenten
tegen de Par-
tijen / opt de
Woorden.
Ende de Re-
den was by
Godt.

der partijen / dat het Griekische Woord ^{θεός}, [Godt wanneer't een de of die voor sich heeft / den Vader beteyckent / of (soo'e segghen) de gantsche Drie-eenicheydt. Waer uyt men met recht kan besluyten / dat Christus een ander Godt zy dan om de Vader / of de [genoemde] Drie eenigheyt. Want niemant en kan by hem selven zijn. Dese verdichtsel dan varen latende / moeten wy ons vast houden aen de sacche selfs / vastelijck stelende / dat de Heylighe Joannes door dese zijne woorden seeckere bedeckte teghen-roepinghen die inghebracht konden worden teghen de Doortreffelijckheyt Christi / waer van hy voor hadde te schrijven / voorkomen / midtsgaders de twijffelinghen die niemant konden ontroeren / wegh genomen heeft ; te weten: Aldus: Dat alhoewel hy bekent staet / dat Joannes de Dooper ten aensien van de tijdt / was voor Christum / en Jesus oock in't Begijn des Euangeliumis niet bekent en is geweest : Ondertuschen nochtans ontkent dat Jesus Christus minder was dan Joannes de Dooper. Overmits Jesus Christus te dier tijt doe't Euangelium begon en Joannes zijn Leer aempt aenvingh / al in wesen / ende al de Reden / dat is / Salichmaker des Weerelts / was / tot dat Aempt bescheydenlijck van Godt verordineert / op dat hy't kortst daer nae aenvanghen ende in't werck stellen soude. En of hy schoon voor de Menschen onbekent leefde ende (om den Euangelist Joannen in zynen styl nae te bootfen) by haer noch niet en was / eventwel al by Godt gheweest zy / die om seeckere oorsaecken ghewilt heeft dat hy eer een Salichmaker des Weerelts soude zijn / dan den Menschen ontdeckt ende bekent worden / op dat oock hier uyt de Hooghwaerdicheydt des Heeren Jesu blycken mochte. Dit zy dan ghenoech aengaende 'reerste Lic deser eerster Woorden / waer in / als gheseyt is / Joannes wederlegginghe doet vant 't gene dat teghen de uytneemtheydt Jesu Christi konde tegen worpen worden.

Nu moeten wy komen tot het tweede / waer in aen te mercken staet / hoe de H. Joannes dese Eyghenschappen des Ampts Christi / in haer selven aenghemerckt / gaet beschrijven. Dewelcke drie in ghetal zijn. d' Eerste doet hy af in dese woorden : Ende de Reden was Godt / of een Godt, nae Nederlantische Eyghenschap

schap van spreken. Hy noemt de Reden daer hy van vooz heeft /
 Godt / Ende verheftse daer mede boven alle andere / oock van
 Joannes de Dooper. Om dit te beter te verstaen / moeten wy
 twee dinghen doen. 'tEene is / dat wy gaen besien wat hee gene
 zy dat onse partijen hier wylt smeden. 'tAndere/welck daer
 zy de rechte sin en meynunghe deser Woorden.

Wat het eerste belanght: Hier roepen onse partijen en beha-
 ghen hun selven wonderlijcken seer / wanneer se hare saccke met
 hoogh-bravende woorden op pronckende/de selve den onervaren
 in deser voeghen soeckien in de hant te steecken: Siet eens / (seg- Teghentoe-
pinghe.
 ghense) wat can Joannes kilaerder segghen tot bewijs vande
 Godtheydt Christi / dan dat hy hem op't alder-eenvoudighste/
 en zonder eenich by-weghsel / Godt noemt/wanneer hy seyt dat
 die Reden / die van den beginne was / die by Godt was/oock
 Godt geweest is: Om alsoo alle twijffelinghe dieder wylt het qua-
 lijck verstaen van de voorgaende Woorden noch eenich mochte
 wesen/wegh te nemen? O! ghy ellendighe / O! ghy verloren:
 (segghense die noch 'tsachtste spreken) O! ghy verdoemde! O!
 ghy vermaledyde (segghense die door den Geest van Antichrist
 ghedreuen worden) Herianen. (Want soo willense ons juist hee-
 ten) die soo openbare naeckte Woorden des Euangelists Joan-
 nes niet en gheloofte / ende niet en wilt aflaten r'ontkeimen dat
 Jesus Christus Godt is! In deser voeghen moeten wy de luy-
 den teghen ons niet Auctoriteyt hoozen spreekien en bulderen;
 sonder datmen eens de patientie geeft om ons te hoozen antwoor-
 den. Want altydt gatet soo / dat de gene die yet ontkeint daer de
 Menschen veel van houden / r'zy dan soo valsche en grof alst wil/
 van weder geshaedt wordt alle Menschen in de weghe is / en aen-
 ghesien wordt als een die't wonder is dat hy niet levendigly in
 d'Werde versinckt. Soo grooren verwonderinghe en schrick can
 een dinck / hoewel dolingh en valsche zijnde / alsd maer niet den
 schijn van Outhepde en gruyshent is opgheproncke/in de herten
 baren. Soo voer Luther / doe hy lochende dat de Paus' tgeen
 is daer hy hem vooz wylt geeft; doe hy de Wisse niet soo veel toe
 en schreef als andere wel deden: doe hy niet meer dan slechts een
 wenck gaf datmen op meer andere Papistighe hoegh-geachte

en aensienlijcke verborghentheden sich niet en moeste verlaten : En nochtans heeft de tijdt geleert / dat alle die dinghen die van 't grootste deel der Christenheyde in Europa / groot gheacht en aenghebeden wierden / Onheylige en Oudtwijfsche fabulen sijn. Aan der halven wel zijn / dat dit selvighe / tweick tot noch toe de meeste Christenen omhelsen ende aennemen ; van de sommige als een wytbroedtsel van hare Voor-Ouderen tot hun gekomen / van de sommighe oock als een Wondelingh ende van andere haer toeghebracht / opghequeeckt wordende ; Ende dat niet een groot veruoegen der geener die 't in waerden houden en als aenbidden : Ondertusschen bebonden werde eene niet mindere doluitte te wesen dan d'andere gheweest zijn / te weten soodanigh datse d'ere Godts / mitsgaders de Saluheit der Menschen dapper in de weghe ende een groot hinder-pael is. Wel aen dan / laet ons komen tot de antwoorde op een soo prachtigen ende veelwoordighen tegenwerpinghe van onse partijen ; Met ghelijcke kloeckhertigheyt (doch meerder betrachtighe van zedicheyt) als andere die voor desen het Ryck des Antichrists bestreden hebben / ondeckende hoe seer in dit stuck van haer gedooft wort.

Antwoorde. Hoort dan alle wie ghy zijt / die soo veel wercks maectt van dit sobre Argument / ghenomen wyt de Woorden Joannes. Wy staen 't u toe / ende bekennen / dat die Reden Jesus Christus Godt is. Wat wilt ghy noch meer ? Is hy Godt (sult ghy segghen) soo moet hy dan Ware Godt zijn. Wy staent u van gelijken toe / jae drijvent sterck / dat na dien Christus Godt is / hy dan een Ware Godt wesen moet. Maer / sult ghy voozder segghen / ghy en geloofst niet dat hy de selve Godt zy die de Vader is / Schepper zijnde van Hemel ende van Aerde. Waer op wy antwoorden / dat dit in 't Argument niet bewesen / maer alleen en simpelich gesept wort / dat Jesus Christus / de Reden / Godt is. So siet ghy dan hoe licht het zy / yemant spottelijck te braveren / maer hoe swaer het ondertusschen valt / Reden te gheven van syne spotternije en bravade. Toont eens soo meenich als ghy zijt / en brenghet te dien eynde alle uwe valsheyt / verstant / oordeel / en blijft te samen / toont eens / dat Jesus Christus de selvighe Godt zy die de Vader is / eenwigh / mitsgaders een Schepper zijnde van

van Hemel ende Aerde : En datelijck sullen wy ons ghe-
 vanghen gheben. Want 'tis veel te ongherijmt / datmen om
 dieswille dat penianden den naem Godt gegeven wordt / sal gaen
 besluyten / dat hy is dien eenighen ende eeuwichen Godt / Schep-
 per van Hemel ende Aerde. Hier / weten wy wel / en hebbenise
 niets meer / om directelijck te moghen antwoorden. Want
 sommighe sullen voortkomen niet het onderschept vande drie
 Persoonen in't Goddelijcke wesen waer doort / quansups / is / dat
 de Vader Godt, en oock Jesus Christus Godt ghenoeit wordt.
 Doch over dit onderschept der Persoonen isst dat onse Dispute
 is : Hoe kanse dan plaetse krijghen om yet mede te bewijzen ?
 Andere sullen ons belachen / seggende / dat wy dan twee Goden
 dienen / eenen die de Vader / ende noch eenen die de Sone is / eenen /
 die eeuwich is / ende noch eenen die in de tijdt te voorszijn is ge-
 komen ; Eenen (ghelijck het onse partijen by staet in lust te
 sprecken) die oudt / en noch eenen die jonck van jaren is ; En
 oversulcks Heydenen / jaer arger dan Heydenen zijn. Waer op wy
 vooz eerst de gene die ons aldus belachen en braveren / vermanen
 datse Godt vreesen en toesien datse niet t'eenighen tijde swaer-
 hijk van hem ghestrafte en werden. Want niet een ander te be-
 spotten en wintmen niet in saecken van Religie / ende is de geene
 die doelt niet hooneus / maer erbarmens waerdigh. Ten ande-
 deren / segghen wy / dattet wel wonder moet schijnen / dat dit / on-
 der anderen / ons voozgheworpen wordt / van sulcke Luyden on-
 der de Christenen / die seifs sich niet en ontsien / niet alleenlijck God
 en Jesum Christum / maer oock vele andere / van welcke God-
 delijcke macht zy nochtans ter Werelt geen seckerheydt en heb-
 ben / niet Goddelijcke eere ende eerbiedicheyt te dienen / so dat in
 plaets van de H. Geest inde H. Schrifsture / gewoon is / met God
 Jesum Christum of t'Am / te voegghen zy niet Godt wel dur-
 ven voegghen Mariam de Moeder Jesu Christi / haer Godde-
 lijcke eere toeschryvende. Loff (seyt Bellarminus) zy Gode ende
 der Zaligher Maget Mariae. En op sommighe Altaren der Je-
 suyten vindmen by de Schilderije van Maria aldus staen :
 Netweede naest den eenighen Godt of naest Godt alleen. Wie en
 siet hier nu niet / dat so wy wilden / en menyden niet dese maniere
 van

van doen yet te kunnen ghevoordert worden / met groot reech-
dese Luyden souden kunnen bespotten en met haer den draech-
steken ? Alle andere Christenen / en bekennen die niet van selfs
dat de Vader Godt is / de Soon Godt is / de H. Geest Godt is.
Wordt dit in hare Kercken niet ghestadelijck ghehoort en opge-
seyt uit het Symbolum van Athanasius ? Hoe soumense / in
diennen wilde / hier over kunnen te keer gaen / segghende dat
die Goden eeren / en sinmer zyn dan de Heydenen ? Want da
Athanasius / ende zy niet hem aldus seyt : De Vader Godt , d
Soon Godt, de H. Geest Godt : en nochtans en synder gheen dri
Goden, maer eenē God. is so veel / als eens wat seggen / en terston
weer lochenen ; Met d'een handt gheben / en niet d'ande
nemen / en oversulckis van malle luydolle luyd te willen maecten
wanneermen seyt / dat het geene dat een is / niet een / maer drie is
Van welck stuck niet weynighe Schyften vande onse in't lich
zijn / waer in de ongerijmicheydt van de voorsz. Vernuft's- bond
soo overbloedelijck is bewesen / dat al wat daer teghen van der
selver Voorstanders / 'tzy oock hoe subtylich en geestigh geschre-
ven is / veel eer dient om eenen peggelijcken te doen sien / dat de
voorsz. opinie niet op de Authoziteyt der H. Schryftuyre / (die al-
leen hier geldt) maer op eenighe meer dan Philosophische conce-
quentien en gebolghen steunt. Iae dit durf ick segghen / dat hoe
onse Christelijcke Philosophanten langher sich verstonen sullen
om 'tgemelde Leer-poinct te bewijzen uit Philosophische gron-
den / ('twelck hoe byp het haer staet / ick ondertusschen een an-
der laet oordeelen) soo veel te meer oock blijcken sal des selven
ongerijmicheydt en onmogelijckheyt. Souden oversulckis in-
diense's wijs waren / veel beter doen / datse alle Philosophische
Verdichtselen (die altydt doch van andere Philosophen kracht-
loos gemaeckt ende vermenght konnen worden) verwerpende /
alleen tot de Heylige Schryftuyre haren roebliche neemen / en daer
uit dit hare Leer-puncten aen anderen poogghden te bewijzen.
Want dese hebben by allen onwedder spreekelijcke gheloofwaer-
dicheydt. Oock en kan't niet zyn of ten moet in de H. Schrif-
tuyre op't alder dypdelijckste en genoeghsaemlijckste staen uit-
ghedruickt / 'twelck soodanigh is datter de gantsche Religie aen
hanghen

hanghen soude ; Ghelijck doch de partijen van hare drie-eenicheydt sulcks gheboelen. Doch laet ons ten propooste keeren. Zeggghen derhalven / dat het Argument onser partijen / wanse ernstelijck met ons handelen willen / van gheene kracht en is / ende niet om't Lijfen heeft. Want ghenomen wy al toe stonden / dat wy twee Goden dienen : Waren wy daerom verdoemelijck ; Seyt niet Joannes selfs / dat de Reden / die hy seyt Godt te zyn / by dien Godt gheweest is ; Indien dan een Godt / te weten / de Reden / heeft gheweest by dien Godt / te weten / by den Vader : Schijnt hy daer mede niet te willen segghen datter twee Goden zyn ? Maer sullen se segghen / de H. Schrifture seyt datter maer een Godt is. Antwoorde is : Dat soo de teghenwerpinghe spreekt van de Schrifture des Ouden verbondts / dat sulcks gheen wonder en is : na diender te dier tijt niemant behalven dien eenen Godt / een Godt was dienen gelijckelijck niet Godt / Goddelijcke eere aen moeste doen. Maer spreccatse van de Schrifture des nieuwen verbondts / soo is aen te mercken / dat aldaer wel gheseyt wordt dat Godt een is / doch ghemeynlijck met byvoeginghe en wydruckinghe / wie die eene Godt zy / nameelijck die Vader / uyt welcken alle dinghen , ende wy in hem ; Ten eynde alsoo daer uyt blijcken mochte / datter ten seckeren insien gheseyt wort dat Godt een is / te weten / voor soo veel alffer niet meer dan een en is die soodanich zy / welke is de Vader / die gheene zijnde uyt welcken alle dinghen zyn / ende wy in hem. Dienvolghens of daerom pemandt een Heyden / of snooder dan een Heyden te achten zy / om dat hy eenen oppersten Godt eert / ende beneffens den selven noch eenen anderen die onder dien Gode en (nae zijne ghelegentheyt) minder dan die Godt is / dat laten wy Godt selfs / mitsgaders alle wijsen en byome Luyden Gordeelen. Ons ghevoelen is dit : Dat de Heydenen niet daerom te beschuldighen en waren om datse eenen meerderen ende eenen minderen Godt erden : Maer om datse niet twee / maer veele / jaee ontellicke Goden hun selven verdicht / ende onder de selve Goden nae haer wel-gheballen / den Hemel / de Aerde / ende de Zee ghedeylt hadden. En die heden ten daghe dien eenen als den Oppersten Godt / en Jesum Christum / als

Teghenwerpinghe.
Antwoorde.

C

een

een die van Godt tot de Goddelijckheyt verheben is / eeren en
 dienen / tisser soo verre van daen dat die Heydenen souden mo-
 ten heeten / dat zy veel eer alleen de Ware Godts Dienaers zij
 Want die te deser tijdt niet en eert den Sone / ende door't eere
 des Soons / met eenen den Vader / die en eert nochte en dient oc
 den Vader niet. En die geene die onder't Nieuwe Verbont ni-
 meer dan een Godt alleen dienen / ende Jesum Christum de
 Menschde de Goddelijckie eere niet en willen inwilligen / daer va-
 kannen met recht segghen / datse meer een Joodschen / da-
 Christelijcken geest hebben. Want wat wortter doch soo dick
 maels in de Boecken des Nieuwen Testaments gheboden / en
 dupdelijcker inghescherpt / dan den dienst en eere Godts des Va-
 ders en Jesu Christi / niet als een Godt t'samen zijnde / maer Go-
 des / als des genen die de eerste oorzaccke en het uytterste eynd
 en Gogh-wit onser Salicheydt is / en Jesu Christi / als des genen
 die daer van een tweede en uytwerende oorzaccke is ? Wil niet de
 Vader / datse alle den Sone sullen eeren , ghelijckse den Vader ee-
 ren ? Wenschen niet de Apostelen. Genade en vrede van God-
 den Vader ende den Heere Jesu Christo ? Betuyght niet Joan-
 nes in zijne Openbaringhe dat den genen die sit op den Throon
 ende het Lam Goddelijckie eere wort aengedaen van alle die daer
 zijn in den Hemel, op der Aerden ende in de Zee ? En is dan
 gheen Heydenschap / maer een eyghenschap van't Christ-God-
 delijckie Volck / te dienen eenen Godt die van hem selven Godt
 is / en uyt wien alle dinghen zijn / mitsgaders eenen Heere Jesum
 Christum / die onder dien eenen Godt is / ende door wie alle dingē
 zijn. Die sich deser saeccke schamen / die en hebben gewisselijc / noch
 geensins de kennisse van de Majesteit en hooghwaerdicheyt der
 Christelijcker Religie / die ten hooghsten supber / Heylich / en God-
 delijck is. Aldus dan t'Argument van onse partijen gebelt heb-
 bende / soo laet ons in't voorby-gaen mede betoonen dat uyt dese
 Woorden geleert ende bewesen soude connen worden / dat Jesus
 Christus niet en is die eenige Godt / om dat namelijk die eenige
 God / by wie J. Christus geweest is / op dese plaetse voor sich heeft
 een den ofte dien, maer de Reden / of Jesus Christus / niet. Waer
 uyt blijkt een merckelijck verschil tusschen die beyde / welck
 oock

ooch elders inde Schriftuyre wordt aengeduydt/te weten dat het Woordt Godt, wannermen't leest van Christo / noyt en wordt aenghemerckt als 'rgene waer van men yet seyt/maer als 'rgeene dat er ghens van gheseyt wordt. [Niet ghelijck een naem/maer ghelijck een eygenschap.] Waer uyt blijkt dat het selve van Jesu Christo gheseyt wordt als een lof ofte loffelijcke eyghenschap. By Exempel: Noyt / wannemder ghespoocken wordt / van Christo leestmen aldus: Godt (verstaende door God/Christum) heeft dit ofte dat gedaen. Welck nochtans duysent en duysentmael van den Vader dien Oppersten Godt/ghelesen wort. Kan oversulcks door 'tWoordt God, in dier voegen in de reden staende/altijt Godt de Vader in de plaetse ghestelt worden.

Nemant sal vrighen: Maer hoe leght ghy dese Woorden Joannes dan uyt / nadien ghise soo niet en verstaet als de ghemeyne Christenheydt? Onse antwoorde is / (ende komen alsoo niet eenen tot het tweede 'welck wy seiden in de Beschryvinghe van dese eerste eyghenschap des Ampts Christi te moeten waerghenomen zyn) dat wy dit Woordt Godt, niet van de Natuyre ofte wesen / maer van 't Ampt en bedieninghe Christi verstaen; segghen daerbeneffens dat Christus Godt ghenoemt is / overmits hy teenmael Goddelijck was; ofte/om dat alles/in't alghe-meyn ende in t bysonder/wat in zyn Ampt blycke en ghebleken heeft/vol is van Goddelijckheyt / in boeghen dat de bedieningen van andere Propheten voor hem veeler yet Menschelijcks dan Goddelijcks gheweest zyn / in vergelijckinge met de bedieninge Christi. Waer over oock geen van de Propheten zyns Ampts halben opt simpelijken sonder byboeghsel Godt ghenoemt is; ghelijck hier Christus ter oorsaecke van zyn Prophetische Ampt ghenoemt wordt. Gelijcke maniere van spreekken; die onse uytlegginghe bevestigt/heestmen Cap. 10. vers 36. Want aldaer seyt Christus dat hy daerom een Sone Godes/ of Godt is/ om dat hy van den Vader gheheplight ende in de Werelt ghesonden zy geweest. Dat dit beyde moet verstaen worden van zyn Ampt/ dat hy doe op der aerden bedienden / en nu in den Hemel heeft/ kan lichtelijck begrepen worden van een peder die slechts bemerkte/ dat hy te doen hadde met luden die Christo zijne Gods

Daerom de reden Gode genaemt zy.

Een gelijcke maniere van spreekken.

Daer inde
Goddelijck-
heyt Christi
gelijck zp.

delijckheyt bempdeden. Want dat Christus die Menschen gesen soude hebben tot zijne (vermeende) onbegryppelijke Godheyt waer al te ongerymt om seggen. Aengesien hy 't gene dat onseker was dooz 't gene dat noch onsekerder was / so doende soude bewisen hebben. De dingen in't algemeyn ende in't bysonder / die van Goddelijckheyt zijnde / in't Aempt Christi hebben gebleken / en alsnoch blycken / en om welcker wille hy God genoemt is / zijn dese: gelijckerwijs hy op cene Goddelijcke wyse ontfangen ende geboren was / alsoo is hy mede op cene Goddelijcke wyse tot zijn Aempt verordineert: Met den Heylighen Geest sonder mat begaest: Op eene Goddelijcke wyse van Godt selfs / gheleert: Met een Goddelijcke Heylicheydt en onschuldicheydt des levens begaest: Met een Goddelijcke wysheyt verciert: Dooz een Goddelijcke macht vermarrt: De Persoon van Godt selfs / dragende; Ende tot de Goddelijcke macht en Heerlijckheyt die hy nu heeft in sulcker voeghen verordineert / dat hy geensins daer van en konde berooft worden. Nu soo getuyght de Heylige Schrif- ture dat om veele mindere teyckenen en bewijs van Goddelijck- heyt / de Menschen Goden zijn ghenoeit. Oock en isser nie- mant of hy en weet wel / dat ten aensien van een saecke die noch toekomende is / yemanden een naem kan ghegheben worden. Dienvolghens ghelijck andere Menschen die Goden ghenaemt wierden dien naem droeghen ten regarde van andere Menschen die geen Goden / maer die voorsz Goden soo veel als onderwoz- pen zijn: Alsoo moeten't ter oock voorz houden / dat Christus een Godt gheweest is / en noch zp niet soo seer ten aensien van de geene die gheen Goden en zijn / als wel van de geene die selfs van Godt tot Goden ghestelt waren. Want soo veel treffelijcker en uytnemender de Goden waren als de ghemeyne Menschen / soo veel treffelijcker en uytnemender (jae sonder vergelijkinghe) is Christus als alle de geene die opt eenighe Goddelijckheyt ghe- hadt hebben. Zp wierden Goden ghenoeit die 't Volck Godts leerden / regeerden / en gade sloeghen: Onder dese is Jesus Chri- stus de eerste en voornaemste / jae aldervolmaeckste / soo dat hy onder haer dien naem kan hebben nae der uytsteekentheyt en overtreffelijcker wijse. Gelijck oock dien eenighen God / op sul- ker

Christus is
een God van
alle andere
Goden.

hier wijse Godt ghenoemt wordt/ten aensien van alle die Goden/
 en oock van Jesus Christus selfs. Jesus Christus is de gene die
 ons leert op een Goddelijcke wijze. Want verre van ons ver-
 scheyden zijnde/ buyght ende beweegt hy/ alleen door zijn woort
 ende beloften/ niet alleen de Lichamen / maer oock de Zielen en
 ghemoeden der Menschen/ de selve sich alsoo onder zijn jock krij-
 ghende/ dat noyt eenigh Coningh/ niet al zijn dreyghen en poo-
 ghen/soo trouwe onderdanen heeft als hy. Jesus Christus is't/
 die ons regeert op een Goddelijcke wijze. Want hy kan soo wel
 booz de Zielen en gemoeden/ als booz de Lichaemen wetten stel-
 len. Onse herten door soeckt en door grondt hy;al wat in Hemel
 ende op Aerden is (behalven Godt alleen) beheerscht hy. Hem
 zijn de Engheleu onderdanigh ; Hem ende zijne Heerschapppe
 ontsien de Duyvelen ; Hem breezen ten deele/ en eeren ten deele de
 Menschen. Geen geestelijck goet ofte gawe/of Christus en kan't
 gheven wien hy wil ; Geen straffen/hoe swaer oock/ 'tzy Licha-
 melijcke 'tzy geestelijcke/ 'tzy tijdelijcke/ 'tzy eeuwige/of Christus
 en cause de ongheloozsame aen doen. 'tIs Jesus Christus / die
 op een Goddelijcke wijze voor ons sorghe draeght ; zijne Salig-
 maeckende waerhepdt ontdeckt ; bozert/verklacrt/ in de Herten
 der Menschen allencrken indropt : Soo Leerders als Leerlin-
 ghen zijnen Heylighen Geest geeft / allesins ghereet en teghen-
 woordigh is bystaet/hulpe doet : uyt breeze/ ghevaer/ banden/en
 uyt de doot selfs verlost en reddet : Den Geest der gener die om
 zynent wille sterben / in zijne handen ontfanght : En eyndelijck
 alle de zijne uyt den dooden verwecken/ en niet t'ewwighe leben
 beschencken sal Wie durf mi noch twijffelen dat Jesus Christus
 gheweest heeft en noch is een ware Godt ; Item een eeuwige
 Godt/te weten : wannecrmien't verstaet vande toekomende eer-
 wichhepdt ? Die Jesus Christus / in wien gheweest heeft/is / en
 wesen sal soo veel ende soo menigherley bewijs van Goddelijck-
 hepdt ? Konnen de dingen die soo uytneemende in hem zijn/stuck
 booz stuck meer dan ghenoech bewijsen dat hy een Godt is/hoe
 en sullense't dan niet doen wannecrmense alle by malkander en
 neemt ? De Menschē Jesus Christus die certijdes sterffelijck
 was en storf / is de eerste en naeste aen dien Oppersten Godt/
 C 3 Scheyper

Schepper en Onderhouder aller dinghen. Later af/ soo veel
 macht belanght/ dat Christus de Goddelijckheydt niet van he-
 selven noch uytter natuere en heeft: Later af/ dat zijne Godd-
 elijckheydt soo wydt sich niet en streckt als des Vaders/ die ooc-
 over Christum gaet: Later af/ dat hy in toekomenden tijden
 den Vader 'Rijck sal overleveren; Ende schryft die drie dinghen
 den eenighen God toe als bysondere voordeelen en uytstecker-
 heden: Al watter dan voort is van Goddelijcke macht / di-
 schryft by al'tsamen Christo toe. Hy is een Heere des Hemel
 Heere der Aerden/ Heere der Enghelen en Menschen/ Heere va-
 alles/ behalven van Godt alleen. Dat wy dan aen andere haer
 opienien en verdichtselen laten / daerse sich op verheffen / en o-
 glozieren sonder eenighe vrucht van eere Godts of haer eyghe-
 salichheydt. Dat andere Christum uytroepen voor den eenighe-
 en oppersten Godt/ Schepper van Hemel ende van Aerde. Da-
 andere sich selve behaghen/ wanneer se met sulcke dinghen besig-
 zijn. Eylaes! zy zijn ellendigh en blindt / de waerheydt is haer
 benomen/ hare ooghen sluytense voor des selven glans / haer sel-
 ven benydense 'tgene Godt gewilt heeft te sullen zijn tot een ge-
 durighen troost des Menschelijcken gheslachts/ mitsgaders be-
 vestiginghe hares gheloofcs. Doch wy die beter sien / laet ons
 blyven en ons gherust stellen by ende op dese alderheylighste be-
 lydenisse / ons van Gode gheleert. Laet ons verwonderen
 over de ware Goddelijckheydt Christi / ende met eenen in de
 selve over de Goddelijckheydt en macht Godts des Vaders/ die
 Christum tot soo grooten en soodanighen Godt heeft konnen
 en willen maecten om der Menschen wille / ende eventwel noy-
 en laet zijn God en Heere te blyven. Laet ons in waerdē houden
 en dienen de Goddelijckheydt Jesu Christi / en met eenen daer-
 door des Vaders. Laetse ons beyde eeren/ ontsien/ en aenbidden.
 Ons daer mede troostende dat wy een soodanigen en soo groo-
 ten Godt hebben by onsen Vader; Die alles geven kan wat zijn
 Volck van noode heeft / ende in wiens handen de onsterflijckhey-
 selfs is. Welcken soo grooten troost alle de gheene niet en heb-
 ben die anders van Christo ghevoelen; Soo dat wy stoutmoede-
 lijk en met waerheyt moghen segghen: Dat niemant / die van
 ghevoelen

ghevoelen is/ dat Christus een andere Nature en wesen heeft gehad dan de Menschelijcke/uyt kracht van zijne belijdenisse/ kan hebben een vaste en ghewisse hoope van Salicheyt. Sullen dan oock dese tijt dit weynighe van een groote en wijt streckende saecke laten ghenoech zijn. Ende hebben aldus tot hier toe af gehandelt de eerste eyghenschap des Ampts Christi/waer in hy / eben als alle andere/Joannes den Dooper mede overtrefst heeft.

T W E E D E P R E D I C A T I E.

Let ons nu voortgaē tot aenmercking vande tweede eyghenschap des Amts Christi/waer inde H. Joannes bewijst dat hy alle andere Dienaers Gods en verkondigers vā dē Wille Gods/dieder opt geweest zijn/overtrefst ende te boven gaet. Ende is begrepen in dese Woorden : Alle dinghen sijn door de selve ghemaect (of ghedaen) ende sonder de selve is oock niet een ghemaect(of ghedaen)dat ghemaect(of gelaen) is. Om dese te beter te verstaen/soo laet ons wederom vooreerst hoozen wat onse partijen uyt dese Woorden smeden willen: Ten anderen aenmercken/wat Joannes eyghentlijck heeft willen segghen. Wat het eerste belange / bekennen de partijen met ons dat alhier 'tlof en d'uytnemetheden Christi verhaelt wordē; Doch de selve niet verstaende van't Ampt Christi. Want sy seggen dat hier Christo wort toegeschreβē de uytnemetheyt van te sijn een Schepper aller dingen/waer uyt zy voorts besluyten dat hy dien eenigē en oppersten God is/aengesie niemant eē Schepper van alle dingen is dan Godt alleen. Welck hare Argument sy uyt Augustino aldus op proncken. Datter geen derde en is buyten Schepper en Schepsel. Dien-volgens/also Christus geen Schepsel en is (want waer hy een Schepper soo en konden alle dinghen niet dooz hem gheschapyen sijn) soo segghense / moet hy dan

Dan de Schepper wesen. Om op dit Argument te antwoorden segghen wy / dat in't selve soo menighe doolingh en bedroggh is alffer Woorden in zijn. Want eerstelijck/soo moet in dit Argument het Woordt alle, uniferselijck ende van eenen tot geenen ghenomen worden : Sonder dat / en sal't gants gheen krach of snede hebben. Welck nochtans soo swaer is om bewijfen als eenich dunck ter Werelt. Want uyt den gheduyzighen inhoud en styl der V. Schryftuyze weetmen seeckerlijck / dat dit Woordt Alle, meestentijdt (op dat ick niet en segge/altijt) moet gheboech worden tot de materie waer van ghehandelt wordt/ moerend over sulchs niet uniferselijck nochte van eenen tot geenen / maer generalijck ende int gros genomen worden. Veelc exempelen by te halen in een saecke die klaer is/achten wy onnoodich. Een of te twee sullen wijder aenwijfen / die voor vrome en voorzichtighe luyden sullen ghenoech wesen. Besiet 2. Cor. 5. 17. Ioan. 4. 25
1. Ioan. 2. 20.

Tweederley
uylblugt der
partijen.

Somnighe van onse partijen soecken eenighe dinghen by te brenghen / om uyt de selve te bewijfen / dat ten minsten in dese plaetse het Woordt Alle uniferselijck moet ghenomen worden. 't Eerste is/datse segghen / sulchs te blijcken uyt de materie waer van ghehandelt wordt / of uyt de woorden selfs / mitsgaders d'omstandicheden van dien. De materie waer van ghehandelt wordt/segghense de Scheppinghe te zijn. Want (segghense) gelijk elders te weten. 2. Cor. 5. Alwaer staet : 'tIs alles nieu geworden, sonder twijffel ghespoocken wert van soodanighe dinghen die nieuw kommen werden ende daer vernieuwinge op valt. Item Ioan 4. en 1. Ioan 2. Alwaer gheseydt wordt/ inde laetste plaetse/ dat de Christenen alles weten/ ende in d'eerste / dat Iesus alles sal verkondighen / ghespoocken werdt van al wat noodich was gheweten en verkondicht te zijn / mitsgaders van al waer wetenschap op valt/ ofte van wesen kan : Alsoo bewijst (meynense) oock op dese plaetse de saecke selfs/waer van ghespoocken wort/ (namelijck/ de Scheppinghe) dat dit Woordt alle te verstaen zy van al tgeene dat gheschapen is en ghesept kan worden geschapen te zijn / en aen sulchs oock ghehoordt tot Hemel ende aerde. Wat hier op te segghen zy/sal strack blijcken uyt de tweede ant-
woorde

woorde op dit Argument. Laet ons nu hare tweede uytvlucht
 hooren. Ende is dese: Datter dese woorden: Ende sonder de
 selve en is niet ghemaect, dat ghemaect is; daerom by ghedaen
 worden/op dat blijken mach/datter niet altoos van alles watter
 ghemaect is / en worde uytghenomen. Waer op gheen ande-
 re antwoorde en behoest dan dat in de selve vooz bewesen ghenom-
 men worde/rgheen in questie staet. Nadien't oock worde uyt-
 gestrect tot andere dingē/ op welke de voozgaende woorde: Alle
 dinghen sijn door de selve ghemaect, niet en konnen uytghe-
 streckt worden. Want Joannes en wil niet anders segghen /
 dan dattet so gants swaer is / dat alles waer hy van sprecket door
 Christum ghemaect is / datter oock niet een dinck van 'rgheene
 dat ghemaect is sonder hem ghemaect en zy/om alsoo Christo
 in dat stuck een sonderlinghe waerdicheyde en vooztreffelijck-
 heyde toe te schryben. Dewelcke hoedanich en hoe groot zy zy/
 Wy naderhandt sullen berklaren. Nu ter ryde sullen wy sechse
 eene plaetse by-byenghen/waer uyt blijken kan dat dusdanighe
 woorden sich niet wyder en strecken dan tot het gheene 'twelck
 vooz de selve gaet. Ende is Joan. 18. 20. Ick heb altyts opent-
 lyck voor de werelt gesproken, ick heb altyts geleert inde Syna-
 goge ende in den Tempel, daer alle Joden tsamen komen, en in't
 verborghen en hebbe ick niets ghesproocken. Alwaer een pe-
 der wel mercken kan / dat dese laetste woorden niet en beteyde-
 nen yet verscheydens van eerste en 'rgheene in de selve gheseydt
 was; Maer datse niet meer en sijn als een uytlegginghe van de
 eerste/by maniere van teghenstellinghe.

En ghenomen datmen al toegave / dat het Woordt Alle op
 dese plaetse uniuerselijck moet ghenomen worden / soo en volcht
 ebenwel noch niet 'rgheene wy gheseydt hebben van Augustino
 beooght te worden/te weten dat de reden niet ghemaect / ende
 overfulckis een Schepper van alle dinghen is. Want altydt
 wordt in dusdanighe uniuersale manieren van spreken / hoe breet
 datse oock gaen moghen die gheene uytghenomen / waer van de
 uniuersale reden gheuytet wordt. Vy exempel; Of ick aldus
 seyde: Door Mosem sijn alle Isracliten uyt Egypten geleyd/
 en pemandt dan daer uyt wilde gaen beslijpen / dat Moses

Regel diene
 waer nemen
 moet aen-
 gaede d'un-
 uersale ma-
 nieren van
 sprecken.

D

selg

selfs niet en is uytgheleydt / nochte vant ghetal der ghenen die uyt Egypten gheleyt zijn. Soo mede / wanneer een weynlagher in dit selve Cap. gheseydt wordt van Joannes den Dooper : Dese quam tot ghetuyghenisse, op dat hy ghetuyghenisse soude gheven van den lichte, op datse alle door hem gheloove zouden. Want wie en siet hier niet / dat niet teghenstaend gheseydt wordt datse alle door Joannem hebben moeten gheloven / nochtans niet alle van eenen tot gheenen / ghemeynt e worden ten waer men segghen wilde/ dat Joannes in Christus niet ghelooft en heeft/ of soo hy ghelooft heeft / dat hy dan door hem selven heeft ghelooft/ 'twelck al te ongherijnt waer. Ghetlyck het dan secker is/ dattet Woort Alle, hoe seer uniberseel dat tet oock ghenomen wordt / nochtans Joannem selfs niet begriipt. Alsoo en ist oock niet nam secker / dat het Woort Alle, de reden selfs/ niet en begriipt/ ende dat hier/ soo wel de reden; als door Joannes/ moet uytghenomen worden.

Ten anderen / soo seggen wy dat daer beneffens 't Argument der partijen niets om 'tlyf en heeft / om dattet secker is datse dese woorden in sulcker voeghen nemen als offer ghesproocken werde van de eygentlijke Scheppinghe / daer nochtans de Woorden maer en zijn vande maekinghe. Maer dat scheppen en maecten van malkanderen verschillen / weet een peder. Want dinghen die nu al gheschapen zijn / kunnen eventwel ghemaeckt worden / wanneer se nae hare ghelegentheydt verandert worden / ende yet af of by krijghen. Oock ist by de alderhartste voorstanders van de drie-eenicheyt een heel ghemeyn seggen/ dat scheppen te segghen is / uyt niet/ maer maecten/ uyt een materie die der te voozen al is/ een dinck voortbrengghen / soo dat het laetste oock den Menschen/ maer 'teerste niemant dan alleen Godde toekomt. Waer uyt dan te sien is / hoe swack 'tvoorschreiben eerste bewijs is/ waer door de partijen meynten te kunnen betoonen / dat het Woort Alle op dese plaetse van al ende een peghelijck dinck te verstaen zy/ vermits hier ghewach wort ghemaect van de Scheppinghe.

Maer eyndelijck / 'tghen de swackheydt van 't voorschreiben Argument klaerlijck kan doen sien / is / dat alhier ghewach worde

Geschapē en
ghemaect
worden ver-
schillen.

blücken/niet alleculijc dat God is een eerste beweger van alle dinghen/maer oock vande instrumenten of middel-oorfaken selfs in Aetheur en oorspronck is/die sonder die twee oorfaken alles can wege brengen en der selver behulp[so hy wil]geensins en behorghelijcker wijs alser oock sommighe Wercken Godts zijn waer in men nauwelijcks soude konnen bewijfen eenighe instrumente of tweede oorfaccken van Godt ghebruyckte te zijn of te worden. Als/ by exempel/ de verhooginghe Christi/ mitsgader Goddelijcke eere en macht ghevinghe / die hy nu heeft. En d' ondertusschen God meestendeel middel-oorfaken ghebruyckte / geschiet niet om dattet niet anders en soude konnen wesen/maer om dat Godt/ nae zijne hooghe wijsheyde / sulcks goet acht te aensien van de geene om welcker wille hy't doet. Is derhalve ghenoech gheantwoorde tot blück en bewijs vande nieticheyde des arguments der parteyen.

Nu is het tijde om aen te mercken/ wat eyghentlijck Joannes heeft willen segghen/ niet de woorden: Door de selve is alle gemaect, etc. Onse ghevoelen is dat in dese woorden Joannis begrepen is eene dusdanighe waerdicheyde en voortreffelijckheyt Christi. Dat alles wat eenighsins tot het Euangelium / mitsgaders tot het stuck der Zalicheyde onder't Nieuwe verbondt ghehoort/door hem ghedaen ende verricht is/ als zijnde de eerste en eenighe die sulcks heeft aenghevanghen te doen. Want niemant vooz hem en heeft opt beneffens hem kennisse ghehadt van't gheene hy de Werelt heeft gheboodeschapt / k'late staen Menschen/selfs oock niet de Enghelen. Want de genade Godts, die ons in Iesu Christo gegeven was voor de tyden des Werelts, is nu ontdeckt door de verschijninghe onses Zalighmakers Iesu Christi. En dat Godt is ghesien van de Enghelen, wordt ghetelt onder de verborghentheden der Christelijcker Religie. Welck een peder weet niet anders te konnen verstaen worden dan vanden wille Godts, in den Euangelio ontdeckt. In dese bootschappinghe en heeft hy niemant tot medeghesel of hulper ghehadt. Alleen Iesus Christus/ is de gheene die tot de Menschen ghesonden is. Wt niemants anders monde hebbense ontfanghen de kennisse der verborghentheden die der nu van Gode voorszanden zijn.

Welcke alle die dinghen zijn/ die ghemaeckt (oft ghedaen) zijn door Christum.

2. Tim. 1. 9.

10.

1. Tim. 3. 16

ijn. Nae zijn goetduncken en belieben heeft hy 'vermoghen
 zehadt / soodanighe te verkiefen die hem eenighsins den toe-
 zanch tot andere souden bereyden : Dese van hem onderwesen
 ynde/hebben sulcks gheleert daerse van Christo last toe hadden.
 Alleen Iesus Christus / is de eerste en eenighe die soodanige ende
 oo veele bevestigingen des Euangeliums ghegeven heeft / als
 nauwelijcks te verhoppen waren. Want seer vele en gants onge-
 meyne mirakelen zijn van hem ghedaen / dooz welke hy zyne
 Hemelsche Leere vooz een veder ghelooffelijck heeft ghemaect.
 Alle welke dingen in't algemeynen en bysonder tottet Euange-
 lium en 't stuc der salicheyt en Religie te gehoozen/ic niet en mey-
 ne van pemant in twijffel te sullen getoghen worden. Want de-
 se dinghen zijn 't Euangelium selfs.

Pemant sal segghen : uVerstae dus verre uwe woorden wel:
 Nochtans wat wil Joannes mettet geene dat hyder by boeghe :
 Ende sonder hem is niets gemaect, dat gemaect is ? Dit mey-
 nen wyder by ghedaen te zijn ten eynde de ghemelde voortref-
 felijckheyde Christi; die in dese woorden : alle dinghen zijn door de
 elve ghemaect, eenighsins verborghen en verscholen leyt / dooz
 dese volgende die teennemael naect en klaer zyn / soo veel als uyt-
 zehelyck ende verklaert werde. Wantmen mochte segghen dat
 ghelijck alles wat tottet Euangelium ghehoort / dooz Iesum
 Christum; Also mede / alles wat tot de wet gehoozt dooz Mosem
 zedaen zy. Dat dienvolgens Christus in dien deele niet treffelijc-
 ker en is dan Moses. Hier tegen dan leert Joannes / dat behal-
 ven dattet Euangelium beter en uytneemender is dan de Wet /
 waer ober oock Christus de Middelaer des Euangeliums uyt-
 nemender is dan Moses de Middelaer des Wets (ghelijck hy
 naderhande bewijst) de voortreffelijckheyde Christi waer in hy
 alle andere te boven gaet / oock hier uyt blyckt dat hy niet alleen-
 ijck eerst ende alleen vele dinghen tottet Euangelium ghehooren-
 de / ghedaen heeft / doe hy noch sterffelijck op Aerden leefden / maer
 oock / dat hy nae zynen doot ende opstandinghe / doe nu andere
 uypen hem / te weten d' Apostelen en Prophten des N. Testa-
 ments / vele dinghen schenen te doen / die tot den Euangelium ghe-
 hoorende / van Christo niet gedaen en waren ondertusschen selfs

Welck de
 meyninge 3.
 bande woort
 de / ende son-
 der hē is niet
 ghemaect /
 oock niet een
 dat gemaect
 is.

Deef. 14.

niet stil gheweest en heeft/ maer dat/ niet tegenstaende van and-
 re veele dinghen ghedaen wierden/ doe hy niet ghedaen en hadde
 noch eygentlijck en dede/ nochtans sulckis alles/ niet ghedaen en
 zy sonder zyne hulpe/ wil/ ende auctoriteyt. Soo dat alles wa-
 aengaende t'Euangelium/ 'tzy oock door wat Menschen/ gh-
 daen is al t'samen ghedaen zy door mede-werkinghe Christi
 koomt oversulckis seer wel hier te pas datter staet Joannes 1.
 Sonder my en kont ghy niets. Oock t'gheene Paulus seyt Epl
 2. 17. Te weten / dat Christus is gekomen om vrede te verkor-
 dighen, willende sprecken van den vrede dien Christus doe
 hem den Heydenen soude verkondighen. Maer wie van alle t'
 greene die voor Christum gheweest zijn / isser doch dewelcke gh-
 seydt worde yet ghedaen te hebben nae zyn doot? Al wat Jesu
 ghedaen heeft/ streckende tot verlossinghe des Volckis van Israe-
 mitsgaders tot de Wet selfs / heeft hy ghedaen sonder en buyten
 Mosem; Soo hebben oock andere Propheten nae Mosem/ al-
 les wat se ghedaen hebben / 'tzy of in't uytleggghen of aenprysen
 des Wets/ sonder en buyten Mosem ghedaen. De dinghen die
 niet van Christo selfs/ en ondertusschen niet sonder hem ghedaen
 zijn/ zijn insonderheyt de Roepinghe der Heydenen/ d'afschaffin-
 ghe der Ceremoniale Wetten/ verscheyden wonderdaden en ga-
 ven in d'eerste Gemeynthe ghedaen en uytghedeyle. Want het is
 secker/ dat de Heydenen niet eer in't algemeyn geropen en zijn
 dan door den Apostel Paulum. Dies hy oock op meer dan een
 plaetse van hem selven getuyght dat hy is een Apolltel der Hey-
 denen; oock en konden de Heydenen niet toegelaten worden voo-
 ende alee den Joden d'Euangelische waerheydt overbloedigh-
 lijck verkondicht soude zijn. Want dat bereytschen de beloften
 Godts. Ende wat de Ceremoniale Wet belanght die en wierde
 niet afgheschafte eer de Heydenen gheroepen wierden. Gelyck
 mede de miraculen ende verscheyden gaven onder de Geloovighen
 niet gheweest en zijn voor ende al eer Christus ten Hemel
 ghevaeren was / ende de macht om den Heylighen Gheest
 te gheven / bekomen hadde. Want daer en was noch gheen
 Heylighe Geest, overmits Christus noch niets en was verheer-
 lijckt.

Joan. 17. 39.

Waeqhe

Welck de
 dinghen mo-
 ghen wesen
 die hoe-wel
 niet door Je-
 sum Christ-
 um selfs/ en
 de in persoon
 nochtans
 niet sonder
 hem ghedaen
 en zijn

Maeght veynne / waerom de Heydenen niet gheroepen / de
 ceremoniale Wet niet af-gheschaft / de gaben en Miraculen
 niet ghegheven zijn voor de Hemelbaert Christi / die wete
 dat God alles doer op't aldervoorsichtigste / en altyt op der Men-
 schen salicheyt en welvaren' t'eenemael acht heeft. De Messias
 was wel duydelyck van Gode alleen den Joden beloofte. Over-
 sulckis / by soo verre Christus stracks nae dat hy aenbinck te
 eren / de vrede hadde begonnen te leeren / behalven dat een
 leen / soo veelle Natien en Volcken niet en konde bedienen /
 so soudet daer-beneven meer schade dan voordel hebben
 gedaen by 't Volck van Israël. Want de Joden (nae dat
 doch boos en hot waren) hadden konnen twijffelen of dese
 oock inder daet de rechte Messias ware ofte niet / dese segghe
 die over Joden en Heydenen een ebengelycke sorge droegh
 aen nochtans de Messias den Joden alleen beloofte was. Hier-
 in seyde d' Apostel / dat Iesus Christus is gheweest een Dienaer
 der besnydingha, om de waerheyt Godts, op dat hy de beloften
 der Vaders soude bevestighen; Item Christus selfs / dat hy niet
 is ghesonden dan tot de verloren Schapen des Huys Israels. En
 dat belange de Wet der Ceremonien / Godt heeft vooz willen
 in / dat soo grooten innovatie en vernieuwinghe den Joden
 overdacht en buyten meyninge voorszkomende niet t'eenemael
 aen en soude afschrieken van Christo. Want al te menichmael
 hadde Godt scherperlyck voorszghonden / dat de Wet eeuwigh
 soude duynen. Hadde Daer-en boven d' Israëlieten wel duydelyck
 gewaershouwt / dat sooder een Propheet onder haer mochte
 staen diese soude leyden tot vrede Goden / zy den selven niet
 en souden aennemen; alsoo Godt in sulcken ghevalle haer wilde
 ersoeken en beproeben offe hem oock wilden dienen van gant-
 her herten. By soo verre dan Christus in den aenbanck zyns
 luyts hadde begonnen te leeren / dat de Wet afgeschafft moeste
 yn; hoewel men wel nie en hadde connen seggen dat hy de men-
 schen van Godt was afleydende / soo hadden evenwel luyden
 an slyme vromheyt en voorszichtigheyt / occasie ghehadt om
 et sulckis van hem te vermoeden; Soude oversulckis / eerste de
 oysaecte van soo Nieuwen-dinck hadden konnen te weren / al
 Christus

Maerom de
 Heydenen
 eerst geroepē
 zijn door d' A-
 postelen.

Rom. 15. 8.
 Maerom de
 Wet der Ce-
 remonie door
 d' Apostelen
 eerst yn afge-
 daen.
 Mat. 15. 24

Christi doen en segghen te vergeefs zijn gheweest. Want niet
 siet wel wat een grooten aenstoot 't selve naderhandt gheweest
 heeft en noch is/ daer nochtans nu veel ghewichtiger redenen
 en oorsaecken / tot excuse en bescherninghe van dat doen/ byde
 hant zijn / dander dies tijdt wel waren. Heeft derhalven God
 d'ellendighe Menschen ten eersten niet willen overbullen met d'
 al te groote nieuwichheit en vreedicheyde van dese saecke / te
 wijlen Iesus Christus noch niet meer dan een Propheet en was
 Maer heeft nae zyne sonderlinghe wijsheyt / ghespaert tot o
 dien tijt dat nu Iesus een Koninck des Volcks Gods ghewo
 den ware/ en oock klaer bewijs en blijck daer van soude zijn on
 der den Joden. Want doe kondemen't lichtelijcker verstaen/ de
 een nieuw Koninck mochte / jae moeste/ zijn volck regereen / nu
 nae d'Oude/ maer nae een Nieuwe Wet. De Koninck was nieu
 de belosten van gelijcken nieu : Wierden oversulckis nootsaeck
 kelijck Nieuwe statuten en Konincklijcke Odomnantien ver
 eyscht. Daer-en-boven wanneer der yet ghedaen wordt sonde
 eenighe dringhende noodt/ 't is te wonder hoe swaer de Men
 schen sulckis nemen: Maer wanneer der eenighe ghelegentheyd
 ofte nootsaeckelijckheyt is/ de welke soo veel als eyscht dat een
 dinck ghedaen werde / soo ghebeuret menichmael / dattet van
 selfs wytkoniste krijghe / waer van men andersins nauwelijcks
 hadde moghen hope datse tot haer eynde en ooghenmerck ghe
 komen soude hebben. Soo dat indien de Wet ware wech geno
 men gheweest doeder noch gheen reden toe en was/ sulcx niet en
 konde toegaen sonder grooten aenstoot en argernisse. Maer doe
 nu de Heydenen tottet Euangelium en Rijck Iesu Christi moe
 sten toeghelaten worden / ende met goeder Conscientie oock
 konden toeghelaten worden sonder onderhoudinge van de Wet
 der Ceremonien. (Want in Iesu Christo en geldt sulckis alles
 niet) soo brocht de sake selfs enigins mede / en drongh daer toe/
 dat die middel-nuer/ welke de Heydenen bande Jode verscheyde
 en onderscheyde/ moeste wegh genomen zijn/ om also alle gelijck
 te beter bergadert te connen worden tot eener gemeynte Christi.
 Want sonder twijffel en souden de Heydenen soo grooten zoch/
 als daer is de onderhoudinghe der Ceremoniale Wetten niet
 hebben

hebben willen op sich laden / wanneer se uyt d' Apostelen souden hebben konnen te hoozen / dat alle die dinghen ter salicheyt gants geen nut en konden gheben. En ongetwijffelt en souden de Joden geen breeemde hebben willen toelaten sonder eerst bereypt te zijn tot het doen van alles wat de Wet vereyschten. Heeft derhalven d' Almachtighe Godt hier in voorsien / Jesu Christo de macht ghebende om die Wet af te schaffen / ende allen eenparighlyck tot sich te roepen.

Wat aengaet de wonderdaden en gaben die der gheweest zijn nae de berypsenisse Christi / de selve heeft Godt ghewilt dies tijts eerst te sullen vörhanden zijn / eensdeels / op dat / ghelijckertwijs 't Anipt Christi / welck hy begonnen heeft in den Hemel te hebben Goddelijcker en uytnemender soude zijn dan 'tgeene hy gehad hadde op der Aerden / alsoo mede Christus selfs / een Goddelijcker en uytnemender macht soude hebben / wanneer hy nuten vollen een Christus gheworden is / dan te voren doe hy noch niet soo gants volkomentlijck een Coninck van 't Volck Gods gheworden was ; Welck is gheweest de macht om den Heplighen Geest te gheben aen wien hy wilde : Anderdeels / om datter doe ter tijdt soo grooten macht / die den gheloovighen soude ghegeben worden / niet van noode en was / als nae de Hemel-baert Christi. Want te voren saghen de Menschen Christum selfs / mitsgaders zyne mirakelen ; Ende was oversulck licht in hem te ghelooven , Doch en was 'tgeene zy moesten ghelooven en doen niet alsoo boven haere krachten / dat de Menschen sonder eenighe xtraordinare Goddelijcke hulpe 'tselbe niet en souden hebben ionnen te weghe brengien. Maer doe nu Christus ten Hemel verheben was is 't gants / swaer gheweest in hem te ghelooven / insonderheyt om dat men wel wist dat hy door een boven maten vreedde maniere van doodt was aen een kant gheholpen. Was men volghens mede seer swaer / zyne beloften geloof te gheben / ende al te doen wat hy bevolen hadde. Waer door oock de Heere Jesus die Menschen ghelucksaligh noemt / die niet ghesien en hebben , te weten / noch Christum selfs / noch zyne mirakelen / en nochtans gelooven. Oock prijst de H. Petrus de Christenen zijns tijds / dat hoewel se Christum niet gesien en hadden / zy nochtans hem

Warom eenighe mirakelen en gaben des Heplighen Geests / eerst gheweest zijn ten tijde der Apostelen.

1. Cor. 13. 12.

1. Pet. 1.

¶

hem

hem liefden ende in hem gheloofden. En alle gheloobighe in algheneyn worden van weghen haer gheloof in Christum/ van den Heylighen Geest seer gheprezen. Alsoo t een sware saeck was/ in eenen ghekrupsten Christum te gelooven en volkomenlijck op hem zyn vertrouwen te stellen. Heeft derhalven God ghebyle / dat Christus doe machte soude hebben om soo groot gaben te gheben ende soo groote mirakelen door d' Apostelen t doen/ op dat de Menschelycke swachheydt hare steunscelen ende behulp-middelen mochte hebben. Is dan (om wederomme te propoost te komen) de meyninghe van die woorden dese : Dat Christus de gheene is door wien alles wat totter Euangelium misgaders des selfs verkondigunge ende bebestigunge behoort ghe daen is. En onaengesien veele dinghen tot verbullinghe van dien ghedaen zyn van d' Apostelen/ de selve nochtans alre amien door medehulpe Christi/ ofte niet sonder hem ghedaen en zyn. Waer uyt niet recht afgghenomen ende besloten wordt een alderhooghste voortreffelijckheydt en uytneemtheyt Christi. Want daer en is niemant anders dien men niet recht soodanighen hooghen lof soude moghen gheben.

Verpooringe

Laet ons dan erkennen so grooten uytneemtheydt en oberwaerdicheydt Christi / en uyt een ghelijcke saeck eene andere leeren/ te weten : Dat ghelijck wt ghehouden zyn Christo al toe te schrijven wat van eersten in ghehoort heeft tot verkondigunge ende bebestigunge des Euangeliums : Alsoo oock ghehouden zyn/ al wat nu ter tijdt eenigher wijsse tot hee leeren/ bebozderen/ aen prijsen / en bebestighen des Euangeliums ghehoort/ Jesu Christo toe te schrijven. 't Is Jesus Christus wien men al 't gene dat vele eenwen te rugly/ in en aen de Christelijcke Religie geschiet is/ moet toeygenen. Al wat op verscheyde tijden van vericheyde menschē tot dit gebou zyn der gemeynte is toegebracht/ en is sonder hem niet gedaen. Gelyck ooc al 't gene dat in dese lopende en onlanck/ verlopene/ misgaders in onser boozouderē tijden gepasseert is/ en dagelijck noch passeert/ door Christi hulpe en toedoen geschiet te zyn en noch te geschieden / Godverzuchtighlijck te achten is. Door toedoen van Christus/ is uyt de duysternissen 'tliche der waerheydt te voorschijn ghekomen; zyn luyden booz den dat gheuweest

gheweest die in kloeckmoedicheydt en geleertheuydt obertreffende/
 onder soo grooten verscheydenheuydt der gheener die belijdenisse
 doen vanden naem Christi/ de dolingen als met den vringher heb-
 ben aenghewesen/ ende de Menschen daer van te rugghe gheto-
 ghen ; Hebben tot noch toe vele soo toeghenomen in de kennisse
 der salighmaeckender waerheuydt ; Wordt hedensdaghs de waer-
 heuydt noch in eeren ghehouden ende bebout ; Worden de Ge-
 meynen in't midden van hare Opanden behoet ende behouden ;
 In summa : Hebben alle ende een peder in'e bysonder / alles
 wat/ter Godtheuylicheuydt ende ten eeuwighen leven van nog-
 den is.

Hebben derhalven die gheene maer enckele beuselinge voor/
 dewelcke segghen dat Christus nae zijne Hemelvaerdt de sor-
 ghe en regheringhe voor 't Volck Godes / heeft afghelept / sich
 in beeldende dat hy niet rust ende stil sit. Want sonder hem en is
 niet ghedaen van 't ghene dat ghedaen is. Iae wannen de saec-
 ke grondich ende in haer innerlycke gaet insien / soo moetmenter
 voor houden / dat Christus de sorghe en regheringhe des God-
 delijcken Volckis doe eerst op sich ghenomen heeft / doe hy is
 gaen sitten ter Rechter hande Godes / ende alle macht in Hemel
 ende op Aerden verkregen heeft. Te voozen heeft hy de sorghe
 voor ghedraghen en regheringhe over gheladt / in sulcker
 manieren als andere Propheten voor hem : Maer van dat hy
 onsterffelijck is gheworden / heeft hy't beginnen te doen als een
 Koninck ende Heere. Ende hebben alsoo tot noch toe ghehan-
 delt van de tweede uytneementheuydt en eyghenschap des Auyts
 Christi / door welcke hy alle andere Leeraers die voor hem ghe-
 weest zijn te boven gaet.

Wederleg-
 ginge vande
 dokinge der
 Judaisanten
 of Joodsge-
 sinden.

P R E D I C A T I E.

Nlaet ons komen tot de derde/begrepen in dese Woorden : In de selve was het Leven, ende 't Leven was het Licht der Menschen, ende het Licht schijnt inde duyternisse, ende de duyternissen en hebben't niet begrepen. In welke Woorden Joannes den Heere Jesum recommandeert ende prijst van weghen de weldaet en 'rgoet dat hy de Wereldt heeft aenghebracht door zijn Euangelium. Ende staet in de selve aen te mercken 1. Hoedanigh dese weldaet; 2. Welck de nutticheyt der selver; 3. Wiense aengeboden; 4. Hoese aenghenomen zy.

Hoedanigh de weldaet zy / om welcker wille de H. Joannes den Heere Jesum soo seer recommandeert en aenprijst / ende de uytneementheytde zijns Ampts te kennen ghegheven worde is in dese Woorden : In de selve (reden) was het Leven. Alwaer wederom twee dingen staen aen te mercken 1. Wattet voor een Leven zy waer van hier ghesprooken wordt / 2. waerom 'tselbe gheseyt wort te zyn in Christo Jesu, de reden.

Hoedanigen
leven datter
zy in Chri-
sta.

't Leven, waer van alhier / en is niet dit tijdelijcke en verballighe Leven / ghelyck nochtans meest alle Theologanten heden daechs meynen; Dewelcke / alsoose eenmael ghestelt hadden / dat Joannes alhier beschrijft eene seckerere natuerlijcke of eygenwesighe en onbegonnen of eenwighe Godtheyde Jesu Christi / die den eenighen Godt alleen eygen is / soo en hebben se oock van dit Leven niet anders weten te maecten / dan dattet het Leven is 'twelck alle gheschapene dinghen van Gode ontfanghen hebben. Want aldus moet nootsaeckelijck d'eene dolinge uyt d'andere volghen. En alsoo dese haere meyninghe van dit Leven op gheen ander fundamenten steunt / dan datse sich vastelijck inbeelden / dat Christus van Joannes beschreven wordt als een Schepper van alle dinghen; Ende nu boven al bewesen is dat sulcks verre van de waerheyt is : Soo moet oock nootsaeckelijck

nck al wat op dat Fondament ghebouwt wordt derhalben val-
 n. Dies alleen te beklaghen / dat luyden die andersins scherp-
 ende en niet beelderley geleert heyt begaest zijn / tot sulcken blint-
 eydt en dommecheydt zijn vervallen / datse 't Euangelium Jesu
 Christi lesende / niet en konnen haere herten berheffen ende pe-
 rat hoogers dencken danse dencken. Want daermen zijn ghe-
 achten tot een Goddelijck en Hemelsch Leven behoorde te ver-
 heffen / laten yse saken tot een aerdsch en dierlijck Leven / dat soo
 vel de Beesten als de Menschen hebben / kruppende alsoo lanckis-
 er aerden daermen behoorden ten Hemel op te vliegghen. Ghe-
 jckse wederom aen d'ander zijde / wannneermen sich laegh be-
 hoorde te houden / en 't gheen van Jesu Christo gheleert wordt /
 mpelijck moeste aennemen / wijt en hoogh gaen vliegghen / wil-
 nde soodanige naspeuren die nochte waerachtich en zijn / noch
 waerachtich en konnen wesen. Verwerpende dan d'opinie
 an de Menschen / wien de waerheyt benomen is / van haer o-
 er dese Woorden Joannes verdichtet / ende hare onwetenheyt
 slaghende / met wenschinghe van dat haer Godt beter sinuen
 wil gheben / soo laet het ons daer voor houden / dat op dese plaet-
 doot 't Woordt Leven , simpelijck en sonder byboechsel in dier-
 reghen uytgheproooken zijnde / verstaen moet worden dat een-
 ighe en Hemelsche Leven. Dat dit soo zij / bewijst voor eerst /
 materie en stoffe des Euangeliums / nitsgaders het Fonda-
 ment en eyghen inhoudt des Euangelij Jesus Christus. Want
 t is al nieu wat het Euangelium in heeft. In Christo is alle
 t Oude voorby ghegaen. Moet oversulckis dit Leven een nieu
 even zijn. En wat Jesus Christus belanght / die en is gheen
 idere / dan die Mensch welken de Maeght Maria uyt den
 eyghen Geest ontfangen heeft. Den welken geensins toe en
 mit nochte eygē is / dat in hem soude wesen dit tijdelijcke en dier-
 ick Leven nadien 't seecker is dat het selve al gheweest ende van
 godt ghegeven / zij eer hy in wesen was. Ten anderen so blycht
 t doek uyt andere Woorden Joannes / diemen achten moec
 ins selfs alder beste upelegger te zijn. Want aldus seyt hy:
 it is het ghetuyghenisse , dat Godt ons het eeuwighe Leven
 egheven heeft , ende dit Leven is in zijnen Soone. **HOORT**

Waerom de
 woorden Jo-
 annis ber-
 staen moeten
 worde van't
 eeuwige lebe

ghy al dattet het eeuwige Leven is / welck ons Godt ghegeven heeft / ende dit Leven in zynen Soone ; En dat het eeuwige Leven simpelich en sonder byvoeghsel het Leven noemt wordt / gheschiet upnemenlijcker wyse. Want het eeuwige Leven alleen / is eerst een recht en ware Leven. het tlyck Leven / en is niet meer dan een schaduw van ware Leven. Om welke oorsaecke oock Christus van hem selven s' Ick ben het Leven. Ghelijck mede om de selvighe mantere sprecken / de wille Godts in den Evangelio geopenbaere waerheyt ghenoeit wordt / ende soo voort. Dit zy ghenoeit van't eerste/te weten / wattet voor een Leven zy waer van alle ghesproocken wort.

Wacrom het
eeuwige le-
ven in Chri-
sto zy.

Doch waerom Joannes seyt / dat dit Leven/namelijck 'te ewighe / in Christo zy/ of gheweest hebbe/ daer van is insonderheyt tweederley oorsaecke : Eerstelijck/om dat Christus/de eerste is die soo grooten goet verkondicht ende ontdeckt heeft die zijne Leere waer in 'tselbe eygentlijck begrepen is ; Ten andere om dat Christus de gheene is / die inder daet/ selfs gheben s' ende wordt alsoo 'tselve met groot recht gheseydt in Christo wesen.

Hier op antwoorden onse partijen / dat het ontwaerheyt 't gheen van ons gheseydt wordt / te weten/ dat het eeuwige Leven eerst door Christum is aengebootschap ende ontdeckt g'weest : Welck misschien oock d' oorsaecke is / datse dese Woorden / van't eeuwige Leven niet en willen verstaen hebben / soose van gheboelen zijn dattet al te voozen zy gheopenbaert g'weest. Doch zy moghen segghen watse willen nimmermeer sullense Christum ende zijne Anpt die voortreffelijckheyt konnen benemen/daerse God mede heeft willen verciere. Soc en konnen wy geensins toegheben / dat Christo die eere soude benomen worden. Want al te klaer ende te veel zijn de plaetse der H. Schreiture/in welcke gesept wort/dat Iesus Christus heeft de dootte n'gemaect, ende verlicht het leven ende d' onsterffelijckheyt door het Euangelium; dat het Nieuwe Verbondt is ghefundeert in betere beloften. Om welckier oorsaecke 't Euangelium oock medesen ommeloop van woorden beschreven wordt/ dat het is een

door Chri-
stum en isse
geene belofte
geweest van
een eeuwigh
leven.

1 Tim. 1. 10.

Heb. 8. 6.

inbrin

brenginghe (of om beter te segghen / over-in-brenginghe) van
 a betere hope ; Oock worden d'ooghen en ooren der Apostelen
 igh gheuoemt / om datse ghesien ende ghehoort hebben 'tgeen
 Herre Jesus heeft gheleert ende gheopenbaert / 'twelck vele
 opheien / Koninghen ende rechtvaardighen hebben begeert te
 n ende te hooren en nochtans van haer niet ghesien nochte ge-
 loort en is. Hierom is het oock dat Christus hem selven noemt
 t leven ende de verrijssenisse,

Heb. 1. 19.
 Luc. 10. 23.

Ende hier teghens en strydt geensins 'tgeene de partjen ge-
 oon zyn teghen te werpen / segghende. Dat by aldien't soo
 aer alle de geene die van Adam af tot Christum toe / gheweest
 n / van't eeuwighe leven moesten berooft zyn: Item dat het niet
 heeft konnen wesen / dat luyden die Gode soo lief en waerd
 aren de kennisse des eeuwighen levens soude ontbeeren: Daer
 neffens / datse Gode noyt soo en souden ghedient hebben / in-
 nisse gants geene kennisse des eeuwigen levens ghehadt en had-
 n : Spydelyck / datse uyt de exempelen der geener die Godt le-
 ndigh ten Hemel hadde op ghenomen / wel konden afnemen /
 tter een ewigh leven moeste ghegheven worden aen allen den
 eenen die op Godt vertrouden. Want wat het eerste belangt /
 o en volcht niet / dat uyt het niet belooven of niet ontdecken des
 wiggen levens aen yemant / de selve oock het eeuwighe leven
 et hebben en sal. 't Is wel soo dat Godt / behoudens zijne ge-
 chticheyde en waerheyt / 'teeuwighe leven den geenen dien hy't
 looft heeft niet en soude konnen onthouden : Maer de selve
 odt kan oock wel / behoudens zijne gherechticheyde en waer-
 yde 'tselve gheven aen allen die't waerdigh zijn / of van Godt
 er voor ghehouden worden / onaenghesien hy't haer niet en
 ude moghen belooft hebben. En ghelijck daer uyt eene uyt-
 nrende gerechticheyt en barmherticheyt Gods blyckt dat hy't
 Menschen buyten hare verdienste belooft heeft: also blyet hier
 t noch veel grooter Barmherticheyt dat hy't den gheenen dien
 t niet belooft en heeft / nochtans geven sal. De Heydenē en had-
 en van Gode gheene openlijke belofte des Messias : Want
 i waren sonder belofte en hoope: En nochtans heeft hem Godt
 er ghegheven daer in bekent maeckende zijne hooghste macht

Toan 11. 25.

Teghentwer-
 pinghe.

Antwoort.

't Eeuwighe
 Leven kan
 wel gheghe-
 ven worden /
 al en ist niet
 belooft ghe-
 weest.

De Heydenē /
 sonder belof-
 te zynde / heb-
 bē nochtans
 den Messias
 am gekregen.

en.

en Barmhertichghed. Moet derhalven ghestelt worden / dat Godt allen den gheenen die onder't Oude Testament op hem vertrouwt hebben / 'eewighe Leven sal gheben. Want andersins (op dat ick de bewijs-reden Christi ghebruycke) en souden Godt nae haren doot sich haren Godt niet ghenoeint hebben. Welck evenwel altesamen niet en is uyt kracht van eenighe belofte ofte Verbondt / maer uyt loutere en enckele goetheyt Godts.

Maerom
God het eeu-
wighe leuen
niet aen allen
beloofte heeft.

Dat nu Godt sulckx verborzen heeft voor Menschen die hem seer lief en waert waren / moet ons wien Godt sulckx / meer dan haer / geopenbaert heeft; het herte bewegen. Want Godt en is aen niemanden yet schuldigh. Oock heeft de alderwijsste en boosstenichste Godt zijne redenen ghelad / waerom hy niet ghewilt en heeft / dat de eerste / nitsgaders volghende eeuwen der Wereld kennisse van dese sake souden hebben / te weten / om in dier voeghen op't alderklaerste te doen bijcken / Dat het onsterffelijck Leven van natueren in ons niet en is / maer dat wy seer verre daer van verscheyden zijn: ende dattet een loutere weldaet Godt is / wannecmen daer van een gewisse hope heeft.

Maerom ont-
der het Oude
T. de Men-
schen Godt
gedient heb-
ben.

Die Godt onder't Oude Testament ghedient hebben / hebben ghedaen / of om datse een grouwel hadden voor de straffen Godts / ende wegh ghetoghen wierden door de hope der tijdelijcker ghelucksalicheden die Godt int Oude Testament overbloedighlijck beloofte hadde: (Want de vreesse van soo swaere en grouwelijcke straffen / item de wisse hope van de tijdelijcke beloften / in de Wet voorghesteldt / hebben al mede hare denghen en gheloof) of oock om datse hoopten dat haer Godt int toekomende Leven dien arbeyt soude vergelden. Want yemant die kan wel hopen 'tghene hem niet beloofte en is / wannecx goet en wenschelijck is / ende niet en strijft met den geopenbaerde wille Godts: soodanigh als het Eewighe Leven is. Want daer en is niet beters / niet wenschelijckers / ende niet dat met de beloften Godts soo wel accordeert / als dit. In welke hope zy konden ghesolpen en ghestijft worden door aenmerckinghe vande gherechticheydt Godts. Want om dat het menighmael ghebeurde / dat de gene die op Godt vertrouwden in dese werelt gheen gemak noch goet en ghenoten /

Hope is wel
sonder belof-
ten.

Oorzake der
hope sonder
belofte.

in ghenooten / soo kondense dienvolghens ghelooben / dat
het recht was / dat Godt het rydelijcke haer niet ghevende /
sulcks vergoeden zoude door't gheben van t eeuwighē.

Spndelijck/d' exempelē der gener die lebendigh ten Hemel wa-
cen opgenomen/konden haer mede helpen. Doch en is evenwel
alles niet/wanneerder de belofte/die allē de hope seker maect/
niet by en is. Soe en doet dit al 'rsamen niets ter saken. Want de
orage en is niet/ offer eenige menschen 'tzy vele 'tzy weynige on-
der't Oude Testament hope hebben gehad van het eeuwige le-
ven; Ofte offe uyt eenige gissingen en ramingen hebben konnen
besluyten dattet konde/of ooc zoude gegeven worden den genen
die op God vertrouden: maer/of God hoeft voo; hoeft/ofte in't
generael/sulcx 'tzy in de Wet/tzy elders/haer belooft heeft. Ende
datter inde Wet geen eeuwigh leven beloofte en is/bekennē mede
alle redelicke en kloecste onder de Jodē. Is oversulcx niet noodig/
enige plaetsen/die vande partije misduyt worden tot bewijs van
dat int oude verbont belofte vā eē eeuwigh levē is/te ondersoekē.

Laet ons / ons selven / ende andere die met ons des Euangelij
ijn deelachtich gheworden / daer mede troosten/dat onse hope
niet en is op een Landt Canāan / niet op eenighe aertsche goede-
ren / maer op een dinck / van alle dinghen het wenschelijckste
ijnde. Alle ghemack en vermaeck en is niets/daer of de doot of
zeese des doots is: Maer daer't eeuwighē Leven / of de hope
jaer van / is / daer ist al goet ende ten hooghsten wel / watter
is. Laet ons/ons selven ende andere gelucksalich roemen / daer
op geraeckt hebben die tijden/waer in Godt andermael sich ge-
vaerdicht heeft soo grooten Licht zijns Goddelijcken wils ende
velbehagens te ontscecken.

Laet ons mede erkennen en onse herten eerbiedighlijck ney-
ghen in't aenmercken van soo grooten uytneementheydt Christi/
maer in ghelegghen zijnde/bat door hem 'topperste goet / het eeu-
wighē Leven/den Menschen is aenghebootschapt / ende vock
al ghegheben worden; En sulcks van hem belijvende / weten
ende hoor ghewis houden / dat wy hem een de hoochste ere aen-
doen/ende de schuldighe eerbiedicheyt voo; hem betoonen. 'tEn
mensien van't eerste / overtrest hy alle andere Leeraers; Ten
aensien

Der voostijn
ghe.

Opweckin
ghe.

F

aensien

aensien van't laetste / is hy Godt ghelijck. Want wie kan't eeuwighe Leven gheben / dan Godt alleen? Moet oversulckis die gheene of een Godt / of de naeste aen Godt / en Gode seer ghelijck zijn / die niemant niet soo grooten grabe bescheucken kan. Dus verre van het eerste Lidt deses derdendeels van de beschrijvinghe der voortreffelijckheyde des Ampts Christi.

Welck nu de nuttigheyde deser weldaet zy / wordt te kennen ghegheben met dese Woorden: Ende het Leven was het Licht der Menschen. De nuttigheyde (om daer van eerst te segghen) wordt uytghedrukt doort Figuerlycke en oneygentlijcke Woordt Licht. Welck t'gheene d' Apostel segghen wilde veel lebendigher verclaert / dan of hy andere woorden ghebruycke hadde. Een Licht heeft hy't ghenoecht / om dat ghelijckerwijs de gheene die in duysternisse leeft / is dat hy van zijne ooghen berooft is / ofte dattet hem aenghebooren soude moghen zijn / teennemal ellendigh is / en nergheens doot soo seer en kan verheucht worden als doot het trecken uyt die duysternissen / ende te komen in't Licht: Alsoo oock alle de gheene / tot welckie dat Leven ghekomen is / hi ober-dichte duysternissen leefden ende ten hooghsten ellendigh waren / so dat haer niet aengenamers en heeft connen gebeuren / dan d'ontdeckinge van dat Leven. Nu welck die duysternissen / waer in / voort ontdecken van dat Licht / de Menschen beefden / nietgaders dat Licht / twelck haer versehenen is / gheweest sy / sal blijcken uyt de verklaringhe / van / wie die Menschen / zijn welcker Leven dat Licht gheweest is. Doot 'tWoordt Menschen, moerten op dese plaetse eerstelijck de Joden verstaen. Want tot dese is Christus ghesonden ende ghekomen. Ten anderen alle andere vzeemder volcken. Aengaende de vzeemde volcken en is gantsch gheen twijffel: Wane die waren teennemael vzeemt van Godt. Dienbolghens / wanneer wy aengaende de Joden / sullen bewesen hebben / hoe 'teuwighe Leven een Licht der selver zy gheweest / sal een yeder lichtelijck konnen sien hoe sulckis van de Heydenen in aller manieren mede de waerheyde zy. Dat het eeuwighe leven ghenoecht wordt een Licht der Menschen ofte der Joden / is / ten aensien van dat niet teghenstaende zy eenighe kennisse Godts hadden / ende

Daerom
'teuwighe le-
ben 'tLicht
der Menschē
37.

De koomste
Gods onder
de Het ont-
bolmascht.

ende de Wet haer ghegheven was / zy niet te min al 'tsamen
 in een ghedurighe vreesse des doots waren ; Overnuidts soodani-
 ghe wijze van ghehoorzaemheydt als de Wet verepschten / nau-
 welijcks van pement en konde te weghe ghebracht worden/ende
 inder daet oock niet en wierde. Om dat oock / of schoon al
 pement mochte ghehoorzaemt hebben/ gelijk de Wet verepsch-
 ten / nochtans gheene clare en naeckte belofte Godts boorhan-
 den en was / dooz kracht van welcke hy sich het ware heyl kon-
 de verseeckeren. Ende in dier voeghen dubbele bekommernisse
 int hert hebbende/ leefden zy een seer ellendich Leven. Sy socht-
 ten altydts wat / even als een blinde in't duyster tast : Maer
 ghelijck een blinde niet en siet / alsoo en vonden zy oock niets
 van't gheene datse sochten. Hier dooz wasser onder de Godtsali-
 ghe soo veel verlangkens nae den beloofden Messias wenschen-
 de dat den Hemel dantwen/ende hem nederlaten mochte. Want
 dooz hem hieldense sich alle verseeckert / eene gants bysondere
 weldaet te sullen verkrijghen. Sijn derhalven aen Godts zyde
 de herten van alle Joden verlicht geweest / doe haer de Heere Je-
 sus 'teewighe leven heeft aengheseyt / ende in haer alleen heeft
 soecken te brenghen een seeckere hoope van't verkrijghen des sel-
 ven.

Staet ondertusschen aen te mercken/ dat het vooz. eeuwighes
 even alhier ghenoemt wordt het licht der Menschen, niet dat in-
 der daet de Menschen daer dooz zijn verlicht gheweest : (Want
 zy voechter strack by : Ende de duyternissen en hebben het licht
 niet begrepen.) Maer om dat/ soose ghewilt hadde / zy verlicht
 jadden konnen worden ende aen Godts zyde/ of soo veel 'tbooz-
 remen ende den raedt Godts belanght / waerlijck ende inder
 daet verlicht zyn gheweest. Op dese selve wijze/wordt de Werele
 gheseyt dooz Christum ghemaecte te wesen ; Item Christus een
 salichmacker des werelts, en 'tlicht des werelts, met dierghelijcke
 unghen meer. Is derhalven allen Joden/so veel in Godt was/
 en groote weldaet aenghedaen / dooz dien tot haren ooren ghe-
 tomen is de blyde bootschap des Euangeliums / van dat eeu-
 wighe Leven ; Welck oock is erkent gheweest vande Heylighe
 Menschen die ten tyde vande gheboorte en verschyninghe des

Op wat tols
 se Christus
 het lichte der
 Menschen
 zy.

Joa. 1. 9. 10.
 1. Joa. 4. 14.
 Joa. 8. 12.

Messia / zijn in leven gheweest ; Als Simeon de oude Man
 Anna de Propheetesse / Zacharias de Vader Joannis des Doo-
 pers / ende andere haers ghelijcke / hoe-wel niet seer stantvastig
 zijnde / ter oorsaecke van de verwonderlijcke en onghehoorde wij-
 heydt Gods / die hy in't ontdecken des eeuwighen levens doo
 Iesum Christum gebruykten. Konnen nu van de Joden seg-
 ghen / dat het eeuwige leven haer licht was / die nochtans eenig-
 sins Godt ghelient hadden en dienden / wat meynen wy dan te
 moeten gheseyt worden van andere vreedende Volcken / die noch
 te en wisten datter een Godt is / nochte eenighsins bekent hadden
 hoedanigh hy zy ; Daer beneffens de begheerlijkheden haers
 Wlepschs niet vollen lust en rupmen toom dienden ; Die oock
 daerom vergheleken worden by Honden / ten aensien van de Jo-
 den die kinderen waren ? Waerlijck is d'ontdeckinghe des ewi-
 ghien levens / mede haer een licht gheweest / nadien 'tselbe haer
 mede doo Iesum Christum / by aldiense maer hem en ghehoor-
 samen / sat ghegheven worden. Dit heeft ghesien de Oude Man
 Simeon / dewelcke 'tkint Iesum in den Tempel siende / onder
 anderen / dit van hem gheseydt heeft : Den licht tot openbaringhe
 der Heydenen, ende de Heerlijckheyd uwes Volcks Israël. Hier
 doo seyt oock Mattheus / dat / doe Iesus eens gekomen was in
 de eynden van Zabulon en Nephtalim / verbult zy gheweest de
 de Propheete Esaiæ / dewelcke gheseydt heeft : Het Landt Zabu-
 lon ende 't Landt Nephtalim, [op] den wech des Zees, over de Ior-
 dane, Galilæa der Heydenen, een Volck sittende in duyternissen,
 heeft een groot licht ghesien, ende den geenen die saten in het
 Landt en schaduwe des doots, een licht is haer op ghegaen. Soo
 grooten werck maect Mattheus van dese saecke / te weten / dat
 Christus sich maer van de Heydenen hadde laten sien. Wat
 meynen wy / heester doen konnen gheseydt worden / doe Iesus
 Christus tot allen Heydenen zijnen Apostel Paulum / ende an-
 dere / alsoo gesonden heeft / als hy selfs te bozen alleen tot den Jo-
 den ghekomen was ? Help Godt ! Wat een licht / jaee Sonne
 selfs / isser doe opghegaen onder de geene die niet hare verstonde-
 en ghenegentheden in meer dan Egyptische duyternisse inghe-
 dompelt zijnde gheweest / soo grooten verlichtinghe ghekreghen
 hebben /

Luc. 2. 32.

Matt. 4. 14.

hebben / dat tot den huydighen dach toe sulcks tot een verwon-
 ringhe is ende gheduerighlijck wesen sal / Welck oock de oorz-
 ecke is / waerom Paulus die verlichtinghe der Heydenen soo
 't langhe verhaelt ende verheft / om daer door te doen blicken /
 it hysse hielde / ende oock van een peder moet ghehouden worden ^{Eph. 2. 11.}
 voor een alderopperste weldaet. Doch hier van sal beneden noch ^{etc.}
 andere occasie komen om van te sprecken. Besluyten mi dit
 veerde deel / waer in ghesproocken is vande nutticheyde deser
 weldaet / te weten / des eeuwighen lebens / welck in Christo is.
 swaer wy by nae niet voordacht hadden voor by ghegaen
 uytlegginghe dieder ober dese plaetse gedaen wordt van Theo-
 gaiten die onder de Christenen de principaelste meynen te zyn.
 Dant wy schamen't ons te verhalen / swijghe te wederlegghen /
 zheen van haer ober dese woorden stoutelijck ghenoeckly wordt
 tgesproocken. Sullen't niet te min verhalen / en koztelijck we-
 rlegghen / op dat de Goddelijcke waerheyt in haer geheel blyve
 de haere hoochwaerdicheyde behoude / mitsgaders de dinghen
 weder van eiders zyn toe gheset / als vzeemt en byghevoecht mo-
 en blicken ende bekent worden.

Doch eer wy daer toe comen / is aen te mercken / dat onder ande-
 dinghen die een bewijs van dolinge zyn / dit niet het minste is /
 dat het in eenigen deele een schijn heeft / en van de gene die hertnec-
 chlijck byt hare willen blyven / so eenigsins can verdedichte wor-
 en: Ten anderen / in sulcker boeghen manck gaet / dat een peder
 ien de waerheyt en salicheyde ter herten gaet / seer lichtelijck
 in ghewaer worden / dat het geene / welck de waerheyt selfs /
 esen wil trenemael als dwalinghe te verwerpen zy. Dit alles
 achmen sien in de plaetse die wy voor hebben.

Tot noch toe schein't voor de geene die in Goddelijcke saecken
 abedreven zyn ende ghedwongen worden aen eens anders oor-
 sel te hanghen / dat de Voorstanders van de drie eenicheyde en
 edichte Godheyt Christi / sich wel ghequeten hadden wannere-
 poogghden te bewijzen / dat Christus doe al was / doe alle din-
 gen begon den gheschapien te worden: Item dat hy by Godt / en
 ck Godt was / te weten dien oppersten Godt / dewelcke de Wa-
 re is: Daer beneffens / dat alles door hem is gheschapien ende dat

als een Schepper/allen dinghen leven ghegeven heeft: (Want hoewel der niet sulcks in de woorden en is / ghelijck wy bewes hebben / soo schijnter even-wel yets in de woorden te zijn 'twel 'woorzsz. hare gheboelen soude konnen doen ghelooft krijghe maer wanneer se alhier moeten gaen verklaeren / wat het zy / d'het Leven / 'Licht der Menschen gheweest is / soo ist te verworden / hoe leelijck zy hare onwetenheydt laten / blijcken / en wat harer-gheleerdheydt-onwaerdighe uplegginghen daer vooz den dagh brengen. Want aldus segghense / 'Leven waer het Licht der Menschen / dat's te segghen / was die kracht verreden ende van verstandelijckheydt / in des Menschen her aenghestecken / op dat hy den Aetheur ende oorspronck van soo grooten goet soude konnen kennen. Of (ghelijck andere segghen) dat Leven dat's te segghen Lebendighmaeckende reden of Woordt / wordt een Licht ghenoemt ten aensien bande werkinghe of vrucht die der upt ontstaet / overmits het den Mensch beschoncken heeft met het Licht der redelijckheydt. Ende dit willens aldus verstaen hebben van den stanc des Mensch vooz den val ; Soo dat Beza seyt / dat se teenenmael in dookingh zijn / die meynen / dat alhier niet ghehandelt en wordt van 't natuerlijcke Licht der redelijckheydt vooz den val. Want (seyt hy 'tvervolgh der reden bewijst dat d'Euanghelist allencken van den stant der Scheppinge, tot de duyternissen, dat is, verliesinghe van dat Licht, ende daer na tot de herbrenghinghe van dat Licht, dat is in vleysinghe (of vleysch-wordinghe) van die reden voortgaet. Waer op wy antwoorden / dat in dese uplegginghe (by manieren van sprecken) meer mislaghen zijn dan woorden. Van sommige is boben al geseydt / ende sal beneden noch meer geseydt worden. Laet ons nu die alleen gaen insien die eygentlijck de woorden aengaen die wy nu vooz de hant hebben. Wat dan d'eerste uplegginghe belanght / wie en siet niet hoe hart en qualijck dese dinghen te samen hanghen met het voozgaende / waer in / nae 'tverstant der partpen / gheseyt wordt in Christo gheweest te zijn dit natuerlijcke en dierlijcke leven ? Want hoe is doch 't natuerlijcke en dierlijcke leven / een kracht der redelijckheydt en verstandelijckheydt / na de mael 'tselbe soo wel is in alle andere dieren als in

Tweederley
uplegginghe
der partpen.

Deberleg-
ginghe van
d'eerste.

den Menschē? Op geenderley wyse/die lydelyck zy en toeghe-
 en kan worden/konnen seggen/dat het diecklyck (of/ziellycke)
 en / een kracht van redelyckhepdt in den Menschē zy. Want
 er wyt dat de Menschē leven heeft / en heeft hy juist gheen re-
 delyckhepdt maer cleven ende daer na de reden / heeft hy beyde
 in Godt den Schepper/welcke reden niet en hange aent leven
 maer aen den Geest/ den welcken Godt in den Menschē edelder
 eeft ghegheven/dan in alle andere dieren. Beza heeft dese zijne
 uytlegginge willen onderstutten en helpen door toefsettinge vant
 woordē dat, by 't Woort Licht doch te vergeefs. Want
 hy spreekt soo / als of het secker waer dat het Licht der Men-
 schen/nae der uytmenenthepdt alsoo ghenoeit/ waer die kracht
 van redelyckhepdt: Daerder nochtans wel yet kan wesen/ waer
 soodanighen lof / van te zijn dat Licht der Menschen veel be-
 past dan op de redens kracht / waer van wy in 'c boozighe
 verklaringhe ghedaen hebben watse zy. Daerbenessens soo
 worden dese Woorden / dat Licht der Menschen, niet louter
 macht en ghewelt in die boeghen verdraeyt/als oftse te segghen
 wren / yet dat der Menschen is / ende 'twelck de Menschen
 itten. Daer nochtans 't licht der menschen yet sulcx is dat by
 de Menschen is/ ende de selve na hare gelegentheyt aengaet.
 elijck wanneer Christus gheseydt worde het licht der Werelt/
 en worde hy alsoo niet ghenoeit in sulcken sin/ als of hy een
 tte waer 'twelck de Wereldt heeft ende besit/ maer een licht/
 welck buyten de Menschen zijnde/van Godt haer aengeboden
 ynde/en dienstigh is om haer te verlichten.

Belanghende de tweede uytlegginghe / waer van Beza seyt
 datse steunt op d'authoziteyt der Ouden / en seer wel te samen
 nght nietet geene datter naest op volcht/de selve is soodanigh/
 tmen wel niet recht van de selve segghen mach datse steunt op
 uthoziteyt van ick en weet niet wat booz Oude. Want die
 ude hebben gheneynlyck sulcke luyden gheweest/ die/ alsoose
 hebiede en regiment inde Gemeynthe Christi aen haer hadden/
 es ghetogen hebben nae hare belieste: Soo datter of niemant
 was diever eens teghen durfde kicken/ of sooder misschien pe-
 ant mochte wesen/de selve niet so seer door redenen en door de
 Heylige

Wederleg-
 ginge vande
 tweede ber-
 klaringe der
 woorden Jo-
 annis.

Heylighe Schryfture onderricht / als wel door upterlijck ghew
 en Swaert-ghericht ende ter neder ghesettet wierde. Want / ee
 stelijck / en ist niet notorie / dat het Leven 'twelck was in de red
 (Christo) van Joannes gheseyde wordt het Licht der Menschen
 gheweest te zyn ? Maer die ghepretendeerde Oude / segghen / d
 de reden selfs / welke is Christus van Joanne 't Licht ghenoen
 wordt. Maer dat het leven 'twelck in de reden was / onderschey
 den is van de reden selfs ; Ghelijck het gheene dat erghens in u
 nootsaekelijck onderscheyden is vart ghene daer't in is / ka
 cen yeder sien: Madien't secker is / dat het leven van haer wor
 aengemerckt / niet ten aensien van dattet in de reden gheweest i
 maer ten aensien van dat het gheene 'twelck in die reden gh
 weest is / ons ghegheben is. Doorts / met wat reden bewijsen
 dat het Licht der Menschen / te segghen is / het Ampt / of krac
 der redelijckheydt / of dat het Licht de reden beteyckent ? d'on
 standigheydt der saecken / ende de materie waer van ghehande
 wordt / wijzen anders ynt. Want daer wordt ghesproocken van
 Euangelie / mitsgaders van Jesus Christus. Ten y dan elder
 van daer bewesen werde / dat het soo moet / of ten minsten ka
 ghenomen worden / soo en ist anders niet dan d'Authoriteyt de
 Ouden. Ende dat dese uptelegginghe niet het naestvolghend
 wel soude 'tsamen hanghen / meynt die alleen / te sien / die sich in
 ghebeeldt heeft / dat door Leven sonder byvoeginghe / verstaen
 wordt het dierlijcke Leven / ende dat doort Licht der Menschen
 beteyckent worde de redens kracht in den Mensch / ende da
 eene soodanighe / alse gheweest is voorden val / oock sonde
 nootsaekinghe. Maer die doort Leven sonder byvoeginghe
 ghestelt zijnde / 'teuwighe Leven meynt verstaen te worden
 ende dat dat leven de ghemoeden der Menschen verlicht heeft
 die kan swaerlijck daer toe komen / dat hy ghelooven soude
 dat die dinghen op soodanighen wyse als zy toonen / konnen
 'tsamen hanghen. Ondertusschen hanght het gene datter naest
 aen volghet seer wel en bequamelijck te samen / met die upteleg
 ginge / die wy byghebracht hebben / ende gants Goddelijck en
 waer is / te weten / dat een soo grooten weldaet Godts / waer
 door de herten der Menschen hebben konnen verlichtet worden /
 ende

nde aen Godts zijde verlicht zijn gheweest/ ghebalten is in eene
 erdozvene eeuwte / en soddanighe Menschen voorszghelomen/
 te verkeert van herten zijnde / soo grooten weldaet niet hebben
 onnen (of om beter te segghen) niet hebben willen vaten nochte
 erstaen. Waer van naderhandt breeder.

Soo siet ghy dan alderleefste in den Heere/ hoe onbepligh het
 in Goddelijcke saecken te staen op eenighe Menschelijcke Au-
 jorizept / yet stellende dat niet de H. Schrifsture niet eenstem-
 nigh en zy. Ghy siet hoe swaerlijck luyden / die andersins in
 heleertheydt inynemende zijn gheweest / zich hebben konnen
 ergrijpen/ terwylse de verdichtscelen haers verstants ghevolcht
 ebben. Laet ons dan in't alghemeyn ende in't bysonder on-
 n Godt dancken / die ons wyt soo grooten duyfstermissen der
 walinghen heeft ghewaerdicht te trecken / ende in't rijck zijns
 eminden Soons over te brengen. Laet ons weten dat dit de
 utticheyde zy/ die wy wyt het Euangelium hebben / dat wy wyt
 e alderdickste duyfstermissen/ waer in onse herten en verstanden
 inder d'ontdeckinghe des Euangeliums / eeuwighlijck hadden
 noeten verdonckert blijven/ door de stemme Christi zijn verlost/
 i waerlijck doozluchricht zijn gheworden/ door dien ons in on-
 ghemoeden een hoope/ ende dat noch eene alderseckerste ho-
 e des eeuwigen lebens gebaert is. Want die heeft een recht dooz-
 ichtich en genereux van God-beluchricht gemoet/ die smaect heeft
 i d'onsterlijckheyt. Geen Mensch/ maer een Beest / jae Swijn
 t/ die d'onsterlijckheyt noch niet en heeft gesmaect ofte niet en
 ullen smaecten. Ende onder andere weldaden die Godt aen
 nse Gemeenten bewesen heeft / en is dese niet de gheringhste/
 at hy soo veel als een smaect van die onsterffelijckheyt en eeu-
 ighdurende leben in onse herten heeft verweckt/ ende de soctig-
 epydt van dien/ alsoo inghesijght dat/ soo wy rechte wijs waren/
 op daer mede alleen onse gemoeden souden konnen versadigen
 nde verghenoeghen / vergetende alles/ wat dese Wereldt heeft/
 oederen / wellusten / ende eeren. Doch 'tis nu tijt een eynde te
 narcken van dit tweede Lidt. Laet ons komen tot het derde.

Het derde, **twelck is** : Wien dese weldaet aengheboden zy,
 d in dese Woorde : Ende het licht schijnt in de duyfsternisse.

S Dat

Opbeekins
 ge ende vers
 manninghe.

vertroostin-
 ghe.

Wat duy-
 fsternisse zy.

Dat dooz't Woordt duyternisse, Menschen moeten verstaen worden / ende dat soodanighe Menschen die 'licht' twelck haer verschenen was onwaerdigh waren / ende tottet ontfanghen des selven seer onbequaem / daer aen en twijfelt niemant. Want soodanighe manieren van spreucken / zijn seer ghebruyckelijck in de H. Schrifture des Nieuwen Testaments. Ghy waert (scyd' Apostel) certijts duyternisse, maer nu Licht in den Heere. Maer wat nu 't gheene zy / 'twelck maect / dat die Menschen dat licht onwaerdigh / ende tottet ontfanghen des selven / onbequaem zijn / daer in is tusschen ons ende d'andere Christenen groot verschil. Want nadiense eens hebben begonnen te doolen / wanneer se doot 'licht / des redens kracht verstaen / soo heeft nootwendichlijck dese doolinghe noch een ander moeten baren / dewelcke is / daes dooz duyternisse verstaen / eene verdoortsheden der Menschelijcker natuere / ende der ghemelder redelijckheyt / dooz den val Adams; Segghende dat de Mensch ter oorsaecke vande selve / dat licht / 'twelck zy segghen den Schepper (de reden) selfs te zijn / niet en heeft konnen begripen. Ellendighe Theologanten : die een saecke in haer selven swaer ghenoech zijnde gaen verklaren dooz een saecke die teenmael onsecker ende van haer versiert is. Want wat sal die uytlegginghe / wanneer men ontdeckent / dat de Menschelijke natuere eenich verderf aenghe heeft dooz den val Adams ? Sal se niet teenmael verdwijnen ende als een Rook daer heen blicghen ? Maer dat het een versterde Leere is die aengaende 't verderf der Menschelijke nature dooz den val Adams / nu onder de Christenen in swangh gaet / is elders meer dan ghenoech van d'onse bewesen. Dit segghen wy nu alleenlijck in't gros: Datter in de H. Schrifture in't minste gheen blijk of teycken en is van die opyne. Wy bekennen wel / dat de Menschen verdoort zijn / ende van dien standte der onnooselheyt / waer in Adam is ghescheyen geweest / gants vreemt en verre : Maer sulchs en moet niet den val Adams toegheschreven worden / maer den Menschen selfs ; Die van en uyt haer selven / sich verclume / ende dooz de ghewoonte van quaet-doen / verdurven hebben. Dit blijkt al t'samen / wanneer men aenmercket / dat alle verkeertsheden / midtsgaders verdurvent.

Doolinghe
der partijen
over't Woordt
duyternisse.

Waer van
daen 't ver-
derf in de
Menschē zy.

verburventheyt van ghemoet en zeden / die der oyt in de Menschen
 gheweest is / tallen tijden swaerlijck van Godt is wortt / ende
 al ghestraft wesen / ende gants geene onschult voor hem en heeft.
 Want waer de verburventheyt van't verstant en Zeden der
 Menschen / soodanigh dat de Mensch selfs / uyt zinnen eyghen
 wille / daer geen schult aen en hadde / soo moestese gewisselijck / soo
 op de Menschen / als insonderheyt by Godt / die ten hoogh-
 ten gherechtigh is / tontschuldighen ende niet strafbaer zyn.
 Maer ghenomen al / dat door den val Adams enighe / of
 nock seer groote verburventheyt der Menschelijcker natuere
 veroorsaeckt zy : Hoe bewijzen dan ebenwel de Theologanten /
 dat vande selve alhier ghesproocken wortt. Merghens door /
 van door slechtelijck te segghen / dattet soo is. Welck musschien
 iacrom is / om datse noyt sich hebben laten voorstaen / dat dit /
 welck goet ghekeurt is door eendrachtighe obereenstemminghe
 van soodanighe Mannen welcker Authonteit tallen tijden on-
 der de Christenen niet kleyn en is gheweest / in twijffel ghetog-
 ghen soude worden. Dewijle dan tgehoelen / der partijen
 niet niet eene bewijs-reden bevesticht is / so kan't oock sonder ee-
 nighe moeyte veyghelijck verwoyden en voor enclike doolinghe
 ghehouden worden ; Welck uyt het vervolgh der dinghen tot
 noch toe van ons uytghelept / voor een yeder wijse en welbedach-
 e ooghen-toonlijck blijsken kan.

In plaetse dan / van die onseckere uytlegginghe der partijen /
 sbeven en stellen wy dese / onderwerpende de selve toudel ex
 ensure van alle vrome en gheleerde luyden ; Te weten dat daer-
 in de Menschen duystermissen worden ghenocmt / om datse aen
 eene zijde van naturen eben als Adam selfs) van tgeene in
 den Euangelio begrepen is / te weten / van d'onsterffelijckheyt /
 gants gheen kennisse en hebben / ende aen d'ander zijde. wannere
 haer nu al ontdeckt wierde door haer eyghen schult en misdact
 ottet verstaen en aennemen des selven sich onbequaem hadden
 ghemaect. Want dat d'onwetenheyt duysternisse / eben als
 e wetenschap of kennisse licht ghenocmt wortt / en sal niemant
 mekennen. Ende druct alsoo de H. Joannes niet dese woort-
 ten uyt dat een het alderheyligste en supberste dinck / te weten /

de weldaet en goet der onsterffelijckheydt / aengheboden zy aen
Menschen die der selver teenemael onwaerdigh waren / so
overmits hare nature en aengeborenen aert / als mede hare wer-
ken en daden.

berinaninge.

Laet ons dan over de goetheydt en wijsheydt Godts ons so
veel te meer verwonderen / hoe veel meer de Menschen des on-
sterffelijckheydts onwaerdigh zijn. Aldus handelt Godt / da-
hy altijd den ghenen die der in't minste niet om en denken zijn
weldaden aanbiedt / op dat hy daer uyt te grooter eere hebbe
ons onder andere Christenen / is mede onlanghs dierghelijck
goedicheydt Godts wederbaren. Dese Goddelijcke en Heme-
sche waerheydt / lichtet in de duyfstermissen / onder soodanigh
Menschen / die ons ende anderen daer toe d' alder-onbequaemste
schijnen te wesen. Want en schijnt dit onse Poolische Landt
niet een onedelder en duyfsterder deel des Werelts te zijn / dan
andere Landen / die soo in outheydt / als in Politicheyt van din-
ghen en seden 'tselbe te boven gaen. En nochtans is in de selve
een groot licht opghegaen / 'twelck nu schijnt ghelijck een Son-
ne; soo dat vele die der seer verre af zijn / over desen glans en He-
melsch licht sich veel meer verwonderen / dan de geene in welker
Huyfen soo grooten licht ontsteken is / ende misschien meer dan
veele van ons / die de Goddelijcke waerheydt schijnen sat te we-
sen. Laet ons dan erkennen dit onse soo groote heyl / ende mee-
eenen onse swackheydt en onwaerdicheydt / om onsen Godt te
durigher te dancken ende te loben.

Nu komen wy tot het vierde Lidt / 'twelck is / Hoe dese wel-
daet vande Menschen aenghenomen zy geweest, 'twelck Joan-
nes met dese woorden voorstelt: Ende de duyfstermissen en hebben
het selve niet begrepen. Alwaer wy van de ebedichselen onser
partyen over dese woorden / niet anders en sullen segghen / dan
dat zy / hun selven ende hare opinien soo veel als verradende / seer
schandelijck / wanneer Joannes seyt / dat de Duyfstermissen 't licht
niet en hebben begrepen / door't licht willen verstaen hebben den
Schepper, den welcken de duyfstermissen dat's de Menschen soo-
danigh alse geweest zyn nae den val Adams / quansuys niet en
begripen. Daer nochtans / als boven bewesen is / Joannes wel
duidelijck

uydelijck onderscheydt maect / de Reden Jesum Christum
 stinguerende van dat Leven / welck het licht der Menschen
 / segghende oock dat hee selve is in Christo / maer niet dat Chri-
 us het selve zy. Daer-en-boven soo nemense dese woorden:
 hebben (of heeft) niet begrepen / in sulcker boeghen / als of Joan-
 nes alleenlijck een gheschiede saecke vertelde / ende alsoo de Men-
 schen soo veel als ontschuldighende datse dat Hemelsche licht niet
 hebben aengenomen yemant anders / ken weet niet wien / quan-
 t'hy soude beschuldighen : Daer nochtans Joannes / soo hier /
 als oock elders / klaght ober de verkerthepdt der Menschen /
 so groot zijnde ghewerst / datse dat licht niet en hebben be-
 grepen.

Want daer is op te letten / dat de Heylighe Joannes overmits
 so seer vele Heerlijcke en treffelijcke dinghen van den Persoon
 in't Ampt Jesu Christi gheseyt hadde / te dier oorsaecke / ten ey-
 ende niemant sulckis alles in twijffel soude trecken / siende op de
 weynichepdt der geener die van eersten in Christum aennamen /
 ende lichtelijck kommende in ghedachten komen / dat by aldiert
 so waer als Joannes seyde / geensins en konde wesen of de Men-
 schen en souden't erkent hebben / hier / ende een weynigh lagher /
 in nausten gaet inscherpen / datmen uyt de uytkoomste van de
 saecke / te weten / dat de Menschen van eersten in / Christum ende
 in sine leere niet en hebben aenghenomen / niet en moet besuyten /
 dat Christus sulck niet gheweest en heeft / als hy van hem be-
 grepen was / maer datmen't op wat anders legghen moet / dat
 so weynighe hem aenghenomen hebben ; te weten / op de duy-
 sternisse / dat is / onwetenhepdt en onvroonichhepdt der Menschen ;
 alsoo 't Euangelium Christi ghekomen is onder soodanighe
 Menschen / die tot het verstaen ende aennemen van't geen de Hee-
 re Jesus verkondighde / tekenmael ongheschickt en onbequaem
 waren. Soo dat dese woorden / ende de duysternisse en heeft her
 ven niet begrepen , niet en moeten ghenomen worden als een
 vertelde saecke / maer als een Apostelische beschuldiginghe / waer
 voor hy den Menschen de schuldte gheeft / dat het Euangelium
 Christi van eersten aen by haer geen plaetse en heeft gehad / ende
 aldus uytgheleydt moeten worden : Sy en hebben't niet wil-
 len

Zy en hebben niet begrepen: is soo deel/ als/ zy en hebben't niet willen begrijpen.

len begrepen. Eben als wanneer hy vers. 10. seyt: de werelt heeft hem niet bekent, en vers. 11. De zijne en hebben hem niet aenghenomen. Welck niet anders te segghen en is/ als/ de Werelt ende de Joden en hebben hem niet willen bekennen noch aenmenen. Want stracks stelt hy teghen dese / andere die in een danckbaer herte hem aenghenomen hebben/ende over sulcken van hem ten hooghsten beghenadicht zyn. In d'oorfakē waren om het de Menschen niet begrepen/ was/ om datse duysternisse waren ende in die duysternisse/ dat is / in hare ondeuchdicheit en booshepdt/ nitsgaders quade ghewoonte/ vermaeck hadde. Welckie de selve Joannes langer en duydelycker verklaert/wanneer hy lagher / Cap. 3. aldus seyd: Dit is het oordeel, dat het licht in de Werelt gekomen is, ende de Menschen hebbe de duysternisse liever ghehadt dan het licht, om dat hare Wercken quaden waren. Want een yeder die quaet doet, schout het licht, ende komt niet tot den lichte, op dat zyne Wercken niet en blijcken. Maer die de waerheydt doet, komt tot het licht, op dat zyne Wercken openbaer worden, wantse in Godt gedaen zyn. Welckie woorden wy by gebracht hebben/om daer mede twee dinge te leeren: Verste is, dat duysternisse soo veel te segghen is/ als/ de aenghenomen ondeuchdichepdt en ghewenste van quaet-doer. Laeste / dat die selve ondeuchdichepdt d'eenighe oorsaecke is/ waerom de Menschen / de waerheyt hun van Godt aengheboeden niet begrepen ende niet en willen aennemen.

Wt dese woorden hebben wy aen te mercken/hoe groote meestertijt de boosheyt der menschen zy/datse de weldadē Gods versmaden / en gelijckse te bozen der selver onwaerdigh waren/also noch daghelijckse sich der selver meer en meer onwaerdigh maecten. Dewelcke evenwel de Goddelijcke wrake niet en sal onghestraft laten/ maer soo deel te swaerder naken / soo veel te grooter hun van-Godt-aengebodene weldaet zy verstoten hebben.

Laet ons mede ghedencken/ dat de oorfsakē van alle ondancckbaerheyt in den Menschen selfs/ is/ ende dattet koomt door zijne ondeuchdelijcheyt / die hy niet en wil ondeckt hebben/dat de Goddelijcke waerhepdt by hem geen plaecse en heeft. Een yeghelijck Menschē heeft yet/ dat hy in zyn herte aenbidt/ende voor een

Leeringe.
Welck de oorsaecke zy van ongheloobichepdt.

waerachtigh goet en heyl' ahe / 'tzy dattet d'eergiericheyde / of wellusten / of ghelt-liefde aengae. Dit hebbende en behoudens / worde hy verdwacst en de verhindert / om 'rware goet 'twelck onsterffelijckheyt is / niet te konnen sien. Niet / dat d'onsterffelijckheyt in eens peders ooghe en oordeel / niet verre het beste et en zy ; Maer om datse toekomende en onsielijck / ende de maniere om die te bekomen / de begeerlijckheden der Menschen te seer teghen is. Ondertusschen eventwel heeft Godt ghewilt / dat en 'tghemelde goet / en de wegh en middel om 'tselve te bekomen / soodanigh soude wesen / om daer door ons zyne wijsheyt te openbaeren / ende de herten der Menschen te beoeben.

Derhalven moetense laten baren / die Gode of zijne Predestinatie en voor-ordeninge reuwig / oock het alderminste / deel van 't order des Menschelijcken gheslachts toeschrijven. Want de selcke lasteren aen d'een zyde Godt ende doen aen d'ander zyde an Menschen een deure open tot alle / indien niet Goddeloosheyt / en minsten versuyemnisse in de Godsalicheyt. Waer vanse Godt rekenenschap sullen gheben / ten zy datse / daer van vermaent ende / berou hebben en afstandt doen. Ende hebben alsoo de goede voortreffelijckheyt des Ampts Jesu Christi / waer nieder d'annes het selve beschrijft / mitgaders de eerste wijze waer op 't aenprijsst en reconmandeert.

Wederlegginghe van sekerre doctriene.

VIERDE

VIERDE
 PREDICATIE.

LAet ons nu voortgaen tot de tweede wijse van't aenpisen Jesu Christi ende zyns Ampts/ bestaende in de vghelijkinghe van hem met Joannes den Dooper. Ende is begrepen vers. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. Hebben twee deelen. 1. Een Beschrijvinghe van't Ampt Jesu Christi een aensien van dattet met het Ampt Joannes des Doopers vgeleken zynde / 'tselbe overtreft.

In de Beschrijvinghe van't Ampt Joannes des Dooper komen twee dinghen aen te mercken / 1. d'Authoziteyt. 2. De eghenschap des Ampts.

d'Authoziteyt is begrepen in dese woorden. Daer was een Mensch van Gode gesonden, wiens naem [was] Joannes. Alwa wederom te noteren staet 1. Dat die Mensch is ghesonden gheweest van Godt. 2. Dat zynen naem is gheweest Joannes. Dhy van Godt is ghesonden gheweest / is een bewijs dat hy nu van Christo en is uytghemaect / oock niet uyt erghen betwinghe en goedduncken tot dat Ampt ghekomen is / also sulckis 'tallen tijde by't Volck van Israël niet welen luyde ; Godt selfs / over de valsche Propheten klaghende. Dit onder anderen van haer seyt / datse gheloopen ende den Menschen beueus hebben aengheseyt / daer nochtans Godt haer niet ghesonden en hadde dat's te segghen / geen last nochte bevel daer to ghegheuen. Sulck een leert Joannes / Joannes den Dooper niet gheweest te zijn wanneer hy seyt / dat hy van Godt ghesonden was. Van Godt ghesonden te worden, en is niet / (ghelijc sulckis onse partijen / wanneer der ghesproocken wordt van Christo / seer wanschickelijck uytlegghen) ghesonden worden om gheboren te zijn, of gheboren sijnde, in dese Werelt te voorschijn te komen : Maer is / van Godt tot een seecker Ampt verordineert te worden. De gheene die 't Volck Godts yet nieus souden verkondighen / of oock andere vzeemde volcken tot Godt moesten

Wat het 3p/
 van God ge-
 sondt te wo-
 den.

Soedanige
lypden / sijn
dinghe moes-
ten hebben.

moeten brenghen / hebben altydt moeten ghesonden wesen / dat's segghen / datter altydt klaerschijnlijckie teyckenen van die saec-
e hebben moeten zijn / waer upt men weten konde / dat haer
Godt tot sulchs ghedreven / ende selfs sonder yemants tusschen-
ienst / of dooz eenighen Enghel / of dooz een seecker ghesicht /
f dooz eenighe andere Miraculeuse en singuliere wijze daer toe
erhozen hadde. Van welcke saecke / al van 't begin der Werelt
en / in alle de gheene die Godt opt tot andere ghesonden heeft /
in haer zynen Goddelijcken wille tontdecken / de teyckenen
ijn gheweest / dat haer Godt op eene Miraculeuse wijze met zij-
en gheest heeft aengheblasen / soo dat de gheene die ghe-
reynlijck Idioten en ongeleerde lypden waren / dooz bykoomste
an dien Goddelijcken aenblaes / in Goddelijcke saken gants er-
aren wierden / of oock de gene die vooz-henen ghemeyne lypden
eweest waren / dooz 't verkrijghen van die Goddelijcken Geest
sonderdaden te voorszijn brachten / die alle palen der nature te
bupten ginghen / ende upt dewelcke bleeck / dat Godt op
ene sonderlinghe wijze met haer was. Ende zijn op die wijze
p nae alle de gheene die Godt opt ghesonden heeft / ghewapent
nde den Menschen gherecommandeert en aengheprezen ghe-
weest.

Yemant sal segghen; Waer is doch die sonderlinghe wijsheyt /
jaer mede Joannes de Dooper is begaest gheweest / mitsga-
ers de Miraculen en wonderheden daer hy de waerheyt van 't
heen hy leerden / mede beweest / nadienmen by den selven
Euanghelist leest / dat Joannes de Dooper gheen teycken
ghedaen en heeft ? Hier op antwoorden wy / dat soo veel aen-
aet de sonderlinghe wijsheyt Joannes des Doopers / waer
mede hy van Godt begaest was / dat de selve niet alleenlijck
soedanigh en was als andere Prophteten vooz hem ghegheben
was gheweest / maer oock soodanigh / dat gheen van alle de
gheene die vooz hem gheweest hadden / opt soodanighe hadde
ghelyadt. Want ter oorsaecke van de selve alleen / stater ghe-
ghedreven : Dat onder de gheene die van Vrouwen ghebooren
sijn , gheen grooter Propheet zy gheweest dan Joannes de Doo-
per. Doo dat oock Christus seyt / dat hy meerder gheweest zy
dan

Zonderlinge
wijsheyt Jo-
annes des
Doopers bo-
ven alle ande-
re Propheet.

H

Dan

dan een Propheet; Iae oock Joannes selfs / ghebraeght zijnd
of hy een Propheet was / ontkent heeft dat hyder een was / ober
nichts hy meerder was dan een Propheet / ghelijck hy ooc
aldaer seydte en byboecht op de voorschreven brage wat hy was
te weten / dat hy was een Stemme des roependen in de Woesty
ne, etc. Van welke de gheene die by nae een Prince der Prophe
ten was / ghepropheteert hadde. Welcke nu die wijsheydt ghe
weest zy / staet te ondersoecken / op dat blijcke datse wat byson
ders / nieu / ende soodanigh gheweest heeft / dat aen niemant van
de Propheten opt eene sulcke ghegheben is. Ende is dese : Da
Joannes de Dooper den sondigen / ende / nae inhoudt des Wets
dootwaerdighen Menschen / ghebootschapt heeft boete en ver
ghebinghe der sonden. Want van de daghen Ioannes af / lyd
het Koninck-ryck der Hemelen ghewelt, ende de gheweldighe
nemen't in. Dat's te segghen / dat Menschen die't teenemael
onwaerdigh waren de toeganck is vergost tot de genade Gods
ende dat de gheweldighe (of Roovers) dat is onwettelijke besit
ters / min noch meer dan of het rechte Erf-ghenamen waren
tot de ghenade ghekomen zyn. Want de Wet ende de Prophe
ten hebben gepropheteert tot op Ioannem, dat's te seggen: t'Gee
de Wet ende de Propheten leerden van de doodinghe des Son
daers ende verbreckers van de Wet Godts / heeft alleenlijck ge
duert en kracht gehad tot op de tydt Joannes / waer in een an
dere veel goetdadigher en milde wille Godts gheopenbaert is.
Ter welcker oorsaecke oock Christus / van dese saecke spreekende
de / zijne ghewoonlijcke toe reden en besluyt woordt : Die oo
ren heeft om te hooren, die hoore, ghebruyckt heeft. De Wet en
Propheten gaben alleen verghebinghe van sonden door onwe
tenheyt en swachheydt begaen zijnde / mits dat men de offerhan
den / van Godt beboolen / offerde: Maer die grof en upt moett
wil sondighden / en konde / nae inhoudt des Wets ende der Pro
pheten gheen verghebinghe van soodanighen zijne sonde bekomen
/ maer moeste nootsaeckelijck sterben sonder alle barm
herticheydt; En soo't somwils eens ghebeurt mach zijn dat
penant de doode niet en wierde aenghedaen / soo is sulckis
teenemael singulier en buypen ordze gheweest. Ende ghedurende
de

Mat. 11. 12

Onderschept
van de Wet
en t'Euan-
gelium.

Heb. 10. 28.

De Wet/en is niet nocht gheuoech gheweest / sich te willen bekeeren/
 wanneer men los heen ende uyt moetwil ghesondicht hadde.
 Van ghelijcken de Wet ende de Propheten / wanneer se pemande
 te soo sondichden de sonde vergaben / soo vergabense alleenlijck
 op soodanighen wijze / datse de tijdelijcke straffen van den Son-
 daer wech namen / doch en seyden niemant de ware gheluck-sa-
 cheydt / bestaende in t'schencken des eeuwighen Levens ende
 der onsterffelijckheyt / toe. Maer Joannes de Dooper en heeft
 niet alleenlijck den gheenen die dooz onwetenheyt of swack-
 heyt gheskrupckelt mochten hebben / maer oock den gheenen
 die los heen ende uyt moetwil meermaels ghesondicht hadden/
 nae dooz ghedurighe ghewoonte in de sonde Godt cenichsins
 schenen te terghen / verghebinghe van alle soodaenighe sonden
 en ghebootschapt ende beloofte / mits datse sich waerlijck ende
 van herten bekeerden/ende tot Godt gaben. Soodanige waren
 Joannes tijds de Tollenaers en Hoeren. Van dewelcke men leest/
 datse Godt gherechtaerdigt hebben/doese Joannem den Doo-
 per soo seer hoozden prijsen van Christo / overmidts zy hem
 ghelooft hadden/ende van hem (Joanne) gedoopt waren. Soo
 danighe waren oock de Krijghs-knechten / ende andere haers
 ghelijcke / den welcken Joannes alt'samen eene seeckere wijze
 van boedtbaerdicheyt ende van Leven voozgheschreven heeft.
 Daerbenessens heeft hy allen den geenen die sich waerlijck ende
 van herten bekeeren souden niet alleenlijck beloofte verlossinghe
 vande straffen die se nae de Wet verdient hadden/maer oock daer
 op de schenckinghe van een seecker uytnemende goet / twelck hy
 seyde nae by te wesen / te weten / dat gheene/twelck dooz Jesum
 Christum te voozschijn ghebracht ende ghegheven moeste wor-
 den. Om welke oorsaecke zijn Vader Zacharias van hem ge-
 seydt heeft / dat hy den Menschen soude geven kennisse der Sa-
 cheydt dooz de verghebinghe der sonden.

Luc. 7. 30.

Luc. 3. 11, 12
13, etc.

Luc. 1. 77.

En wat wiiders de bebestiginghe van't Ampt Joannes des
 Doopers aengaet / 'ris wel soo / dat hy gants gheene Mirakelen
 ghedaen heeft / dooz dien Godt mischien wilde / dat hy hier in
 verschillen soude van andere Propheten / ende de selve obertref-
 sen als wesende soodanich / dat hy waerdigh was / oock sonder

Mirakelen geloof te worden, Ondertuffchē ebenwel daer in in de verschillende van Christo/ ende gelijk in andere dinghen / soo oock hier in minder zijnde dan hy: doch niet te min in plaec vande Mirakelen die hy hadde moeten doen / en is niet alleelijck zijne Mirakeleuse ontfanckenisse en gheboorte / maer oock zijn woonen in de Wildernisse totter tijdt toe / dat hy van God ghesonden/ ende den Volcke Israēls ontdeckt wierde / daer en boben zijn hardt en strenghe Leven in de Woestijne, Mitsgader zijne overgrootte demoedicheydt / deftighepdt/ ende yver. Walle welcke dinghen te samen / ende een voor een / een peder goet Mensche / heeft konnen bekennen dat hy van Godt ghesonden was. Want die (sept de Heere) niet zyne, maer de eere soeckt de gheenen die hem ghesonden heeft, die is waerachtich, ende gheene ongherechtigheyt en is in hem. Dewijle dan de Leere / van van Joannes een verkondigher is gheweest/ van niemant te verren ghehoort en was nochte ghepredickt ; Zijne opboedinghe oock op eene sonderlinghe wijze gheweest is, En/eyndelijck so strenghe Leven van hem gheleydt wierde / soo konnen niet recht beslupten/ dat hem zijn Ampt van Godt is opghelept gheweest.

Leeringhe.

Hier uyt hebben wy een Leeringhe/ hoe Godt handelt niet de Menschen/ wanneer hy haer yet laet aensegghen ; Te weten/ dat hy haer sulcks op allerley wijze soeckt te doen ghelooven/ door de gene die hy sent/ om sulcks te bootschappen/ op dat de Menschen sich niet te beklaghen en hebben over de al te grootte swaerhepdt om te ghelooven/ ende niet en moghen segghen dat hun ongheelijck gheschiedt. Daerom is oock den Apostelen soo grooten macht om verschedene mirakelen te doen/ van Godt ghegheven gheweest/ op dat ten minsten hier door blycken mochte datse van Godt ghesonden waren/ ende dat alles watse leerden / teenemael waerachtigh was. Al wie dan yet nieuws ende van te voren noyt ghehoort/ de Menschen wil doen ghelooven/ en moet dat niet alleen willen doen door zijne auctoriteyt, maer moet oogen-toonlijck bewijs en teenemael wisse redenen byder handen hebben. Zijn derhalven alle de geene heden/ daeghs die eenighe Leere besdacht hebben niet de Leere Christus niet overeenkomende/ geens
sints

is te ghelooben/ ten zy datse mede op een miraculense wijze be-
 onen ende overtuwinghe doen datse daer toe van Godt ghe-
 nden zijn.

Wt allen desen is te sien/ dat die luyden teffens redelijck en on-
 delijck zijn / derwelcke van allen / die andere d'Euangelische
 waerheydt leeren en onderwijfen/ bewijs van hare sendinghe af-
 ynderen. Daer nochtans niemant van de geene die andere in
 Euangelische waerheydt onderwijfen/ oyt seyd/ ofte oock be-
 eeft te segghen/ dat hy daer toe van Godt ghesonden is/ op de
 ve wijse als eertijds de Propheten of d'Apostelen Christi ghe-
 nden waren;ende dat/ om datse niet meuw en leeren/ ofte pet
 elckis/ 'twelck van allen die de Christelijcke Religie aenghenom-
 en hebben/ niet aenghenomen en zy. Seyt yemandt/ dat het
 euwe dinghen zijn/ die van d'onse of oock van andere worden
 ghebracht / om datse van ober vele hondert jaren herwaerts/
 et en zijn ghehoort onder de geene die belydenisse doen van den
 aem Christi: Soo antwoorden wy/ eerstelijck dat daerom een
 ick niet nieuw en is/ om dat het nieuw schijnt in aenmerckin-
 e van yet anders dat ouder is: Maer dat dat eerst waerlijck
 de inder daet booz nieuw te achten zy / 'twelck noyt te voren
 ehoozt en is. Want lichtelijck heeftet konnen ghebeuren/ dat
 t'welck van te voren ghehoort is / van andere booz een tijdt
 ick t'onder ghehouden wierde/ 'tzy dat het Godt soo toeghe-
 en heeft/ 'tzy dat hy soude moghen ghewilt hebben. Ten an-
 ren/ dat het gene 'twelck van d'onse/ of van andere/ van meuw
 ydt byghebracht/ en nieuw is ten aensien van 't gene dat te vo-
 n onder de Christenen in swangh gingh / niet en is eene Nieu-
 : Leere / maer slechts een nieuwe uytlegginghe van de Oude
 ere Jesu Christi / ende dat noch niet simpelijken meuw/
 aer in aenmerckinghe van dat andere te voren de selve niet
 ehoozt en hebben/ die nochtans t'eenighe tijde is ghehoort ghe-
 eest / doe de Christelijcke Religie noch in haer gheheel was.
 nder tusschen en isser niemant van de geene die soodanighe uyt-
 gginghen bybrengen/ die eens soude dencken te twiffelen van
 waerheyt der Christelijcker Religie/ maer omhelste als teene-
 mael waerachtigh / ende bekent de Schriften der Apostelen

Daerom de
 Bedienders
 des Woordes
 hedens daegs
 gerne sendun-
 ge en be, oes-
 ben.

voort eenighe Fundament der selver. Willende datmen zijner legginghen niet verder en sal gheloooven dan de selve en accorderen niet de Apostolische Leere/ vpywillighlyck bekenne de daer by aldiense daermede niet en accorderen / datmen als daer redt en heeft om de selve te moeten gheloooven. Ende heeft alsoo tot noch toe afghedaen een van die dinghen / dewelcke beklaren van d'authoziteyt van het Aempt Joannis des Dopers voort te stellen waren/te weten/dat hy van Godt ghesont was.

Het tweede is/ dat zynen Naem was Ioannis. Welck te looven is niet sonder reden van den Euangelist daer by gheset te zyn; Als dewelcke heeft konnen willen toonen / dat de nader over een quam met de sake. Want het Woort Joannes beklent/gunt-rijck, of lieftalligh. En ghewisselijck is die Persoone waerlijck aenghenaem en lieftalligh gheweest/van welcken aen Soudaren/verghevinghe van sonden heeft begonnen aengheprete worden. Want het is een sake die in de Heylighe Schrift te noteren staet/dat alle die namen welke den Mannen Gont bysonderlijcker-wijse van Gode zyn ghegeven gheweest. tijdt oock yet singuliers ende 'twelck met hare waerdicheit over een quam / begrepen ende beteyckent hebben. Hier vdaen koomt dien Heerlijcken Naem Abraham, 'twelck een Woord van veele Volcken te seggen is. Item den naem Israël, den Patriarch Jacob ghegeven wierde/ om dat hy Godt gewonnen hadde/ende 'tVolck dat/Geestelijck sijnde/uyt hem kien men moeste / altijd seer sterck soude wesen. Hier door is onsen Heere/ nu eerst ghebooren zijnde/ of (om beter te segghen) stracks ghebooren sullende worden / ghegeven de Naem Iesus. Om dat hy/ghelijck d'Engel seyt, behouden soude/ende nu oock waerlijck behoudt/zyn Volck van hare sonden. Ende om te kienmen tot de tyden des Nieuwen Testaments/hier door is Simeon de Sone Ionæ/van Christo eē Steen genaemt geweest/om dat hy wesen soude een van die gene (ende dat hy na de voornacmiste) oock de welke d'alderheylighste Religie Christi steunen moest. Item Jacobus ende Joannes Kinderen des Donders: Onghetwijffelt om de lebendighe en dooz-dringende wijse van't Euangelium.

Gen. 17. 5.

Gen. 12. 27.
28.

Matt. 1. 21.

Joan. 1. 42.

Mar. 3. 17.

lium te Predicken/waer doorse de Menschen schricken en tref-
 n souden. En eyndelijck/ om vanden bysondere/ tot een alghe-
 eynen naem te komen/ soo is hier door allen Discipelen Christi
 Naem ghegeven van Christenen, 'twelck Gesalfde beteyc- Act 11.26.
 nt; Op dat/ namelijk/ blijcken mochte datse een bysonder
 de wytghelosen Volck zijn van dien bysonderen Hemelschen
 oningh/ met hem in sulcker boegen vereenicht zijnde/ datse alle
 in eenen eenighen (te weten van Godt) zijn; misgaders van
 nderley gheslacht/ hoe-wel in onghelijcken graede van gunst
 liefde/van hem onderhouden wordende/ende inder eeuwicheyt
 nderhouden sullende wesen.

Gelijck wy nu alle met rechte verwonderen ober het Godde-
 che Naem-gheven der Mannen Godts/alsoo Leeren wy oock
 yde wat sonderlinghs / ende worden door't overlegghen en
 umercken van die namen/ gheleydt ende bewoghen tot aen-
 erckinghe van yet onghemeyns. Niet sonder reden. Want
 t sulcken eynde heeftse Godt ghegheven/datmen sich daer van
 r wonderen / ende zijne bysondere en wytmuntende wercken
 orgronden soude. De Christenen die van afkoomste Heyde-
 en zijn/hebben eenen grooten troost / wanneerse hoozen dat de
 eene die wel eer onder alle Menschen Gode alderwaerst en
 nghenaemst was/ mitsgaders een Vriendt Godts ghenoeemt
 ordt/een Vader is van veele Volcken/ dat's te segghen/ by al-
 ense treden in de Doetstappen zijns gheloofs / datse dan mede
 el hebben aen de selve ghebenedydinghe en gheluck-salicheydt
 ier Abraham deel aen heeft. 't Is oock vooz alle vromen een
 deckte vermaninghe / wanneerse hoozen/ dat Jacob certydts
 ael is ghenaeemt gheweest / ende dat nu alle de gheene die in Gal. 6.16.
 hristum ghelooven dat Israel Godts zijn/ om daer door bewo-
 n te worden/datse arbeeyden en sterben om niet een over-sterck
 moet alles te boven komen/wat haer in de wege schijnt te zijn
 n waerlijck Godt te dienen. Gelijckse wederom een aldervol-
 aeckste vertroostinghe en vermaninghe hebben wyt d'aen-
 erckinghe van den Heylighen Name Iesus. Te weten / datse
 bben een Verkondiger/Bebestiger/Besitter/Verzorgher ende
 hever van eene / niet tijdelijcke en aerische / maer Hemelsche
 en

en eeuwige gheluck-salighejdt mitsgaders verlossinghe van de strafbaerhejdt der sonden / welck is de eeuwige doot; maer datse maer dooz hem sich laten verlossen vande gewoonte en den der sonden. Oock worden alle Christenen versterckt bevesticht / waanneerse hoozen / hoe fraye en uytneimende namen die ghene ontfangen hebben / die nae Christum d'eerste Verkondighers ende soo veel als Fundateurs en Stichters zijn geweest van dese onse Religie; Te weten / datse verplijck sich dese Religie moghen vertrouwen als op rene ware Religie / ende selve standvastelijcken aenhanghen. Eyndelijck / waanneer wy hoozen / hoedanighen Naem allen den gheenen belijdenisse doen vande Christelijcke Religie / is ghegheven / ist aen d'een zijde wel recht / dat wy alle in onse herten niet sonderlinghe vrechde overgoten worden / dat wy van weghe onsen Coninck eenen Hemelschen Naem ghekreghen hebben / ende dat onse Koninck Jesus Christus sich oock niet en schaem ons eenich deel van die zijne alderuytneimste benaminghe nae de te deplen / ende nae hem / die de Christus is. Christenen noemen / als of men seyde / dat wy van den gheenen die volmaectelijck ghesalft is / nu eenigher maten ghesalft zijn / ende 't zijnde rijdt volmaectelijck ghesalft / dat is / niet een de alderhooghste heerlijckhejdt en gheluck-salichejdt beschoncken sullen worden. Maer ondertusschen en ist aen d'ander zyde niet min recht / dat de ghedachtenisse deses Naems ons wat sonderlinghs leerende onses schuldigen plichts doe erinneren / op dat wy waerlijck trachten van Godt ghesalft ende overgoten te worden niet zinnen Heplighen Geest / die ons / mitsgaders alle onse woorden werken ende ghedachten sture ende regeere / ghedenckende aen de spreucke Pauli : Die den geest Christi niet en heeft , en behoort hem niet toe; Item: Hy wycke van alle ongherechtighejden al wie den Naem Christi aenroeft. Laet ons / ons verheughen in dese onse soo groote gheluck-salichejdt / dat niet teghenstaend wy stof en aerde / ondertusschen nochtans Christenen zijn. Laet ons ons / segghe ick verheughen niet innerlijcke en alderhooghste blijshap onses ghemoets; Alleenlijck / laet ons toefien / dat wy niet te vergeefs ons in soo grooten goet en ver-

Rom. 8. 10.

1. Tim. 2. 19

erheughen. Waer in ons helpe de aldergoedertierenste onse
Jodri! Amen.

Tot noch toe hebben wy ghehoort de Beschrybingh van't
Ampt Joannis des Doopers/uyt de authonteit die 'tselve ghe-
ade heeft. Laet ons nu komen tot des selven eyghenschap/
aenmerckinghe van welcke/het mede van Joanne gherecom-
mandeert wordt. Ende is begrepen in dese Woorden: Dese is
ghetuyghenisse, op dat hy soude ghetuyghen van
dat licht, op datse alle door hem souden ghelooven. Hy en was
dat licht niet,maer op dat hy soude ghetuyghen van dat licht. In
welcke woorden d'Euangelist het geene 'twelck den Ampte Jo-
annis des Doopers eyghen was/erst verheft ende daer nae in-
reckt ende bepaelt. Hy verheft het: Wanneer hy/nae zijne wij-
van sprecken / eens of tweemaal verhaelt dat hy is ghesonden
gheweest/ten eynde hy dat licht ghetuyghenisse soude gheben/op
datse alle door hem souden gheloooven. Alle andere Prophten/en
zijn niet soo seer ghetuyghen/ als wel Door bootschappers des
Heeren Jesu Christi gheweest: Alleen Joannes de Dooper is
ander de selve eygentlyck te sprecken / zijn ghetuyghe gheweest.
Want een ghetuyghe en voorsepdt gheen toekomende dinghen/
maer sprekke ende ghetuyght van dinghen die tegenwoordigh/
mitsgaders hem bekent ende van hem ghesien zijn. Joannes
heeft den Heere Jesum tegenwoordighlyck ghesien; is hem oock
kennen ghekomen op eene gants bysondere wyse. Want hy
heeft den Geest Godts sien af komen van den Hemel / met een
ker gheluyt en sichtelyck gheblaes/ min nochte meer dan offer
en Duybe van den Hemel ware af-ghedaelt/ ende op hem ko-
men sitten. Oock was hem van te voren gheseyt/ dat de ghene/
van wien hy sulckis soude sien/ de Soone Godts was. Van de-
dan heeft hy ghetuyght/ dat hy was de Missias en Saligh-
maker des Werelts/ mitsgaders die groote Gesant en gewensche
Legaat Gods/waer van hy de Door-bode was. 't Is de wille
Godts geweest dat alle andere Israëlitien/tot de welke Christus
noeste ghesonden zijn / doort ghetuyghenisse ende authonteit
Joannis des Doopers souden gheleydt ende bewoghen worden
in Christo gheloof te gheben. Welcke saeche ghewisselyck niet

A

en

en is geweest sonder eene alderhoogste waerdicheyt en booztre-
lijckhepdt. Gelyck oock daer uyt in de Apostelen eene ove-
groote waerdichepdt en uytneuenthepdt blycke / dat door ha-
getuygenisse soo menigh hondert dussent Mensch in Christus
geloof heeft / ende alle Menschen / soose ghewilt hadden / hadd-
kommen ghelooben. Gelyck oock dat niet een van de minste gl-
ucksalicheden in dese Werelt is / voor een peder die in Christus
geloof / wannert ghebeurt / dat door hem een Mensch ofte tw-
cot de kennisse der waerheyt coomt / ende of uyt een Onchrist
een Christen / of wt een verleyt en onvolmaecte Christen / een vol-
maeckter wort / en wederom op den wegh der salicheyt geracc-
Ende is blyckelijck dat hoe yemant meer hier in can wtrichte
oock des te heerlijcker en vermaerder zy. Doet oversulckis l-
loten worden / dat Joannis de Dooper ten hooghsten heerlij-
en doozluchtigh gheweest zy / wiens Ampts eyghenschap wa-
te ghetuyghen van Christo / op datse alle door hem in Christus
souden ghelooben.

Watmen te
gheboelen
heeft van den
Persoon en
Ampt Chri-
sti / uyt het
getuygenisse
Joannis des
Doopers.

Tot Leeringhe schijnt alhier een weynigh te moeten ghesep-
worden van den Persoon en Ampt Jesu Christi / welck sou-
moghen gheloozen tot het belichten van de questien die heder
daeghs daer van tusschen ons ende andere / die belijdenisse doo-
van den Naem Christi / in swangh is ; Te witen : Of Jesu
Christus / de eenighe Godt zy die de Vader is ; Item / of hy da-
toe in de Werelt is ghekomen / op dat hy de Goddelijcker gh-
rechtichepdt voor onse Zonden voldoen / ende ewighe leue
dooz zynen doode verdienen soude. Daer en kan van niemant
getwijffelt worden / of Joannes de Dooper en heeft in aller mi-
nieren moeten ghetuyghen van al tgeene dat soe den Persoon
als t Ampt Christi aengaet. Want hoe konde hy anders
een ghetuyghe zyn gheweest / ende hoe kondense alle door hem
Christum ghelooben ? Is derhalven buyten twijffel / dat hy soe
verre Joannes de Dooper sulckis niet van Jesu Christo ghetuy-
en heeft / als heden daeghs van de Gemeenten der Christen
beleden wordt / selve dan noot salckelijck dolinghe en onwacche-
wesen moec. Laet dan voor den dach komen alle plaetsen / ja
worden / diemmen weet dat Joannes van Christo ghetuygh-
heeft

est/ende laet eens besien worden/ of de selve alt'samen/ ofte eeni-
 he van dien / sulcks konnen bewyfen als hedensdaeghs vele
 repnen. Wat ons aengact / wy meynen dattet gants anders
 iet de salie ghelegghen is. Ende ten gelt niet / datmen soude
 roghen segghen/dat Joannes de Dooper gene volkome[n] ken-
 nisse Christi ghehadt en heeft; datmen oock niet alles in schrift en
 ceft wat hy van Christo wel mach ghetuyghe hebben. Want
 smien al toegabe / dat Joannes de Dooper Christum niet vol-
 omentlijck ghekent en heeft/ soo is't nochtans seker/ ende moet
 leyde seker blijven/ dat Joannis de Dooper niet en heeft van
 Christo soodanighe dinghen konnen ghetuygghen/ die valsche ende
 niet de waerheyde strydigh waren. Maer wy segghen vooz
 ast dat alles wat hy van Jesu Christo ghetuyghe heeft/ gants
 strydigh is niet het geene dat hedensdaeghs openlijck onder de
 Christenen gheleert wordt. Ten anderen / soo en is't niet ghe-
 woffelijck/dat d' Apostelen alleen die ghetuygenissen ende Woor-
 den Joannis des Doopers van Christo/ souden beschreiben heb-
 en/ dewelcke van kleyenen belanghe waren/ ende in welke niet
 gegrepen en waer/ 'egeene dat het principaelste stuck en gantsche
 ike is. Want dat waer een teycken van eene hooghste of onwe-
 tenheyde/ of onachtsaemheyde; insonderheyde in een soo hoogh-
 vichtigen dinck/ 'twelck de salicheyde van alle Menschen / om
 welcke te verzoeghen zy van Godt ghestelt waren / betreft ende
 aengact. Doch wy en meynen niet dat yemandt / die wijs en
 welbedacht is; tot sulcke wytvluchten loopen sal. Laet ons dan
 eens hoozen/ watmen wyt alle woorden der ghetuyghenissen Jo-
 annis des Doopers/ by kan bynghen tot bewijs van dat Jesus
 Christus zy die eenighe Godt, die de Vader is.

Legenboes-
 tuyghe.

Antwoorde.

Wat my belanght / toe noch toe en hebbe ick niets hoozen by-
 nenghen van dese weynighe dinghen 1. Dat Joannes de Doo-
 per ghesepde heeft / dat de gheene die rae hem quam / vooz hem
 gheweest hadde / om dat hy eer ghemaecte was dan hy ; Dat
 Christus van den Hemel gheweest zy / ende Joannes de Doo-
 per ten regarde van hem / vander aerde. 3. Dat hy (als de ghe-
 meyne opinie is) den Geest heeft ontfaughen zonder mate. 4.
 Datse alle in hem hebben moeten gelooven. 5. Dat hy de ghe-
 ne

Argumenten
 der Partien
 vpt het ghe-
 tuyghe Jo-
 annis des
 Doopers.

Wederleg-
ginghe van't
eerste

zy die zijne Gemeynthe sal supberen / de Godtloose straffende / en
de de Godsalighe 'reewighe leven ghevende. Maer alle de
dinghen en vermoghen niets tot bewijs van dit Bestant: Ergo
Soo is Christus die eenighe Godt. Want wat het eerste belang
en leestmen niet / dat hy den gheenen die hy seyt voor hem te zijn
wel duydelyck een Man noemt ; Nu soo een kan de gheene die
een Man is / d'eenighe Godt niet zijn. Ten anderen / en beteyt
kent oock het woordt eer (of voor) yemant, soo by geestelijcke als
wereltlijcke schryvers / een eerderheyt (om so te seggē) of voorheyt
niet alleenlyc in tyt / maer ooc in waerdicheyt en uytneementheyt
Dit niet exempelē te bevestigen en te verklaren soude al te verdrie-
telijck vallen / nadien een sake is die een peder weert. Hoe can dat
nu / wyt een dinc / dat op verschepde wyse voor of eerder kan zijn
wel besloten worden / dat het voor of eerder zy geweest op dese of
die seliere wyse? en daer mē by desen Euangelist maer eens leest
dat Christus is gheweest voor Joannes den Dooper / en leest
men in plaets van dat niet driemael by de drie andere Euange-
listen dat hy stercker is gheweest? Maer stercker te zijn dan een
ander / en stelt gheene voorheyt of eerderheyt des tyds. Want
de gheene die later in tyd is / kan wel stercker wesen dan de ghe-
ne die eer is in tyd dan hy. Jae in sonnighe dinghen en kan't
anders niet wesen ; Soodanigh als dit waer van wy voor heb-
ben / een is. Want de voorlooper of voorbode / is altydts in tyd
voor zynen ghesant / waer van hy de voorlooper is ; Ghelijck
wederom de saecke selfs uytwijst / dat de ghesant altydts voor
ende boven zynen voorlooper in eere en uytneementheyt is.

Wederleg-
ginghe van't
weerde.

Christus
werdt geseyt
van den He-
mel te zijn /
obermits de
voorzreffelijc
heyt zyns
Kings.

Dat Christus van den Hemel gheweest is / oock ten aen-
sien van Joannes de Dooper / gheben wy gaerne toe / niet
soo seer in regarde van dat Christus ten Hemel opghevaren is
voor ende aler hy de Menschen den wille Godts heeft begin-
nen te Leeren / ende in dier boeghen van den Hemel ghekomen
zy / (want daer van en meynen wy niet dat Joannes de Dooper
spreekt) als in aensien van dat al'tgene Jesus geleert heeft lou-
ter en volkomen Goddelijck / van ghelijcken de maniere daer
van / mede Goddelijck en Hemelsch / ende alles wat tot zyn
Euangelium gheloozt / Hemelsch gheweest is : Daer / in't
tegen-

ghendeel / Joannes des Doopers Ampt / Leere / en alles
 atter toe hoorden / veel eer Aertſch was / ende 't Mensch-
 ck begrijp niet alsoo te boven gingh / als 't Ampt en Leere
 hys. Ende dat die woorden Aerde en Hemel / soo ghenomen
 orden / dat het gherne dat niet soo heel volmaect is / nochte
 volmaecte wyse en wordt voorghesteldt gheseyt wordt / van
 der aerde te zyn / ende op der aerde te gheschieden ; En weder-
 en 't gheene dat volmaect is ende op eene wptnemende en al-
 ervolmaectste wyse wordt voorghestelt ende voltoghen / ghe-
 dert wordt / van den Hemel te zyn ende van den Hemel te ghe-
 sieden / Item / Goddelijck te wesen / niet teghenstaende dat soo
 el' teen als 't ander van Godt voortkomt / ende soo wel' teen als
 ander op der aerde aenghebootschapt wordt / daer van heb-
 en wy bewijs in de plaetse Heb. 12. 23. Alwaer gheseyt wordt /
 t Godt eertijts ghehandelt / ofte zyn werck verrichtet heeft
 der aerde / te weten / doe hy de Wet gaf: Maer dat hy nu van
 den Hemel spreeckt. Ende nochtans was de Wet in sich selven
 goddelijck ; Ende is het Evangelium den Menschen mede
 der aerden verkondicht soo wel als de Wet. Maer de Wet was
 o veel als aertſch / niet simpelijck ende in haer selven / maer in
 vghelijkinghe van't Evangelium / welck te nemael Godde-
 ck is / jac / dat meer is / waer in de volhepdt der Goddelijckheyt
 t blinkt. Hoewel / de plaetse Joan. 3. Bringht selfs mede /
 dat men door Hemel en oock door Aerde verstaen moet. Want
 Joannes / om simpelijck en sonder conditie te sprecken / en
 ract niet vander aerde / nadien volghens 't ghecuyghenisse van
 Christus selfs / zyn Doop van den Hemel was: Maer dat Joan-
 es soo spreekt / is / om dat hy leeren wil / dat de Leere Christo /
 el beter en wptnemender was dan de zijne. Blijckt derhalven /
 ic wel yemant / die niet van der aerden maer vanden Hemel ge-
 men is / alle andere kan te boven gaen / sonder dat nochtans
 mer wpt volche / dat hy dien eenighen Godt is. Want dat bo-
 nalle, en moet niet wptgestreect worden over alle unverselijck
 ce van eenen tot genen / maer moet op dese plaetse tot de Men-
 ſchen alleen / inghetoghen / ende vande selve verstaen worden. Hoe-
 el / wy en onckennen ondertusſchen niet; Dat Jesus Christus /
 Godt

Godt alleen uyt ghenomen / nu ter tijdt boven allen is / te weten soodanigh gheworden zijnde door gheschenck en goetgheden Godes.

Antwoort
op het derde.

Christus
heeft den
geest gehad
die hem van
den Vader
gegeven was.

Dat Christus den Heylighen Geest heeft gehad sonder te / staen wy toe : Maer voegghender hy / ghegheven zy. Want aldus spreeckt Joannes : Want Godt en geeft den Geest niet na mate. Maer die de eenige Godt is / dien en kan niet ghegheven worden ; Ende den gheenen die de eenighe Godes niet teghenstaende hy een Menschelijcke (ghelijckse segghen) nature heeft / en kan niets van den Vader ghegheven worden. Nademael hy doch een Godt met den Vader / ende van een ghelijcker macht is. Swijghen noch / dat het niet soo heel en gaet / dat dese Woorden van Christo te verstaen zijn / aengesien in den Text niet en is het woordt hem , 'twelck nochtan nootwendighlyck daer by moeste staen / by aldiemmen de woorden van Christo wilde verstaen hebben. Want dit woordt achter-weghen latende / kander een anderen sin uyt ghehad worden / die niet al heel te verachten is : Te weten / dat Godt den Geest geeft niet na mate / dat is / dat hy zijne gaven geeft aen wien hy wil / een meerder / v'ander minder. Waer van't nu gepas en geeft te sprecken.

Wederleg-
ginghe van't
vierde.
Joan 12.44.
1. Pet. 1.21.

't Is waer / Christo moetmen ghelooven : Maer die in hem ghelooft, en ghelooft niet in hem, maer in den gheenen die hem ghesonden heeft ; Ende door hem ghelooven wy in Godt. Maer van den gheenen die in Godt ghelooft / en kunnen niet segghen / dat hy niet en ghelooft in Godt / maer door Godt in een ander. Ende 'ten is gants gheen wonder / datmen in Jesu Christum ghelooft / sonder dat hy nochtans de eenighe Godt staen aenghesien wel eertijds is ghelooft gheworden in Menschen die veel minder waren dan hy ; Om dat / namelijk / al 'tghelooft 'twelck op haer ghestelt wierde / tot Godt / als tot zijn eyndelijckie en uysterste doel-wit / sich was streckende. Was't dan ghelooft te ghelooven in Menschen dit sterffelijck ende nauwelijck met eenighe schaduwe van Goddelijckheydt begaefte waren. Wat wonder ist datmen nu ghelooft in den gheenen / die in de werelckheit leeft ? In wien de gheheele Goddelijckheydt haer woon

Op wat wij
se men Chri-
sto ghelooft
schuldich is.

oonplaetse ghenomen heeft: Die nu in plaetse van Godt selfs/
zueert in Hemel ende op aerde? Moeste derhalven niet betoont
orden/dat wy in Christum moeten ghelooven: Maer stonde
betoonen dat wy soo in hem moeten ghelooven als wy ghe-
uiden zijn te ghelooven in den eenighen Godt. Andersints
sal eene seer leelijcke doolinghe bevesticht worden niet een lee-
li en bedriegelijck reden-besluit.

Dat Christus een Heere is van zijne Gemeente / en sal nie-
ant ontkennen / of hy moet een Opandt Christi zijn. Doch
t is de Draghe niet. Want de woorden Christi vloeyen in de-

Wederleg-
ginghe van't
byfde.

1/ van selfs toe; Te weten: Dat hem de macht is ghegheven
es vleyschs (of over alle vleysch) namelijk/ van den Vader, op
t hyse het eeuwige leven gheve, die hem de Vader ghegheven
eft; Item de ghetuyghenissen der Apostelen: Dat Godt Chri-
tm verhooght heeft, op dat hy een Salighmaccker soude zyn, op
t in zijnen name mochte verkondicht worden verghevinghe
n sonden: Doek heeft Christus bevolen aen te segghen /

Joan. 17. 20.
Act. 3. 31.

at hy die gheene is dien Godt ghestelde heeft tot een Richter
en levende en doode: Om hoort te maecten: Daer en
im van Christo / in't ghem onse eeuwige Salicheyde betrest

Christus is
een Heere vā
sijne gemeyn
te doch ghe-
stelt vā Godt.

ets soo hoogh of soo wirtvrende en Goddelijck gheseyt wor-
u of wy en schryben't hem mede toe: Jae laten ons voorstaen
de houden ons verskeret/ dat wy alles wat t'onser eeuwigher
alichende ghehoort/ hem veel beter toeschryben/ ende veel meer/
noz Godts ghenade/ van'tgeene hem behoort toegheschreven te
orden / verstaen en weten/ van onse partpen. Laetse hem soo
el toeschryben als se willen; Wy mede. Daer in en sullen se ons
uyt overtreffen. Gave Godt datse ons maer ghelijck waren.

Act. 10. 42.

Daer dit alleen / laetse slechts bewijzen / ende alle hare vlyt en
achten te samen bringhen: Dat Jesus Christus/ soodanigh
de soo groot zijnde als hy nu is/ gheweest zy van aller tijden
ubwichende/ van hem selven/ ende upt aenghebozen aert of natu-
; En datelijck sullen wy't ghewonnen geven. Maer alsoose
t niet en vermoghen: soo laetse ophouden de Goddelijckheyt
hijsti groot te maken/ in se hijn of wy de selve lochenden/ ende
ack het alderminste tictelken verminderden. Jae / laetse veel

hever:

lieber van ons komen leeren/wat het zy / datmen Jesu Ch
toeschrijven moet/dien Jesu Christo/segge ick die eens een
felijck Mensch gheweest ende oock ghestorven is / maer ge
anderen/voor noch blypen hem. Jesus Christus is onse M
delaer en Salighmaker: Jesus Christus is de gheene van de
wy dat opperste Goet / de verrijssnisse en d'onsterffelijckhe
verwachten: Maer die Jesus Christus is een Mensch; E
een Mensch is onse Middelaer; door een Mensch is de verrij
ssnisse. Desen heeft de H. Joannes een Man ghenoeemt; I
desen heeft hy gheoordeelt dat hy niet waerdt en was des sel
schen te draghen; Desen heeft hy betuyght het Lam G
te zijn. Alle welcke dingen hy noyt van hem en soude betuy
ghen hebben / by aldien hy gheloofte hadde dat hy die eenighe G
was.

Aengaende 't Ampt Jesu Christi / soodanigh dat selve van
re ste der Christenen/verdicht wordt / waer is daer van in alle
Woorden Joannis des Doopers tael of tepcken? Zy sullen s
ghen/dat hy van Christo ghetuyght heeft dat hy de Zonden
Werelts wech neemt. Maer hoe komt dat doch te pas op't ge
zy versieren? Konnen de Zonden niet wel anders wech ghen
men worden dan dat juist de Goddelijcker gherechticheyt vo
de selve soude voldoen worden? Dat en sal/meyne ick/ niem
seggghen. Ende dat Godt niet en soude ghewilt hebben dat
Zonden anders souden wech ghenomen worden dan door bo
doeninghe/is een verdichtsel/gheloven uyt het bren van curie
se Menschen. Gode heeft t'allen tyden de Zonden verghebe
soo menighmael als't hem belieft heeft/sonder eenighe ghenoe
doeninghe. Om niet heeft hyse vergheben; Om niet heeft hy
beloofte te sullen vergheben: Om niet roemt hyse te hebben ver
gheben. Hoe kan dan die verdichte voldoeninghe plaetse hel
ven? Christus neemt de Zonden wegh/ ten aensien van dat h
vande straffen der Zonde ons verlost, ende oock te weghe bren
dat wy de zonden late. En op dat sulcx geschiede soude/siet/daer
om is hy in de Werelt gecomen/ heeft hy geleert/is hy gestorven
is hy verresen/ ende regneert hy nu gedurighlijck in de Henelen
Een ander Ampt/ een ander Ampt is't ghewisselijck ghewe
'twelc

1. Tim. 2. 5.
1. Cor. 15.
21.

De Zonden
konnen weg
ghenomen
worden son
der volboe
ninghe.

op wat wyse
Christus de
Zonden weg
neemt.

welck Joannes betuyghe Christus ghehadt te hebben / wanneer hy niet voordacht seyt / zijn Ampt niet het Ampt Christi erghelijckende : Ick Doope u met Water tot verghevinghe der onden : Maer hy sal u Doopen met den Heylighen Geest ende niet vyer. Welcke Doop niet anders en is / dan een aldervolkomenste en oberbloedighe ontdeckinghe van den wille Godts / uitsgaders een alderbysonderste bevestinghe des selven / ende ondelijck een alder-ghelucksalichste volmakinge en volbrenginghe. Waer van op een ander tijdt.

Hy heeft ghetuyghe dat hy (Jesus) de woorden Gods sprack: Hy heeft ghetuyghe / dat hy was de Bruydegom, te weten van't volck Godts / als van zijn Bruyt die hy innerlijck ende ten ooghten bemint / alle die Godt dienen op een seer lieffelijcke en goetdadighe wijze besturende en regherende / ghelijckerwijs als een Nieuwe ghehoude de liefde altijd innerlijcker en tederer is als tusschen andere : Hy heeft ghetuyghe / dat hy nu zijn ondoersch-bloer supbert / ende noch eenmael supberen sal wanneer hy alle de gheene die hem van herten vreesen / belooninghe heeft ende noch eene gheuen sal die Hemelsch is : Maer allen anderen tijdelijcke en eenwighe straffen geest/en gheuen sal Dit : dat oberheplighe Propheetische / Konincklijcke en Pnesterijckie Ampt Jesu Christi / welck alle en bysondere deelen strecken ter ooghter eere Godts / en ghedurighen troost van ons. Iae gantsche Ampt Jesu Christi / en is niet anders dan een Beeldt der Goddelijcker eere en Heerlijckheyt mitsgaders ee gedurighloepende Ader en onuytpuettelijcke Zee van vertroostinghen. Dech dan niet alle de Leer-puncte die tot noch toe van de jammerlijck-berleyde Christenen in waerden ghehouden worden. Laet de Goddelijckie waerheydt regneren en Triumpheren. Dat de nacht wijckie voor de Sonne ; De duyfternussen voor't licht. En wy / diense Godt ghegheuen heeft / laetse ons vastelijck behouden. Ende datse Godt seer haest allen anderen behoeft te gheuen van herten wenschen.

Tot noch toe dan hebben wy gheleert / hoe de H. Joannes het Ampt Joannes des Doopers verheuen heeft. Moeten nu gaen

¶

bescien/

Licht wordt
op verschey-
den wijfen
genomen by
Joannem.

2. Tim. 1. 20

Joan. 11. 25

besien hoe hy 't selbe inhaelde ende bepaelt. Hy en was (seyt hy) **Licht** niet. Alwaer dooz eerst aen te mercken komt / dat **Joannes** alhier vers. 7. 't **Woordt Licht** anders noemt / dan dooz **Joannes** vers. 4. Want aldaer is 't notoir / dat dooz **Licht** verstaen wordt dat gheene waer van **Jesus Christus** een **Bootschapp** en **Zenseggheer** was / of / ghelijck **Joannes** spreekt / dat in hem was : Maer alhier wordt dooz 't **Licht** verstaen / **Christus** self. Want hy seyt / dat **Joannes** daer van ghetuygheet heeft / dat hee **Menschen** verlicht heeft / ende dat het inde **Werelt** gheloomt is. Ende daer en is gants gheene ongheerijmicheydt in / dat **Joannes** ghenoemt wordt met den naem des **Dinckis** waer van hy een **Blucheur** en oorzacche is. Op dese wijze wordt **Christus** gheseyt het leven en d'onsterffelijckheyt verlicht te hebben / ende nochtans wordt hy selfs het leven ende d'optandighe gheenoemt.

Joannes de
Dooper is
ren Licht ge-
weest doech
onvolcomen.

Ten anderen soo kan uyt de woorden selfs afghenomen worden / dat **Joannes** eenighsins en **Licht** gheweest zy / te weteren om dat hy niet en was dat **Licht**. Hier dooz seyt doech **Christus** van hem / dat hy is gheweest een brandende en lichtende **Keersse** / dat is / dat hy ghehadt heeft eenighe kennisse van den nieu **gheopenbaerden wille Gods** / maer eventwel den volcomen wille **Gods** nochte geweten / nochte volcomentlic geweten en heeft. Want **Joannes** des **Doopers** weteschap en leeringe was al meest vā **watmen** laten moeste / maer watmen doe moeste en heeft hy niet geweten. **Joannes** heeft alleen met woorden uytghesproocken / **wat de Sondaers** soose sich bekeerden te verhoopen hadden : Maer wat het gheene was dat hy beloofde / en heeft hy selfs niet gheue noechsaem verstaen. Hierom heeft hy doech een peder tot **Cyriacus** ghesonden / ghelijck doech **Godt** wilde dat hijse tot den selven senden soude. Sy zijn dan verre verdoolt / die den wech der **Saligheyt** / ende de maniere om **Godt** te ghehoorsamen / willen gaen halen uyt de **Leere Joannes** / ende daer uyt / dat **Joannes** de **Krijghs** knechten ghebedt met haer soldye te vreden te zijn / ende niemant overlast te doen / gaen besluyten / dattet heden daeghs gheoorloft is / te **Oorloghen** ende **Menschen** bloet te vergieten / midts datmen maer niet zijne soldije te vreden is / ende niemant

niemandt oberlast en doet. Want vooz eerst soo nemen sulcke
 upden/ ghelijck als al bewesen en buyten questie/vooz uyt / dat
 niemant de naem van een Soldaet soude konnen hebben / ten
 op dat hy oock Menschen Bloet vergiete ; Welck/ meyne ick/
 en peder sien kan niet teenemael nootwendigh te zijn. Ten an-
 deren / soo is het al te wanschickelijck/ datmen daer uyt/dat de
 oorlooper des Heeren / die den Heere den wegh bereyde slechts
 wech nam't gheen een beletsel was tot de ware Godtsaligheydt/
 gaet nemen en stellen een volmaecten reghel en richt-snoer van
 leven. Joannes en maecten Christo 'tvolck soodanich niet als
 het wesen moeste/maer bereyden t hem slecht. Maer hoedanigh
 het eyghentlijck wesen moeste / daer van heeft die Coninck des
 Volcx Gods / een voorszrift en reghel ghegheben. Dese heeft
 een Wet ghegheben/die nieuw is/die Hemelsch is/die de zijne is/
 die een aldervolkomenste liefde des naesten begrijpt. Met wel-
 ke Wet/of het over een kooime sodanighen Soldaet te wesen/die/
 tzy om wat oorzaeckie/Menschen Bloet vergiet/ moet een peder
 bedencken dien de eeuwighen Salichheydt ter herten gaet. My
 aengaende/ ick houde my verseeckert / datter niets ter Werelt en
 is/ dat soo verre verscheyden zy van dien Wet Christi / dan een
 Mensch / swighe te dooden / oock van een veel minder dinck/
 wat het oock zy/ niet onrecht te berooven. Want een Vyandt te
 dooden en lief te hebben / meyne ick van alle strydighe dinghen/
 verre 't alderstrydighste te zijn. Moet derhalven / soo wy Chri-
 stenen willen zijn / niet na Joannes des Doopers / maer nae
 Christi Leere onse leven aenghestelt worden. Ende sal die aldus
 ghenoech wesen aengaende de beschryvinghe van't Ampt Joan-
 nes des Doopers.

De reghel
 des volmaectes
 ten levens en
 moermen
 niet hale van
 Joannes de
 Dooper.

V Y F S T E

P R E D I C A T I E.

V Erder gaende, moeten wy nu besien/hoe't Aempt Iesu Christi / ten aensien van dattet met het Aempt Joannes des Doopers verghelieken zijnde / tselve overtrefte / beschreven wort. In welke beschryvinge Joannes twee principaële dinghen doet. Want 1. Verheft hy de weldaet door Christum toeghebrachte. 2. Stelt hy wederom voor / wat d' selve in de Menschen ghewrocht heeft / ende hoese aenghenomen zy.

De weldaet door Christum toeghebrachte / verheft hy met dese woorden ; [Zy was] te weten / die reden / dat waerachtighe Licht verlichtende allen Mensch in dese Werelt komende. Is dan de pijn waert / naerstelick te bemercken. 1. Waerom Christus dat Licht / ja / dat Waerachtighe Licht zy. 2. Wat het te segghen zy / dat hy allen Mensch verlicht. 3. Hoe sulckis toegaet.

Waerom
Christus een
Licht zy.

Belanghende teerste: Dese reden / dewelcke is Iesus Christus (als boven gheseydt is te bliken upt vers. 11.) Wordt een Licht ghenoeit overmits hy gheweest heeft / ende is de aenhoediger en ghever des Lichts. Even als hy elders het leven / d'opstandinghe, ende de waerheyt ghenoeit wordt. Nu het Licht (als aenghewesen is vers. 4) en is anders niet / dan een verlichtinghe / vernieuwinghe / en herstellinghe der Menschelijcker herten en verstanden / die door't Euangelium gheschiedt. Het waerachtighe Licht is hy ghenoeit / niet in aenmerkinge van een valsch maer van een min volmaect Licht : Soodanigh als gheweest konnen hebbe alle andere Propheten / mitsgaders de grootste alier Propheten / Joannes de Dooper. Ghelijck oock vers. 17. t'Euangelium in verghelijkinghe van de Wet / de waerheyt genoene wordt; Niet om dat de Wet valsch gheweest zy / maer om dat de waerheyt in de Wet niet soo volkomentlijk en is als in't Euangelium. Want de Wet heeft alleenlyck een schaduwe der toekomen-

Waerom een
waerachtich
Licht.

Heb. 10. 1.

komender goederen, waer van't Euangelium het Beelt selfs
 ft. In de Wet is gheweest de schaduw van de ware belof-
 als oock van den waren Godts- dienst: Maer in't Euange-
 m is van beyden het Lichaem en 'twesen selfs. Hier door wor-
 oock de gheene die Godt nae't Euangelium dienen/ghelept/
 dt te dienen in de waerheydt, dat is/niet in schaduwen of af- Joan. 4. 23.
 dinghen. Hier door wordt oock gheseyt / dat in Christo, dat
 in zijn Euangelio/ de gheheele volheydt der Goddelyckheydt
 hamelyck woont. Ghelyck mede op dese wyse de woonstede Heb. 8. 2.
 gheluckisalighen ghenoeit wordt eenen waren Tabernakel,
 enmerckinge van den Tabernakel des Ouden Testaments;
 n dat / nameelyck / het laetste niet meer en is gheweest als een
 aduw van het eerste: 't Laetste verdwenen ende te niet ghe-
 en is / 't eerste eenwighlyck duren sal. Eyndelyck soo wort
 ghenoeit dat ware Licht, om dat / niet teghenstaende andere Daerom
 op Christum mede nae hare ghelegentheydt een Licht / ende dat ware
 k een ware Licht gheweest zijn / ghelyck oock Joannes de Licht.
 oopers / mitsgaders d' Apostelen Jesu Christi / sy niettemin Matt. 5. 14.
 foodaughen wyse gheen ware Licht gheweest en zijn / als't
 Heere Jesus was. Want hy is een waerachtigh Licht ghe-
 est op eene soo volmaecte wyse / dat niemant behalven hem
 en / sulcx en konde toekomen en eyghen zijn. Met alle au-
 e voor hem / is't aldus ghelegghen / dat alhoewelste voorsyde
 ben dat het Rijk Godts eens in toekomenden tijden komen
 de; Hoewel oock Joannes de Dooper en d' Apostelen 'tsel-
 als nae by zijnde verkondicht hebben: Evenwel niemant van
 n/verklaert en heeft / waer in eygenlyck dat Rijk bestaende
 s; Welck Christus al't samen klaerlyck ontdeckt ende aen
 n kenbaer ghemaect heeft. Want hy heeft gheleert / dat het
 Rijk Godts / was die stant der Godt-gheloovigher Men-
 en / Waer-inse Godt in dese ende in de toekomende Wereldt
 en aenghenacem konden zijn; Heeft oock in't langen tye-
 gheleert / hoe groot de gheluck-saligheydt der toekomender
 we soude zijn: Daer beneffens den wegh / middel / en
 se om de selve te bekomen soo klaer ghecoont / soo doort
 ven van gheboden aen andere / als doort selfs ghehoert
 3 samen

samen van dien / dat niemant / of hy en moeste boe
verkeert zijn / daer aen en konde twijffelen.

Leertighe.

Moet derhalven Iesus Christus alleen erkent worden
den waren Leer-Meester tot het bekomen van t ware heyl
ghelucksalicheyt; van hem alleen/ moetmen Leere welck de
ghelucksalicheyt zy; Van hem alleen moetmen wetenschap
gen/ hoe een sterffelijck Mensch de selve moet verkrijgen. **N**
met alle de gheene die buyten de Leere Christi opt yet voorby
ghen. Alle andere Meesters moetmen niet verder aenmen
dan in soo verre alse van dit licht beschenen zijn: Moetende
dersins boez duysternissen/ en Leer-Meesters der duysternis
gheacht worden. Alleen nae de Leere Christi/ moet ghericht
het leven van alle de gheene die nu ter tijdt willen Saligh w
den. Want daer en is onder den Hemel gheenen anderen na
ghegheven, daermen in kan behoude worden, als in den Na
Iesu. Dus verre van t Eerste/ te weten/ waerom Christus
ware licht ghenoeit zy.

Welck de sin
zy van de
woorden.
Allen Men
sche.

Hoe t'woort
verlicht
te nemen zy.

Wat het nu te segghen zy/ dat hy allen Mensch verlicht, k
op twee wysen aengemerckt worden. Eerstelijck ten aensien v
de woorden/ allen Mensch: ten anderen ten aensie van het wo
verlicht. De woorden allen Mensch, cammen of aldus nemē
so welcke Mensch verlicht wort de selve dooz geē ander verlic
wort dā dooz Christum. Of aldus; dat hy n3 alle de goede/ ni
ooc de quade; niet alleen de Jodē/ maer ooc de Heydenē (te we
dooz d' Apostelē) verlicht dat is/ om haer te verlichtē/ hoewel
verschepdē tijt/ gesonden is. Want alle welcke reformatie en b
beteringe inde Menschen is/ deselve moet alsamen Christo toeg
schrebe wordē; want dooz Christum zijn so wel de rechtvaerdig
als de Zondaers tot het Ryck Godts gheroepen. Het woort
verlicht, kan/ jae moet/ aldus ghenomen worden/ dat het te be
staen zy of van den Raedt en voornemen Godts / als dewelc
ghewilt heeft/ dat alle Menschen dooz Christum verlicht soud
worden; Of oock vande vrycht en uytloomste/ ten aensien d
alle de geene die verlicht worden/ dooz hem alleen/ de verlichting
hebben. Mengaende d' uytloomste/ daer aen is geensins te twij
felen. En wat den Raet en voornemen Godts belanght/ sta

onthouden/datter gheseyt wordt/ dat hy is een Salighmaker
 Werelts ; dat hy gestorven is voor allen; dat hy is een ver-
 ninghe niet alleen voor onse , maer oock voor des gantschen
 werelts Zonden. Want dat die alles van niet anders dan van
 Raet en voornemen Godts moet verstaen worden/kan van
 weder die door voor-oordeel niet betosvert is / verstaen ende
 sien worden.

Is ondertusschen mede aen te mercken/dat/wanneermen dese
 orden verstaet van't voornemen en intentie Godts/oock voor
 veel t de Heydenen soude moghen aengaen/eenighe matighe
 legginge daer hy moet ghedaen worden/ te weten/ dat Chri-
 s/op die tijde doe hy begonde selfs te leeren/ de Heydenen niet
 de verlicht en heeft maer alleenlyck daer toe van Godt is ge-
 licht en veroordeneert gheweest. Ende daerom heeft Joannes
 la een woorde ghebruyckit 'welck alleen beteykenisse heeft
 en een teghenwoordighen tijde/ onaenghesien hy te vooren ghe-
 dt hadde/[zy] was dat ware licht; 'Welck (hy en seydt niet ver-
 at heeft, maer) verlicht allen Mensche/te weten/om dat te dier
 it doe de H. Joannes die dinghen schreef/ Christus oock kon-
 gheseydte worden in de Werelt te komen / ten opsicht van dat
 zijne Apostelen in de Werelt sondt om't Euangelium te Pre-
 ken.

Hoe Chri-
 stus de Hey-
 denen ver-
 licht heeft.

Hier uyt komen wy tot een troost hebben / dat Godt wil dat
 Menschen behouden werden / soo datmen ten aensien van
 hert en voornemen soude kunnen segghen / dat de gantsche
 werelt van Christo verlicht is/en dat hy/sonder ergens op te sie/
 de Godlaose (die so veel waren als een afbeeldinge van de roe-
 inge der Heydenen) als de Godtbruchtighe/tot sich gheroepen
 eft. Dese goetheydt Godts was in de voorgaende tijden on-
 kent. Daer was een tijt/ dat Godt alle Zondaers met de doot
 afse/latende oock de Heydenen in haer verderf. Dit was een
 tijt van breefe/ van slavernye : Maer nu is't de dach der Sa-
 leydt ; Nu is't de aenghename tijdt; nu is't het aenghename
 der des Heeren / dat Gulden-Jaer / 'welck nu afgheroepen
 ydt. Laet ons dan wy alle die eertijds verre van God waven/
 es verblijden. Want door Christum zijn wy nae hy geworden.

Vertrouwen
 ghe.

Lact

Maerschou-
winghe.

Lact onsoock leeren/dat wy daer uyt/dat God gesept wort onsen't wille zijne Sone gesonden te hebbē/door hē ons tot salheyt geroepē te hebbē/hē voor ons ter doot overgegebē te hebbē niet en beslypten dat wy sonder eenige conditie van hē inder doot nootzakelijc sullen behouden worden. Want dusdanige maniere vā spreken en betepkenen gene wtkomstē of vrucht/maer raet voornemen Gods' twelck altijds een conditie by sich heeft. E wil dat alle Menschen salich worden/niet datse hem eerst kennen ende ghehoorsamen. Welck / wanneer sich Godt openbaert aen de Menschen staet/ die by soo verre zy de aenghebondene ghenade Godts verwerpen/daer door te weghe brengen datet voorschreven beslypt en voornemen Gods gheeu wtkomstē noch vruchten heeft. Dits van't tweede: Wat het zy, dat Christus allen Menschē verlicht.

Belanghende de maniere waer op sulckis gheschiedt / de selwordt voorszestelt in dese woorden : Komende in de Wereld. Want dat dese woorden aldus kommen overgheset worden / si niemant lochenen. Ende datse soo moeten overgheset worden/sullen wy een weynich hier nae bewijzen.

Wat het zy
in de Wereld
komen.

In de Wereld komen , is een wijze van sprecken / in de Schrifture/bekent/betepkendende/ zijn Ampt van Godt opengeheuyt / bedienen/ende alsoo by de Menschen kenbaer worden. Hier door wordt Christus gheseydt / een Licht in de Wereld ghekommen te zijn. Dat hy een Licht ghenoecht is / is om zijn Leere. En het leere en heeft hy niet aengevangē/ dan na de Doop Joannes. So en heeft dā Christus niet te dier tijt doe hy geboort wierde doe niet te dier tijt doe hy in zijn opwassen/vele jaren in de werelt is gewoest de menschen verlicht; Andersins en waert niet mogelijk gheweest / dat niet ten minsten eenige hem souden gekent hebben indien hy / segghe ick/soo veel te weten/dertigh jaren en lanck/en Licht der Menschen gheweest hadde / twelck wy nochtans nergens en lesen : Maer doe heeft hy de Menschen eerst begonnen te verlichten / doe hy in de Wereldt ghekommen is/dat is/zijn Leere-Ampt aenghebaert heeft. Nu / in de Werelt te komen, ende in de Werelt ghesonden (of simpelich ghesonden) te worden, zijn/ten naesten by/ eenderley kracht hebbende

Ende manieren van sprecken : Dan dat ghesonden worden siet
 d'intentie en t'voornemen Godts/en komen, den wil des ghe-
 n die ghesonden is / met eenen te kennen gheeft : Zoo dat de
 indighe soo veel is als een doosaccke/ of pect dat voor de koomste
 et / ende de koomste soo veel als een vrucht of ghevolgh van de
 ndinghe. Hier door wordt oock van de Godtloose gheseyt/
 atse in de Werelt zyn uyt ghegaen; Ende onderschept Christus
 el klaerlijck zijne gheboorte / van zijne koomste in de Werelt/
 ellende die voor dese.

Onderschept
 tusschen
 In de werelt
 komen, en
 ghesonden
 worden.
 1. Ioan. 4. 1.
 Ioan. 18. 37.

Hier uyt heeft men te leeren : Dat alle Salighmakende Leere
 kennisse Christi van die tijdt af begonnen heeft / dat hy de
 Menschen aenbvingh te Leeren. Te vozen was hy alleen een
 salighmaker en licht des Werelts/ nae der schickinge en booz-
 deninghe : Nae den Doop Ioannis heeft hy 't begonnen in
 r daet te worden ; Maer nae zijne Hemel-baert is hy 't teene-
 ael en gants volkomentlijck gheweest.

Leeringhe

Ende en behoeft ons niemandt alhier teghen te werpen / dat
 hristus 'twadlf jaren oudt zynde / al in den Tempel onder de
 eeraers gheseten/ende de selbe ghehoort ende ghebracght heeft/
 o dat se alle verwondert zyn gheweest over zyn verstandt ende
 it woorden. Want die's heel wat anders / dan 'tgeene wy nu
 hoz hebben. Hy en is daerom niet strackx een licht en Saligh-
 aker des Werelts/die anderen hoort en bracght; Of oock ver-
 ant heeft in Goddelijcke saken/ ende op de braghen voorsichte-
 ck antwoort. Die uyt dese woorden gaen besluyten/dat Iesus
 hristus doe ter tijdt inder daet een Salighmaker heeft geweest/
 verstaen niet/ hoedanigh ende hoe grooten Ampt het zy / een
 salighmaker des Werelts te wesen. Ende 'ten is niet sonder
 den gheschiet/ dat al 'tgeene dat Iesus binnen dien tijdt van
 ertich jaeren ghedaen heeft/ons onbekent soude wesen. Te we-
 n/ om dat Godt niet ghewilt en heeft / dat wy Christum ende
 in Ampt souden afnemen nae die dinghen maer alleenlijck na
 gene dat hy doe geleert en gedaen heeft/doe hy nu dertig jaren
 it synde/van God niet die Heyligē Geest begaefte wierde. Doe
 n oversulcx de gene geduldelijck ende sachtenmoedighlijck verdra-
 en zyn/ die/ veel van die dinghen hoewel Christum aengaende
 L
 vuyten

Teghentwer-
 pinghe.

Antwoorde.

Waarom de
 daden Christi
 door zijne
 Ampt niet
 beschreven
 zyn.

buyten 't Altpet Christi zyn / niet en weten / midts datse oechts d' gheene die hy ghelcort heeft / verstaen / ende daer in hem ghehoorsaem zyn. Nadien doch die dinghen niet tot de Salighmaekende kennisse Christi / maer alleen tot de kennisse / wie hy gheweest zy / diennien nootfaeckelijck ter salicheyt kennen moet / dienen ende ghehooren.

Dit aldus afghehandelt hebbende / seuden wy eens-wegh moeten voortgaen ten waer ons in de weghe waren d' uytleggighen over dese woorden / die onder de ghemeyne Christenheyt aenghenomen zyn. Want hoewel wy ons der selver schamen ende oock gheen lust en hebben de selve te verhalen : Soo evoecht het eventwel niet, de selve teenemael stil swinghens voort te gaen / aenghesien onse partijen int vinden en verdedighen de selver alle hare kloect-sunnicheyde hebben te kost gheleyt. Ghelijckerwijs dan de gheene die eens heeft beginnen te doolen / nichtelijck van de doolinghe verlost en wordt / ten zy dat hy sie wederom gheve op den konincklijcken weghe waer van hy hadde beginnen af te slaen. Alsoo is't oock onse partijen ghegaen. Zy zyn eens (ende dat seer groffelijck) aen't doolen gekomen midts-dien datse d'ziben willen / dat d' Euangelist alhier een beschrijvinghe doet van de Scheppinghe aller dinghen / ende dat Christus wordt aenghemerckt als een Aetheur ende oorsaeke der selver. Verhalben wanneer staet. Dat hy is dat Licht / 'twelck allen Mensch verlicht / soo segghense dat hy is de Aetheur van dat Licht / 'twelck eenen yeghelijcken Mensch wanneer hy ghebooren wordt / met redelijckheyt verlichtet. Ende ondit hare gheboelen te stiben / soo en lesense niet / hy in de Werelkomende, te weten Christus / (want dat en soude sich niet schieden tot hare opinie) maer dewelcke (te weten / Mensch of Menschen) komt (of komen) in de Werelt, recht of Christus eenen yeghelijcken Mensch die in dese Werelt koomt / soude verlichten. Welcke hare oversettinghe zy wederom soo uytleggghen / dat in de Werelt komen, te segghen soude zyn / in de Werelt ghebooren worden. Ende wederom / om dat nusschien pemande konde te ghenwerpen / of dat niet alle Mensch wanneer hy in de Werelt koomt / met redelijckheyt verlicht wordt / of dat d' onmondighe Kinderen

Doolinghe
der partijen.

inderren gheen Menschen en zijn / nadien't secker is / datse
 gebozen wordende / met redelijckheydt niet en worden
 verlicht ; Soo willense quansups soodanighe teghen-wer-
 tinghe voort-komen / ende vechten alsoo met haere eyghen
 haduwe / segghende / dat daerom de kinderen oock konnen
 hesejdt worden / met reden begaest te worden / wannerse
 worden gebozen / om datse een Ziele hebben die nu al uyt ey-
 ghen aert en nature bequaem is tot verstandelheydt en reden ka-
 elinghe / hoewel nu door de swackheydt van de instrumenten en
 verck-getuyghen des Lichaems belet wordende / om inder daet
 in kracht haer werck en Anjpt te doen. Meynen en drijben
 oock / dat hier uyt eenen sonderlinghen troost kan ghehaelt wor-
 den / dat de weldaet des Woordts ofte redens den gantschen
 Menschelijcken gheslachte ghemeyn zy. O! Theologanten! Is
 dat het Euanghelium leeren? Is dat de Schriften der Aposte-
 len verklaren? Zijn die Leeraers en Meesters om op te staen
 in saecken die de Saligheydt betreffen? Lof en danck zy Go-
 de / die ons van dese verwerringhen en beuselinghen verlost heeft.
 Want eerstelijck / hoe wanschickelijck / hoe ongherijndelijck / dat
 gheene 'twelck alle Menschen van naturen in sich hebben / de
 verlichtinghe der Menschen ghenoeint wordt / is boven ghe-
 noeghsaem bewesen / vers. 4. Niets en is hier in 'twelck een Apo-
 stel en Gesant Christi past ; Die quansups d'eerste begint selen /
 sien seggh niet van de Religie maer van een natuer-konst / waer
 van de Naturalisten en Philosophen overbloedighlijck en tot
 walgkens toe / geschreven hebben / soude gaen uytlegghen ; Niets
 en is hier in 'twelck met de saecke waer van ghesproocken wort /
 namelijck met den Euangelio / yet ghemeyns heeft ; Niets (om
 voort te maecten en is hier in 'twelck onse conscientien ende d'eu-
 wighe Saligheydt soude moghen betreffen : Daer nochtans
 o' Apostelen dese hare schriften ons hebben naeghelaten / op dat
 onse conscientien daer mede ghediene ende onse eeuwighhe Sa-
 licheydt daer door bevoordert mochte worden. Ten anderen soo
 steunt mede dese belachelijck en lendeloose uytlegginghe op ene-
 kele doolinghe / wannerse de Griekische woorden *Erchomenon eis*
ton cosmon , gaen oversetten den komenden in de Werelt , daerse

Wederleg-
ginghe.

Inde werelt
komen en
bereyckent
niet ghebo-
ren wordē.

nochtans alsoo wel konnen overgheset worden [hy] komende in de Werelt. Want het Griekse Woordt *ερχομενον* [komende] kan soo wel gheboeght worden met het Woordt *φως* Licht] als met het Woordt *ανθρωπον* [Mensche.] Ende dat dese woorden aldus niet alleenlijck en konnen/ maer oock moeten overgheset worden/blijckt eerstelijck/overmidts met ghene plaetse der Heyligher Schrifture en kan bewesen worden/dat komen in de Werelt, soo veel te segghen is als ghebooren worden, of ghebooren worden, soo veel als/in de Werelt komen. Want dat Beza seyt dat lagher Cap. 18. vers. 37. Christus selfs dese wijze van sprecken alsoo uptept/daer in blijktt een de aldergrootste onachtsaemheydt en stoffigheydt in een Man die andersins heel gheleert is. Want aldus liyden de Woorden Cap 18. Ick ben daer toe geboren, ende in de Werelt ghekomen, op dat ick ghetuyghen soude van de waerheydt. Maer waer upt weet Beza dat/ ghebooren te zijn, ende in de Werelt te komen, op dese plaetse een dinc is/ daer't nochtans als verscheyden dinghen/ ghelijck het inder daer oock is / onderscheyden wordt? Misschien hier upt / dat sonder wijlen 'Woordcken ende niet een 'tsamen boeghende / maer uptelegghende kracht heeft? Maer desen reghel en moetmen niet misbruycken / ghelijck nochtans / soo hier als elders / de ghemelde Beza doet / die soo stout is gheweest/ dat op plaetsen daer't voorszreven Woordcken te kennen geeft / dat teeneinac verscheyden saecken moeten by een gheboeght worden / hy gaet segghen dat het een van de selve / als beyde teeneinac tenderley wesende / verklaerd en uptept: Als wanneer hy seyt dat Godes, ende des Lams, soo veel is / als / Godes dat is, des Lams, of dewelcke is het Lam. Want sonder dringhenden noodt / en machmen desen reghel niet ghebruycken. Te weten / wanneer der of yet onbetamelijcks / of yet ongherymts of te leugenachtighs / of eyndelijck yet schadelijcks en Goddeloos upt soude moeten volghen / by aldiemen 't name in beteyckenisse van 'tsamen boeghen; Gelijck wy sien te ghebeuren in sommige plaetsen der H. Schrifture. By exempel/ wanneer der ghesepdt wordt: De Heyligher Geest sal in u komen, ende de

kracht des alderhooghsten sal u beschaduwen; Dewyle het on- ^{Luc. 1. 25.}
 verheydt is dat de kracht des alderhooghsten / wat anders is
 in de H. Geest / soo is't recht en wel / datmen het woordelien
 de, neemt voor de uytlegghende woorden/dat is. Soo mede/
 unneerder staet / dat Christus sal Doopen met den Heylighen ^{Mat. 3. 11.}
 eest en met vuer; Dewyle het ongherijmt is/te stellen/dat Chri-
 is soo wel met vuer/als met den Heyligen Geest sal Doopen;
 oo worden de H. Geest erit vuer seer bequamelijck voor een
 ick ghenomen : te meer / om dat de Apostelen / wanneer se die ^{Mat. 1. 8.}
 woorden Joannis verhalen de laeste ende met vuer, niet daer ^{Joan. 1. 33.}
 en seggen. Maer wanneer der niet eenighe diergelijckie reden
 is/soo is't een teycken/of van onwetenheyt / of van bedroch/
 Schrifture alsoo uyt te legghen. Datter in desen deele by de
 rypen geene onwetenheyt en is/bewijst hare wetenschap ende
 cleertheydt in talen. Moet dan in aller manieren ghehouden
 yden voor bedroch / te weten / om datse op dese wyse de
 achtheydt van hare uytlegginghe hebben soecken te onder- ^{Joan. 12. 46}
 itten.

Daer-en-boven/ wat isser kennelijcker / dan dat Christus
 als elders by den selven Euangelist van hem selven seydt / dat
 is een licht in de Werelt ghekomen / op dat de geene die hem
 oyt niet en wandelen in duysternisse/etc. Nu en isser niemant/
 hy en moeste sich geens dincnis ontfien/dewelcke soude durven
 gghen / dat Jesus Christus te dier tijdt doe hy ghebozen wier-
 nder daet al een licht was. Want niet soo een die dat soude
 lken segghen/en willen wy niet eens dispute of strijdt begin-
 n. Blyft derhalven vast/ dat Christus in de Woorden Joan.

Twee dinghen van hem selven seyt : Te weten/ dat hy nae
 t hy geboze was/niet alleentijc/gelijckerwijs andere Propheete/
 zy in Ampt geroepen/maer oock tot sulcken eynde gebozen / en
 oer zyne geboorte eygentlijc en preciselijc tot zijn Ampt geschicht
 gedefineert was; ja/dat hy niet alleentijc tot dat Ampt geboze
 aar ooc in eenen sekeren tijt spns Ouderdoms met so sekere en
 bedriegelijckie teyckenen van God betoont was tot dat Ampt
 elkozen te wesen van Gode/dat hy die waerheydt (te weten / de
 alighmakende)ghetuygenisse gaf. Wat de onmondighe kin-
 deren

Maerom
 Christus zyn
 ne gheboorte
 van zyne toe-
 koomste inde
 werelt/ onder
 seheydt.

deren belanght/ daer van en is niet noodigh yets meer te seggen. **N**adien't een seckerere sake is/ dat dese woorden in aller maniere anders konnen en moeten ghelesen worden. **D**erhalven (o wat anders voor hebbende/ dit met eenen mede aen te roeren) te verwonderen hoe weynigh die luyden t'ontschuldighen zij dewelcke niet gheloovende dat **J**esus **C**hristus is een **S**chep van alle dinghen/ oock niet toestaende/ dat hy met des redelivacht eenen yeghelijck **M**ensche/ wanneer hy ghebozen worden verlicht/ eben-wel nochtans de **W**oorden $\epsilon\rho\chi\mu\epsilon\nu\nu\epsilon\iota\varsigma\ \tau\omicron\nu\ \chi\rho\sigma\tau\omicron\varsigma$ gaen oversetten den komenden in de **W**erelt. **W**ant daer en is niets bedacht worden waer door sodanige oversettinge/ ooc maer in schyn/ soude mogen staende worden gehouden. **W**ant hier moeten't voor houden/ dat **C**hristus allen **M**ensche verlicht die in werelt comt/ te weten in de **N**. werelt. **M**aer wie heeft opt dat getwelc in dese eeuw geschiet de nieuwe werelt hoozen noemē. **C**wie heeft opt aldus ghesproken/ dat de geene die **C**hristum aen neemt ende kent/ in de **W**erelt komen? **D**aer nochtans (indien men anders soo spreken mach) de geene die in de **W**erelt koont dat is (quansays) **C**hristum aenneemt/ daer in ende daer niet van **C**hristo verlicht wordt/ dat hy hem heeft konnen aennemen en kennen; ende wel soude konnen ghebeuren/ dat yemant **C**hristum noch aenneemt noch kent/ en nochtans van hem (aen **G**od zyde/ te weten soo veel d'aenbiedinghe en moghelijckheyt om konnen aennemen en kennen/ belanght) verlicht soude worden. **D**och 'ken wil de tijdt niet verlozen laten gaen in't verhalen van meer andere dolinghen/ die ledighe en curieuse **M**enschen over dese plaetse bedacht hebben. **L**aet varen de dolingen: **D**e waerhe moet plaetse hebben. **D**ese/ ons van **G**odt ontdeekt/ moeten w omhelsen en vastelijck by blyven.

S E S T E

P R E D I C A T I E.

T Eerste deel van de Beschrijvinghe des Nuyts Jesu Christi / twelck ghestelt wordt teghen de Beschrijvinghe van't Nuyt Joannes des Doopers (waer in wy aenghemerckt hebben / hoe de H. Joannes de weldaet 't goedt in de bedieninghe Jesu Christi begrepen / verheft) ghehandelt hebbende / soo laet ons nu voortgaen tot het tweede deel / waer in hy verclaert / wat die soo groote weldaet de Menschen heeft te weghe ghebracht / ende hoese van haer aenghenomen zy ghyweest. Ende stelt ons voor tweederley oorsachen der verscheyden vrucht en uytkomste / dewelcke ghebleecken sijn in de Menschen / tot dewelcke Christus ghekomen is. **Eerste** / daer in wordt afghemaect d'ondanckbaerheydt der Menschen : In de laetste de danckbaerheydt van sommighe / die vergadens het heyl en geluck-saligheydt dat haer deshalven vergunt is.

Wat het eerste belanght / seyt de Euangelist aldus : Sy sijn niet weten die reden) was in de Werelt, ende de Werelt is door de sonne gemaect ende de Werelt en heeftse niet bekent: Sy is gekomen tot haer eyghen, ende de eyghene (of de hare) en hebbense niet aengenomen. Alwaer aen te mercken staet. 1. Hoe d'Euangelist soodanighe ondancbaerheydt vergroot ende uytbreydt. **Waer** in hy leert d'ondancbaerheydt te sijn ghelegghen ghebreest.

d'Ondancbaerheydt van de Menschen van die eeuwe doe Christus in de Werelt quam vergroot en breyt hy uyt / op tweederley wijse. De eerste is ghenomen van dinghen die Christus aenengaen ; De tweede van 't gheene dat op de Menschen van die eeuwe siet. De wijse van een vergrootinghe en uytbreydinghe van d'ondancbaerheydt der Menschen ghenomen zijnde van't gheene dat Christus betreft / begrijpt wederom twee dinghen.

dinghen. 1. Dat hy (of zy/te weten de reden) was in de Werelt
Dat de Werelt door de selve ghemaect is.

Werelt,
is te segghen
de Menschē.

Joan. 3. 16.

1. Joan. 4. 24

1. Joan. 2. 22

'tWoordt

Werelt,

en beteycht

noyt de uyt-

verkozene

alleen.

Welck de

krachten

van't Woordt

W.A.S.

In't eerste staet vooz eerst aen te mercken / wat de Werelt
Ende hoedanich de kracht en beteyckenisse zy van't Woordt
was. Dooz 'tWoordt Werelt, kan alhier verstaen worden /
societeyt en menighe der Menschen / of de Menschen sel
(Want die zijn 'tgrootste en voornaemste deel des Werelds
sonder acht te nemen hoedanich datse zijn / 'tzy hroom /
Godtloos. Want dat dese onder andere beteyckenissen van
Woordt Werelt, mede een rechte is: betoonen de plaetsen / waer
gheseydt wordt / dat Godt de Werelt soo lief heeft ghehad
dat hy zinnen eenigh ghebooren Soone ghegheven heeft / op d
een yeghelijck die in hem ghelooft niet en vergaet / maer het ee
wighe leven hebbe ; Of wanneer Christus gheseyt wordt /
zijn een Salichmaecker des Werelds; Item een versoeninghe vo
de sonden dergantscher Werelt. Want zy en zijn geensins
hooren / die dooz 'tWoordt Werelt alleen de uytverkozene w
len verstaen hebben : Soo om andere redenen wil / als ooch
om dattet seer ongherijmt is / dat een selbigh woordt/uyt kracht
van dese uytlegginghe / twee dinghen soude konnen beteycke
nen die malcanderen teenemael contrary zijn. Want het i
seecker / dat dooz 'tWoordt Werelt mede de Godtloose verstaet
worden.

Wat aengaet het Woordt was, 'tselbe kan dusdanighen kracht
hebben/dat / namelijk / Christus niet slechts eens of twee ma
den Menschen verscheenen is / ende haer buypen hoope pe
nieuwts soude gheopenbaert hebben / waer aen zy sich stoo
tende hem niet en souden aenghenomen hebben : Maer dat hy
onder de Menschen heeft verkeert en omghegaen / ende haer
eenen gherupmen tijdt ghenoechsamenlijck heeft voozghehouden
ende inghescherpt / dat hy hare Salichmaecker was / tot haer
behoudenisse in de Wereldt ghesonden. Want heele drie jaren
langh / en daer ober / heeft Jesus Christus sich onthouden
ende gheleest in niet meer dan een Landtschap alleen/alle daeghs
haer leerende en ontellijcke Mirakelen doende : Soo dat men
ter Werelt niets meer en konde bereytschen. Christus en heeft tot
de

Minibiten / een s ghekomen / om de Menschen den wille Gods
 verklaren: Maer onder de Menschen selfs / in 't midden van't
 volck / in een plaetse daer seer veel Volckis / in den Tempel selfs /
 oft hy daghelijck gants openlijck gheleert / cenderley sacche
 wscnt-werff herhaelt / alle teghenwerpinghen wederlept / mes
 enighte van mirakelen / te voren nochte ghesien / nochte ghe-
 voort / zijne leere bevestight. Om welke oorsacche de Heere
 Jesus Christus mede gheseyde heeft: Siet hier is meer dan Ionas.
 De elders: Ierusalem, Ierusalem, hoe menigmael hebbe ick uwe
 inderen willen vergaderen, ghelijck een Henne hare Kieckens
 inder hare Vleughelen vergadert; Maer ghy en hebt niet ghewilt.
 Made dit is een van de dinghen die Jesum Christum selfs aen-
 men / waer vooz Joannes d'ondanckbaerheyt der gheener tot
 welke Christus ghesonden is gheweest / vergroot ende uyt-
 eydt.

Het tweede is: Ende de Werelt is door deselve ghemaect,
 / wierde gemaeckt; Want so kannen 't mede uyt het Griekisch
 versetten. Dese Woorden konnen tweederley sin hebben. De
 ene is dat die Menschen niet dewelcke Christus verkeert heeft /
 vooz hem zyn ghemaect tot een nieuw Volck Godts / ende dat
 so veel in Godt en Christo is / ofte / aen Godts en Christi zyde.
 'andere: Dat die Nieuwe en toekomende Werelt / te weten de
 gelucksalighe onsterffelijckheyt / dooz hem ghemaect zy / te
 weten / in aenmerckingh van datse dooz hem verkondight / be-
 oft / een sekere hope daer van / dooz hem ghegheven is / ende eyn-
 lijck inder daet van hem gheschoncken sal worden. De eerste
 is notoir / wannecermen acht neemt / dat het woort maecken,
 ghelijck meer andere dierghelycke in de H. Schynsture / nae wyse
 an spreken der Hebreen / genomen wordt van hermaken, of ten
 vceden mael maken, ghelijck Scheppen vooz herscheppen. Int
 oude Testament zijn seer vele exempelen te vinden. Gelijck on-
 der anderen Psal. 100. vers. 3. Hy heeft ons gemaect, ende wy niet
 ons selven. Alwaer van de nieuwe makinghe of hermakinghe
 hesproken te worden / aen d'ene zyde de maniere van spreekken
 selfs / ende aen d'ander zyde de volghende woorden bewysen. De
 maniere van spreekken is / dat hy seydt / dat Godt ons ghemaect
 heeft

Maken be-
 teyckent in
 H. S. her-
 maken.

M

heeft

heeft / ende niet wy ons selven. Want waer toe was't van noode te segghen / dat wy ons selven niet ghemaect ende niet te wy ghe gebracht en hadden dat wy souden ghebozen worden / quam suys of soodanighe ongherijnde ghedachte wel opt yemant in sin konde komen ? De volghende woorden zijn. Wy zijn Volck, ende Schipen zijnder Weyde. Dewelcke niet anders sijn dan een verklaringhe van de voorgaende / ghelijck in de Psalmen meesten tijdt gheschiedt als in dewelcke eenderley ende de selvighe sake tweemaal voorghestelt wordt in een selvigh vers. Esai. 45. seydt Godt selfs : Een yeghelicken die mynen naem aenroep, tot mijne eere hebbe ick hem geschapen, hebbe ick hem gheformeert. Alwaer niet van noode en is te bewijzen / dat die woorden te verstaen zijn van eene nieuwe scheppinge, makinge / of formeringe ; nadien't in hem selven al te klare is / dat Godt van die / ende niet van d'oude spreekt. Want d'oude gaet soo wel te geene aen / die den Naem Godts niet aenroepen / als de geene die doen. In't Nieuwe Verbont / is een plaetse die gants klare is / te weten Eph. 2. 10. Want wy zyn zijn Maecksel (of Schepsel) geschapen tot goede wercken, etc. Alwaer van het nieuwe maecksel ghesproken te worden / die geene selfs niet en ontkennen / die willen hebben dat in de plaetse Joan. 1. (waer van wy voo hebben) ghesproken wordt van het oude. Soo is dan door Christus de Werelt ghemaecte overmits Christus aen allen Menschen den wegh heeft ghewesen / om een ware ende volmaect Volck Godts te konnen worden. Want voor eerst soo heeft hy openbaringhe ghedaen van nieuwe beloften ende van Nieuw gheboden / welker gheloovinghe en onderhoudinghe de Menschen een Volck Godts doet worden ; Ten anderen soo heeft hy door d' Apostelen een wegh en maniere van Godsdienst voorgheschreven die allen Menschen ghemeen is / ende heeft sich en Gode twee Volcken tot een Volck ghemaect.

Maer hoe (sal yemant segghen) is de Werelt door hem ghemaect op soo een nieuwe wyse daer immers Joannes een wepnigh daer nae seydt / dat die Werelt hem niet ghekent en heeft ? Antwoorde is / dat (ghelijck doek boven vers. 9. gheseydt is) in de H. Schrifte op tweederley wyse yet gesept wordt / ghemaect / ofte

te ghedaen te worden tot onser Salicheydt. Want een dinc
 ordt ghedaen of ghemaect / wanneer't ten effecte wordt ghe-
 acht: 'tWort mede ghedaen of ghemaect / wanneer't Godts
 noemen / Raedt en wille is dat het gheschiede / ende aen Godts
 Christi zyde niet en schort dat het niet ten effecte en wordt ghe-
 acht. Heeft derhalven de Wereldt door Christum konnen ghe-
 maect / dat is vernieuwt worden / of schoon 'tmeeste deel hem niet
 bekent en heeft; alsoo't aen Christi zyde niet en heeft gheschoze /
 atse vernieuwt ende inder daet nieuwt soude worden. 'tIs dan
 men als ofte Joannes aldus wilde segghen: Bemerket eens/
 de groot d'ondanckbaerheyt zy gheweest in die Menschen tot
 welke Christus ghekomen is. Want daer hy niet alleenlyck
 inder haer verkeert heeft / en oock ghewilt dat se in hem gheloo-
 en souden / maer daerbeneffens haer oock een de alderhooghste
 veldact heeft willen aen doen / en oock heeft aenghedaen soo veel
 hem was / haer wysende een wegh en middel om Gods Volck
 konnen worden / soo en hebben se hem des niet teghen-
 taende noch niet ghkent. Salomon is bekent gheweest /
 weten: Om dat hy wijs was / hoewel hy selfs tot de
 reemde Volcken niet en quam / ende haer door alle zyne wijsheyt
 niet goets en gheschiede: In Christo is meer gheweest dan
 Salomon; Ende nochtans en isser niemant gheweest die
 hem acknam. Ende dit is aengaende den eersten sin deser Woort
 en.

Hoe een dinc
 gheseyt wort
 door pemaent
 ghedaen te
 worden / hoe
 wel het niet
 ten effecte en
 wordt ghe-
 acht.

De Laetste / sal mede blijcken waer te zijn / wannermen twee
 inghen in acht neemt: 'tGene is / dat het woort Werelt somwyl
 en mede de toekomende Werelt te segghen is: Het andere / dat
 en dinc 'twelck te horen inder daet al is / gheseydt kan worden /
 nae zyne gheleghentheydt / door pemaent ghemaect te zijn / ofte
 te worden / overmits hy de gheene is die pemaent tot het selve
 en toeganck maect / ende hem daer mede beschencken sal. Dat
 het woort Werelt somwyl en voor de Nieuwe Werelt ghenomen
 wort / en meyne ick niet dat pemaent ontkennen sal. Want
 het is secker dat de woorden die eenderley beteykenisse hebben
 als dit woort heeft / als daer is't woort *εὐκτα*, 'tBewoon-
 de (of de Bewoonde) 'twelck d'Oberseters vertalen door't
 woort

Tweede wij
 se / op betelc-
 ke de Werelt
 door Chri-
 stum ghe-
 maect is.

Woordt Wereldt / het toekomende leven beteyckent. Als
 exempel Heb. 1. 6. Alwaer d'Auteur des Briefts aldus seyd
 Maer als hy den eerst-ghebooren wederom in't Bewoonde
 (in de Wereldt) brengt, seydt hy : Ende dat hem alle Enghel
 Godts aenbidden. Nu, dat alhier dooz **Woordt** (bewoonde
 Wereldt) moet verstaen worden de toekomende Werelt / be
 wijst behalven t'nerck-woordken het of de / int Griecische
 staet / de materie waer van ghesproocken wordt. Nu / da
 wordt ghesproocken van een soodanighe Werelt / in dewelch
 nae dat Christus is inghebracht / den Enghelen bevolen is da
 se hem aenbidden. Maer Christus en is niet eer van de Engh
 len aenghebeden gheweest, voor dat hy ten Hemel quam. Wa
 derwaerts opghesteeghen zijnde / heeft hy sich onderworpen
 1. Pet. 3. 22. Heerschappijen / machten / etc. Ende nae zijne verrijffnisse u
 den dooden/ heeft Christus eerst gheseydt / dat hem ghegheve
 Ma. 28. 18. was alle macht in Hemel ende op aerden ; Oock gheuygh
 Phil. 2. 9. 10. d'aelen / dat daerom hem is ghegheven eenen naem boven alle
 naem , om dat hy den Vader is ghehoorsaem gheweest tot de
 doot des Cruys, soo dat in zijnen naem alle knye geboghen wor
 der Hemelschen. Iae tisser voor te houden / dat gheen van
 de Enghelen des Hemels / Christum en heeft aenghebeden
 dan doen hy in de Hemelen verhooght was. Want te vooren
 Heb. 2. 6. is hy eenighsins minder gheweest dan de Enghelen , overmidt
 zijne swachheyt en sterffelijckheyt. Daar-en-boven blijck
 het uyt vers. 5. Cap. 2. Alwaer gheseyt wordt : Want hy en heef
 den Enghelen niet onderworpen het toekomende bewoonde (o
 Werelt van welke wy spreekken. Waer uyt te sien is / datter
 is een toekomende Werelt / ende dat de Auteur tot den He
 breen van te vooren daer van ghesproocken heeft. Nu en wassen
 nergkens van't begin des briefts af tot dese woorden toe / eenigh
 ghewagh ghemacckt / als int boven-ghemelde vers. 6. Cap. 1.
 Doet derhalven dooz die **Woort** Bewoonde , verstaen werden
 de plaetse alwaer nu Christus is / die alsoo ghenoeit word
 dooz een seekere maniere van spreekken/ghelijckse oock/volgens
 de selve / ghenoeit wordt Hemel ende Aerde. Datse den naem
 heeft van toekomende, en is niet simpelich te verstaen: (Want
 Iesu

Waerom de
 Hemel We-
 relt genoemt
 is.

Maerom tot
comēde We-
relt.
2. Pet. 3. 13.

esu Christo isse na ter tijt teghenwoordigh / heeft oock Gode
ghenwoordigh gheweest van aller tijden eeuwichheyt) maer ten
nsien van ons. Ghelijckse oock by Petrum wordt ghenocmt
a Nieuwe Hemel ende Aerde. Behalven dese plaetse / isser
och eene / Cap. 10. vers. 5. Alwaer oock is het woort κόσμος,
[Werelt] wanneer hy seyt : Daerom in de Werelt komende, seyt
: Slacht-Offeren en Offerhanden en hebt ghy niet begeert,
aer een Lichaem hebt ghy my bereyt : Oock Brant-Offeren
or de sonde en hebben [u] niet bchaeght. Doe hebbe ick ghe-
yt : Siet ick come, op dat ick uwen wille doe, O Godt. Dat
doort woort Werelt, alhier verstaen wort de toekomstige
Werelt bewijst onder anderen dit / dat aldaer ghesproocken wort
in die Werelt / waer in Christus is inghegaen doe hy de Offer-
anden des Wets heeft afgeschafft / midsgaders selfs onse Hoo-
ghe Priester is gheworden / hem selven voor ons in teghenwoor-
gheydt van Godt stelende ende alsoo Offerende. Want dat
wijst het gantsche vervolghe ende aenhanghinghe der saccken
waer. Nu soo en heeft Christus de Sacrificien des Wets niet
afgeschafft / is oock onse Hooghe Priester niet gheworden /
voor dat hy gheleden heeft / ghedoot is / ende in den Hemel
verhooght wierde. Want den Hemel is dat gheene 'welck
aerde afghebeelct doort Heylighe der Heylighen in de Wet.
Oock ghetuyght de ghemelde Aetheur meer dan op eene plaet-
/ dat Christus daerom in alles den Broederen heeft moeten
ghelijck worden ghemaecte / op dat hy soude worden een ghe-
wone en Barmhertigh Hooghe Priester ; Ende dat hy niet en
was onse Hooghe Priester gheweest zijn / indien hy op der
aerden gheweest hadde. Ten anderen soo spreekt hy van eene
godanige Werelt / in de welke Christus inghegaen zijnde / Gode
in een Lichaem bereyt heeft. Welck veel beter verstaen kan
worden van die tijde waer in Gode Christum verhooght heeft /
dan van de gheene waer in hy ghebooren is. Want het Lichaem
esu Christi 'welck hy hadde doe hy op Aerden leefden / onaan-
wesien dat zijne ontfaenemisse en gheboorte Miraculeus en bo-
n Naturen waren / en bracht evenwel den persoon Christi ge-
Miraculeusheydt of overnatuerlijckheydt toe. Want de
selve

Heb. 2. 17.
Heb. 8. 4.

Christus
heeft nu een
ander lics-
haem dā doe
hy gebooren
wierde.

selve en is niet anders gheweest / ende en heeft oock / volgheden eysch des Raedts Godts ende onser Salicheydt / niet anders moeten wesen dan Menschelijck. Maer 'tLichaein 'twelck Christus nu heeft / is waerlijck dat gheene dat Godt bereyden volmaeckte / ende ter hooghster perfectie ghebracht heeft / te weten daer hy't van sterffelijck / onsterffelijck ; van Vleysch en Been geestelijck maecte : Op dat in dier voeghen een soo groot koningh / ende op eene soodanighe plaetse zijn wooninghe hebbende / oock begaef mochte zijn niet soodanighen Lichaein als die plaetse ende zijne regheringhe bereyden. Blijft derhalven vast / dat somwijlen 'tWoorde Werelt, de toekomende werelt beteyckent.

Hoe de toekomende Werelt door Christum gemaect zy

Laet ons nu besien / hoe dese toekomende werelt door Christum gemaect zy. 'tWelck niet simpelijken te verstaen is (Want die werelt is van eenwichen ghelijckelijck met God gheweest) maer ten seckeren insien / te weten / in aenmerkinghe van datse Onse gemaect ofte gheworden is. 'tWelck altsamen geschiet is door Jesum Christum. Want dat wy weten datser is / ende dat wy hoope hebben van 'teenighen tijde selve te sullen bekomen / ende inder daet oock sullen bekomen / moeten alles Christo alleen toeschrijven. Volghens des selvighe wijze van sprecken / heeft de Heere oock elders gheseydt dat hy in den Hemel gingh / om den zijne plaetse te bereyden Ghelijck oock lagher vers. 16. 'teenemael op de selve wijze gheseyt wordt / dat de ghenade en waerheyt door Jesum Christum is gheworden, ofte ghemaect.

Joan 14. 2.

'tSy nu op welke wijze men dese woorden neemt / soo dienen se tot een vergrootinghe van der Menschen ondancbaerheyt / te weten / dat Christus / die onder haer verlicert heeft haer soo groote weldaden heeft willen aendoen / ofte heeft aenghedaen / datter gheene grootere en konnen bedacht worden / ende eventwel van haer niet aenghenomen zy gheweest 'tSy dat hy haer 'teuwighe leven heeft ontdeckt / ende leerde dat het selve haer aenginck / 'tselve ten aensien van haer sooveel als ghemaect heeft ; 'tSy dat hy de Menschen upt de onvolmaecktheyt ende onwetenheyt des Goddelijcken diensts /

tot

te volmaecticheyde en kennisse des selven ghebracht heeft / ende
 te een gheen-volck tot een volck Godts ghemaect heeft.

Hier uyt ontstaet eene vermaninghe aen alle de gheene die ^{Dermaninghe.}
 Godts woordt hoozen/te weten / datse mede acht moeten gheven
 de dinghen dewelcke dienen tot verswaringe van d'ondanck-
 herheydt der Menschen. Want daerom worden de selve ver-
 maent/op dat wy te meerder grouwelen sonden voor de drey ghe-
 enten der Goddelijcker straffen. Van over vele jaren woont
 Jesus Christus al onder ons ; klinkt zijne waerheyt al in on-
 ooren ; Is alles al vol van de kennisse des wilts Godes: Scer-
 le ende overgrooten weldaden heeft ons Godt tot noch toe ghe-
 ten ; Ons ellendighe ende onwaerdighe Menschen ontdec-
 ende en belovende d'onsterffelijckheyt en 'eeuwige leven ; eene
 rare Vaderlijcke sorghe draghende voor onse Saligheyt ; Onse
 sonden ghenesende/gaben uytdeplende/ de herten door vertroo-
 nghe oprichtende ; Ende alles doende 'twelck' onser salicheyt
 ochte vereyscht worden : Soo dat Christus / ghebruyckende
 selve woorden zijns Vaders / die / nae 'tghetuyghenisse des
 propheetz Esaia / van zijnen Vader eertijds ghebruyckte zijn:
 ordeelt ghy Borgers van Ierusalem, wat hebbe ick meer moec-
 n doen aen mynen Wynbergh , nu ter tijt ons mede aldus sou-
 mogen aensprecken : Ghy Inwoonders van Polen/ick roe-
 u selfs tot ghetuyghen / ick stelle u tot seghs-luyden / wat
 hebbe ick boven 'tgeene 'twelck' ick tot noch toe ghedaen hebbe/
 moeten doen aengaende uwe Saligheyt: Wy sullen alle gelijck
 verstemmen/ ende uyt ons selven bekennen / dat Christus meer
 dan ghenoech tot onse Salicheyt aen ons ghedaen heeft. Wee
 onser dan / by aldien onse herten ons overtuighende/ dat Chri-
 stus ons niets en heeft laten ontbeeren/ 'twelck/ aen zijne zijde /
 onser Salicheyt soude mogen dienen wy eventwel soodanigheit
 ondankbaerheydt bewijzen. Waer voor ons behoede onse al-
 tergoedertierenste Vader.

Wyders soo herfwaert hy oock de ondankbaerheydt die der
 ies tijds bewesen is / van een saecke die eyghenlijck alleen de
 Menschen van die eeuwige aengaet/waermeer hy niet alleenlijck en
 ydt ende de Werelt (te weten/ waer in Christus was/ ende de-
 welckie

welcke hy ghemacckt hadde) en heeft hem niet bekent; maer co
 daer by doet: Hy is in zijn eyghen (of in't zyne) ghekomen
 ende de zyne en hebben hem niet aenghenomen. Want dooz
 maniere van spreken leert hy dat die Menschen die soo ondanc
 baer waren veelderley oorsake boven andere Menschen hebb
 ghchadt/om Christum te kennen ende aen te nemen/ alsoose n
 alleenlijck buyten hope soo grooten weldaet van Godt ghenoe
 hebben / maer oock die weldaet eyghentlijck haer heeft aengh
 gaen/als dewelcke haer van oudts beloofst was / ten aensien d
 het Joodtsche Volck oock de selve in eyghendom en besittinge
 hadde/en zy de eyndelijck alle verwachtede waren / overm
 zy van de Romeynen in dienstbaerhepdt ghehouden wierde
 dat hare Salighmaecker en Verlosser komen soude. Want d
 is de sin van die woorden: Hy is in zijn eyghen ghekomen, et
 In welcken selven sin d'Apostel Paulus oock seyde / dat Chr
 stus is gheworden een Dienaer der besnijdenisse, item dat Chr
 stus uyt den Vaderen is gheweest nae den Vleysche. Ware Ch
 stus ghekomen tot Heydensche Menschen / die gants gheen
 kennisse Godts / nochte eenighe belofte van soo een Saligh
 maecker hadden / soo en waer't niet soo heel wonder gheweest
 datse hem versmaedt ende de aenghebodene ghenade verstoote
 mochten hebben: Maer dat het die ghedaen hebben/ onde dat d
 weldaet Godts is versmaedt gheweest van sulcke Menschen
 die dagelijcx daer na wenschen/ is een teycken en bewijs gevee
 van eene uytminnende booshepdt en verkeerthep.

Staect alhier te noteren / hoe de werelt Christum niet ghe
 kent heeft / daerse nochtans dooz hem ghemacckt is gheweest
 ende naderhandt gheseyt wordt/ dat niet weynighe hem aenghe
 nomen hebben. Belanghende dat de Werelt gheseydt word
 dooz Christum ghemacckt te zijn/ hoewelse hem niet aenghe
 men heeft / daer op is voorszenen al gheantwoordt. En wa
 aengaet / dat sommighe daer nae gheseydt worden hem aen
 ghenomen te hebben / moet aldus niet het segghen van
 dat de Werelde hem niet ghekent en heeft / gheaccoordeer
 worden: Dat het gheene twelck waer is van 'tmeestende
 der Menschen/figuerlijcker wijze gheseyt wordt van alle Men
 schen

Rom. 15.8.
 Rom. 9.5.

'tSeen waer
 is vā 'tmees
 ste deel/kan
 mit algemeyn
 uytgesproke
 worden van
 allen.

nen. Op dese wijze salaghe David / datter niemant en is ^{Isa. 52.4.}
 e wat goets doet: jae oock niet een; Item Paulus: Zy soecken
 e dat hare is, niemant dat Iesu Christi is; Item Jacobus: Daer ^{Jac. 3. 8.}
 is niemant die zyne tonghe bedwinght.

Moeten derhalven alle de geene wien Godt yets aanbiedt 't sel-
 met een danckbaer herte aenneemen. Doch yemandt sal seg-
 gen: Wat gaet ons dat aen / ende hoe kan daer uyt eenighe
 vermaninghe tot ons ghehaelt worden; Nademael wy doch ge-
 neest hebben/ende noch zijn / vzeemt van die ghenade dewelcke
 is of aengeboden wordt/of eertijds aengeboden is? Hier op is
 yne antwoorde: Dat dit op een andere ende veel oogghenschijn-
 icker wijze t'onser vermaninghe streckt/ te weten/ dat ons/ die
 s ontwaerdich waren/soo grooten weldadicheydt te voren ghe-
 onnen ende ghepresenteert zy. Ende de selve kracht die eertijds
 te verswaringhe van d'ondanckbaerhepdt der Joden/daer in is
 heweest/datse de Goddelijcke goetdadicheydt/die haer eyghent-
 icken aengingh/versmaden de selve/jae veel grootere/ kracht tot
 verswaringhe van onse danckbaerhepdt die wy souden moghen
 onnen/sal't hebben/ dat Iesus Christus tot ons / niet als tot de
 yne, maer als tot vzeemde ende buyten hem / ghekomen is.
 Want het heeft wel kunnen wesen / dat de gheene aen wien de
 Dissias beloest was/verblinde zijnde door een lust ende begeer-
 te tot aertsche dinghen/diese doe ter tijdt konden hebben doe haer
 eeuwigh salicheyt wierde aengheboden/ d' eeuwigh salicheyt
 versmaect/nitsgaders gelooft hebben dat zy/ overmits zy't Volk
 Godts waren/gheensins en konden verlozen gaen. Sy hadden
 om kortelijck te segghen) of konden hebben eenighe dinghen/
 daer op zy soo vertrouden/ datse sonder Iesu Christo gheluck-
 aligh meynden te zijn/ende te sullen worden. Maer wat hebben
 noch alle Heydenen ghehadt/ waer uyt zy sich oock eenighe scha-
 ntwes des Heyls konden toe eyghenen? Zyn derhalven ghe-
 vonden niet soo veel groeter danckbaerheyt des herten de aenge-
 bodē genade des Evangeliums te omhelsen. Want hoe langh en
 veel-woordich op veel plaetse de H. Paulus hier van is/ is bekien-
 der dan dattet noodigh zy veel daer van te segghen. Ende daer-
 en boven / soo gaet het ons hedensdaeghs mede eenighsins aen/

N

in

in sulcken beteykenisse als't des tijds den Joden aenginc
 Want de Joden uytghehouwen ende verwoopen wesende / zij
 alle Heydenen 't Volck Jezu Christi gheworden. Dewelcke hou
 welse inder daet hadden afgelaten de zijne te zyn/so zijns't eber
 wel tot noch toe gebleuen na den naem en belydenisse/ ende wy
 of onse Voorzouders/te samen met haer. De salichmakende wae
 hept was ober veele eeuwen herwaers/begraben/ende verdruet
 onder den last van verscheyden Menschelycke verdichtfelen ;
 Antichrist regneerden ; zijne ordonnancien en Leer-puncten had
 den by allen de oberhande ; Hy hadde in zyn hert ghesproken
 Ick sitte als een Koninginne, ick en sal geen Weduwe zyn, end
 en sal geen rou bekennen : Maer nae dat het Christo wederom
 heeft goet ghedocht/ zijne waerheyde wederom in't licht te bren
 ghen/ soo heeft hy/ volghens zijne Vaderlijcke toeghenegenthe
 teghens die zyn verlozen Volck/ de selve niet overghebracht tot
 Joden of Heydenen/ maer is ghekomen tot het selvighe Volck
 ende is nu veele Jaren langh ten hooghsten besigh om't selve
 refozmeren en herstellen ; Onder welck ghetal wy mede zyn/ a
 derhefste Broeders. In zyn eyghen/ tot zyn Volck/nae hem gh
 noemt/ ende van hem belydenisse doende/ is Christus nu ander
 mael ghekomen. Laet ons toetsien dat wy ons niet soo teghen
 hem en draghen/ als eertijds de Joden/doese Christo noch ey
 ghen waren. Laet ons alle dese goetgunstighe toegheneghen
 heyde Christi in acht nemen/dewelcke hy in't bekeeren van ons
 tot soo verre niet meer dan Naem-Christenen gheweest zyn
 ghebruycht heeft ; hoe volde selve zy van liefde/ goetwillicheyd
 ende goetdadicheyde / ons niet enen daer ober verwonderende
 dat wy/die Christum te voren niet den monde beleden / maer
 niet de Wercken versaecken / niet teenemael van hem zyn ver
 woopen gheweest. Ende dus verre van de vergrootingh
 en verswaringhe van d'ondanckbaerheyde die Menschen te
 dewelcke Christus eerstmael ghekomen is.

Wat het zy/
 niet te kien
 nen/ende
 niet aen te
 nemen.

Waer in nu, Joannes leert d'ondanckbaerheyde te zyn betoon
 gheweest / blyckt openlijck / wanneer hy seyt : Sy en hebben
 hem niet ghekent, item niet aenghenomen. Niet kennen / i
 soo veel/als/niet willen kennen/item/niet aennemen/soo veel/als
 nie

et willen aennemen / wanneermen wel kan. Ghelijck by
 sozhenen ghesent hadde : De duyternisse en heeft het Licht
 et begrepen. Tweederley schijnbaerlijcke oozsaccke wasser
 inde niet-aenneminghe. Erstelijck / de al te groote nederig-
 ydt en Rechticheydt Christi / die't Licht vercondighden. Ten
 anderen / die nieuwheydt en volmaeckicheydt der Leere die hy
 bracht. Doch de eygentlijcke en ware oozsaccke / was (ghelijck
 wy oock een weynigh te booren gheseydt hebben) 'thert van die
 Menschen / dewelcke dooz de liefde tot Aertsche en Weresche
 dinghen verblindt zijnde / een Aertsch rijck en Aertsche ghe-
 lucksalicheydt hoopten. Waer over / doe de saecke anders viel /
 niet bekent nochte ghemerckt en hebben / dat Jesus die Chri-
 stus was / en dat zijne Leere was die ware weg der behoudnisse ;
 hebben hem oversulckis oock niet aenghenomen / maer teene-
 mael verstootten / sulckis datse Christum booz een die den Duyvel
 hadde / ende zijne Leere booz valsche ende onwaer hielden. Soo
 groot is gheweest d'ondanckbaerheydt van sterffelijcke Men-
 schen teghens haren Godt. Te twijffelen aen eenighe saecke die
 nieuw is / ende niet op staende voet de selve aen te nemen / heeft
 elks in vroomie Menschen plaetse / ende geeft eenighe hoope van
 bekommende beterschap : Maer ten eersten aensten een saecke
 te verwerpen / is alleen een eygenschap van verloozen Menschen.
 Soo groot is by gheneeyne luyden 'tghesaghe en Authoziteyt
 van groote luyden en Princen / daese daer dooz een inslaghe krij-
 ghende dickmaels soodanighe dinghen aennemen / die ander-
 ins haer eyghen gheweten haer seyt valsche te zijn : Maer dat
 die Goddelijcke Authoziteyt en ghesaghe sulckis by de Menschen
 soude doen in't gheene dat waerachtich is / wordt selden ghehoort.
 O! Menschelijcke stonticheydt! Insonderheydt daer in de gant-
 che Leere Christi / niets altoos en was / welck of Godts cere / of
 den Goddelijcken dienst mochte nadeeligh en hinderlich zijn ;
 Iae Christus alle zijne daden en woorden tot cere van Godt al-
 leen aenwendende / ende ten hooghsten daer op uyt was / dat de
 Menschen teene-mael vroom en Godsaligh mochten worden.
 Laet ons dan een grouwel hebben vande soo groote boosheydt
 der Menschen van die eeuwte ende wel toefien / dat wy niet even

alsoo ons vergripen teghens Godt ende zijn Heyligh woord
Want oock die gheene die 't woort des Euangeliums schijnt
hebben aenghenomen / kan van Godt in sulcker voeghen be
doemt worden/als of hy't gheensins aenghenomen hadde / ja
misschien veel swaerder / te weten / by aldien hy niet ten hoogh
sten sich en bedijnght zijn leven aen te stellen nae 't gheene da
hy belijde waer te zijn. Want soo wel heeft hy Godt en Iesum
Christum niet ghelkende / die hem niet ghehoorzacme als die her
teenemael ver stoort; Oock en heeft hy Christum niet waerlycke
aenghenomen/ dat de belijde den Euangelium waer is/ ten zy da
hy sulchs metter daet waer make/ te weten door sich selven hem
teenemael te onderwerpen.

Waerom
Godt de on
ghehoorza
me niet al
tijdt en
strafte.

Staet ondertusschen alhier aen te merken / dat alhier gan
schelijck geen ghewach en wort ghemaecte van de Goddelijck
straffe / dewelcke soude moghen besluten ofte ghegarn zijn over
die versmaders des Euangelij. Want sonder twijffel gheschiede
sulchs/ op dat blijcken moghe de hooghste billijckheyde en ghe
rechticheyde Godes mitsgaders die zijne nimmermeer-volprese
ne Mensch liefdicheyt en lanckmoedicheyt, niet soo snel zijn
de tot straffen als tot weldoen. Stracks/ nae dat in de volghen
de woorden gheseyt is / dat sommighe hem hebben aenghenom
men/ soo wortter by geboecht de over groste weldaet haer van
Christo bewisen / te weten / dat hysse macht heeft ghegheven om
kinderen Godts te worden. Maer hier / hoewel datter gheseyt
wordt / dat Iesus in de werelt gheweest is ; Dat oock de werelt
door hem is; Item / dat de gheene vrien de selve tot Salichma
ker beloofte ende toeghesonden was / een volck Godts waren
Daer-en-boben / dat hy vande soodanighe niet en is aengeno
men gheweest : Soo en wortter nochtans niet met allen ghe
meldt van de straffe dewelcke Godt soude moghen besluten heb
ben den gheenen toe te senden die sich alsoo ghedraghen hadden
Sonder twijffel heeft de alder-rechebaerdighste ende op-billycke
heyde-ten hooghsten-acht-nemende Godt / acht gheslaghen op
vele dinghen die den Menschen in Christo aenstootelijck lion
den wesen / soo dat hy / soo langhe de selve in Christo noech
plaets hadden / haer geene straffe en heeft aenghedoen. Welcke
dinghen

dinghen waren / de swachtheyden gheringhe nederighepdt of
 chtheydt Christi / nitsgaders de volmaecktheyt van zyne Lee-
 als boven gheseyt is. Waerom oock Christus ghebeden heeft
 wy de gheene die hem krussten / segghende / datse niet en wisten
 datse deden. Maer doe nu sulcks alles wat haer eerst aenstoo-
 yck was / was wech ghenomen / twelck gheschiet is doe Chri-
 stus van den dooden verweckt zijnde / een Heer van alles is
 geworden alsoen heeft haer eerst de Goddelijck Wraeke begon-
 en op de leden te legghen / die gheen boete en deden. Ende moe-
 ven op dese wijze verstaen worden alle die dinghen welke Chri-
 stus op verscheyden plaetsen voorsayt van de oordeelen Godts
 over't Israeltische Volck / nitsgaders hare Steden ; Te weten /
 dat by aldien zy haer niet en belieerden / soo veele ende soo groo-
 onghelucken en ramp salicheden over haer souden toeghe-
 ruyten worden. Tydt van boete isse ghegheben gheweest tot de
 verhooginghe Christi toe / dewelcke Godt door veele teykenen
 over den Joden heeft bevoolen openbaer te maecten. 't Is fraey
 geseyde : De Goddelijcke Wraecke gaet traechelyck voort :
 laer de traecheydt haeldtse in door de swaerheydt der straffe.
 op dese lanckmoedicheydt Godts / laet ons ons vertroosten /
 och niet alsoo dat wyse misbruycken.

Valerius
Maximus.

Voorghestelt hebbende 't gheene ghehoort tot de eerste bychte
 upkoomste / dewelcke gheblecken is in de gheene die t
 kungelium eerst ghehade hebben / soo soude t nu tydt wesen /
 ock te komen tot het tweede : Doch eer wy daer toe komen /
 toeten wy eerst wat segghen van d' uplegginghe die onse par-
 jien over dese woorden bybrengghen.

Dit is dan haer segghen / dat Godt / schepper van Hemel
 ende van Aerde / in de Wereldt gheweest is / ende dat dese
 chtelijcke Wereldt door hem gheschapien is / en dat de
 Dereldt hem niet ghekent en heeft. Zyn eyghen , segghense de
 Menschen te zijn / die hy gheschapien heeft. Doch dir's niet
 anders dan een t samen-rappinghe van dolinghen. Want eer-
 elijck / indien Joannes hadde willen sprecken van de Schep-
 pinghe van Hemel ende van Aerde / soo hadde hy / voorwaer
 anders moeten spreken / te weten / op dat blijcken mochte / dat die
 reden /

Dolinghe der
Parteyen.

Nederleg-
ginghe der
se.ber.

reden / welke is Christus/ eerder Hemel en Aerde ghescha
 heeft danse in de Werelt was/aenghesien dat eer gheweest is
 dit. Maer nu spreeckt Joannes in sulcker voeghen datmen
 kan dat die reden (want daer van spreeckt hy/ ende niet/ als so
 nighen meynen/ van't Lichte/ eerder in de Werelt gheweest is/ d
 die Werelt door de selve ghemaect wierden. Want aldus sey
 hy [zy] was in de Werelt, ende die Werelt is (of wierde) door de
 ve ghemaect, te weten nae dat zy in de Werelt gewest is. E
 dersins hadde hy moeten segghen/ ende soude oock sonder twij
 gheseydt hebben. Ende de Werelt was door de selve ghemaec
 Ten anderen/ by aldien't seker is/ dat het Woordt Werelt te se
 ghen is/ niet alleenlyck dese sienlycke Werelt in haer gheheel en
 in allen deelen/maer oock dickmaels/ de Menschen alleen/en so
 wylen mede de toekomende Werelt; by aldient oock secker
 dat het Griekische Woordt *ἐπέτετο* [is gheweest, of gheworde
 of ghemaect] niet en is van eenderley krachte en beteyckenin
 met het Woordt Scheppen, ende vele dinghen konnen ghemaec
 worden/die nu al gheschapyen zijn/indien't eyndelijcken/secker
 dat die geen Schepper en kan zijn door wien yet gedaen word
 insonderheydt wanneer sulchs ghedaen wordt van yemandt a
 ders; oock nergkens ghelesen en wordt/ dat Godt in d'eerste
 oude scheppinghe eenighe instrumentele oorsaecke ghebruyc
 heeft: Wat salder dan doch van dat gantsche argument der pa
 rten oberblyven dan Wint en Roock? Derhalven/ alderlieft
 Broeders/ op dat wy niet en schynen den tijdt ende uwe parcie
 te misbruycken sullen wy een eynde maken ende voort ga
 tot de tweede vrucht/gebleken in de greene/ tot dewelcke Christu
 eerst ghekomen is.

SEVEN

SEVENSTE PREDICATIE.

In de ghemelde tweede vruchte ofte upkomstste / komen ons insonderheydt twee dinghen aen te mercken 1. Hoedanighe danckbaerheydt van sommighe bewesen zy. 2. Hoedanighe heyl en ghelucksalicheyt haer zy toeghekomen.

De hoedanicheydt der ondancckaerheyt van sommighe te dien ende / wordt beschreven op drierley wyse. De eerste is: Soo eenighe als hem aenghenomen hebben. *Christum aennemen / Dat het zy / Christum aennemen.* / hem erkennen vooz den eenighen Leydes-man en Leer-meester der ware ghelucksaligheydt; Midtsgaders zijne Leere / de seer oock van andere verscheyden / ende met andere strijgh achten en schatten vooz de beste en heylsaemste van allen. Welck hoe swaer het te dier tijt gheweest zy / kunnen verstaen / anneeremen acumercht hoe seer by't ghemeyne volck der Joden niet alleenlyck de Phariseen / maer boven al Moses gheacht was. *Joan. 5. 45.* Want op hem hadden se / volghens 'tgheruyghenisse Christi / hare hoope ghestelt. Oversulckis was't een teycken van een room en louter ghemoet / wanneer sich yemant doe ter tijt vooz d'Auctoriteyt van Moses ofte van de Wet / de ooghen niet en liet verbliecken / om des niettemin Christum aen te nemen.

Dit is dan de eerste wyse van danckbaerheydt / welcke Joannes prijst in sommighen van die eenwe doe de Heere op der erden was. Ons koomt mede toe / dat wy van ghelijcken wyse danckbaerheydt teghen Godt betoonen willen / houdende Iesum Christum alleen vooz onsen Leer-meester / ende zijne Leere alleen vooz authentijck / ende boven alle Menschelijcke Auctoriteyt. Yemant sal segghen; Wie isser doch die hier aen wijffelt? Wat ons aengaet / en gheloove ick niet datter nu ter tijt yemande is die anders van gheboelen zy: Maer'ten is doch niet soo heel langh gheleden / dat het gantsche Christendom

dom anders gheboelden ; Ghelijck oock een groot deel na
doet. Want om eene saecke die sich breedt uyt streckt / kortelick
doot te doen / wordt niet een seker onbeschreven woordt / nameit
d'instellinghen en traditien der Kercken / in waerden ghehouden
ende bynae ghestelt boven de gheboden Christi / van de geene
den Paus van Romen voort Hoofd der Gemeente kenne
Den gantschen Godsdienst diense hedensdaeghs oeffenen / se
ghense wel / datse dien hebben uyt de Leere Christi ofte der Ap
stelen ? 't Doornaemste deel van 't geene waer in zy meynen
Herten van de Godtsalicheydt te zijn / Leerense wel datse dat g
haelt hebben uyt de Leere Christi ofte der Apostelen ? Beken
nense niet van selfs / ja en dwydense niet / datse hier in volgh
d'authoziteyt der Kercke ende Leeraren ? 't Geen Christus ver
boden heefe / machinen ongestraft doen ; Maer 't alderminst
punctjen van Kercken-Leere te buyten te gaen / is ter plaetse
daer d'Antichrist domineert / bynae den hals. Dese en hebbo
ghewisselijck Christum soo niet aenghenomen als hy aenghen
men moet zijn ; Maer zijn van 't ghetal der geener / die haer
Koninck d'onderdanicheydt hebben opgheseydt / niet willend
dat hy ober haer heerschen sal. Want dat Kint der verderffen is
sit in de Heylighe plaetse, heeft den Tempel Gods inghenom
men / de herten der Menschen verblindt / ende heerscht alsoo o
de selve dat teghen zijne ordonnantien en goetdunckens d'ellend
ghe Menschen niet eens en durben kicken. By andere / die de
Paus van Romen hebben laten baren / ende zijn jock van de
Hals gheworpen / is wel wat meer vyshet : Doch niettemin
schynen de Menschen / ken weet niet hoe / allencxken al wederom
nae de oude slavernije toe te willen / wanneer by haer de Leer
poincten of uytleggunghe der geener die by haer 't Euangelium
Leeren / bynae soo veel ghelden als de Heylighe Schryfture selfs
soo dat het een schelm-stuck is / yet te segghen / dat met Luther
Calvinus ende andere niet en accordeert onaenghesien dat men
soude moghen bewijzen met gants klare en naeckte ghetuyghe
nissen der H. Schryfturen / of met bewijsredenen daer uyt ghe
nomen zijnde. Geloofst dan zy Godt / die ons / nae zijne groot
barmherticheydt / van die slavernije heeft verlost / ende ons geleert
dat men

atimen op geenes Menschen Woorden sweren moet dan allen Christi ende der Apostelen; Van welck heyl wy oock gheluckt enschen ende ons mede verbliden met alle ghemeynen / die 102 Godts ghenade / in dese tyden wat wijser hebben begonnen worden dan andere.

't Is wel so / dat d' Authoziteyt der Leeraren / die de Gemeente een peggelijcke ceuwe / van den beginne af tot op onse tyden heeft ghehadt / ende noch heeft / by ons seer groot ende in waeren is; Want wy en zijn sulcke luyden niet / die alle / en alles wat an Christo en d' Apostelen niet uytghesproken is / versmadenderre van ons soodanighe onbeschaaemtheydt / of stouticheyde. Want e' allen tyde heeft Godt sommighe ghehadt onder de zijde / die / ghelijck als sekere lichten / uytstaken in erbarentheyt van goddelijcke dingen / ende in heylicheydt des lebens; sonder twijfel oock heeft een pedere ceuwe hare soo veel als voornaemste Mannen ghehadt / door welcke Godt de Gemeente Jesus Christi / veele schoone en heylsanne dinghen gheopenbaert / ende andere in de kennisse der selver onderhouden ende bewaert heeft. Daer zijnder gheweest / die ghedurighlijck de Gemeente / te weten / soonghe alsser een gheweest is / als ghetrouwe Bewaerders hebben gade-gheslagen / datse van den wegh der waerheyt niet af en veken. Daer zijnder oock nu ter tijdt soodanighe / door dewelcke Godt ons ende anderen zijne verboigentheden gheopenbaereeft. Datmen die Oude Leeraers haren lof geve; Datmen hem oock den Nieuwen ghebe; Datmen hem van ghelijcken gheben Goddelijcken Mannen van onsen tijdt. Laet daer uyt erient worden / hoe lief en waerd Godt de Gemeente Christi zijnde hoe grooten sorghe hy door sulcke Mannen voor de selve maecht. Maer datmen ondertusschen sech's mate houde. Men mach niet strackx den knecht op tenderley stoel stellen met den Heere; ende mach die geene niet voor de eenighe Leer-Meester der salicheydt ghehouden worden / dien de Heere niet zijne gaven heeft willen vercieren: Maer moeten aller sulcker Mannen / Leer-puncten / uytleggingen / ende gheboelens / ondersocht ende yhoetst worden aen den reghel der Leere Christi ende zijnder Apostelen. Leerense yet / segghense yet / dat daer mede over-sen-

Hoe veel mē
de Leeraers
van de kere-
ke toeeygē
moet.

11
102
101
100

komt ende een stemmigh is / soo laet ons in haer erkennen de Geest Godts; die sulckis openbaert/ende in waerden hebben/ so haer als 't gene datse ons toebrenghen. Maer segghense of lofrense niet dat niet de Leere Christi ofte der Apostelen / niet oec een en koomt/soo laet ons dencken dat het gene Apostelen no volmaecte Leeraers zijn / maer Menschen die dolen konnen. Geen wel en nae waerhepde van haer gheleert is / dat laet ons aennemen: De reste laet ons proeben/ende ghedencken dat niet allen alles gegeven is Van d'Oude Leeraers/wanneerse te doehadden of niet de Heydenen en Onchristenen/ of niet de Joden of niet andere die de Christelijcke Religie onder de voet wildetreden/moeten wy dencken datse de waerhepde der Christelijcke Religie al by wisselijck verdedicht/ ende van vele articulen der Religie beter gheboelen ghehadt hebben/ dan tmeestendeel van de geene waer mede zy te doen hadden / ende teghen welcke Schriften uytgaven: Ondertusschen moeten wy mede dencken datse ghekomen zijn juist in bedurbene tijden / doe de Leere Christi gheschendt ende verdonckert was door onwetenheden en duysternissen/die al begonden ten tijde der Apostelen/doe nu die verborgentheydt der ongerechticheyt vast wrocht/ende vele Ateichristen en sware Wolven waren/ die de kudde des Heeren niet ghespaert en hebben. Oec sulckis nadiense de waerhepde van de Voor-ouderen niet supber ende in haer geheel ontfanghen hadden / en kondense oock niet supberlijck ende in haer gheheel verdedighen/maer hebben sulck deel als haer overgedaen was / na haer vermoghen verdedighe. Men d'ander zyde vande nieuwen moeten wy dencken / datse een goeden danck verdienen hebben ende haer debitoir wel hebben ghedaen / wanneerse vele ende verseyden verdichselen/ diene over vele hondert jaren herwaerts door gants Heylighe verborgentheden hielden hebben ontdeckt den selven haren arbeidt aennemende niet een danckbaer hert. Moeten eben-wel ondertusschen mede dencken/ datse oock al in vele andere dinghen die niet te weten waren/ seer swaerlijck hebben kunnen dolen: niet uyt eenighe quaetwillicheydt des heren / wacrommensense oock voor ware leden der Gemeente Christi ende voor Leeraers der selver/ moet erkennen / jae lief hebben en eeren

Watmen te gheboelen heeft van d'Oude Leeraers.

Watmen te gheboelen heeft van de nieuwe Leeraers

een)maer om dat Godt/ nae zijne groote goedicheyde en wijs-
 ydt / pedere eeuwte haere bysondere weldaden heeft ghespaert.
 op datter vele eens soude zijn van ghemoet/soo heeft hy ghewilt
 ic dooz veelen zijne Goddelijcke wacheyde ende van menws
 rlicht soude worden. Op dat oock de Menschen bequaem
 ouden zijn om alles aen te nemen wat hy ontdecken soude/soo en
 eefste Gode dooz de veelheyde der dinghen niet teffens willen
 verballen/ maer haer allentx lie uyt de alderdiehste duysternissen
 oden en brenghen als tot een daghe-raet en schemer-licht / daer
 ae tot het aenghebroken Licht der Sonne / ende eyndelijck tot
 et heldere Middagh's Licht. Aldus / alderlieffste Broeders/
 moeten wy ons draghen in't aennemen van andere : Aldus
 moeten wy ons draghen ende doen bestaen voor Gode en Jesu
 Chyisto / ende wy en sullen nimmermeer dolen. Laet varen alle
 Leere dieder is : Laet varen alle Leeraers dieder zijn : Alleen de
 Euangelische Leere moet absolute en onwederspreeckelijcke
 laetse hebben. Ende alsoo der tot noch toe niemandt / noch te
 ets / by ons en gelde dan alleen Jesus Christus ende zijne alder-
 eyplighste Leere/so laet ons ons verheugen in sodanigh onse heyl
 in gheluck / ons verskeret houdende dat wy mede op dese eerste
 wijse onse danckbaerheyde/ voor Gode prijs-waerdigh ende aen-
 enaem hebben gemaeckt. Jesum Chistum hebben wy aenge-
 omen/ ende zijn van sins hem tot het eynde onses levens toe/
 tancbaestelijcken aen te hanghen.

Laet ons nu gaen de tweede wijse besien die Joannes be-
 chryft / ende waer uyt te dier tijdt sommigher danckbaerheyt
 zhebleecken heeft. De selve is in dese woorden : Die inijnen
 name ghelooven. Welcke wijse van danckbaerheyde veel tref-
 selijcker is dan de ghemelde eerste. Want men kan wel yemant
 aennemen / ende zijne leere voor teenemael waerachtich erken-
 nen / als van een waerachtigh Leer-meester komende / en
 ebentwel in zijnen name niet ghelooven ; Jae 'soude konnen
 wesen / datmen't eerste soude moeten doen / ende 'tlaetste geen-
 sins en soude moghen doen. Ghelijck het exempel Moyses bewij-
 sen kan. Want alle Isracliten waren ghehouden hem te erkens-
 nen voor eenen rechten Leydes-man / ende zijne Leere aen te ne-
 men

men voer teenemael waerachtigh ; Maer in zijnen name
 ghelooven/en warens niet ghehouden ; Insonderheydt / waer
 neer men wel verstaet / wat het zy / te ghelooven in yemand
 In yemants naem. Staet dan eerstelijck aen te mercken / dat in yemand
 naem ghe- naem te ghelooven , 'tselbe is / 'twelck is in yemand te ghelo
 looven, en- ven , nae Hebreusche wijze van sprecken. Nu / in yemand
 de in ye- naem ofse in yemand te ghelooven/beteykent / zijn vertrouwt
 mant ghe- op yemant stellen. Hierom en wordtter van niemant ghelesen
 looven, is dat men in hem geloof soude hebben dan van Godt alleen. Dat
 een dinck. alle andere leestmen / dat de Menschen haer gheloof / dat
 haer segghen gheloof ghegheven hebben : Off soomen y
 sulckis leest / te weten / dat de Menschen op haer vertrouwt
 in haer ghehoopt hebben / soo moet sulckis alles verstaen wo
 den van't gheene datse gheleerd hebben / maer gheensum
 van hare Persoonen. Want dat waer een affondament gheley
 gheweest tot afgoderye/zijn hoope te stellen op yemant van wie
 men klaer bescheydt hadde dat hy ghestorven was / sonder dat
 nochtans bleeck/dat hem Godt nae den doot eenighe Goddelijc
 ke eere hadde ghegheven. Alleen Jesu Christo konit sulckis to
 Van hem alleen/leestmen/dat hy van de Menschen afgheoorde
 heeft / datse in hem soudent ghelooven ; Van hem alleen ghetuy
 ghen d' Apostelen / dat de Menschen schuldigh zijn in hem t
 ghelooven / ende dat oock veele in hem ghelooft hebben ; Da
 oock 'tghelooft op hem / door Godts ghenade / een oorsacc
 ke is der eentwigher behoudenisse. Ghelijck wy dan't gheloo
 aen Godt / beschrijven / op ghelijcke wijze moet oock het ghe
 loof in Christum / soo veel de Nature en substantie daer van
 belanght/ beschreven worden/ te weten/ dat wy alle onse vertrou
 wen moeten stellen op Jesum Christum ; Ende dat wy Godt
 willen ghehoorsamen op sulcken wijze / als Jesus Christus ons
 geboden heeft dat wy hem gehoorfacmen sullen. Nu/ om so eer
 vertrouwen op Christum te stellen/ mitsgaders soo een ghehoor
 saemheydt hem te bewijzen / en wort niet alleenlijck bereyscht
 dat men wete/dat hy een waerachtigh Menschende een onleu
 ghenachtigh Persoon is : Maer men moet daer by oock teene
 mael vastelijcken weten/dat hy nu ende altydt begaest is niet een
 Godde-

Goddelijcke macht over de Menschen. Want dat is het enighe
 welck maecten kan / dat yemandt zijn gantsche vertrouwen op
 mandt stelt. Is derhalven noodigh om gheweten te worden/
 dat Iesus Christus tot dese Goddelijcke macht is ghekomen;
 inghesien wy seckerlijck weten / dat hy een Mensch / ja een
 daet / sterffelijck / ende oock inder daet ghestorven Mensch ghe-
 ceest is : Te weten / dat hy van Godt uyt den dooden verweckt /
 vanden alle Hemelen verhooght / ende alsoo ter rechter Handt
 vods ghestelt zy. Dese Goddelijcke macht en moetmen niet
 leenlijck erkennen in Christo / maer oock daer by enighe effec-
 ten of vruchten der selver / te weten / zijne aenbiddinghe / ende aen-
 roepinghe / van welke twee / men't eerste Christo nootwendigh
 te geven moet en schuldigh is / het tweede alrijt en over al geven
 mach. So dat de gene die niet en geloofst / dat Iesus vā den doodē
 verweert zijnde / ten Hemel op gebaren is / en nu niet Goddelijcke
 re vā ons moet en mach gediene wordē / niet te erkennen noch te
 achten en sy voor eener die waerlijc in Christum geloofst / en on-
 der de ware Christenē niet en mach gerekent wordē. Men moet
 vooz teenemael gewis en vast stellen / dat Iesus Christus / die wt
 den dooden is levendigh gheworden ende ten Hemel ghebaren /
 nu in de Hemelen also leeft / dat hy een absolute macht heeft over
 alle de geene die in hem ghelooven ; Ende dat hy de selve / niet an-
 ders als Godt selfs / in alle nooden / soo van Ziele als van Lic-
 haem / helpen kan. Onse leven / Ziele / en Lichaem moeten wy
 hem bevelen / ende over ghehen te regheren. Over al en althijt
 moet zijnen naem Heylighlijck geeert worden ; Op alle ende een
 eder van zijne gheboden moeten onse herten breefen en beven ;
 mer en mach selfs in't alderdiepste van onse ghedachten niets
 helaten ofte ghevoedet worden / 'twelck oock in't alderminste
 niet zijne Leere soude moghen strijden. Dit is / in Iesum Chri-
 um ghelooven / ende hem vertrouwen. Ten anderen moet-
 men naerstelijck ondersoecken / wat hy gheboden of verboden
 heeft / ons teenemael versecckert houdende / dat hy veel meer din-
 hen gheboden en verboden heeft dan de Wet Moses ; Ende
 noec dienvolghens 't gantsche leven soo aengheslele worden als
 Christus geboden heeft. Alhier / alderlieffste in den Heere / koomt

De vruchten
 des gheloofs
 in Christum
 zijn d'aenbid-
 dinghe en aen-
 roepinghe.

my nu tweederley ghedachte in mijn hert. Want dat het eer
 'welck bereyscht wort om zijn vertrouwen op Christum te st
 len eenen pghelijcken van u ghegheven zy / daer van houde
 my soo verskiert / als dat ick nu ter tijde leue. Want alle M
 schelijcke verdichselen wegh ghedaen hebbende / heeft u Go
 ontdeckt datmen / en hoemen waerlyck zijn gheloof op Ch
 stum stellen moet. Wy en schamen ons / door Godts ghenad
 niet / onse gantsche vertrouwen te stellen op den geenen / die v
 weten en ghelooven wel eer sterffelijcke te zijn gheweest. W
 zijn verlost / aen d'een zyde van de dolinghe van alle die gheen
 welke daerom in Jesum Christum ghelooven om dat hy / n
 hare meyminghe die eenighe Godt is / niet in hem soudende gh
 looven by aldiense hem niet voor soodanigh hielden; aen d'and
 zyde van d' Ongoddelijckhepde der geener / dewelcke om dae
 gheleert hebben dat Jesus Christus niet en is die eenighe God
 doock aen anderen hebben begonnen te leeren / datmen zijn gh
 loofen betrouwen niet op hem stellen mach. Wy houden hi
 in den rechten middel-wegh / ende funderen alsoo ons gheloo
 op Christum / (volghens den wille Godts) schypben hem Godd
 lijcke macht toe / doen hem Goddelijcke cere aen / ende anbidde
 en aenroepen hem. Maer van't tweede / en wete ick niet wat ic
 segghen sal. Daer is dat ick prijsen moet ; Daer is oock dat ic
 laccken moet. Te prijsen is het / ende men moeter Godt vo
 dancken dat hy onsen Gemeynen (nae mijn gheboelen) ghe
 noechsaem / en meer dan genoeghsaem gheopenbaert heeft / alle
 wat tot de gheboden Jesu Christi (te weten / hoe wijdt de self
 sich uytstrecken) ghehoort : Maer gantschelijck te laccken is he
 datter bynae niemandt en is die de selve Leeren en kennisse da
 van nemen wil. Te bozen / doe wy onderwesen wierden van d
 dolinghen te verwerpen / en 'trechte gheboelen aen te nemen / wa
 render vele / die / door een sonderlinghe byrichpde wegh ghe
 ruckt wordende / sich teenemael begaben tot het ondersoek de
 selver. Maer nu / nu men zijn Werck maect om 'trechte ver
 stant te krijghen vande gheboden Jesus Christi / lieue Godt
 hoe traech zijn wy. Dus ister mede ghelegghen: Wy voelen dat
 tet lichter is niet die dinghen besich te zyn / die maer 'tverstan
 verlich

't Is lichter
 't verstant /
 dan het hert
 te veranderen.

verlichten/en ondertusschen ons laten blijven die wy gaerne zijn:
 daer nu / wanneer wy boelen / dat het aen komt op ons sel-
 en en op onse begeerlijkheden / ende dat wy daer van beroofte
 ontkleedt worden / soo depynen wy te rugghe / ende ko-
 en verlanghe en traechelijck tot soo grooten werck. O wy ellen-
 ghe / die onse gheluck niet en verstaen / ende ons selve in de
 ghe zijn ! Gode onse Vader wil ons ontrecken onse begeer-
 ligheden / daer wy te booren ons in vermaechten ; Onder-
 schen wil hy ons oock gheben zijne heerlijckheyt en beschene-
 en met nimmer-eyndelijcke wellustē. wy middelerwysen/hebbē
 ver die eeuwighē met dese tijdelijcke goederen te verwiselen.
 et ons tot ons selven komen ; Laet ons ons selven wederom
 den rechten werck maecten ; Ende booz een groote ghenade
 yten / dat de selve Gode onse Vader / die onse verstanden
 noch toe niet de kennisse zijns waerhepdes heeft verlicht/me-
 onsen wilte ende alle onse ghedachten soo wil hermaecten/dat
 p van dach tot dach tot dat eeuwige leven moghen bequamer
 worden. Dat deel van't geloof in Christum'twele wy vast heb-
 en/laet ons dat sterckelijc behouden: tAndere'twelck ons God
 anbiedt / laet ons daer nae staen. Soo doende / sullen wy
 maecten dat het niet ons ende niet onse Salicheydt wel zijn sal/
 komen hebbende die tweede wijse om onse danckbaerhepde
 boz Gode prijswaerdich en aenghenaem te maecten.

Ter wy nu voortgaen tot de derde wijse / is't de pijnē waere
 en weynich te segghen tot voorkominghe van somnigher luy-
 en doolinghe. Belanghende't ongoddelijck gheboelen der ghe-
 re / dewelcke ontkennen / datmen nu ter tijdt zijn gheloof
 in Christum stellen moet / en is niet van nooden yet meer te
 segghen / nadiense soo spreekende / sich ghenoechsaem mei-
 en booz Opanden Christi. De doolinghe die wy willen booz-
 men / is / dat daer wyt/dat wy ghehouden zijn in Christum te
 gelooven / hedenstaechs van de Christenen beslooten wordt/
 at hy is die eenighe Gode/ te weten / om datse sich verseeckert
 inden/datmen op niemant gheloof mach stellen dan op Gode
 leen / ende op gheenen Mensche/ misbruyckende daer toe de
 woorden Jerem. 17. 5. Vervloecht , die op den Mensche ver-
 trouwt.

Wā de plact-
 se Jer. 17. 5.

Ons geloof
en wort niet
bepaelt in
Christo.

trouwt. Hier van sullen wy niet weynighe woorden handelen
en uytloomsste gheben. Want boven is mede hier van wat gespro-
cken. Onkennen derhalven / dat daer uyt / datmen
moet ghelooven in Christum / volgen soude / dat hy die eenige
ghe Godt is / meest om dese oorsacche / te weten / om dat
gheloof 'twelck op Christum ghestelt wordt / op Christo son-
niet en rust nochte eyndicht / maer zynen uytganck heeft
ende in den Vader / die hem ghesonden heeft / ende het uyt-
eynde en set-pael van onse gheloobe is. Want soo lesen wy
de Heere Jesus niet een luyde ende verheben stemme ghesey-
heeft : Die in my ghelooft, ghelooft niet in my, maer in den ge-
nen die my ghesonden heeft. Oock ghetuyght Petrus / dat
door Christum ghelooven aen Godt / wanneer hy seyt : Gelo-
vende door Christum in Godt, die hem van den dooden verwe-
cken heet / ijkheydt ghegheven heeft, op dat ons ghelooye ende on-
hoope soude wesen op Godt. Maer daer en is niemant / die wel-
ke soude durven seggen / dat wy / wanneer wy in Godt gelooven
niet in Godt gelooven / maer in een ander; Of dat wy door Godt
eenen anderen gelovt. So maect dan dit onderschept en versche-
denheyt des geloofs 'twelckmen Christo schuldich is / en 'twelck-
men Gode schuldigh is / dat ooc Christus verscheyden en on-
scheyden zy van God. Nu / dat door yemant in Godt te geloven
niets ongerijmts in sich en heeft / is nu bewesen niet gants kla-
getuygenissen der H. Schrifture. En wat belanght de woorden
Jeremia: , soo wordt voor eerst daer in een grooten mislach be-
gaen / datmen dinghen die van verscheyden tijden verstaen mo-
ten zijn / op eenderley tijdt wil duyden ; Wedrukelijck teghen-
desen reghel der Theologanten : Onderscheyt de tijden, ende ge-
sult de Schrifture vereenighen, daer is een tijdt gheweest / dat hy
een onghelooft stuck was / op een Mensch te vertrouwen /
weten / doe die eenighe ende alderhooghste Godt noch niemant
niet het Goddelijcke ghebiedt over alle Menschen en dinghen
beschoncken hadde. Doe hadden de woorden des Propheetes
rechtelijck en sonder condite ghenomen zijnde / kracht en gewich
Maer nu / dewylmen seker bescheydt heeft / dat die eenige Godt
den Mensch Jesus Christum van den dooden heeft verweckt
mitsga

ders hem Heerlijchheit/oordeel / ende 'tabsolute en volkomene
 gebiedt ende regeringhe der Gemeynthe ghegheben / soo en be-
 want het niet / dese soo klare ghetuyghenissen te willen komen
 donckeren met de spreucke Jeremie ; Maer niet veel heber
 matighe en ghesonde ineyninghe der woorden Jeremie ghe-
 ht worden / soo datmense verstaen en uytlegghe nae 'tghene dat
 doot int Nieuwe Verbondt ghedaen ende gheopenbaert heeft.
 ant alreide/ghelijck in dit deel/ also oock mede in andere/moet
 oude Testament verstaen worden nae den sin des Nieuwen/
 de dat nae dit gearcommodeert ende gheboeght worden / als
 ene 'twelck duyster is/ na 'tghene dat klaer is. Wannicermen
 en hoort en leest/dat Godt zynen Sone so seer verhooght heeft/
 moet men sodanige woorden so vastelijck ghelooven datmen
 op gheenderley wisse eenigh achter-dencken moet laten ma-
 en. En soo nuisschien erghens by de Propheten of in de Wet
 soude moghen ghevonden worden / 'twelck strijdich schijnt
 et het geene dat klaerlijck ghetuyghyt wordt in de H. Schrifte-
 des Nieuwen Testaments/ soo moet stracks dese ghedachte
 ons ghemoet komen : Onder 't Oude Testament zyn't ande-
 tijden gheweest / ende eene andere ghestalte der dinghen die
 oddelijck waren/ ende den dienst Godts betreffen / dan nu :
 doete derhalven/behoudens de authoziteyt en gheloofwaerdic-
 ydt des Nieuwen Testaments/ sien te vinden eenighe goedell
 de bequamen sin/ dien de Woorden des Prophets lyden mo-
 en. Maer men moet niet doen/ als hydensdaeghs veel ghe-
 pedt/te weten datmen/behoudens d'authoziteyt der Propheten/
 niet soecken nae eenighen sin / diemen den teenemael-naeckten
 de klaren Woorden Jesu Christi ende der Apostelen gaet op-
 achten. Want dat waer soo veel als de Sonne niet een keerse
 helicht. Ten anderen soo schuyt in't aentrecken van die
 doorden noch een ander bedroch/dat namelijck het geene 'twelck
 in den Propheet Jeremia is gheseydt in seckeren aensien/alsoo
 jetrocken ende tot de voorszestelde sake ghepast wordt/als of-
 simpelijck ende sonder alle aensien op jets / gheseydt waren.
 Want Jeremias en seydt niet slechtelijck ende sonder alle byboe-
 inghe : Vervloect die op den Mensche vertrouwt. Want dat

De Woorde
 der Prophe-
 ten / moeten
 uytgelept
 zyn nae de
 woorden der
 Apostelen

¶

is

is t'allen tijde gedoorloft gheweest/wanneer namelijk/die **M**en-
sche van Godt was/ ende Godt wilde datmen op soo een **M**en-
sche vertrouwen soude / (ghelijckmen sulcx leest van **M**ose en
van de **P**ropheten) doch niet dese tweederley byvoeginge: 1. En
't Vleysch stelt tot zynen arm, dat is/ die een swack en sterffelijck
dinck voor zyne sterckte en hulpe houdt. Ende om dat dit no-
al mede niet ghenoech en was om yemant verbloect te maken
nademael om sekere oorzaken / een **M**ensche in eenighe dingh
op een sterffelijck **M**ensche soude konnen vertrouwen wanne-
men andersins bescheyde hadde dat Godt aen sosdamgh sterck-
lijck dinck ghegeven hadde alle hulpe waer door men soude ko-
nen gheholpen worden / soo voeghter de **P**ropheet noch dit by
Ende zijn herte wyckt af van Godt. In voeghen / dat dan
Mensche eerst verbloect is die op een **M**ensche vertrouwt / d
hy den geenen die vleysch is / erkent voor zynen **O**pperste **V**-
schermer / ende dat alsoo / dat hy van Godt af wyckt ende zi-
hert keert tot het Vleysch / 'twelck waer de meeste **A**fgodert
ende van alle boosdaden het boosdadighste. **M**aer wy/ dewe-
ke vertrouwen op **J**esum **C**hristum den **M**ensche / en vertro-
wen niet op hem in aenmerckinge van dat hy een **M**ensche/
Vleysch dat is/ sterffelijck en swack gheweest heeft/maer ohe-
mits hy van Godt is begaest gheweest niet **G**oddelijcke mach-
waer door hy ons in alle teghenspoet kan te hulpe komen; En
soo verre ister van daen/dat wy door op hem te vertrouwen van
Godt souden afgaen/ ofte onse herten van hem te rugghe wy-
ken / datmen veel eer hedensdagh op gheene andere wijze te
Godt en kan komen dan door te ghelooven in **J**esum **C**hristum
Moghen derhalven sich wel schamen alle de gene die ons sulck
dinghen boosnypen/over haere hooghste ontwetenhepdt/als d
welcke niet en verstaen dat dit is eene eyghenschap des **C**hrist-
lijcken **G**eloofs/te ghelooven/niet alleenlijck in **G**odt/maer ooc
in den **M**ensche **J**esum **C**hristum/soo nochtans/ dat alle dat **g**-
loof/ tot **G**odt sich strecke / ende in hem eyndighe. **M**aer wy
alderlieffste in den **H**ere/ laet ons vastelijck behouden dese over-
heerlijcke waerhept/ende al voort in **C**hristum ghelooven op soo
danighe wijze als ons **G**odt gheboden heeft/ ons teenemael ver-
seker

ert houdende dat soodanigh gheloof ons sal strecken tot onser
 hoghster nutticheyt / misgaders behoudenuisse onser zielen. Doch
 is 't tijdt / dewyle wy afghehandelt hebben de tweede wijse/
 mer op Joannes beschrijft dat sommighe Menschen te dier tijt
 ce danclibaerheyt betoont hebben / vooz te gaen tot andere
 inghen.

Is noch overigh de derde wijse / welke is : Die niet uyt den
 beden, nochte uyt den wille des Vleyschs, nochte uyt den wille
 s Mans, maer uyt Godt ghebooren zyn. Waer in beschreuen
 ydt dat geene 'twelck in den Mensch van allen dinghen het
 lmaeckste ende vooz-Gode-aenghenaemste wesen kan/namelic
 de weder-gheboorte/ende herstellinghe harez wils, en veran-
 cinghe aller daden en Wercken. Welcke weder-gheboorte
 annes dooz-luchtelijcken voozstelt dooz de teghenstellinghe
 nde Vleyschelijcke voort-teelinghe. Laet ons dan besien / 1.
 waerom hy de Vleyschelijcke gheneratie met dusdanighe wooz-
 n beschrijft / 2. Waerom hy onse weder-gheboorte cene ghe-
 oorte uyt Godt/noemt. Van de Vleyschelijcke voort-teelinghe
 accht hy ghewach / ende dat met soodanighe ende soo veel
 doorden/om te doen daen de hoogh-herticheyde der geener / die
 de Vleyschelijcke voort-teelinghe seer hun verlieten / ende haer
 leeren / datse daer uyt gants geen behulp en hebben om't eeu-
 ghe leven te konnen bekomen. 'twelck waren / de Joden.
 Want die Menschen / overmits zy voortgheteelt waren uyt
 abraham/meynden dat hun teeuwige leven toequam ende dat-
 gheensins daer van en konden noch en moesten beroofte wo-
 n/ onaenghesien datse Jesum Christum al heel verwierpen.
 mer dooz seydt oock Joannes de Dooper/wanneer hyse tot wa-
 boete vermaent om dese hare opinie te voozkomen/ aldus : En
 enckt niet te segghen in u selven : Wy hebben Abraham tot cen-
 ader. Want ick segghe u, dat Godt uyt dese steenen Abraham
 inderen kan verwecken. Hier van daen quam oock die soo
 oute teghenwerpinghe op de Woorden Christi / waer in hy
 mer/by soo verre zy bleuen in zijn woort/ ende in hem gheloof-
 en/vyphedte toesejde : Wy (segghense) zyn Abrahams Zaet, ende
 hebben noyt yemandt ghedient, hoe seght ghy dan, dat wy vry

Matt. 3. 9.

Joan. 8. 32.

sullen wesen? Om dan haer ter neder te setten / ende te leeren d
 dese voortteelinghe voor Godt niets en gelt / soo verkleynse Jo
 annes eenighsins / waneer hy seydte datse is uyt den bloede / uyt
 den wille des Vleyschs / ende uyt den wille des Mans / recht of
 aldus hadde willen segghen : De Joden moghen die hare af
 loomste en voortteelinghe soo veel toeschrijven alse willen : De
 gantsche ghegeneratie en heeft nochtans geene andere oorzaken da
 r' Bloedt der Menschen / die 't selve tot die voortteelinghe toebre
 ghen. Dat gantsche van Abraham ghebooren te-zijn / hangt
 aen den wille en begeerlijckheydt des Vleyschs ende des Mans.
 Wat groote uytneemtheydt en voortreffelijckheydt kande
 wesen in 'tgeene dat soo ellendighe en onvolmacchte begintse
 heeft? 't Bloedt / 'tzy van wat Mensch dattet zy / is evenw
 niet meer dan Bloedt. En 'tzy uyt hoedanghen Mensch pe
 mandt ghebooren wordt of ghebooren zy / soo is nochtans al 'tsel
 van een het alder swackste en gheringhste dinct voortghekomen.
 Is derhalven niets / dat sich yemandt hier op soude gaen veria
 ten / ende in de saeckie des Euangeliums sich yet boven ande
 re soude laten duncken / om dat hy op soodanighen wyse voort
 ghekomen is.

Geringsheyt
 en verachte
 lyckheit der
 Vleyschelijc
 ker voortte
 elinghe.

Vermaninge

Wt dese uytlegginghe der woorden Joannis / hebben wy te
 vermaningh tot wedersettinge van der Hooghmoedigher Men
 schen / die om sommighe Vleyschelijcke uytsteekentheden en
 voordeelen / meynen van meerder waerde te zijn by Godt / dan
 die gheene / die sulcks niet en hebben / ondertusschen noch
 tans niet het ware gheloof aen Godt / begaest zijnde. Voort
 waer ellendich / om datse sulcks ghevoelen. Want / behalven
 'tgeene gheseydt is staet mede acht te nemen op die uytne
 mende en dibine reden Jesu Christi / Joan. 3. 6. Dat uyt Vleysch
 ghebooren is, is Vleysch. Item op de reden Pauli / 1. Cor. 15. 50
 Vleysch en Bloedt kunnen 'tRijck Godts niet be-erven. Om d
 ware ghelucksalicheydt te verkrijghen. / en geldt des Vleyschs
 voortreffelijckheydt niet alleenlijcken niets / maer is oock seer
 in de wege / ghelijck / behalven de ghetuyghenissen der H. Schrif
 ture / de bevindinghe (eplacs!) leert ende bewijst. Laet ons
 ghedencken / dat of wy schoon van Coninghen mochten voort
 ghekomen

gekomen zijn / daerom ebentwel noch niet uyt Gode / maer
 chs uyt Bloedt / maer slechts uyt den wille des Oleyschs/
 aer slechts uyt den wille des Mans ghebooren zijn / en stracks
 llen wy ghewaer worden ende erkennen de alderhooghste on-
 nlietaccktheyt van die gheboorte.

Dit aldus afghedaen hebbende / soo laet ons voortgaen tot
 t tweede / te weten / waerom Joannes de wedergheboorte be-
 zrijft met dese woorden : Wt Godt ghebooren te zyn. Ende
 een maniere van sprecken die den Apostel Joanni eyghen is/
 elcke hy oock meer dan eens gebuycht in ziner eersten Sent-
 tef En beneden Cap. 3. In't ghespreck met Nicodemus / met
 idere woorden uyt drückt / te weten / dooz anderwerff ghebooren
 worden / ofte dooz ghebooren te worden uyt Water en Geest.

Welck wy daerom oock niet eenen sullen verklaren. Waerom
 ise wedergheboorte beschreven wordt met de maniere van we-
 rom (of anderwerf) ghebooren te worden / is lichtelijck te be-
 rijpen / te weten / om datter bereyscht wordt een soodanighe ver-
 nderinghe onses selfs / of wy nieuwe Menschen / ende op eene
 idere wijze ghebooren waren / dan van te booren. En wanneer

H. Schrift ure de selve wedergheboorte beschrijft dooz ghebo-
 n te worden uyt Water en Geest, soo wijstse aen de oorzaccken/
 aer dooz de selve in ons kan te weghe ghebrachte worden. De-
 elcke zijn 't Geestelijcke Water / dat is 't woordt Christi / nuf-
 anders de ober-Goddelijcke / aldierbaerste / en grootste beloften
 ier in begrepen. Want soo haest als een Mensch / hoe verkeert
 i verlooren hy te booren oock mach gheweest zijn / verkregghen
 eeft den smacck van de seckerhepdt en overtreffelijckhepdt dier
 loften / soo sal hy stracks dooz en dooz verandert worden / ende
 verleggh maecten van eenen anderen wegh ende maniere van le-
 en in te gaen / dooz dien hy hoort / dat hy sonder nieuwe wijze
 m leven de soo-heerlijcke beloften niet en kan verkrijgen. Soo
 ngh oock pemandt in zijn herte heeft de soo groote seckerheyt
 an soo ober-groote beloften / soo en sal hy sich van die maniere
 an leven dooz gheene begeerlijckheden zyns Oleyschs opt laten
 i trecken / maer sal Gode op't alderstantvastighste blijven
 behoorzamen. Want aldus seyt de selve Joannes : Al wie uyt

Waerom te
 Regeneratie
 of hertelins-
 ge / genoemt
 wort een
 nieuwe ghe-
 boorte.

Welcke de
 oorzaken zyn
 vande herte
 linghe.

1. Joani. 3. 9.

P. 3.

Godt

Door Water
een Beest
wozt eender-
ley dinc ver-
staen Joa. 3.

Godt ghebooren is en sondicht niet : Om dat het Zaet (Godt) in hem blyft. **Zaet Godts** zyn de beloften des Euangelium nae 'tghetuyghenisse Petri : Wedergheboren niet uyt vergancklijck, maer uyt onvergankelijck Zaet, door het levende ende ewelijck blyvende Woordt Godts. **Hu** / dat door Water t Geest, een selvighe saccke beteyckent wordt / is elders van onbewesen. Ende dat oock somwylen de beloften Godts / of 'tWoordt Godts door figuerlycke wyse van spreken/Water worden ghenoemt en sal meyne ick / niemandt onkenmen / die d manieren van sprecken der H. Schrifsture eenighsins door grondt heeft. Besiet/onder anderen/Eph. 5. 26. en Heb. 10. 22. Eydelyck wordt oock dese onse herteclinghe beschreven doo gheboren te zyn uyt Godt, om daer door ons de volmaechthep van die veranderinghe onses selfs/ende aller onser daden die doo de beloften des Euangeliums moet te weghe worden ghebracht voor ooghen te stellen. Want soo verre moeten wy voorszgaen in die maniere van Godtsalighlyck te leven / dat wy eenighe ghehlyckenisse met God/ cruygen/min nochte meer dan of wy wt hen ghebozen waren. Om welke oorsake oock de Heere Jesus end d'Apostelen wanneer se ons of in't ghemeyn of in't bysonder to die wederbozenthpydt vermanen / dusdanighe Woorden ghebruycken : Weest volmaeckt, ghelyck uwe Vader die in de Hemelen [is] volmaeckt is. Weest barmhertigh, ghelyck uwe Vader die in de Hemelen [is] barmhertigh is. Weest Navolghers Godts als lieve Kinderen. Weest Heyligh, nae den geenen die u geroepen heeft. Die dese hoope heeft op hem (Godt) reynight hem selven ghelyck hy reyn is / etc.

Matt. 5. 48.
Luc. 6. 36.
Eph. 5. 1.
1. Pet. 1. 15.
1. Ioan. 3. 3.

Vermaninge.

Hier toe dan moeten wy verheffen onse ooren en herten ; Hier op moeten wy toelagghen met alle onse krachten / dat wy voor al op dese wyse onse danckbaerheyt des herten voor Godt prijswaerdigh en aenghenaem maken/te weten dat wy voor ons nemen op alsulcker wyse Godt-hepighlyck voor hem te leven/ende inder daet oock leven / op datter tusschen ons ende dien alderhepighsten Godt eenighe ghelijckheyt blycke. Onse Godt haet alle sonden en ghebreken : Laetse ons mede alle leeren haeten. Onse Godt heeft vermaeck in alle gherechticheydt en goe-
de

e wercken : Laet ons oock leeren daer in vermaeck hebben.
 Onse Godt is goetdadigh teghen een vader : Laet ons van
 ghelijcken leeren teghen een vader goetdadigh te zijn. Godt
 heeft eene de aldersonderlinghste liefde aen ons bewesen / door
 en hy zijnen Soone vooz ons ter doode overghegheben heeft :
 laet ons oock leeren / alles wat wy hebben / vooz de
 broeders/soo't noot is te kost te hanghen. Onse Godt is lanche-
 roedich / is rechteveerdigh / is waerachtich. Laet ons oock
 leeren / dat wy door soodanighe deuchden hem ten hooghsten
 ghelijck worden. Want soo veel ghelijckheydt niet Godt/ moe-
 r ten minsten in ons wesen / dat het blycke dat wy waerlyck
 by hem ghebooren zijn / ende zijne beloften van herten gheloo-
 en. O groote voortreffelijckheydt der Christen Menschen
 wanneer se waerlyck nae Godtsalichheydt staen / dat se overmids
 der Godtheylich leven / gheseyt worden upt Godt ghebooren te
 zijn ! Wie en soude niet willen ghehouden zijn vooz een die upt
 Godt ghebooren is ? Siet daer/ tot die ghelucksalichheydt staet u
 en wech open: Geloof in Christum ende staet nae ware heylig-
 heydt: Ende ghy sult u moghen beroemen van soo grooten ghe-
 luck. Aen d'ander zyde/ hoe groot is onse volmaecktheydt/ die/
 en zyse ons eenighsins Gode ghelijck make/ vooz Godt niet en
 euidt tot onser rechtvaerdighmaeckinghe ! De swaerheydt en
 hoornheydt ghelijck in alle andere/ alsoo oock in dese sake/ gaen
 tijt t samen. 't Swaer gaet voort Loon van 't goet en Schoon.
 Doch om Godes wille oock d'alderwaerste dinghen ghedaen
 hebben/ is een de alderhooghste wellust of ter minsten/ 't be-
 doortec te zijn. Welck alsoo ick my verskeret houde by u allen
 en hooghsten in achtunghe te sullen ghenomen worden/soo sul-
 en wy dan dit eerste deel van onse reden/waer in wy hebben een
 beschryvinghe van de danckbaerheydt sonningher Menschen
 die dewelcke Christus ghekomen is / hebbeude afghehan-
 delt/ nu komen tot het tweede / waer in aen te mercken is :
 soedanighen ghelucksalichheydt die Menschen wederbaren zy.
 De beschryvinghe van de ghelucksalichheydt der gheener die
 ghelijck danckbaerlyck teghen Christum ghedraghen hebben / is in
 dese Woorden : Hy heeft se macht gegeven om Kinderen Godts
 te

te worden. In welcke hy/nae wijse en ghewoonte der Apostelen beschrijft. 1. De overtreffelijckheydt. 2. De seeckerheyde van die heyl en ghelucksalicheyde.

De voortreffelijckheydt is : Kinderen Godts te worden. Om het welcke wel te verstaen / soo is aen te merken / dat / vghens den sin der Schryfture / de Menschen op tweeder ley wylse kinderen Godts worden. 'tEen siet op de veranderinghe der Reformatie des herten ende aller daden ; Het andere op de veranderinghe der nature. Van de eerste wijse en meynen wy niet by pemandt ghetwyffelt te worden. Wans de plaetsen der Schryfture / die niet weynighe en zijn / ende in de welcke gheseydt wordt / dat de Menschen Kinderen Godts zijn / moet al meest van dat kindschap verstaen worden ; Ende dat / overmits de Menschen door bykoomste van 't Goddelijck Woord / ofte van de beloften des Evangeliums / haer verstant en wil / ja sich selven verandert hebben / ende teennemael andere gheworden zijn danse te vozen waren ; Waer van een weynigh voorhenelghesproocken is. Van de laetste / overmits de selve niet so gants belient is by een peder / sullen wy wat sprecken.

Tweederley
Kindschap.

'tIs een sake die seker is / dat een Mensch die sterffelijck is van naturen / om de ghelijckenisse die hy met Godt heeft / zijn Soone ghenoemt wordt / en is. Nu en isser geen dinck / dat den Mensch Gode ghelijcker maecte / dan d'onsterffelijckheydt en veranderinghe van zijne nature / ghelijcker aen d'ander zydt niets en is 'twelekt den Mensch van Godt meer onderscheydt dan des Mensch sterffelijckheydt. By aldien dan ter oorsake van de veranderinghe des verstants ende wils (de nature onder tusschen de selve blyvende) de Mensch een kindt Godts kan zijn ende ghenoemt worden / hoe veel te meer sal hy een kindt Godts konnen gheseydt worden / en doock zijn / wanneer hy teennemael ende door en door sal verandert worden. Want hoe seepoockt pendants hert ende verstantt soude moghen verandert zijn / soo is hy evenwel den doodt onderworpen ; Doock kan hy dat gene waerom hy een kindt Godts was / verliezen. 'tWelck hoe weynigh het beyde accordeert met een ware ende volmaeckte kindschap / meynen wy van een peder te konnen ghemerckte worden.

den. Maer die eens onsterffelijck sal zijn gheworden / sal
 er eeuwichheidt soo blijven / ende en sal gheen breefe behoeven
 hebben dat hy teenighen tijde van die geluckisalicheydt soude
 vghen berooft worden. Onse Heere Jesus Christus / is een
 doone Godts gheweest van het eerste ooghenblick zijnder ghe-
 ORTE af ; Mae' tghetuyghenisse des Engels / dewelcke seyt:
 ide daerom (te weten / om dat de Heylighē Geest op u sal ko-
 en / ende de kracht des alderhooghsten u sal beschaduwē) sal
 ick het Heylighē dat uyt u sal ghebooren worden, een Soone
 odts ghenoeemt worden. Van desen wordt / om oorsacckie vooz
 chaelt / gheseydt / dat hy doe ter tijdt van Godt is ghegenerēert
 jeweest / doe hem Godt uyt den dooden verweckt ende bo-
 n alle Hemelen verheben heeft. Want het is klac̄ / dat die
 oorden des tweeden Psalms : Ghy zijt mijn Soone, heden
 bbe ick u gheghenereet, in de welcke ghehandelt wordt van
 t Goddelijcke Soonschap of kindtschap Jesu Christi / van Actoꝝ. 13. 23.
Heb. 5. 5.
 aulo ende van den Auteurs tot den Hebreē / tot de verrijffe-
 sse en verheerlijckinge Christi ghepast wordt; Of om beter te
 gghen / datse beyde segghen en bewijsen / datse doe ter tijdt ver-
 alt zijn / doe Godt Jesum Christum uyt den dooden verweckt
 ide verheerlijckt heeft. Hier door ist oock dat die tijdt / dewelc- Mat. 24. 14.
 pelders ghenoeemt wordt d'opstandingh der rechtveerdighen,
 an Christo selfs *παλιγγενεσία*, dat is / de herteelinghe of weder- d'Opstandin
ghe wort een
herteelinghe
genoeemt.
Mat. 19. 28
 aringhe ghenoeemt wordt / wanneer hy seyt : Voorwaer segghe
 k u, dat ghy die my ghevolcht zijt, in de herteelinghe (of weder-
 aringhe) wanneer de Soone des Menschen sal gheseten zijn op
 en Throon zijnder heerlyckheydt, sult ghy lieden oock sitten op
 vach Troonen, oordeelende de twaelf Stammen Israels. Want
 i dese woorden / moeten dese : In de herteelinghe, ghevoecht
 worden niet de volghende / niet met de voozgaende / soo dat
 Christus in de selve beschryft / niet de manere / waer op hem
 Apostelen souden nabolghen / maer den tijdt waerneerse souden
 tten op de Throonen / om te oordeelen de twaelf Stammen
 Israels / te weten / uyt begin des toekomenden levens. Dat die
 do zo / kammen vooz eerst hier uyt afnemmen / datse tot de wooz-
 ten / die my ghevolcht sijt, seer onbeguanelijck en onaerdichlijck
 ghe-

Q

ghe

ghetrocken worden. Nadiender gheerne andere wijse en is om
 Christum te volghen off nae te volghen / daer doo; wy by Go
 in waerden souden moghen komen / dan / Godtheylighlyck
 leben / 'welck soude wesen / Christum nae volghen inde wede
 gheboorte. Andere wijse van Christum te volghen / sooder een
 ge is / en is by Godt van geender waerden ende en gelt niet vo
 hem. Ten anderen / soo soude Christus zynen Apostelen al
 deel schijnen toe te schryven soo hy gheseyt hadde / datse hem gh
 volght waren in de herbaringhe of wedergeboorte. Want de
 ter tijde en waren noch nauwelijcks die dinghen voorhanden die
 welke bereyscht wierden om de wedergeboorte in de Mensche
 te weghe te brengen / ende waren de Apostelen noch al by ver
 daer van daen. Want het is heel wat anders / vroom en deuch
 delijck te zijn / en onghedeynst / of niet argh-hertich te zijn ; Iden
 Christo gheloof te gheben / en wederbooren te zijn. Tot dit wo
 een gantsche veranderinghe des Menschen bereyscht / toe da
 niet. Eyndelijck soo soude wel Christus in dese woorden zyne
 Apostelen / om datse alles verlaten hebbende hem ghevolcht wa
 ren / wat sonderlinghs hebben schijnen te beloven ; Ende on
 dertusschen soo en zoude hy niet eens gheuoemt hebben den tij
 waer in die beloften haer souden toekomen. Welck nochtans
 gelijckmen klaerlijc sien kan aldermeest van noode was te meen
 om dat Christus wiste / sulcks in dese Werelt niet te konne
 gheschieden. Want dat Christus alijde soo ghedaen heeft /
 weten / dat hy den tijde heeft genoemt / ofte den dach / waer in
 zynen Apostelen ende anderen ghelooighen haren loon zoud
 gegeven worden / leest niet elders. Seydt pemande hier op / dat d
 tijde ghenoechsamelijck gheuoemt is gheueest in dese woorden
 Als de Soone des Menschen sal geseten zijn op den Throon zyn
 der glorie : Soo antwoorden wy / dat die soo duystec is ghe
 weest / dat d' Apostelen doe ter tijt sulcks nauwelijcks en hebben
 konnen verstaen. Want wanneer Jesus Christus op zynen
 Throon soude sitten / daer van en hadden geen bescheyt. Daer
 beneffens / soo haest als Christus ten Hemel gebaren is / ende al
 soo op sijnen Throon heeft begommen te sitten / en was't de mey
 ninghe niet dat de Apostelen stracks met hem sitten / ende de
 swaelt

Tegenwer
 pinghe.

Antwoorde.

zelf stammen Israëls oordeelen souden: Daer Christus heeft
 ten te kennen gheben/ dat het dan eerst soude wesen/ wanneer
 op't alderooghensichtelijckste soude regneren/ende de Maje-
 steyt zijns rijcks aen allen openbaren. Nu/wanneer dit ghe-
 ieden soude/ heeft Christus beteykent door de woorden/ in de
 teelinghe (of wedergeboorte) soo dat dese woorden te kennen
 eben / soo den tijdt wanneer Christus sitten sal op zijnen
 thoon/ (verstaet/ op een de alder volmaeckste en ooghenschijn-
 kste wijze) als oock den tijdt wanneer zijne Apostelen sullen
 ten op twaelf Thoonen / oordeelende de twaelf stammen
 raëls. Wt allen welcken kan blijcken / dat het woort weder-
 ringhe, of herteelinghe, beteykent dien tijdt waer in Christus
 men sal om een peder te vergelden nae zijne wercken/ende dat
 uersulck die veranderinghe onses/ dewelcke gheschieden sal in de
 toekomstige Christi oock onse kintschap kan ghenoeit worden.
 in welcke reden d'Apostel oock seyt/ dat de Creature (te weten/
 Nieuwe) verwacht de openbaringe der Kinderen Godts; item/
 de Creature sal verlost worden uyt de dienstbaerheyt der ver-
 rffenisse, tot de verlossinghe der Heerlijckheydt der Kinderen
 Godts; daer-en-boven, dat de Creature, mitsgaders de geene die
 eeritelinghen des Geests hebben, dat is/ d'Apostelen t'samen
 met alle Christenen/ verwachten de aenneminghe der Kinderen,
 weten de verlossingh hares Lichaems. Waer uyt wederom
 spelt/ dat de geene die al Kinderen Godts zijn / nochtans ber-
 achten datse Kinderen Godts sullen worden. Op de selvighe
 wijze wordt dan oock op dese plaetse gheseydt / dat de geene die
 Christum aenghenomen hebben/ in hem hebben gheloofst / ende
 yt Godt ghebooren zijn/ macht hebben ghekreghen om Kinderen
 Godts te worden. Welck niet anders te konnen verstaen wor-
 den dan van die tweede wijze/ kan/ meyne ick/ een peder nu wel-
 ken. Dit is dan d'upnemenheyt van de ghelucksalicheyde
 der geener/ die Christum met een danckbaer ghemoet/ op sooda-
 nginghe wijze als wy boven hebben voorghestelt / aennemen/
 datse in toekomstenden tijde ghewisselijck sullen worden Kin-
 deren Godts, dat is/ deelachtigh der Goddelijcker nature/ (welck
 is d'onsterffelijckheydt) mitsgaders Erfghenamen van alle
 Godde-

Dan te plaet-
 se Rom. 8.
 Rom. 8. 19.
 21. 23.

Vertrouwen
ghe.

Goddelijcke Goederen / en Mede-erfghenamen Christi
 Hier wenschte ick nu wel dat my Godt hondert Tongh-
 gabe/om u ten minsten eenigh deel van die so wytermaten gro-
 ten gheluck niet woorden te konnen wydrucken en aenprijsen
 Hoewel / al hadde ickse al / soo en konde ick noch evenwel se-
 grooten goet en heyl nae zyne waerde niet ghenoechfacin nu
 Tonghen wybrengghen. Want hondert Tonghen / waer noch
 een eyndelijck dinc / twelck het gene dat oneyndelijck is nu
 mermeer ten volen en soude konnen voorstellen nochte prijsen
 Wie heefte opt van soo grooten gheluck ghehoort? Wie heefte
 ont ghesten? In wat Menschen herte is het opt ghekomen / of
 van bedacht? Dat een Mensch die nu sterffelijck is op soodan-
 gher wijze een Kind Gods worden sal? Lust my alhier / als ee-
 alleen voor velen voort te halen de Woorden des H. Joannis
 Siet, hoe grooten liefde ons de Vader ghegheven heeft, dat w-
 Kinderen Gods genaemt worden. Alderlieftste, nu zyn wy Kin-
 deren Gods, ende ten is noch niet gebleken wat wy wesen fullen
 Maer wy weten, dat alshet (of hy) sal gheopenbaert zyn, soo sul-
 len wy hem ghelijck zyn, want wy fullen hem sien ghelijck hy is
 Joannis en heeft sich niet ontsien te segghen / dat noch niet ghe-
 openbaert of verschenen is wat wy wesen sullen: En even-
 wel seyde hy/dat wy / weten / dat wy Gode sullen ghelijck zyn
 Nu / hoedanigh Godt zy / ende wattet is / Gode ghelijck te we-
 sen / wie verstaet dat? Dattet wat boven maten groots sal zyn
 twelck Godt ons beloofte heeft: weten wy voor sekerlijck; Doch
 die groothedde selfs / en begrypen wy niet. En sullen gheen
 Menschen zyn / die nu Menschen zyn / maer yet hooghers en
 meerders. Kinderen Gods / Mede-erfghenamen Christi / de-
 lachtigh der Goddelijcker nature. En wat willen wy veel seg-
 ghen? Met Gode selfs / sullen wy eeuwigelijck en ghedurighlijck
 een zyn / en Gode met ons. Godt sullen wy sien van aenghe-
 sichte tot aenghesichte. Godt sullen wy bekenen ghelijck nu wy
 van hem bekent zyn. Gode sal alsoo alles in allen zyn / als hy
 nu alles is in Christo Jesu alleen. Verblijt / verheught / verbroot
 u / soo wie u tot Christum ghegheven hebt / in Christum gheloofte /
 door Christum nae ware Godsheplichepde staet. Soodantighen
 ende

1. Joa. 3. 1. 2

de soo grooten ghelucksalicheydt hebt ghy te verwachten/ dat
 noch tonghe uyspreken/ noch ghedachte bevatten kan. Ghy
 droef en Aerde waert / sult dooz en dooz Goddelijck worden.
 hy die den eeuwighen doot onderwoyden waert / soo om de
 ootteelinghe uyt een Vader die den selvighen doot onderwoz
 n was/ als om uwe eyghen Zonden/ sult worden een Eysghe-
 em des Lebens ende eeuwigher heerlijkheydt. Ende dus
 re van de vooztreffelijckheyde van dat heyl.

De sekerheydt wordt uytghedruickt met dese selvighe woos-
 1. Hy heeft haer ghegheven macht om te worden, etc. Welcke
 erheydt aengheduydet wordt op tweederley wyse. Dierste is
 enomen van den Persoon des geenen diese geeft, de tweede/ van
 manieren van geben.

De Persoon des gebenden wordt uytghedruickt/ wanneer Jo-
 nes seyt: Hy heeft gegeven, te weten/ die reden/ Jesus Christus.
 de veel sekerheydts onser hoope ende onses heyls/ daer in ghe-
 ghen zy/ dat wy weten dat Christus Jesus de geene is die ons
 nder tusschen-tuonste van yemants toedoen / selfs behouden
 / is elders breeder van ons uytgheleydt. Want wat belanght
 effect of de daet selfs/ soo is't even eens/ van wien yemandt de
 icheydt verkright; Maer om te konnen een hoope scheypen
 n het ontfanghen van een ghelucksalicheydt diemen noch niet
 heeft/ isser seer veel aen ghelegghen datmen weet/ van wien datse
 ghegheven worden. Wane soo veel Godt aengaet/ wien het
 een toekomt en eyggen is / d'onsterlijckheyt te gheven / soo
 ontkennen wy wel niet dat hyse geben kan; Maer onse swack-
 ydt/ is/ (ken weet niet hoe) ongheschickt en traegh om te ghe-
 oben/ dat Godt/ wiens nature van de onse al te verre verschey-
 n is/ soodanigen sorghe vooz ons draeght/ dat hy ons eeuwigh-
 ck soude willen salighmaken; Gelyck de selve onse swackheyt/
 eneghen is (ken weet niet op wat wyse) om te gelooven/ wan-
 erse hoorc dat de salicheydt des Menschelijcken gheslachts/
 iet aen den geenen / die eertijds selfs een sterffelijck Mensch
 leweest / ende alle quaet en ellende / twelck een Mensch die
 odt breeft kan wederbaren / mede gheproeft en uytghestaen-
 eft. Soo dat in deser voeghen de Mensch soe veel als ghe-
 3 roghen

toghen ende ghedwonghen wordt om alle woestheyt en wildigheyt van sich ghedaen hebbende/ stil ende tam te worden/en si te laten leyden ende soo verre brenghen / dat hy in een sake / andersins gants ongelooffelijck schijnt/ende den gantschen looder nature te buyten ende te boven gaet. Gode gheloof gee. Even als de Broeders van Joseph veel beter en stoutmoedig op hē vertrouden/datse kroon souden krijgen in Egypten/dan soude ghedaen hebben op yemant anders / te weten / om dat wisten datse soo een hy Pharao hadden betwelcke/ overmits h haer eyghen Broeder was/ niet en soude konnen laten sich haer der te erbarmen. Alsoo heeft oock Godt/ onse swachheyt te gmoet komende Jesum Christum ghestelt / die den Menschen salicheyt heeft aenghebootschapt / willende dat huse haer mede soude versorghen ende ten laersten tot haer yperste eynde e volmaecktheyt brenghen/ om alsoo de woeste Menschen te temmen/ende tot sich te trecken.

Vertrouwen
ste.

Soo is dan, alderlieffste in den Heere onse hoope gewis. Want de Heere en Geber van 'tgeene dat wy hoopen/ is eender die sich niet en schaemt/ ons Broeders te noemen / ende om onsent wil niet ghewepghert nochte gheschroomt heeft te sterben. Laet ongoets moets wesen; En/soo veel God aengaet/nimmermeer aende beloften twijffelen. Want het waer een de grootste verkeertheyt/ aen Godts zyde/ oock de minste twijffelinghe daer van hebben/nadien wy weten dat Jesus Christus de Heere en Geber is van't onsterffelijcke leven.

Leeringhe.

Aen d'ander zyde/hoe grooten hoogh-waerdicheyt en Goddelijckheyt Christi blijkt en blinckt daer inne ypt? Dat men on eens yemant toone onder de geene die ont ghesegh hebben ghadt over 'tVolck Godts/die met Jesu Christo onsen Heere / in desen deele te verghelijcken zy. Moses die de voornaemste is gheweest van allen/ ik swijghe dat hy yemant de ghelucksalicheyt/selvs soude ghegheben hebben/ die hy van Godts weghet toesepde/ en heeftse selvs niet eens bekomen; jae overleden zijnde de sorghe des Volcks / een ander over ghegheben. Ende is even alsoo gheleghen met alle andere. Alleen Jesus Christus / is so een Salighmaker/soo een Middelaer / die 'tVolck Godts selvs inder

er daet kan behouden eir salighmaken. Laet ons dan er-
 men dese soo groote Goddelijcheydt eens soo grooten Sa-
 jmakers/ de selve van herten eerende/dienende/ ende vreesen-
 Wech niet de geene/die niet op en houden ons te lasteren/dat
 Jesum Christum lasteren. Dit moetense weten en hoozen/
 wy van Jesu Christo verwachten de beschenkinghe des
 oghten Godts/ 'twelck is d'onsterffelijcheydt. Is dat/ pe-
 nde lasteren/soo en weten wy dan niet / wat het is/ yemandt
 isen en Heerlijk maken. En belangende dat Jesus Christus
 macht niet en heeft van sich selven/ daer in laten wy de geene
 ons dat soo verkeerdelijck naduyden / disputeren en lipben
 et Jesu Christo selfs/ ende niet zijne Apostelen/die sulckx in ha-
 Woorden en schriften op t. alderklaerste/ dupdelijckste/ en ey-
 entlijckste hebben voorghhouden en inghescherpt. Wy/ te
 den zijnde niet het geene dat ons Christus ende zijne Aposte-
 ghelcort hebben/ sullen ons / soo langh ons Godt dit leven
 / vastelijck daer aen houden. Wenschen ondertusschen onse
 artijen een beter ghemoet en verstaent van Gode/ mit sgaders
 are en heylsamen kennisse deser alderheylighster warrheydt.
 us verre van de sekerheydt der ghelucksalicheydt/ vloeyende
 den Persoon des gemen diese geeft.

De sekerheydt/ ghelegghen in de maniere van't gheben der
 wozz. ghelucksalicheydt / is begrepen in dese wijze van spreken:
 y heeft haer ghegheven macht om kinderen Godts te worden.
 Dane Joannes schijnt soo te spreken/ als of de gheloobighe/ selfs
 Persoon de macht hadden om sich selven saligh te maken/ up
 en dooden te verwecken/ ende niet onsterffelijckheyt te beschen-
 en/daer nochtans een pedet wel weet/ dat dit alles aen Gode al-
 en staet/ mitsgaders aen onsen Heere Jesum Christum. 't Is
 areene wijze van spreken/dat de H. Schrijture/ wanneer se be-
 hrijft het gene ons belooft is ende ghegheben sal worden/ alsoo
 neekt als of sulckx al in onse macht waer; op dat wy daer doo
 vaster hoope in onse herten souden krijghen van de belooft
 ke. Want wie twijffelt aen tgeene / dat hy nu al besit / ende
 i zijne macht heeft: hier van daen komen die spreucken Christi:
 die zijn leven sal verliesen (of zijn Ziele) salle vinden; of saligh-
 maken.

Wederom de
 gheloobighe
 gheseyt wo-
 pen de
 Macht
 te hebbe om
 kinderen
 Godts te
 maeken.
 Mat. 10. 39
 Mar. 8. 30
 Luc. 17. 33

maken, of behouden, of levendighmaken. Nu/ hoe kan doch geene die om Christi wille zijn Ziele of Leven verliest / om gentslyck te spreken/ tselve vanden/behouden/of levendighmaken nadeniael de Mensch die zijn Leven of Ziele verliest/niets en daer ondertusschen soodanighe dinghen alleen passen op Personen en dinghen die verstandt hebben ende in leven en wesen zijn. Daer en is ghewisselijck geene wijze van uytlegginghe die be met de H. Schryfure ober een koomt/dan dat de H. Geest he willen aenduyden/de sekerheydt van de hoope der onsterffelijheydt die de gheloovighe hebben/sich versekert houdende/dat glijck zy van selfs en ghewillighlijck hare Ziele om Christi wille van haer laten / alsoo oock wissel dan wis in toekomst den tijde van den dooden sullen verweckt worden.

Opweckinge
8he.

Dat wy ons dan wederomme verheughen/ alderlieffste in de Heere/ aenghesien onse hoope soo grooten sekerheydt heeft. Als ons eyghen selfs/aen ons eyghen selfs/staet de eeuwige gheluck salicheydt/ uyt ghenade en goetheydt Godts/nits dat wy of Gode en Jesu Christo ghetrou sullen hebben betoont. Iae versekerder is onse salicheydt dan of wijse selfs hadden ende beten. Want alles wat wy in besittinghe dat kan van ons / en van dat / ghenomen worden. Maer tgeen ons Godt belooft heeft/ en kan geensins van ons immermeer ghenomen worden soo langh wy maer ghetrou sullen wesen. O Gelucksalicheydt des Christen Volcks/ twelck verkreghen een de alderhooghste sekerheydt des alderhooghsten goeds !

Wederlegginghe der dolinghe/ dat Christus hem selven soude verweckt hebben.

Oock en kinnen wy ons niet ghenoech verwonderen ober stouticheyt van onse partijen / die al by-halende watse kinnen om anderen haer ghevoelen van de verdichtede Godtheydt Christi inde hant te steken/ de selve oock met dese wijze van sprecken soeckien te bewijsen/te weten/dat Christus ghesepdt heeft/ maect hebben om zijne Ziele van hem te doen/ende de selve wederom te nemen. Want hier uyt bestuytense / dat hy uyt den doode verresen is door zijn eyghen kracht / ende oversulcx is/ dien eerghe en oppersten Godt. In welke sake nauwelijcks ghesepdt kan worden hoe leelijck hare dolinghe zy. Soo ongherijmt / ja hem selven doodende en omstootende/is al tgeen datse in dat a-

gumet

uent segghen. Want hoe kan yemandt hem selven uyt den
 den verwecken? Menghesien de gheene die ghestorven
 doot is/niet meer en is/ende geenderley noch gheboelen / noch
 tenschap noch kracht en heeft; En nootwendich wesen moet/
 de gheene die verweckt/in wesen zy/ende kracht hebbe. Ende
 alsoo notoire contradictie en strydich in dese twee redenen.
 welke contradictie en onmoghelijchheyt onse partyen wel soec-
 n te accorderen / wannerse segghen / dat in aenmerckinghe
 n de verscheyden naturen/Goddelycke / en Menschelycke die
 Christo soudent zijn / sulckis koomt te geschieden. Maer daer
 vraghe ick/ of de Menschelycke nature wel sterben kan / de
 esoon in Leven blijvende. Menghesien / nae't gheboelen der par-
 en/de Menschelycke nature gheen ware persoon en is; Ende
 sterben/ gheen plaetse en kan hebben dan in een persoon. Sul-
 i derhalven moeten bekennen / dat de persoon ghestorven zy.
 ewelcke nadiense Goddelijck / of Godt gheweest is / soo sal
 otwendighlijck moeten volghen / dat Godt selfs / ghestor-
 n zy. Nu / hoe kan Godt/die ghestorven en doot is/ hem sel-
 n levendich maecten? 'tExempel van de Ziele en 'tLichaem/
 weten/dat ghelijckerwijs het Lichaem te niet ghedaen zijn-
 /de Menschhe gheseydt kan worden doot te zijn/ door een mee-
 nghe van't deel voor't gheheel/ hoe wel de Ziele niet doot en is;
 so ooc Christus door een figuerlijcke wijze van spreke/genaemt
 ede-deylinge der eygenschappen, gesept can wordē doot te zijn)
 gelt hier niet. Want in dese questie/en is de Goddelijcke nature
 et in Christo 'tgeen de ziele is in den Menschhe. Want de ziele is
 n deel des menschen: maer de Goddelijcke nature/en is geē deel
 an Christus. Segghense datmen in allen ghevalle kan seggen/
 at de Menschhe nature doot zijnde / Godt ghestorven is?
 soo kommense / behalven datse door sulck segghen Godt swaer-
 jck sulken lasteren/ nu wel sien / dat de ghe'ijckemisse ghenomen
 an den Menschhe die uyt Ziel en Lichaem bestaet / hier toe niet
 n dient nochte pet ten propooste koint. Want daer en is ghe-
 figuerlijcke maniere van sprecken volghens welke men soude
 onnen segghen / dat het Lichaem doot zijnde/ de Ziele ghestor-
 ven zy. En wat aengact dese maniere van sprecken / waer door

communi-
 catio idio-
 matum

R

gesept

ghesept wordt / dat Christus macht heeft ghehadt om zijn **Z**
 van hem te doen en wederom te nemen / de selve is ghenoech
 samelijck verklaerd door 't gheene boven van ons gesept is.
 weten dat de sin deser woorden dese is : Ghelijckerwijs ick
 en sal sterben om dat ghy Joden / sulcks begeert / maer uyt mi
 selven en vrywillichlijck mijnen Vader onderdanigh ben : Al
 oock / 't zy hoe seer ghy't oock sulc mogen beletten dat ick niet
 verrijse / sal ick eventwel tegghen uwen danck verweckt word
 Overmidts dit de Wille Godts is dien niemant en kan belette
 Dies oock sulcks soo ghewisselijck sal gheschieden / dat niemant
 machtich sal zijn daer in veranderinghe te maecten. Ende 't he
 groote kracht / wanneermen van 't gheene dat erghens ghesep
 wordt van Christo / exempel en kan by brenghen in de gheene
 veel minder zijn dan Christus / te weten in de gheloobighe ; Ma
 om Christum te vergelijcken niet andere / maer om te ghebru
 ken een bewijsreden van een minder tot een meerder / op dusd
 nigher wijze : Indien van ghemeyne Menschen die in Ch
 stum ghelooben / gesept kan worden / datse macht hebben om ou
 sterffelijc te wordē / van welke nochtans sulcx nu schijnt te kon
 nen gesept worden ; Hoe veel te meer kan dan sulcks gesept wor
 den van Christo / van den welken een peder sien kan sulcks me
 veel grooter recht te kunnen ghestelt worden ? Want alle ghe
 loobige en hebben gene verdere versekeringh van hare Salicheyt
 dan onder conditie en voorwaerde van Gode te ghehoorsamen
 't welck teenemael aen haer staet ; Waer over lichtelijck gheschie
 den kan datse de Salicheyt en verrijsemisse niet en bekomen
 Maer Christus / ghelijckerwijs hy gants seckerlijck ter Salic
 heyt is gheschickt ende gheordineert gheweest / alsoo heeft oock
 Gode gants seckerlijck ghewilt / dat hy geensins en soude sondi
 ghen nochte verloozen gaen ; In welke saecke Christus mede
 alle Menschen overtreft. : Seene tot noch gesept is / zy genoech
 tot bewijs van de sekerheyt dier geluesalicheyt dewelcke beloofst is
 aen allen den genē die Jesu Christo gehoorsaem zijn geweest / en
 de niet eenen van die gantsche wijze / waer op de Heplighe Euan
 gelist Jesum Christum aenprijsst en recommandeert door de ver
 gelijkinge van zijn Ampt met het Ampt Joannes des Doopers.

A C H T

A C H T S T E P R E D I C A T I E.

LAet ons dan nu voortgaen tot de derde wijze / waer op
Joannes Christi Aempt / mitsgaders Christum selfs re-
commandeert / dewelcke wy in den aenbanck gesept heb-
ben te hanghen aen de Authoziteyt en geloofwaerdicheyt
der Apostelen Jesu Christi. Ende is begrepen vers. 14. 16. 17.

Alwaer eerstelijck aen te mercken is / wat het gheene zy
welck Joannes stelt voor dat ghetuyghenisse van hem selfs /
de der Apostelen / aengaende die reden Jesus Christus / deu-
elcken hy / tot noch toe / soo hoochelijck verheven ende aenghe-
esen heeft. Ten anderen / hoedanich hy 'rghetuyghenisse van
m selfs / ende van de andere Apostelen beschrijft.

'rGeen Joannis seyt eer hy komt tot het voorschreven ghe-
tuyghenisse / is : Hoedanich de nature en 'twesen zy van een soo
grooten Salichmaecker / of / wat hy gheweest heeft / ten aensien
in zijne nature. Want lichtelijck hadde yemant mogen denc-
en dat de gheene waer van hy in 't langh en breedt / als van een-
er die niet soo groote kennisse aller Goddelijcker dinghen / ende
niet soo uytnemenden macht van Gode begaest was / soo hoogh
ghesproocken hadde / ten aensien van zijne nature en wesen / 'ken
weet niet wat voor een persoon moeste zijn : Ghelijckmen oock
aderhandt ghesien heeft dattet soo gheballen is / in allen by nae
te Christum beleden hebben. Want een goet deel van de selve /
ewelcke Arum volchden / dreven / dat de nature en substantie
Christi geestelijck gheweest zy / ende dat hy (Christus) als wesen
e een Geest die voor alle eenwen van Gode was gheschapen / als
ijde by hem gheweest en zijne residentie ghehadde; Ter tijt
de dat de selve Geest de ghedaente des sijden scheijcken Olypschs
tenghenomen hebbende / sich daer in een tijdt lanck van de Men-
chen heeft laten sien. De reste / die doe ter tijdt ghenoemt wier-
den Homoulianen / een wessige, of een wessentheyd des drijvers / he-
tensdaechs Dapisten / hebben verdicht / dat Jesus Christus / is /
die

die Godts selfs / welke de Vader is / doch onderscheyden b
hem in persoon : Ende zijn hier uyt nae de tyden der Apostel
onreyndelijcke twisten gheresen / jae bloedighe Oorloghen on
staen / waer doorse maskanderen / tot ten alderhooghste arg
nisse en aensoot der onchriстенen / ter doot toe vervolcht hebbe
Gevende den Joden een occasie om te blijven in haer ongheloe
ende den Mahometisten / om van't geloove Christi af te valde
Selijsk hier van de Historij-Schryvers ghetuyghen / en
de saeckie selfs / sprecket. Want beyde partjen waerom daero
meest in eick hare doolinghe ghevallen / om daese stelden / d
soo vele/soodanighe/ ende soo groote dinghen/ hoe veel/ hoedan
ghe/ende hoe groote dinghen van Jesu Christo in de H. Schri
ture uytghesproocken ende beroemt worden/ niet en konden uyt
ghesproocken worden van een soo nederighen en sechten dinc
te weten van Jesu Christo den Mensch. Heeft oversulckis d
Heylighe Geest/ dewelcke den Apostelen was ghegheven recht
lyc dusdanighen verdorvenheydt der tyden en Menschen / voo
sien hadde/ghewilt datter voor handen souden zijn. 't Genema
ooghenschynlijcke en naeckte ghetuyghenissen / waer uyt me
klaerlijck soude konnen weten hoedanigh die soo uytneimende e
groote Salichmaecker gheweest zy ten aensien van zijne natu
en wesen. Onder welke niet van de gheringhste en is / de
Joannes seyde : Ende die reden is Vleysch gheweest.

Legenwer
pinghe.

Hier sal nu d'eenen dyencichedys-drijver of d'andere uytbe
stende/aldus uytroepen en tieren : Help Godt ! wat hoor ick
Wat is dit een groote verbalschinghe der Schrifture ! Wat een
ontheplinghe en verpdelinghe ! Datmen de woorden die ove
bele hondert jaren herwaerts/ aldus zijn uytghelept ende overge
set : Ende het woordt (of de reden) is vleysch gheworden, nu gae
oversetten/ende de Reden (of twoordt, is Vleysch geweest ? Des
oversettinghe toeghelaten zijnde/sal het gantsche bewijs om ver
re vallen/ twelck wy meest uyt dese woorden halen tot verdu
ghe van dat ontsachelijcke en groote Leer-point / te weten / de
Mensch-werdinghe / of Inbleyschinghe Christi. Want in alle
Gemennten die Christum belijden/ worden met een alderhooghste
eerbiedigheyt ghelesen ende ghezonghen dese woorden : Godt is
Mensch

ensch geworden; Waer van het Fundament zijn dese woorden
 n Joannis: Ende die Reden (ofte Woordt) is Vleysch gewor-
 n. Want dat Woordt is immers Godt gheweest. vers. 1.
 daer 't Vleysch beteyckent een Mensch. En daerom sept men
 singht men niet recht dat Godt Mensch gheworden is. Men
 se saecke heeft tot noch toe niemant ghewisselt; Met een-
 noedighe over-een-stemminge is dit van een weder omhelst en-
 beleden; Door desen Artijckel hebben vele sich niet ontfien haer
 den te laten. Op allen desen antwoorden wy: Dat ons niet
 en wy en wederbaert dat de Menschen aldus verbolghen wer-
 en en rasen; hebben oock wel van te voren ghedacht / en t'rene-
 ael ghehoopt / datse soo al sprecken souden: Doch hierom en
 moeten wy den niet verlossen gheben / nochre / met ten dour-
 te en ongheronde vreesse bevanghen zijnde / den rugge keeren.
 Want laet ons eens gaen insien / wat doch alles wat onse partyen
 u brenghen / tot vernicuginghe van dese onse oversettinghe / om
 is heeft. Dat wy dese woorden anders oversetten / dan de sel-
 e tot noch toe van andere Christenen overgheset zijn / bekenen
 wy: Ondertusschen nochtans is dese onse oversettinge wel ver-
 heyden of contrary van de hare; Maer evenwel niet contray of
 rypdig; niet de Woorden des Evangelists Joannis. Want de
 lve heeft aldus gheseydt: και ο λόγος σαφές έγινε το. Welckie
 Woorden niemant en kan ontkennen soo wel overgheset te
 ommen worden: Ende de reden is Vleysch gheweest, als ende de
 eden is Vleysch gheworden. Nu behoorense immers wat ter
 weder gheset te zijn; naedemael oock sonder alle twissel 't woort
 γένετο, van onse partijon overgheset is / ende dat op vele plaetsen
 door 't woort Was, of is gheweest, ghelijck het oock in de selve
 nootsaekelijck overgeset moeste worden. Segghense dattet hier
 nootsaekelijck overgheset moet worden door is gheworden, soo
 st mede nootsaekelijck / datse sulckie redenen van dese hare over-
 settinghe by brenghen dat upt de selve blijcken moge dat het niet
 anders en kan overgeset worden. Dat dit van haer gedaen sou-
 de zijn / en hebben wy tot noch toe noyt gelesen. Misschien om
 dat niemant opt van dese saecke ghewisselt heeft. Wel aen dan /
 op aldiense van nu af eenighe redenen sullen moghen by bren-
 ghen

ghen om sulcks te bewijfen / soo sullen wijse overweghen / ende o
 de selve / soo't noodich is / mede antwoorden / alsoo wy ons men
 dan ghenoech verseeckert houden / dat het Leer-poinet 'twelck d
 partijen upt dusdanighe oberfettinghe deser woorden trecken
 in aller manieren valsch is. Op het gheene 'twelck onlancks
 byghebacht van Smiglectio / hebt ghy de antwoorde in onse wa
 derlegginghe. Alhier sullen wy nu yet-wat segghen / waer doo
 misschien pемant die niet stijff-sinnigh en is / soude konne
 broet wordē gemaect / datmen op dese plaetse niet en moet ober
 setten is geworden, maer alleen / is geweest. Ende is sulcks 'tven
 volgh ende aen-een-hanginghe der dinghen die d' Apostel be
 schryft. Want het ware al te grof en onbetamelijck voor so upt
 nemenden Apostel / alsoo 'tachterste voor te setten / Ende / eers
 verhaelt hebbende 'tghetuygenisse Joannes des Doopers van
 Christo / 'twelck niet ghedaen en is dan nae dat Christus nu a
 ghebooren was ; Item / gheleert hebbende / dat Jesus Christus
 in de Werelt geweest ende van de zijne niet aengenomen en was
 misgaders de geene van welke hy was aengenomen / macht ge
 gheven hadde om kinderen Godts te worden. Alles segge ick
 gheseyt hebbende wat niet alleen nae zijne gheboorte / maer nae
 vele Jaren zijns Ouderdoms / te weten nae zijn dertighste Jaer
 al ghebeurt was / quansups / als hem selven vergeren hebbende
 eerst soude komen ghewach maecten van zijne gheboorte / waer
 van hy inimers / alst soo waer ghelijck de partijen segghen / in
 aller manieren eerst hadde behooren te sprecken. Blijft derha
 ven seecker en vast / dat de woorden Joannis / konnen / en oock
 moeten aldus obergheset worden : Het woordt (of de Reden) is
 Vleysch gheweelt.

De valscheyt
 en ongerijmt
 heyt van't
 Leer-Poinet
 der Mensch
 woordinghe.

En wat nu aengaet dat groote en ontsachelijcke Leer-poinet /
 't selve en kan geensins niet dese woorden bewesen worden. Want
 boven hebben wy bewesen dat de Reden / die Vers. 1. Godt ge
 noemt wordt / gheweest is by Godt / te weten by dien eenighen
 en Oppersten Godt / welcke is de Vader / ende dien volghens niet
 en kan zijn dien eenighen Godt / aenghesien niemant en is by
 hem selven. Maer 't Argument der partijen epsche / datter van
 dien hooghsten en eenighen Godt gheseyt werde / dat hy Men
 schen

jen gheworden zy. Ten anderen soo ist al te ongherijmt en
 sterlyck/te segghen / dat dien eenighen en Oppersten Godt/
 Mensch gheworden soude zyn. Want by aldien die eenige God
 Mensch gheworden is / soo isser dan veranderinghe gheschiedt
 Godt. Nu/die veranderinghe van Wesen/ onderworpen is/
 kan de eenighe Godt niet zyn. Ende datter veranderingh ge-
 hiedt moet zyn / blyckt daer wyte / datmen of segghen moet. dat
 dat Godt is byghenomen 'twelck hy te voozen niet ghehadt en
 heeft/ of dat Godt aenghenomen heeft dat in aller manieren tee-
 mael met zyne nature strijdet. Want wat isser Godt mit-
 anders zijne Goddelijcke eyghenschappen (nae de partijen selfs
 hem dit toe eyghenen) meer contrary/dan/eyndich te zyn? Nu/
 le Mensch is eyndich. Daer en boven/na dien Godt Mensch
 geworden is / soo is hy oock sterffelijck gheworden. Welck
 ik nu voozwaer grouwele te verhalen / ende en twijffele niet / of
 dese ende diergelijcke opmien ende Leer-poincten / die over vele
 hondert Jaren herwaerts / ghestropt ende berdedicht wierden
 swaerere Leeringhen dan Christo ghegheven / hebben den
 goden occasie ghegheven om te blijven in hare ongheloobicheyt;
 ende den Mahometanen om van de Christelijcke Religie af te
 vallen/ende te haten als de Pest/tot op desen dagh toe. En noch-
 ins en hebben sich de oude niet ontsien/ende en ontsien sich noch
 niet de Nuruwe Theologanten/aen d'een zyde de Maeght Ma-
 kam Θεοτόκον, dat is / Godt-barendo, te noemen / ende aen
 Ander zyde te affirmeren/datmen eenighsins seggen kan/dat
 Godt ghestorben is. Hoewel/ andere/die wijser willen zyn/heb-
 ben liever te segghen / dat de Godtheydt gheleden heeft ende ghe-
 storben is. Wech niet soodanighe manieren van sprecken / die
 de Schrifture niet en ghebruyckt. / ende van den Satan selfs
 tot lasteringhe van Godts naem/den Mensch inghegeven zyn.
 Dat ons aengaet / onse ghevoelen is / dat nergheers / oock niet
 mens! dese wijze van sprecken in de H. Schrifture ghevonden
 woordt: Godt is Mensch gheworden, ofte yet diesghelijcks/waer
 dat het selve sekerlijck soude konnen besloten worden. En noch-
 ins by aldien dit Leer-poinct waer een principael Hoofstuck
 vande Christelijcke Religie / ende ter eenigher salicheyt noodwen-
 digen

dinghen (ghelijck het gheboelen is van alle de partypen) soo moec
 nootfaeckelijck het selve/niet eens ofte teene-mael/maer seer dics
 maels / ende dat soo klaerlijck datter niemant aen twyfselen kon
 de/uytggedruckt staen ; Ende moeste daer-en-boven voorhan
 den zyn eenigh ghebodt Godts / inhoudende dat alle Menschenen
 soose willen Salichgh worden / dit moeten ghelooven. Want al
 les wat ter Salichheyde nootwendich is / is begrepen in de
 Schrifture. 't Welck niemant en sal ontkennen/ of hy moet ee
 n slave des Antichrists zyn / die wy nu laten baren. En waerde
 pet dat swaer soude zyn om ghelooven / soo soude't dit wesen
 Moeste oversulckis te dickwilder en klaerder daer van ghe
 wach worden ghemaecte / soo dat het gheene 'twelck de Men
 schelijck nature te boven gaet / de Auctoriteyt der Heyligh
 Schrifture eyndelijck soude te weghe byenghen / ende alsoo d
 saeckie waerdich mochte zyn om van een peder gheloofst te wor
 den. Maer 't is seer so verre van daen / datter seer menichma
 ende klaerlijck een ghebodt soude staen van alsoo te moeten b
 een peder gheloofst zyn ; Datter niet eens/jae doek niet dencken
 lijcken ghewach en wordt ghemaect/ende in soo grooten boeck
 der H. Schrifture / tael noch teycken te vinden en is van eenigh
 dinc waer uyt sulckis niet schijn van waerheyde soude moghen
 gheraemt ende afghenomen worden. Jae ('twelck wel te note
 ren is) de voornaemste plaetsen / waer uyt de partypen dit hat
 geboelen soecken te beweerden/ daer is het soo mede/ dat alieen d
 rechte oversettinghe der selver / de valscheyt daer van / bewijser
 kan. De voornaemste plaetse van allen / is de gheene die wy nu
 voor hebben / dewelcke anders overgheset zijnde/ soo valt strac
 om verre al 't gheene datmen daer uyt halen wilde. Een andere
 is de plaetse 1. Tim 3. Godt [is] gheopenbaert in Vleysch. Mac
 hoe ydel het zy / al watmen uyt die plaetse gaet trecken / blijck
 daer uyt / dat in beele van d' alderoudste exemplaren 't woort God
 niet en staet ende alles wat aldaer ghesepde worde seer bequame
 lijck kan verstaen worden vande herborghentheyde der Godtsa
 lichheyde. De plaetse Heb 2. Want hy en heeft niet de Enghelen
 aenghenomen, maer het Zaet Abrahæ heeft hy aenghenomen
 behalven vele andere dinghen die daer uyt soude konnen opghe
 soch

De swacke
 en valsche
 Fundamen
 te der Heyligh
 woordinghe.

recht worden tot vernietiginghe van dese Leere / steunt mede
 neegheng anders op / als op een quade en incorrecte oversettinghe.
 Want het gheene d'Authent des Writs seyt van een sac-
 tie die teghenwoordigh is / ende teghenwoordighlijken noch ver-
 richt worde van Jesu Christo / seggende επιλαμβανεται, hy neemt
 en, hebben zy met een overgroote stouticheyt / recht oster ghe-
 proochen wierde van een voorleden sacctie / gaen oversetten heeft
 aenghenomen ; Of segghen / door gheene mindere stouticheydt
 dat neemt aen, moet wyghelept worden door heeft aenghenomen.
 En soo strydenmen vast teghen ons / niet met ghetuyghenissen
 der H. Schryfure / maer met quade en incorrecte oversettinghe
 van sommighe Schryfuer-plaetsen. Hier op ons te willen be-
 schuldighen van laetdunckicheyt / en soude niet passen / recht
 wy ons selven meer toeschreven dan alle andere Oversetters /
 nemen nochtans wert in de Griekische Tale seer erbaren te zijn
 gheweest. Want wy laten gaerne anderen desen Lof. Ende
 moghen wel lyden datse ons daer in te boven gaen. Seven ou-
 vertruffchen nochtans niet toe / dat daer wy / dat yemant in een
 Tale seer erbaren is / volghen soude dat hy erghens in d'overset-
 tinghe niet en soude konnen doolen. Want daer kan wel een
 andere oorsacctie schynen waerom hy doolt / al en ist juyst de
 onkunde van de Tale niet. Ende is in dese sacctie / onder ande-
 ren eene die van seer grooten belanghe is / dese gheweest : Dat
 alle die Oversetters eene vaste inbeeldinge hebben ghehadt / dat
 Godt Mensch gheworden was / ende dat die hare gheboeken niet
 dese plaetsen konde bevestichte worden. Oversulckis en hebben-
 se niet gheschreven / gheen de Text ende de woorden / maer 'tge-
 ne hare opinie verespichten / ende hebben alsoo de woorden Chri-
 sti ende der Apostelen vertaelt. Een dunck moet ick noch ver-
 halen eer ick een epude maect van dit discours ende tot wat an-
 ders come ; Welck is : Dat wy meynen dat niet teghenstaen-
 de niet eens of tweemael maer diekmals en opcutlyck wyt-ge-
 schreven mochte staen / dat Godt / Mensch gheworden is / even-
 wel veel beter soude zijn / overmits dit een sacctie is / die ongherijmt
 ende de ghesonde reden gants teghenstridich is / eemighe
 maniere van spreekken nae te speuren ende te bedencken waer op

Oorsake van den mislach der Oversetters.

Indiender al gheschreven stonde / dat God mensch geworden is / hoe sulck dan soude moete verstaen worden.

¶ sulckis

fulckis van Godt soude moghen gheseyt worden / dan die woorden nae de Letter te verstaen / ende ni dier voeghen d' alderheylighste Keligie Jesu Christi leelijcken te spot te stellen. Alle Theologanten [by nae] hebben dese boosichticheyde ghebruyckt in dinghen/dewelcke/hoewel eyghentlijck verstaen zijnde/veel mis[jae teuenmael niet] de Goddelijcke Majesteit konden offenseren; Als wanneer men van Godt leest dat hy sich vertooynt / be droeft etc. Soo hebbense gheleert dat sulckis van hem moest verstaen worden nae Menschelijcker wijse. Alsoo't haer onbetamelijck docht dat dusdanighe beweginghen of ontroeringhen in Godt plaetse souden hebben. Maer hoe kan doch dat in God plaetse hebben/welck niet alleenlijck zijne hoedanigheden/maer oock zijn wesen aengaet / en 't selve nootwendichlijck verandert?

Om ten propooste te keeren / gelijckerwijs Joannes/ nae dat hy ni al soude beschreven hebben, 'Welck Christo ni al in de Werelt ghesonden zijnde en 't Leer-Amp in't werck stellende/ ghebeurt was / seer wanschickelijck zijne gheboorte eerst soude hebben gaen beschrijven : Alsoo / nae dat hy beschreven hadde 'tgheene datter ghehoorden tot de voortreffelijckheyde Christi/die boven maten groot is / op dat niemant en mochte menen dat hy yemandt anders beschreef dan d'andere Apostelen deden/die ghemeynlijck de nederigheyde en gheringheyde Christi nae der nature ofte 'twesen verbolghen ; Op dat niemant oock onmoghelijck soude schijnen 'tgheene hy in't langhe verhaelt hadde in Jesu plaetse te hebben / seyt hy om sulckis alles te voorkomen / seer gheschickelijck en ghevoechelijck aldus: Ende die Reden is Vleysch gheweest. Als of hy seyde : Ick en beschrybe niemant anders dan alleen dien Menschhe Jesum / die andersins allerley verdrukkinghen en swachheden is onderworpen gheweest. Hy en niemant anders / is die soo groote Salighmaecker/dewelcke Vleysch gheweest is. Nu, Vleysch beteykent in de Heylighe Schrifture een Menschhe / die en swack / en sterffelijck is. Hier van daen comen dese woorden Godts : Mynen Geest en sal niet met den Menschhe twisten iader eeuwichen, overmits hy Vleysch is. Ende dese by Esaiam : Alle Vleysch als

Wat het 3p
Vleysch te
wesen.

Gen. 6. 3.

Esai. 64. 6.

is Hooy. Om welke oorsaecke oock gheseydt wordt / dat die Christus is dewelcke is gekomen in Vleysch dat is/ met Vleysch invanghen.

1. Joh. 4. 2.

Edoch/waerom Godt ghewilt heeft / dat Iesus Christus / wie een soodanighe ende soo groote Salichmaecker was / een wack en sterffelijck Mensch soude zyn / is de pijn waerdt e onder soecken / ende alhier kostelijck by te voeghen.

Oorsaecken/
waerom
Godt ghe-
wilt heeft
dat Christus
Vleysch sou-
de zyn.

Twee principale oorsaecken zijnder / waerom Godt sulckis ghewilt heeft. Een daer van is : Op dat de eere Godts daer dooz te doozluchtigher blijcken soude. Want hoe hy wacker is / dooz wien yet Goddelijckis gheschiede / soo veel te slaer der siemen uyt blijcken de macht en Goddelijckheydt des gheenen die dooz een klepne en swaacke / een groote en heerlijcke sake verricht. D'Andere is: Op dat daer dooz onse hoope van de goedicheydt Godts/te seckerder en vaster soude zyn. Wie soude twijffelen van de goedertierenheydt Godts teghen hem/ mit-gaders vande verlichtinghe der onsterffelijckheydt / wanneer hy de selve siet bewesen te zyn in peniandt die ons in alles is gelijk gheweest / ende sich teene mael verseeckert houdt dat de Leydes-man onses gheloofs / ons certijds in swachheydt gelijk nu al bekomen heeft het ghene dat wy hoopen? Wie en soude sich niet laten beweghen om nae te volghen ende gehoorsamen te zyn den genen / wiens leven en zeden vooz een yeder openlick ten toon hebben gestaen/ende die in swachheyt en sterffelijckheyt levende/ Godt gedient heeft op soodanigher wyse als hy (Iesus) ons selfs voozgeschreven heeft? Gewisselijck/ om Gode te geloo- ven ende te ghehoorsamen/brweghen ons d'exempelen meer dan yet anders twelekmen soude moghen bedencken. Verhalben soo ontreckense Godt dese eere/ende hun selven dien troost / die niet en willen erkennen / dat Christus Vleysch gheweest heeft/ ofte die behalben dese Menschelijcke / noch eene andere nature in hem willen hebben. Want wat eere kan Gode daer uyt tockomen/ dat de gheene die altydt Gode is gheweest de Menschelij- ke nature aenghenomen / ende dooz de selve aenninghe zij- ne eyghenschappen haer heeft ghemeyn ghemaect? En wat be- vestiginghe onser hoop kan daer uyt ghejaelt worden dat de

S 2

gheene

gheene die onse nature ghehadt heeft de selve alsoo hadde/dat
 niet de Goddelijcke door een onloffelijken bant verkinocht was
 in voeghen dat al wat de Goddelijcke nature hadde / de Men-
 schelijcke mede ghehadt heeft : Sulcken Menschelijcken nature
 is't licht gheweest / Gode te ghehoorsamen / oock licht / wy
 den dooden te verrijsen / soo't anders waer konde wesen. / Want
 zy is vereenicht gheweest met de Goddelijcke / die alles ghedaen
 ende verricht heeft. 't Isser dan soo verre van daen dat sulck ge-
 voelen van Christo / de hoope der Menschen soude konnen voe-
 den en stijben / datter veel eer gheschapien is / de selve om verre
 te smijten ende te vernietighen. Dies laet ons dan varen laten
 de alle die ydelheden verdichteselen van Menschen / onsen Gode
 dancken voor dese goet heyd / dat hy ghewilt heeft / dat onse Sa-
 lighmaecker Vleysch soude zijn dat is / een Mensch / die in alle
 swachheden/ellenden/ en verdrukkinghen ons ghelyck ware. De-
 sen onsen Leydts-man laet ons naevolghen / op dat wy eenmael
 met hem van den doot verlost zijnde / die geestelijcke wijse van
 leven mede moghen verkrighen.

Genoeghsaem bewesen ende verklaert hebbende wat het zy
 tweck Joannes steldt / eer hy koomt tot zijne ende der anderer
 Apostelen ghetuyghenisse moeten wy nu komin tot het voorsz.
 ghetuyghenisse selvs / wanneer wy eerst dit daer by ghevoeght
 sullen hebben / Dat / namelijk seckere Paus- ghesinde / seydt /
 dat onse oversettinghe niet en kan bestaen overmits de selve toe-
 ghelaten zijnde / soude moeten volghen / Dat Christus nu gheen
 Vleysch en is / maer eertijdes gheweest zy. Want hoe blauw en
 krachteloos dit zy / kan men ick / een yeder weten / wanneer
 men slechts bemerket de beteykenisse van't Woorde Vleysch.
 Want wie soude durven seggen dat die nu ter tijdt noch vleysch
 is / dewelcke is gheworden tot een Levendighmaeckende Gheest.
 Misschien heeft dese Man ghemerckt dat by aldien Christus nu
 ter tijdt gheen Vleysch en soude zijn / oock het Mis- Broode niet
 en konde verandert worden int Vleysch Christi. En niet sonder
 reden soude hy sulcks ghemerckt hebben. Want het voorsz. ha-
 re Leer- point wordet hier door niet eenen vlack ter neder ghe-
 worpen ende overtuyghet van grove onwaarheyt. Waer van't nu
 gheen pas en geest meer te segghen.

Wat

Gabriel Cu-
 teopius.

Christus is
 nu geen
 Vleysch.

1. Coz. 15. 52

Wat dan 'tghetuyghenisse der Apostelen belanght / soo wordt ghelyck voorghestelt dat ghene 'twelck haer ghetuyghenisse gheschicklyck maken kan. Ten anderen / soo wordt uytghedruickt ghene datse met recht van Jesu Christo hebben kunnen ghetuyghen. 'tEen hare ghetuyghenisse ghelooffelyck kan maecten is dat hy seyde: [zy] heeft in ons ghewoont, dat is / met verkeer ende omganck ghehad. Dooz't Woordt Ons verseyt hy hem selven / ende d'andere Apostelen. Want te vooren / hy sprack van alle Menschen / tot de welcke Christus ghekomen is hadde hy in de derde Persoone gheseydt / dat hy was gheseyt inde Wereldt ghekomen was tot zyn eyghen / etc. Maer hier neemt hy hem selven ende d'andere Apostelen daer van wt dooz't Woordt Ons. Daer-beneffens / soo en hebben andere Menschen / die singuliere en bysondere Heerlijckheydt Christi / niet dooz hy bleeck de Eenigh-ghebooren Sone Godts te zyn / soo ghesien / als wel d'Apostelen; Oock en heeft Christus niet andere Menschen niet op sulcker wyse ghewoont als met Apostelen; Aec heeft veel oer 'tgheselschap en inwooninghet andere / gheschouwt / overmits hyse niet seer vertrouwdet / maer met d'Apostelen heeft hy gedurighlyck verkeert / soo datse niet van zyn zyde en waren / ten ware erghens heen ghesonden ide. Nu / soo ist seer ghelooffelyck / dat de ghene die eenigheeren dagheijckis niet yemant heeft omghegaen / van den selven warachtighe ghetuyghenisse spreect / indien anders de ghetuygher een vroom Man is.

Leert hy: Ende wy hebben aenschouwt zijne Heerlijckede, dat is wy en hebben niet slechts eens of tweemaal / of indien dichmaels / niet seer aendachtelyck de selve gesien: Maer wy hebben en dichmaels ghesien / ende onse oogen sterckelijck daer houdende / bemerkte / soo dat in dier voeghen onse herten overgicht ende verskeret zyn gheweest / ende wy hier in geensins en sinnen bedrogen zyn. Op dese selve wyse gheeft oock de selve annis zyn schryven in t'begintsel zyns Briefts ghelooffelyckheit: Dat in den beginne was, dat wy ghehoort hebben, dat wy, dat onse oogen gesien hebben, dat wy aenschouwt hebben, ende se handen gevoelt hebben, etc. Waer uyt oock blyckt / dat het

Op hoedat
nighe dingen
'rgeruppens-
se der Aposte-
len steunt.

wat meer is / yet te aenschouwen / dan te sien: Gelijk het meer
yet te sien / dan te hoorzen.

Om dat dan d' Apostelen 'ghedurighlijck met Christo heb-
onighegaen / ende dagh booz dagh alle ende een pedec van zy
woorzen en daden aenschouwt / soo moeten haer met recht
loof g'ben: Ten ware yemandt mochte twijffelen / ofse oock al
soo hebben verhaelt alse wisten dat het was. Maer sulch
haer te gheboelen / en lydt geensins de eyghenschap en boozere
lychtheydt haers Ampts. Want daer van was't gants yreer
een soodanighe leughen te segghen / die haer gants gheen prof-
ende ondertusschē anderē een ondergelijckelike schade soude
ghebracht hebben. Ende hoe groot de auctoriteyt zy van de
ne die van yet ghetuyghen datse selfs ghesien hebben / kan / om
anderen / ghesien worden ype de plaerse Luc. 1. vers. 2. Alwa
Lucas / zijne Historie ghelooffwaardigheytde willende maekke
schryft dat het ghene 'twelck hy vertellen soude / hem was on-
ghelevert gheweest vande ghene die 't selfs met hare oogghen g-
sien hadden / ghenoeghsamelijck daer mede te kennen gheven
datter gheen blyckelijcker noch klaerder ghetuyghenisse kon
wesen dan dit. Hier van heeft oock Godt ghewildd / ten eynde
Christus een ghelooffwaardigh ghetuyghe mochte zijn / dat hy
den Hemel selfs / teghenwoorzelijck alles sien soude / waer van
ghetuyghden.

De ghetuyghenisse der Apo-
stelen van
Christo.

De ghetuyghenisse selfs / is dese: Wy hebben ghesien / of a-
schouwt zijne heerlijckheytde / eene Heerlijckheydt als van d'
Eenigh-ghebooren des Vaders. (Of van den Vader.) Dat is
hebben in hem ghesien eene heerlijckheytde die niemants ander
en kan toekomen dan den Zalighmaeker des Werelts / dien
seggen Jesum geweest te zijn; soo dat / onse ghetuyghenisse gh-
voeght zijnde met het ghene dat wy voorheenen ghenoeghsaec
in't langhe betoont hebben / klaerlijck sal te sien zijn / dat de Heer
Jesús / en niemant anders / is die Christus en wel-eer-beloof
Zalighmaker des Werelts.

't Geen Joannes alhier seydt / kan verstaen worden op twee de-
ley wijse / waer van d' eerste op alle / de laerste alleen op sommigh
vande Apostelen siet. Want behalven 't ghene dat Christus voo-
all

der oogen opentlijck leerde en dede/hebben alle de Apostelen da-
 lijckis veel ghesien ende ghehoort/waer uyt de alder bysonder-
 heerlijckheyt Christi bleeck ende haer bekendt wierde : onder-
 welke 'tprincipaelste van allen is / dat het alleen den Apostelen
 (ende anderen haers ghelijcken) vergunt is gheweest/Christum/
 den dooden verweckt zijnde / te sien / met hem om te gaen/
 en en dincien / ende te aenschouwen die zijne miraculeuse op-
 wert ten Hemel. Welck/hoe groot het te achten zy / gheben te
 nemen dese Woorden Petri : Desen heeft Godt verweckt ten
 den daghe , ende heeft hem ghegheven openbaer te worden,
 t allen den Volcke,maer den ghetuyghen [dar toe] van te voren
 Godt verordineert , ons, die t'samen met hem ghegheten en-
 ghedroncken hebben,nae dat hy van den dooden is verresen
 eweest. **W**t welke Woorden oock af te nemen is / dat sich
 Christus meest ende boornamelijc den Apostelen vertoont heeft.
 want die souden ghetuyghen zijn vande verrijssnisse/Act. 1. 2 2.
 welke saecke alleen den Apostelen sulcken moet gegevon heeft
 tse onversaeghdelijc seyden : Wy en konnen niet laten te seggen
 heene wy ghesien ende ghehoort hebben ; **L**ieber hebbende/
 es te liden ende te verdryghen / dan dat te swijghen. En
 opwaer by aldien men sechs ghelooft / dat d'Apostelen
 sum van den dooden verweckt zijnde/ghesien hebben/so heese-
 en ghetuyghenisse ghenoech/om te gelooven/ dat alleen Jesus
 Kristus en niemant anders/de Zalighmaker des Werelts zy;
 nde 'tis seker dat niemant van de gheene die Christum uyt
 n dooden verweckt zijnde/ghesien hebben/daer aen getwijffelt
 bben; oock en soude niemant / by aldien sich Jesus van den
 ooden verweckt zijnde/van allen hadde laten sien/opt ghetwijf-
 t hebben/of hy oock de Zalighmaker des Werelts was. So
 ooten kracht en heerlijckheyt isser in dit alleen / te weten / in
 Kristus van den dooden verweckt / te sien. **W**aer door oock
 ghelooft der geener/ die ghelooften om datse Jesum verresen
 dden ghesien/lagher ghestelt wordt/dan't ghelooft van de gene
 e in hem gheloooven/hoewelse hem niet ghesien en hebben.
 Mengaende de wijze van ghetuyghenisse / die alken sommighe
 der d'Apostelen aengact / de selve, behalven de singuliere won-
 der-

Actoꝝ. 10. 40.

Actoꝝ. 4. 20.

Joan: 20. 21.

der-wercken, tot dewelcke slechts weynighe toeghelaten wier
aenschouwers te wesen / is principelijck gheweest 'tghesicht
de Transfiguratie / of veranderinghe Christi op den He
ghen Bergij. Want daer is eerst recht en waerlijck de God
lijcke Heerlijckheyt Christi aenschouwt gheweest; Waer d
noech de **V. Petrus** seyt / dat hy selfs aenschouwt heere zy
Heerlijcke Hooghwaerdigheydt, doe hem ghegheven wien
glorie en eere, een Stemme nederkomende van de Hooghwaer
ghe Heerlijckheydt: Dese is mijn geliefde Soone, in welck
ick mijn welbehaghen ghenomen hebbe. Welcke saectie o
midts hare overtreffelijckheyt / ghenoeit wort het **King** God
en Christi: Daer zijnder (seyt de Heere) sommighe van
gheene die hier staen, die den doot niet sullen sinecken tot d
zy den Soone des Menschen sien komen in zijn (of, in God
Rijck. Welcke glozie zy ghesten hebben weynighe daghen da
nae / doe Jhesus in hare teghenwoordigheyt van gestalte vera
dert wierde / doe de Stemme van Godt selfs / waer mede
zijnen Soone soo Heerlijcken ghetuyghenisse ghegheven heeft /
haren ooren quam.

Soo hebben dan waerlijck d' Apostelen aenschouwt de He
lijckheyt Jesu Christi / als van den Eenigh-gebooren dat
alderheffsten Soone / van den Vader. Ende moet derhalve
Christus van ons soo hoogh gheachte worden als hy is gheac
gheweest van de gheene die Fundateurs sijn van onse Religi
Jhesus Christus moet erkent sijn voor dien Eenigh-gebooren
Gods Soone / ende alles wat hy gheseydt en ghedaen heeft
als woorden en daden van den eenigh-gebooren Soone Godts
aenghenomen worden.

Teghentwee
pninghe over
t'Woort Een
nich-geboor
ren.

Antwoorde.

Hier moeten wy kortelijck Antwoorden op het segghen va
onse partijen / die uyt het Woordt Eenigh-gebooren, soeck
te betoonen dat Jhesus Christus is voortgheteelt uyt het wesen e
substantie des Vaders; Meynende dat / by aldien hy voort
ghesteelt waer op soodanighe wyse als andere plachten of kon
nen voortgheteelt worden / hy alsdan gheen eenigh-gebooren sou
de sijn. Op dit argument Antwoorden wy / dat het niet noot
wendigh en is / dat de gheene die een Eenigh-gebooren Soon

/ anders soude moeten gheghenereert zijn dan andere. **I**saac
 ordt ghyenoemt een Eenich-ghebooren Soone Abrahams; **E**n
 Salomon een Eenig-geboren Sone zijns Moeders; **E**n nochtans
 dese **I**saac uyt een selvighe **V**ader **I**smāal / en **S**alomon uyt
 en selvighe **V**ader en **M**oeder/ meer dan eenen tot een **B**roeder
 gehadt / welker namen niet beschreven staen. **W**aer uyt te
 en is / dat dit woordt een andere betepckenisse heeft dan de
 ene diemen ghemeenlyck versiert/ dewelcke dese is : **D**alder-
 efste **S**oon / en **E**rfgenaem boven alle andere te zijn. **W**elck
 es te meer gelden moet/ om dat beyde **I**saac en **S**alomon voor-
 celden **C**hristi zijn gheweest. **H**ier door is't oock / dat **D**avid
 in **S**iele/ noemt zijne Eenigh-gheboorene **P**salm. 22. 21. en
 s. 17. **T**en anderen/ schoon men al toegabe / dat het woordt
 enigh-ghebooren die kracht heeft / dat het ene bysonderheydt
 an ghyeneratie te kennen geeft/ sal dan daer uyt terstont moeten
 olghen / dat hy gheghenereert is op soo een bysondere wyse
 an generatie/ die onmoghelyck en **G**ode teenemael onwaerdich
 t? **W**ant hoe kinder doch pers voortgheteelt worden uyt hee-
 wesen en substantie **G**odts/ twelck onverdeelyck is / ende oock
 t zijn gheheel aen niemant kan overgheset worden / om dat
 et een int ghetal/ende teenemael eenvoudich is? **E**n wat isser
 och dat allen **O**nchrystenen en **V**reemden/ so **J**oden als **T**urc-
 en meer aenstoets / en meer rechtvaerdighe oorsaecke geeft om
 e **B**ehjders des naems **C**hristi te beschimpen / ende te vrachhen/
 f **G**odt oock een **H**uyf-**V**rouwē heeft / om enen **S**oone te
 onnen teelen/ dan dusdanigen **L**eer-poinet? **D**an welke laste-
 inghe reghen **G**odt / reeckenschap sullen gheben. niet soo seer de
 heene die alsoo lasteren/ als wel zy/ die door hare meer dan **P**hi-
 sophische en **C**hrologij vreemde verdichtselen de **M**enschen
 ot dese **G**odtloosheydt hebben ghedronghen. **E**n isser niet eene
 ndere wyse vande ghyeneratie **J**esu **C**hristi/ soo singulier en by-
 mder zijnde / dat se niemant onder alle **C**reateuren die der zijn
 f opt gheweest hebben / toekome en eyghen is dan alleen **J**esu
Christo. ? **D**oor kracht van **G**odt / is hy voortgheteelt uyt de
Maghet **M**aria; **D**oor kracht van **G**odt/ is hy gheghenereert
 oor de verrijssnisse ende verhooginghe / en is gheworden een

Job 11. 17.

Job. 4. 4.

1. Par. 3. 5.

De eenigh-
ghebooren/
betepcket de
alderheeste.

Daer en kan
gene genera-
tie vallen uyt
het wesen
Godts.

C Erf

Erfghenaem van alles. Wat begeeren wy dan meer? Waerom en zijn wy niet te vreden met het gheene dat ons de H. Schryfture in den mondt geeft / liever snackende nae 't gheene 't weluyt de alderpdelste ghedachten van curieuse en Neuswijse Menschen is voort ghebroeyt: Is derhalven Jesus Christus die eygne ende Eenigh-gebozen Sone Godts/schoon men al ontken dat hy uyt het wesen en substantie van dien eenighen en hooghsten Godt zy voortgheteelt.

Wat Genade
de zy:

Wat waerheyt.
Daerom hol
van ghenade
en waerheyt.

De woorden dieder voorts by gheboeyt zijn: Vol van ghenade en van waerheydt; dienen om't getuyghenisse der Apostele te vol-maecten. Vol, te weten is die Reden gheweest/van genade ende waerheydt; waer van nader handt breeder. Door ghenade worden verstaen de belosten / waer door Godt in de Euangelio de Menschen treckt tot zijne gehoorzaamheyt: Door Waerheydt, de maniere van Godts-dienst en Leben / van God onder het Euangelium voorszeyden ende belast. Vol van genade en waerheyt is gheweest die Reden Jesus Christus, ondat hy niet alleen niet belostē die niet de heel bysonderste zijn door hem de Menschen en treckt tot zijne gehoorzaamheyt. / maedoor soodanighe belosten die onder alle andere de uytneemenst en volmaeckste zijn; Item/om dat hy niet alleenlijck soo heener eene wijze van Godts-dienst door hem voorszeyden heeft/maeren sulcke die teenemaal ongebreckelijck en volkomen is.

Dus verre dan/ hebben wy afghehandelt een deel vanc getuyghenisse der Apostelen. Laet ons nu voortgaen tot het andere. Doch eer wy daer toe komen sullen wy eerst koxtelijck verklaren 't gene datter den Apostel tusschen in heeft gheboeyt belanghende 't getuyghenisse Joannes des Doopers.

NEGEN.

NEGENTSE PREDICATIE.

TGetuyghenisse Ioannis des Doopers / zijnde de vierde
wijse waer op het Aempt Jesu Christi verheben en ghe-
recommandeert wordt / is begrepen in dese Woorden :
Ioannes ghetuyght van hem, ende heeft geroepen, segghende: Dit
is hy, van den welcken ick gheseyt hebbe, dat de geene die nae my
coomt, voor my ghemackt is, om dat hy eerder is gheweest dan
ick. Alwaer vooz eerst aen te mercken staet / waerom d' Apostel
in dit Capittel / niet eens / maer meermals van Ioannes den
Dooper met namen ghewach maecht / zijn ghetuyghenisse van
Jesu Christo herhalende. De oorsake is sonder twijffel de geene
gheweest die wy in den aenbanck hebben byghebracht / te weten /
dat te dier tijde doe het Euangelium begonde ghepredict te wor-
den / d'authoziteyt Ioannis des Doopers soo groot zy gheweest
watter perpckel was / dat hy niet misschien vooz de Zalighmaker
des Werelts mochte ghhouden worden. Om sulcks te vooz-
comen heeft Ioannes derhalven naersticheyde ghedaen / bewij-
ende / dat Ioannes de Dooper / hoewel hy een uytnemende Man
was / ebenwel de Zalichmaker des Werelts niet gheweest en zy;
Ende dat niet uyt zijns selfs alleen / ende oock dat van andere /
naer uyt het ghetuyghenisse van Ioannes de Dooper selfs / van
hem in teghenwoordicheyde van vele ghegheben / 'twelck ober-
sulcks d' Apostel meermals verhaelt. Nu / alsooder hedens-
daeghs gants geen perpckel en is / dat Ioannes de Dooper bo-
ven Christum mochte ghestelt worden / ende van de uytne-
meyt Christi boven Ioannes den Dooper / boven / in de verklarin-
ghe van vers. 6. 7. 8. 9. niet weynigh gesproken is / soo sullen wy't
hier daer by laten.

Laet ons nu komen tot het ghetuyghenisse selfs / 'twelck Io-
annes seyt ghedaen te zijn met een gherocp ; Ende dat / om alle
oorsaccke van twijffelinghe af te snijden. Gelyck mede de selve

C 2

Apostel

Daer Ioan-
nes in zyn
eerste Cap.
soo menigh-
mael gewach
maecht van't
getuyghenisse
Ioannis des
Doopers.

Waarom Io-
annes de
Dooper ge-
tuyghet heeft
met een ghe-
roep.

Apostel Joannes / wanneer hy eenighe dinghen verhaelt van
grooten ghewichte / die van den Heere Jesu zijn uytgheproven
gheweest / ende alsoo uytgheproven / datter / aengaende de selve
geen oorzacke van twijffelinghe overigh en bleef / ghemeynlyc
Joan. 7. 28. daer hy voeght : Iesus riep, ofte hy riep met luyder stemme. On
37.
Iem. 12. 44
welck oorzacke hy oock soo veel-woordigh is in't beschrijven van
alles / wat ontrent / ende in de ghetuyghenissen die Joannes van
Christo gaf / geballen is / te weten / van plaetse en Persoonen / waer
ende voor dewelcke sulcks ghebeurt zy / midts gaders de manier
van antwoerden die Joannes ghebruyckt heeft / namelijk / da
sonder eenighe uytvlucht of excusinghete maken / recht uyt ge
antwoordt heeft 'tgeen van de sake was / alles van sich schuyben
de wat hem van Godt niet vergunt en was. Soo dattet won
der soude moghen schijnen dat een soo treffelijck Apostel / in een
sacke die andersins niet van't alder-meeste belangh en is / soo
veel arbeits te kost ghehangen ende soo veel woorden ghemaect
heeft / ten ware men wel in saghe dat dese de oorzacke zy geweest
Welcke wel overmerckt zijnde / alle verwonderinghe ophoudt
Ende daer en is niemant. of hy en kan wel sien dat d'Apostel
Joannes niet sonder reden soo ghedaen en heeft.

'tGetuyghenisse Joannis is: Dat Christus die geene geweest
zy die na hem gecomen is ende voor hem gemaect is / om dat hy
voor hem geweest heeft. Van welcke woordē wy boven bewesen
hebbē / die den sin te wesen: dat Christus / alhoewel in tijt later dan
Joannes de Dooper gekomen zijnde / (want van Joannes den
Dooper af heeft het Euangelium begonnē / Mar. 1. 1. Act. 1. 22)
evenwel ghemaect is gheweest voor Joannen / dat's te seggen /
eerder inder daet by Godt / ende ten aensien van d'ordonnantie
Godts een Zalighmaker / heeft gheweest / dan Joannes de Doo
per zijn voorlooper wierde / hoewel dat / te dier tijdt / by de Men
schen niet bekent was. Soo dat Christus / (wil Joannes de
Dooper segghen) ten aensien van zijn Ampt / eerder. of voor. dat
is / treffelijcker / dan hy (Joannes) gheweest zijnde / te dier oorza
cke ghestelt ende gheweten moeste worden / dat hy voor hem was
ghemaect gheweest. Dat dese Woorden aldus / niet simpelich /
maer in aenmerckinghe van pett / moeten verstaen worden /
byenght

Person alle die dingen geseyt moeten worden. Ende is klacrlly
te sien wt de woordē des selven Joannis des Doopers / dewelc
lager staen vers. 3. o. want daer noemt hy den genē die hy seyt vo
hem gheweest te zijn / een Man. Want een Man en heeft niet en
der konnen zijn dan Joannes / behalven in waerdicheydt; Meng
sien men weet dat de Man / of Mensche Jesus Christus / in tijt
is gheweest nae Joannem / soo ten aensien van zijne gheboort
als mede van de sendinghe en aenbaerdinghe zijns Ampts.

Dit's dan 'tgeene 'twelck wy opt alderkortste hebben wille
segghen van't ghetuyghenisse Joannis des Doopers. Wa
uyt blyckt / dat Joannes hem selven niet heeft uytgegeven vo
den Zalighmaker des Werelts / maer opentlijck getuyght hee
dattet de Heere Jesus was / dien hy simpelich en sonder eenigh
exceptie of byvoeginghe boven hem selven ghestelt heeft. Wa
uyt dan de Heylighe Apostel Joannes zijne stellinghe bewij
ende besluyt / dewelcke is / dat Jesus alleen / ende niemant bene
fens hem / of voor hem / is die Christus en Zalighmaccker de
Werelts.

Dit laet ons dan vastelijck behouden / ende van Jesu Chy
sto ten alderheerlijcksten gheboelen. Anderen moeten wy we
maer Jesu Christo alleen / alles toe-eygenen wat tot onser eeu
wigher behoudenisse en ghelucksalicheyde behoort ende ver
epscht wordt.

TIENSTE

TIENSTE
PREDICATIE.

NV komen wy wederom tot het gheene 'twelck wy bo-
ven hadde begonnen te verklaren / ende te achten is
voor het tweede deel van de ghetuyghenisse der Apo-
stelen : Ten zy dat misschien de volghende woorden/
ende uyt zijn volheydt hebben wy alle ontfanghen / Joannem
en Dooper mede eenighsins begripen kunnen : Ende daer-
in oock (te weten / om dat de selve mede daer onder soude
uoghen begrepen worden) eerst van hem ghewach zy ghe-
maect.

Staet aen te mercken / dat hoewel Joannes alleen / dese
dinghen ghesproocken ofte geschreven heeft / evenwel 't gheene
hier van Jesu Christo seyt / niet recht van alle d' Apostelen
nach verstaen worden / op dat hy alsoo / sullende besluyt-
maecken van zijne argumenten en redenen waer mede hy de
doortreffelijckheyde des Ampts Jesu Christi ghepoocht hadde
bewyisen / voorts op de Auctoriteyt van hem selven ende van
andere Apostelen / sulcke dinghen van hem verklaert / die waer-
jck bewyisen dat hy (Christus) soodanigh is als hy (Joannes)
ot noch toe gheleert hadde.

d' Apostel Joannes recommandeert alhier Jesum / door ver-
elijckinge van het gene dat Jesus geopenbaert en aen den dach
gebracht heeft / niet het gheene 'twelck een boven maten Godde-
jck dinck is / namelijk met de Wet Moses. Ende doet die
alles af / op d'iederley wyse. Want eerstelijck stelt hy voor de
rechte waer door hy Christum prijst ; Daer nae bevesticht hy
zijn segghen / ende epndelijck vergroot ende geeft hy 't luyster.

De Voorstellinghe doet hy aldus : Wt zijne volheydt hebben
wy alle ontfanghen , ende ghenade voor ghenade. De volheyde
Christi / is de volmaeckinghe van dat dinck / om 'twelck Wat de Dol-
heyt Christi
3p.
ontdecken ende te geven Christus in de Werelt ghesonden is.
Ende.

Ende is / de behoudenisse des Menschelijcken gheslachts. wat dan Joannes de Dooper gheleert heeft / al wat de Apostelen gheleert hebben / al wat oock te dier tydt alle Christenen hadde dienden alt samen tot vergrootinge en lof van die voortreffelycheyt Christi. Waren alle te samen niet meer dan Beeckstken dewelck uyt die groote en altijdt durende Fonteyn-ader afkimmende/voortvloeyden. Hadde Christus niet sullen komen / se en ware Joannes de Dooper noyt gheweest. Want waer t een Doorlooper/wanneerder geen principael Gesant en is? Waer Christus niet gheweest / soo en hadde noch d' Apostelen / noch eenighe andere Menschen / oyt ghehadt noch konnen hebben / kennisse en wetenschap van die dinghen / diese nu hebben. Al wetenschap / alle hope / die der in de Menschen van den aenbegint des Euangeliums gheweest is / hingh alt samen of aen de wijsheydt Christi die hy hadde doe hy noch op Aerden leefden / vloeyden en stroomden uyt van de macht / daer hy mede is begaest gheweest nae dat hy ten Hemel op voer. Om welke oorsake hy oock gheseydt wordt / vervullende alles in allen. End wordt oock de Gemeynte ghenoeemt / zijne volheydt. Om dat namelick / alles wat tot zijne Gemeynte / mitsgaders alle leden de selver eenighsins ghehoort / van hem voortkoomt ende zijnen oorspronck heeft.

Ep. 1. 12act-
ste vers.

Genade voor ghenade, dat's te segghen / eene alderbysonderste ende uytneemenste ghenade / dewelcke vergheleken zijnde niet een andere ghenade / waerlijck eene ghenade is / daer d' andere niet meer en is dan eene schaduw van dese ghenade.

De bebestiginge van't boorsz voorsz stel doet hy daer nae aldus want de Wet is ghegheven door Mosem : de ghenade ende waerheydt is gheworden door Iesum Christum. t'Euangelium alleen uytghenomen / en wasser doe ter tydt niets / ende en hadde der oock te voren niet gheweest / waer nu ghebleken soude zij / k' swijghe treffelijcker / noch gheene soo groote ghenade / als de gheene was deweleke Godt in de Wet gheopenbaert / ende den gheene diese souden houden beloofst hadde. Want behalven / datse expresselijck aen allen ende eenen peghelijcken belofte dede van overvloedicheydt der Aerdsche Gorderen en gheluck-

De voortref-
felijckheyt
des Euange-
liums boven
de Wet.

gheluckſalicheden / betwelcke aen anderen / dien de ſelbe Wet niet
 ghegeven en was / niet alleenlijck niet en wierden ghegheben /
 naer oock menichmael van Godt / niet leven niet al / benomen /
 doo hadde haer Godt noch bewaert dat gheſchenck der onſterffe-
 ijckhepdt / twelck hy gheben soude aen alle de geene die nae haer
 vermoeghen de Wet ſouden onderhouden hebben ; ghebende
 oock / nae zijne ſonderlinghe goetdadicheyt / ſomwylen in de her-
 en van ſonnighe / een ſmaeckſten van de ghemelde onſterffe-
 ijckhepdt ; Hadde oock in de Wet openbaringhe ghedaen van
 enen ſonderlinghen Godtſdienſt / van welcken kennelijck was
 dat hy alleen: Gode behaegden / ende dat alle de geene die des
 elven onwetende waren / te vergeefs Godt dienden / nadien't be-
 ſalven deſe / alles te vergeefs was wat van de Menſchen aen-
 zaende den Godtſdienſt / konde verſiert ende bedacht worden.
 Nu / alles wat de Wet / dooz Moſem ghegheben / in ſich heeft /
 vanneer men 't ſelbe vergelijckt niet het gene dat Jeſus Chriſtus
 gheleert ende ghegheben heeft / berdwypnt in ſulcker voeghen / dat
 te ghenade ende waerhepdt / daer in begrepen / niet dan oneygent-
 ijck een ghenade en waerhepdt kan ghenoenit worden / ende veel
 er perts anders / wat het oock zy / te noemen is / dan ghenade en
 waerhepdt : Daer aen d'ander zyde / de dinghen in den Euange-
 lio begrepen / in teghenſtellinghe van't geene de Wet in heeft / ghe-
 nade en waerhepdt konnen gheheeten worden. Waer upt blyckt /
 joe waerachtigh het zy / dat wy alle ontfanghende hebben ghe-
 nade voor ghenade , dat is / veel grooter ghenade dander opt te
 rozen gheweest is.

Dooz al ſtaet hier te noteren / dat Joannes / die dus verre ghe-
 proochen hadde van Chriſto / dooz bedeckte Woorzen en figuer-
 ijcke redenen / noemende hem de reden / nu eyndelijcken upt-
 zeeckt / ende zijne meyninghe klaer voor den dagh brenghet / wan-
 neer hy ſeydt / dat die reden is gheweest Jeſus Chriſtus. Waer
 upt dan niet recht kan beſloten worden / dat Jeſus Chriſtus de
 geene is / die in't begin was / die by Godt was / die Godt was.
 Item / dat dooz Jeſum Chriſtum alles ghemaect is / ende dat
 onder hem niets ghemaect is van't geene dat ghemaect is ;
 Dat in Jeſu Chriſto 't leven is gheweest ; Dat Jeſus Chriſtus is
 dat

De reden en
 is niemant
 anders / dan
 Jeſus Chri-
 ſtus.

D

dat

dat licht/ 'twelck/ komende inde Werelt/ allen Mensche verlicht
 Dat Iesus Christus in de Werelt gheweest is. Dat door Iesum
 Christum de Werelt gemaect is: Dat Iesus Christus den ghe-
 nen die hem hebben aenghenomen / macht heeft ghegheben on-
 kinderen Godts te worden ; Dat Iesus Christus Vleysch i-
 gheweest / misgaders die eenigh-ghebozen Soone Godts / vo-
 van ghenade ende van waerhepdt. Maer Iesus Christus en i-
 niemandt anders/dan die Mensch/ die uyt den Heyligen Geest
 Luc. 1. 31. ontfanghen/ ende uyt de Maghet Maria ghebozen is. Wan-
 die naem is ghegheben gheweest aen den genen dien Maria on-
 fanghen en baren soude. 't Is Iesus van Nazareth gheweest
 Actoz. 10. 38 een Man machtigh zijnde in daden en Woorden, dien Godt me-
 zinen Heylighen Geest ghesalft heeft boven zijne Mede-gheno-
 1. Tim. 2. 5. ten. Paulus oock sprekende van Iesu Christo/ seydt aldus: Dae-
 Rom. 5. 15. is een Middelaer Godts ende der Menschen, de Mensch Iesu
 Christus. En elders: Indien door eenens misdaet vele gestorven
 zijn, soo heeft veel meer de ghenade Godts, ende de gave in de
 ghenade eens Menschen Iesus Christi, overvloedigh gheweest in
 velen. Ergo/ een Mensch/ ende niemant anders beneffens of voo-
 hem/ is gheweest in den beginne / by Godt/ en Godt/ door een
 Mensch/ is alles ghemaect ; Door een Mensch/ is de Werelt
 ghemaect; In een Mensch/ is 't leven gheweest; Een Mensch/ is
 Vleysch gheweest ; Een Mensch/ is de eenigh-gebozen Soone
 Godts. Dies is 't te verwonderen/ dat noch toe de Menschen se-
 verblinde zijn gheweest/ dat zy dit niet merckende/ alles watter
 in't begin van dit Capittel staet/ ghemeynt hebben van yemant
 anders gheseydt te worden: Maer van Iesu Christo/ dat is/ van
 den Mensch/ uyt Maria ghebozen / niet dan door sekere wijsen
 van spreken/ te weten/ dat het geene 'twelck eyghentlijk gheseyt
 wordt van de tweede Persoon der dry-eenicheyde / van Iesu den
 Mensch/ oock gheseyt kan worden door (hare verdichte) Mede-
 deplinghe der eygenschappen/ daermen nochtans van dese wijsen
 van spreken/ noch hier/ noch elders in de H. Schrifture/ tael of
 teycken en vint/ ende klaerlijcken blijktt dat sulcke alles van den
 Mensch/ Iesu Christo op't alder-eyghentlijckste kan gheseyde
 worden.

Daer-

Daerbeneffens soo staet te besien / waerom de Euangelische Leere verciert wordt met dese titulen / datse is de ghenade en waerheyde. De ghenade wordtse ghenoemt in aenmerckinge / van datse in sich heeft de belofte des Oppersten Goets / 'twelck is d'onsterffelijckheyde/waer van in de Wet geene opentlijke belofte en was : En dat Godt in't Euangelium door dese belofte ons tot sich locket en treckt / ende seer in onsen schuldighen plicht hout. Onder de Wet (als gheseyt is) en was gene uytgedruckte belofte hier van : ondertusschen wierden de Menschen meest tot Godt gedreven ende in haren schuldigen plicht ghehouden door drengementen en vrese. Waer door oock die gantsche tijt welcken de Wet geduert heeft / genoemt wort de tijdt der vrese ende der Nabernye; Maer de tijdt des Euangeliums / simpelijck de ghenade / te weten ten aensien van die Wet. Want aldus seyd d'apostel: De sonde en sal over u niet heerschen, want ghy en zijt niet onder de Wet, maer onder de ghenade. En tghene by den Propheet staet: In den aengenamen tijt hebben ick u verhoort, in den dagh der behoudenisse hebbe ick u gheholpen, ontkent Paulus eenighsins / doe ter tijdt verbult te zijn doe't de Propheet sprack / ende boeghter daerom strackis by : Siet nu [is't] de aenghename tijdt, siet, nu [is't] de dagh der behoudenisse. Siet, seyt hy / om de lesers op te wecken tot aendache / Nu dat is, nae dat het Euangelium ondeckt is : is't eyghentlijck en warachtelijck d'aenghename tijde en dagh der Zalicheyt.

Dit moet ons dan een oorsaecke zijn om onse herten niet vreichde te vervullen / ende ons in den Heeren te verheughen over soo grooten heyl ende ghelucksalicheyde. Met luyder stemmen moghen wy wel segghen en singhen : Alsoo en heeft hy niet gedaen alle andere Natie, als hy ons gedaen heeft. Ons heeft God zynen wille ondeckt ende laten weten.

Zy wordt oock ghenoemt de Waerheyde, 1. ter oorsake van de sekerheyde die der is in de beloften des Euangeliums ; 2. om de volmaechtheit der geboden. Want de beloften des Euangeliums zijn soo bevesticht van Godt / dat niets van al watter opt gheweest is / ende Godt selfs ghedaen heeft / sekerder zy gheweest dan de beloften Godts door Jesum Christum ghedaen. De

Daerom het Euangelium de ghenade wordt gheuoemt.

Rom. 6. 14.

Esa. 49. 8.

2. Cor. 6. 2.

Vertrouwen ghe.

Psal. 147. 19

Daerom het Euangelium de waerheyde wordt ghenoemt.

1. Oorsake.

D 2.

seker-

seckerheydt van alle andere dinghen die Godt opt belooft heeft
 hingh alleen daer aen / dat Godt/ die niet lieghen en kan / er
 de de selve dooz Mirakelen hadde bevesticht / daer van belooft
 ghedaen hadde : Maer de dinghen die't Euangelium belooft
 zyn soo verseeckert en bevesticht / datse nauwelijcks meer heb
 ben konnen bevesticht worden. Want behalven de oberklar
 belofte Godts / d'onnooselheydt / Veplicheydt en Mirakelen
 Christi / siet daer noch de doot Christi / dewelcke is eene onbe
 driechelijcke ghetuyghenisse van 'r gheene om welckis wille datso
 gheschiedt is. Te weten / tot bevestiginghe van de Belofter
 Godts ; Waer dooz oock 't Bloedt Christi / ghenoecht worden
 het Bloedt des Nieuwen Verbonds. Behalven dit/siet daer noch
 de opstandinghe en verhooginghe Christi. Hy / die een voor
 gangher ende Auteurs onses gheloofs is / heeft bekomen dat ge
 ne / 'welck hy ons belooft heeft / ende alsoo bekomen dat hy
 nimmermeer weder verliesen sal. Behalven dit / siet daer noch
 ten laetsten/ de Goddelijcke macht Christi. Hy / die onsterffe
 lijk is gheworden / heeft macht om allen die in hem gheloo
 ven die de selvighe onsterffelijckheydt te gheben. Moses/ die een
 voorbeeldt is gheweest van Christus / ende de boornaemste van
 alle de gheene dooz welke ende in welke wat Godt met ons
 dooz Christum ghedaen heeft/ is afggeschaduwet gheweest/ heeft
 den Israliten belofte ghedaen van't Landt Chanaan / ende
 heeft de waerheydt zijnder toefegginghe niet seeckere wonderda
 den bevesticht : Maer nochtans en is hy selfs in dat beloofde
 Landt niet inghegaen / ick swijghe/ dat hy de macht om ande
 re daer in te brenghen soude verkregen hebben. Derhalven/
 soo veel hulps als de Israliten uyt het gheene dat Moses ghe
 sepe ende ghedaen hadde / in't eerst mochten hebben om Gode
 in zijne beloften gheloof te gheben / soo veel veranderinghs
 om niet te ghelooven / kondense naderhandt hebben uyt het ge
 ne dat Mosi daer na ghebeurden. Want het gheene datse Mo
 si haren Lepdes-man saghen ghebeuren / 'tselve kondense lichte
 lijk bellupten / dat hun mede mochte ghebeuren / ende soo
 veel te lichter hun / als zy wisten datse minder waren dan Mo
 ses. Soo is dan de Leere Christi de waerheydt; Sijne beloften
 oock

doek de waerheydt selfs. Want de eerste Verkondiger daer van/
der selber Besitter en Heere. Oock en kan die Religie niet on-
ecker zijn; Jae gheen sekerder Religie en kander zijn dan de-
is die soodanighen Middelaer heeft / soo dat of gheene Re-
ligie een ware Religie is / of dese onse Christelijcke allen
alcks zy. Daer hadden wel meer dinghen kunnen gheschre-
en / die de waerheydt van dese Religie noch veel meer souden
wesen hebben / waer van 't nu gheen tijdt en is te spreken:
doch dooz de selve soude alle Religie / dat is / betrachttinghe
arbejde om te ghelooven / wech ghenomen zijn geworden/
ide den Menschen eenichsins in haer gemoet geweld en dwang
gheschiedt zijn gheweest. Daer't nochtans soo ghelegghen is dat
godt wil datter altijdt occasie moet en sal wesen om gheloof en
godts diensticheydt teghen hem te plegghen / op dat alsoo de her-
n der Menschen die andersins verscholen ende bedeckt zijn / te
voorschijn mochten komen / ende die alleen behouden souden
worden die vroom en geneesselijck zijn / maer de reste dooz een
chevaerdich Ordeel Godts eenwelijck souden verlooren gaen.
Soo vermanen wy u dan / Alderlieffste Broeders / dat ghy de
naerheyt en seckerheyt van uwe Religie / ende vande beloften
iese niet sich brenghet / wilt in aenmerckinge nemen. Want
at sal in u kunnen verwecken en aenhouden een ware lust en
efde tot dese Religie; Jae die alleen / is het / twelck u waerlijck
Religieus en Godsdienstich maecten kan / namelijk / de ern-
ighe obermerckinge der selber / nitsgaders hoe dierbaer en secc-
er de beloften zijn / die onse Religie voorstelt.

Waerom
niet alles ge-
schiet en zy
watter wel
hadde konne
gheschieden
tot bewijs
van de waer-
heyt des
Euangeliums

Dermanis
ghe.

Ten anderen soo wordt oock de Euangelische Leere de waer-
eyt ghenoemt / ter oorsake van de volmaecktheyt der Geboden
iese geest. En wordt in teghenstellinghe ghenomen / niet van
e valsche gheboden / maer vande schaduwten der gheboden die
n de Wet begrepen waren. Want alles wat de Wet der Cere-
monien in hadde / en is inder daet niet meer gheweest dan een
haduwe van Godtsalicheyt. Want zy konden volbracht wor-
den dooz 't Oleysch / sonder 't Here des Menschen nimmermeer
ens te raecten. En wat is dat doch vooz eene Godtheplicheyt /
die 't Herte niet en raect? Dit alles heeft dan Godt verworpen
dooz

2 Oorsake.

door Jesum Christum / latende alleen die gheboden des Wo-
 bljven dewelcke de zeden en 'hert betreffen / deselve/overnu-
 zu 'herte niet volkomentlijck konden herstellen/also vermeer-
 rende ende volmakende / dat / by aldien penant Gode gehoo-
 saemt op soodanigher wijze als Christus heeft voorgeschreven/
 selve waerlijck en grondelijck Godtheyligh en Godtsdienstig
 mach ghenoeit worden. Want hy kooit Godt op't alde-
 naeste by. Nu/ dese volmaecktheypdi bestaet meest daer in / de
 God voor al wil dat onse herte also gereformiert ende verandert
 sullen zyn/ datse niet anders van sich en gheben nochte en hopen
 dan 'tonsterffelijcke leben / datse versnaden en kleyn achten al-
 deses Werelts sienlijcke Goederen / ende alsoo Gode teemema-
 toegheheplight ende overghegheben zyn. Om welke oorsaeck
 oock Christus met de waerheypdi den Geest heeft 'tsamen gh-
 boecht / wanneer hy met de Samaritaensche Vrouwe 'tsamen
 spreekende/aldus seyt: Deuyre komt, ende is nu dat de ware aer-
 bidders den Vader sullen aenbidden indē Geest en waerheyt, bo-
 den Geest verstaende d'oorsaeckie of residentie-plaets van die
 waren dienst Godts / dewelcke is 't ghemoet of hert des Men-
 schen/ verandert ende verlicht zijnde. Want daer't ghemoet ver-
 licht is daer sal al de rest wel volghen / daer sal't licht zyn/ Go-
 de te ghehoorsamen. Welck wederom tweefins aenghemerck-
 kan worden / eerstelijck / dat wy haten alles wat in hem selven
 quaet is : (Ghelijck daer is / alles wat Christus of uptdrucke-
 lijck / of bedeckelijck / directelijck of indirectelijck/ verboden
 heeft) ende ten anderen/ alles wat wel in hem selven niet quaet en
 is/doch quaet worden en quaet baren kan/ versnaden en kleyn
 achten. Hier uyt ontstaet een pver en trachten om alle sonde-
 te schoutwen ; Hier uyt sal de lust en begeerte om alle goede wer-
 ken te doen/ van selfs opspruyten en groeyen ; Hier uyt sal ten
 laetsten de epgentlijcke en ware Godtheylicheypdi voortkoomen en-
 de ghebooren worden.

Joan. 4. 23.
 Hoe de Geest
 ende de waer-
 heypdi beree-
 ncht en 'tsa-
 mengeboecht
 worden.

Deemanin-
 ghe.

Laet ons wederom ons selven hier vermanen en opwecken tot
 Liefde vande Christelijcke Religie / die ons de ware Godthey-
 lichheypdi voorstelt/ende laet ons daer uyt leeren waerlijck Godt-
 hepligh te zyn : Ons selven betwolwerckende en voorszende/
 dat

at wy of niet tot superstitie / of niet tot onghedondenhepde
 ise Godtsalighepde en laten verbafterden. Want dit zijn twee
 jedurighe Vyanden van ware Godts-dienstichepde. De ghe-
 e die klepne voorszichichepde hebben / worden verruckt / om
 oor ware Religie en Godts-dienstichepde te houden dinghen
 e met de selve / ten aensien datse de Chystelijke is / niet
 hemepns en hebben / hellende alsoo nae die schaduwde die
 rt ydts in de Wet was. Dit doense / die meer als recht
 ut d'uyterlijke dinghen toeschrijven : Dewelcke ghemeyn-
 ick dooz eenen ydelen waen van Godtheylighhepde op ghebla-
 en zijnde / selden tot het rechte komen. Want vermaent
 unde/schijnense van de buygichepde en yver tot een sekere lau-
 wighepde afgheroepen te worden : Achten oversulckis de ghee-
 e die sulckis doen / booz niet seer Godts-dienstigh. Men d'an-
 ter zijde / de gheene die klepne Wronuchepde over haer hebben/
 ten sich heen rucken datse of 't gheene dat opentlijck verboden
 booz gheen sonde achten / of 't gheene dat niet verboden is/
 neppen gheoorlooft te zijn en vy te staen / onaenghesien dat-
 et met de naturen regel-mate des gheloofs soude moghen be-
 wesen worden te strijden. Dese worden meestendeel verblindt
 booz de begeerlichichepde des Wlepschs / worden oock swaer-
 ick op den rechten wegh herbzachte : Lichter eventwel dan de
 oorszreben supersticieuse. Want by aldiense geneeselijck zijn/
 so konnense beter komen tot erkentenisse van wat de Wet
 Bodts contrary soude moghen zijn midtsgaders datmen sulckis
 moet van sich doen : Ende en sullen niet soo veel schijnheplige
 mtschuldighinghen en verbloemighen van hare sonden konnen
 vinden en bybzenghen / als wel de gheene die dooz superstitie en
 vaenheplichepde verblindt zijn. Ondertusschen is't best / van
 dese hepde extremiteten soo vy te zijn als't moghelijck is.

Alderbest is hyder a'n.
 Die den Mid-wegh treffen kan.

Doch

Doch weynighe bindtmer die soo van Godt begunstic
 zyn. 't Is swaer dat Middelpadt te vinden / datmen / nann
 lijk / Godt in waerheyt eert ende dient ; Swaerder / 'tsel
 te bewandelen ; Alderswaerst / ghedurichlijck daer op te bli
 ven. Niettemin / men moet durven / men moet werck begi
 nen / ende alles doen watmen kan / dat altijd de ware Godt
 diensticheyt plaetse/mach hebben ; d'Extremitepten en deuch
 mis-loopende waen-deucht die ontrent de selve is / met alde
 hooghster vlijt vermijddende.

Opdelijcken staet oock te noteren / dat Joannes seydt
 dat de Genade en Waerheydt door Jesum Chystum is ghe
 maect. Want niet dese maniere van sprecken geeft hy te ken
 nen/niet / dat die ghenade en waerheydt te booren niet ghewee
 en heeft : (Want sonder twijffel zynse gheweest by Godt / gh
 lijk de selve Joannes oock elders leert / wanneer hy seyt : Da
 dat Leven, 'twelck is die Genade/is geweest by Godt, ende nade
 handt gheopenbaert.) Maer leert alleenlijck / datse door Je
 sum Chystum den Menschen eerstmael is gheopenbaert / end
 ten aensien van de Menschen/die te booren / swijghe datse souden
 gheweten hebben datse hun aenginck / niet eens en wisten datse
 was / soo veel als van nieuws en eerst ghemaect is. (Diet
 ghelijcke maniere van sprecken hebben wy boven / vers. 10
 Aenghewesen van hem ghebruyckte te zyn / in dese woorden
 Ende de Werelt is door hem gemaeckt, wannermen/namelijck
 het Woordt Werelt vande toekomstende Werelt verstaet.) Ende
 worden dese woorden in teghenstellinghe gheset met dese : De
 Wet is ghegheven door Mosem. Waer van de oorsaeckie schijnt
 te wesen / dat de dinghen die in de Wet begrepen zyn al een goet
 deel van te booren zyn bekent gheweest / eerse in de Wet be
 sloten wierden. Want de Aertsehe ghelucksalicheydt / kan van
 Menschelijck vernuft bedacht worden ; En wat belanght de
 deuchden / daer in begrepen / de selve hanghen by nae alsamen
 aen't licht der nature ; Maer dat gheene dat in den Euangeli
 berbat is / was van te booren teenemael onbekent / ende in
 sulcker boeghen door Chystum openbaer ghemaect als of het
 noyt van te booren gheweest waer. 'Welck dat seer dienen kan
 om

om de voortreffelijckheyde Christi te kennen te gheben; te weten/
dat hy alsoo de ghenade en waerheydt heeft ontdeckt / als offe
van hem eerst haren aenvanck en beginsel ghenomen hadde.
Want Christus is de ghene die eerst-mael den Menschen den
wegh en wijse om Godt te dienen voorgheschreven heeft / ende
den laetsten haer met de genade en onsterffelijckheydt beschenc-
ken sal. Wy en willen alhier geen herhalinghe doen van 'rgene
twelck boven vers. 4. in't langhe van ons bewesen is / te weten/
dat het ewighe leven aldererst door Christum heeft begonnen
ontdeckt te worden / ende voor hem geen Mensch van Godt en
is beloofst gheweest. Want dit is w' door Godts ghenade / nu
meer dan ghenoech bekent.

Wy gaen voort tot de laetste Woorden / die wy in dit Cap.
voorghenomen hadden te verklaren / ende soo veel zijn als eene
oplegginghe en klaerder voorstellinghe van de voortgaende; luy-
pene aldus: Godt heeft niemant oyt gesien, die Eenigh-geboren
soone welcke is in den schoot des Vaders, die heeft het gheopen-
baert. Van welke Woorden / dit de sin is: Soo groot is de ghe-
nade en waerheyt des Euangeliums / dat de Menschen wien't
gheopenbaert is / onaenghesien datse Godt noyt ghesien en heb-
ben / ende oversulckis haer niet en is ghebeure datse Godt souden
te kennen komen door ghesicht / eventwel door de verklaringe hui-
ghedaen van den Sone Godts / de ware kennisse Godts beko-
nnen hebben.

Godt sien is / kennisse hebben van zijnen wille. Ende en kan
Godt vande sterffelijcke Menschen op gene andere wijze gekent
worden dan voor soo veel zijnen wille den Menschen openbaer
wordt. Soo datmen voor ghewis moet houden / dat al waer
ghesproken wordt van Godt te sien / meest ghesproken wordt van
te kennisse zijns wils. Hier door heeft oock Christus gheseydt:
Die my siet, siet oock mijnen Vader. Welck teenemael klaer
is niet te konnen verstaen worden van de Goddelijcke Persoon
of wesen. Want het is teenemael onwaerheyt / dat de Mensch-
heyde Christi ghesien zijnde (want de Godtheyde en kan niet
ghesien worden) de Persoon des Vaders ghesien zu gheweest /
aenghesien de selve onzichtelijck is : Maer teenemael waerheyde

Godt sien / is
Godt kenne.

Joan. 14.9.

is het/dat de wonderdaden Christi ghesien zijnde/ met eenen gesien is gheweest / de Majesteit en Godlijckheydt des Vaders mitsgaders/de Leere Christi ghehoort zijnde/met eenen ghehoort is gheweest de wil des Vaders/gelijck Christus op de selve plaetse sulcks verklaert. Want door Christum is de wille Gods in sulcker voeghen gheopenbaert/ dat niemant den selven te vozen oyt soo ghekent en heeft.

De reden/ is de selve de welcke de eenigh geboren Soone Gods is.

Straco wederom aen te mercken dat de geene/dien hy te vozen Jesum Christum hadde ghenoeit / alhier van hem ghenoeit wordt de eenigh-ghebooren Sone Gods, Waer door bevestight wort 'tgeene een weynigh te vozen van ons gheseyt is in de verklaringhe van vers. 13. te weten/ dat Jesus Christus de Menschhe ende niemant anders beneffens of voor hem/is die Eenigh-ghebooren Soone Gods. En 'tgeene dat hyder voorts by doet Dewelcke in den schoot des Vaders is, bevestigt onse uytlegginghe die wy byghebracht hebben ober dit Woordt/ te weten / dat daerom Christus ghenoeit wordt de Eenigh-ghebooren Soone Gods om dat hy is de alderlieffste / dewelcken Godt alleen en

Wat het zy in pendants schoot te wesen.

2. Reg. 12.

Joan. 13. 23.
Joan. 21. 20.

cerst tot zijn Erf-gheuaem ghestelt heeft. Want 'tis lichtelijck te sien/dat/in pendants schoot te zijn/niet anders en is/ dan/ van pement ghekoeftert ende bewaert te worden/als een alderlieffst en aengheuaem dinck. Alsoo spreeckt de Propheet Nathan/ wanneer hy David zijne sonde/ ende hoe swaer de selve was/ bedektelijck afmaelden en voor ooghen stelden/segghende/ dat de arm Man niet meer dan een Schap en hadde ; En voorts willende beschrijven hoe lief en waerd hem 'tselbe was/ voeght hyder by dat hy't ghekocht ende opghevoedt hadde / dat het oock by hem met zijne kinderen was opghewassen / etende van zijn Broodt en dynckende uyt zijnen Beker / ende slapende in zijnen schoot Besiet oock Num. 11. 12. en Deut. 23. 6. Hier door is't oock dat de H. Joannes selfs / om dat hy Christo soo lief en waerd was / dat hy hem selven aldus beschrijft : De Discipel dien Christus lief hadde gheseydt wordt / ghelegghen te hebben op (o aen)de Borst Christi/ twelck by nae yet diesghelticks is als 'tge ne waer van op dese plaetse wordt ghewach ghemaect. Ende is voor al mede te noteren / dat Joannes dit van Christo gheschre

en heeft / doe hy nu al in de Hemelen was. Want doe ter
tydt was hy waerlijck ende inder daect by Gode over-
lief en vaert ende rustede op't aldervolkomenste in zijn schoot.

De beuselighen van onse partijen over dese plaetse / schame
ick my alhier wederom te verhalen. Want daer uyt / dat alhier
Christus gheseydt wordt in den schoot des Vaders te zijn ghe-
voest / beslyptense / 'k en weet niet dooz wat voor een subtilteyt
dat hy is ghebooren uyt het wesen en substantie des Vaders /
ende dat de H. Geest / op dese wyse / die voorsteelinghe kuytsche-
lijck en cerbaerlijck heeft willen uytducken. Ick schame my /
gh ick / dese dinghen te verhalen. Want zy zijn soodanich / dat
en wijs en deftrich Mensch / nauwelijcks laten kan sicj te ber-
ontwaerdighen ende ontsetten / dat de Christelijcke Religie
ldus verontplicht ende te spot ghestelt wordt voor alle hare
spannen / recht offe dusdanighe Monstreuse opinien in had-
e. Doch dit ghevoelen en is niet by allen. Want andere heb-
en een nuchterder ghevoelen hier van. Hoewelse ondertusschen
n gheen mindere doolinghe steecken / die de wesentlijcke vereeni-
inghe Christi met den Vader / hier uyt meppen bewesen te wor-
en. Want datse segghen / dat de ghene die Godt soude wil-
en sien / noot saeckelijck Godt selfs wesen moet / nadien Godt
sleen / hem selven siet / ende oversulcks / alleen / hem selven openba-
en kan / en is niets. Want cerstelijck / daer uyt / dat niemant
Godt ghesien en heeft / en volcht niet / dat hem oock Christus de
Mensche niet ghesien en heeft. Menghesien Christo wel heeft
onnen bergint worden / 'twelck aen niemant anders opt ver-
unt en is ; Te weten / om dat Christus yet uytneiments en
enemael bysonders boven alle Menschen was. Oock wan-
terder staet / dat niemant Godt sien en kan / soo en wordt
aer mede niet gheloochert / dat Gode wel soude konnen ma-
en / dat hem een Mensch sie ! Maer wordt alleentlijck
enghemerckt de nature van de saeckic ; Soodanich zijnde / dat
en Mensch van naturen onbequaem is om Gode te konnen
en. Maer wanneer Gode soude moghen willen dat hys soa-
raer / en meyne ick van niemant te sullen ontkent worden / dat
et alsdan / ten minsten voor een seckeren tydt / wyl gheschre-
den

den kan. Hier door is dat Christus van hem selven seyt / da
hy den Vader ghesien heeft. En wat belanghe het segghen van
dat Godt alleen / hem selven siet / sulcks laten wy de gheen
nae snuffelen / die de Euangelische waerheyt afmeten nae d
ydelheyt des Menschelijcken brenns. Want dusdanighe ma
nieren van sprecken / zijn soo onschryftuerlijck en Tycologn
breint/datse noyt pemanden die andere de Christelijke Kelig
soude moghen gheleerde hebben / in zijn ghedachten ghe
komen zijn. Ende is die gantsche ydele spitsvundicheyt daer
uyt ontstaen / ende te desen eynde berisct / op dat de dwalig
opinie die de Menschen aengaende 'rsien vant wesen Gods/geba
hadde soude mogen staende ghelouden worden. Nu/nademaec
dic sien Godts / tot openbaringhe en bevestiginghe van d
Salicheyt der Menschen niet nootwendigh en is / ende oock
van de selve in de H. Schryfture gants gheen ghewach en word
ghemacckt / soo is't alles te vergeefs wat hier van / 'tzy oock
niet hoe grooten schijn/soude moghen gheseydt worden.

De laetste woorden die hyder eyndelijcken by doet / hy heeft
het vertelt/ of gheopenbaert, ofte verklaert gheven te kennen/hoe
de ghenade en waerheyt door hem gheworden zijn te weten/da
Jesus Christus niet eens ofte andermael en heeft uytghesprooc
ken 't gheene tot dien wille Godts ghehoorden / maer dat hy seer
dick en menichmael ende gants ghenoechsamelijcken / 't gheene
hy eens ofte andermael gheseydt hadde / heeft herhaelt ofte ver
klaert. in voeghen dat niemandt daer aen en konde twijffel heb
ben. Want op verscheiden heeft ons Christus/soo wat Godt be
loofde / als wat hy wilde ghedaen hebben/verklaert/ende alle
ghedaen wat hy konde / om sulcks in de herten der Menschen
diep te doen wortelen. Ende ghewisselijck / de vrycht van desen
arbeyt Christi blijkt seer klaerlijck. Menigh hondert duysent
Menschen zijnder gheweest / die soo vastelijck en bestendich
lijck ghelooft hebben / dat hun 'teeuwighe Leven soude ghege
ven worden/als ofse't niet hare Oogen gesien hadden/waer over
zy oock/berispedende alle wellusten en gemak des levens/sich
hebben overghegheven ende verlaeft toe Verlijghheyt des Le
vens / liever hebbende haer leven te laten / dan een hayt breed
daer

waer van te wijsken. En waer van daen doch so grooten verse-
 meringe en vertrouwen/dan alleen daer upt/dat Iesus Christus/
 p't rondste/overbloedighste / en ghenoechsamelijckste / voor-
 hestelt/aengheseyt / ende bebesticht heeft / dat alle de gheene die
 Sode dienen/ volghens de gheboden van hem ghegheben / ten
 uesten ghewisselijck dat onsterffelijcke Leuen sullen bekomen?
 Ende heeft alsoo d' Apostel alles wat hoorz tot het Prophettische
 knipt Christi / met klachtighe en u'pdruckende woorden voor-
 hestelt. 'tIs gheweelt een alderliefte Soon Godts die onsen
 Vile Godts belanghende onse Salicheydt ontdeckt heeft: De sel-
 e gheopenbaerde wille isten hooghten volkomen ; De ont-
 eckinghe boven maten krachtich en seecker gheweelt.

Dit is dan 't gheene twelck ick nae myne kleyne gaben/voor-
 tes tijdt/van dese soo over-heplighe woorden Ioannis / hebbe
 oet ghebonden te segghen ; Waer van het eenighe eynde en
 Dogh Wit/dit is: Dat alleen Iesus / zj waerlijck de Christus/
 n Salighmaecker des Werelts.

De Almachtighe Godt vergunne ons / dat wy waerlijck mo-
 ghen kennen onsen soodanighen ende soo grooten Salighmacc-
 er Iesum Christum / ende door kennisse van hem / gheraccken
 ot ware kennisse Godts/ten eynde wy zijne alder-goddelijckste
 elofsten moghen gheloof gheben / ende onse gantsche leuen aen-
 tellen nae zijne alderheplighste gheboden / om alsoo eyndelijck
 voor hem inder daet te verkrigghen de Salicheyde onser zielen.
 Den welcken/met den Vader / zj lof/ ende eere van eeuwicheyde
 ot eeuwicheyt Amen.

E N D E.

V A N D E N
S T A N T
D E R
D O O D E N,
E N

Straffe der Verdoemden/ nae dit Leben.

Verscheyden Tractaten.



Gedruckt int laer ons Heeren Anno 1631.

VAN DEN
STAMT
DER
DOODEN

Verfijghden Trefker
der Eerlijckheit



Gebruyck der Eerlijckheit Anno 1681

Hoe't ghelegghen zy met Lichaem / Ziel / en Geest des Men- schen nae de doot.

DE doode worden vernieticht. Het Lichaem verdwijnt / de Geest keert weder tot den gheenen die hem ghegheven hadde. Die Ziele en ghevoelt noch wellust noch pijn.

De Ziele / ghenomen zijnde voor den Geest des Menschen / leeft nae de doot / niet in ofte door sich selfs / maer in Gode. Sy en is geen Persoon / ende en is oock niet in een Persoon / die welcke erghens van weten mochte / maer bestaet ebenwel ende is eenigher wijze in wesen / om dienswille datse wederom tot Gode keert. Want in diense waerlyck leefden nae des Menschen leven / soo en waer dan de Mensch * niet ghestraft overmits zijne sonden / maer soude wel lust ghenieten / maer nu staet het soo / dat de Mensch ghestraft is met de ewighe doot Genes: 3. Welck Bonnis alle Menschen van naturen onderworpen zijn. Over sulcks en kan / om eyghenlijck te sprecken / de Ziele of Geest des Menschen nae de doot niet leven.*

De Ziele en werdt noyt ghenomen voor een substantie die leven maect of geest / maer is een hoedanicheydt / te weten / die vermoghentheydt om leven. Maer de Geest is dat gheene / welck het leven ende die hoedanicheydt veroorzaect / ende waer byt die boorsz. Levens kracht ontstaet. De welke ghelijck- e veelderley is / alsoo oock verscheyden namen heeft.

De Geest en verdwijnt nochte en vergaet nimmermeer. Maer de Ziel is een verganckelijck en verdwijnjelijck ding. Dien- volghens eben als de Ziele die vergaet / alsoo mede het zielijck of dierlijck Lichaem ; Ende eben als de Geest blijft en bestandich is / alsoo oock het Geestelijck Lichaem. Die Ziele leeft. Doch en is niet levendichmaeckende / ende vergaet : De Geest en leeft niet alleenlijck / maer is oock levendichmaeckende / ende blijft al- tijdt.

Datter onder-
schept is tus-
schen Geest
en ziel blycke
klaerlijck 1.
Ges. 5. 23.
Dan de Zie-
le of Geest
int bysonder.

*De eerste
Mensche
Adam.

*Maer (soo
hy ghedaen
heeft de wil-
le des Heere)
wordt ten le-
ve bewaert /
ende het le-
ven is met
Christo ver-
bergen in
Gode. Col. 3
Onderschept
tusschen ziele
en Geest.

Nader ont-
derschept tus-
schen Ziel en
de Geest.

rijdt. Nu isser een Lichaem ghegheven waer in de Geest niet
blijven en sal. Want dese Lichamen en zijn niet bequaem om
een ghedurige verblijf-plaetse des Geests te wesen/ ende en heb-
ben daer toe gheene capaciteyt nochte bevatelijcheyde. Wan-
neer de Geest een Lichaem of Huys sal hebben 'twelck hem past
ende oer een komt met zijn wesen / soo sal hy altijt daer in ver-
blijven. Want daer is een zielijck of dierlijck Lichaem ende daer
is oock een Geestelijck Lichaem. Waer uyt af te nemen is / dat
de Enghelen mede Lichamen hebben / 'twelck oock sommighen
meynen / aengheduydet te worden van den Apostel / 1. Coz. 15
wannec hy seyd : Daer is een Geestelijck Lichaem. Doch en
wordt het selve niet ghepast op de Enghelen/maer op Christum
die doe ter tijdt een Geestelijck Lichaem hadde.

Dat die Ziele niet en zijn yet weselijckis/ende op haer selven
na den doot niet bestaen nochte oerich zijn / veel min van natu-
ren ende in haer selven onsterffelijck zijn / blijkt wt reden en ver-
scheyden Schriftuur-plaetsen / de reden (nu al eenighsins aen-
geroert) is dat indien de Zielen onsterffelijck waren / het sterven
(selfs der Godtloosen) als dan geen straffe oste miserie / oste pe-
quaets in hem selven / maer een gheluck ende yet goets soude we-
sen. * Dit is oock 'tgheboelen gheweest van heele Philosophen
die bysheyde en verlossinghe stelden in den doot / (onder ander
Cato in Laetio) die daerom oock lichtelijck hun selven 'leben
dursten benemen; Inghelijckis van de vroomen en waeren Christe-
nen. Doch op een heel ander en contrary Fondament. Want
die wenschen oock wel uyt den Lichaem te wesen / achtende dat
daer in waren als in ghebanckenisse / en in banden / (als af te ne-
men is. 1. Coz. 15. en 2. Coz 5.) doch niet om datse meynden / dat
de Zielen onsterffelijck waren / maer om datse ghelooften dat de
Mensch onsterffelijck konde worden / ende doot en te niet ghe-
gaen zijnde / van den Heere verweckt soude worden. Want (he-
welck int voozby gaen hier aen te mercken staet) ten strijdt niet.
Dat de Ziele geen bestendich wesen en heeft / ende dat nochtans
de selve Geest en herdenckenisse wederom ghegheven ende ghere-
stitueert soude worden. Want Godt / tot wien den Geest ghe-
gaen is / weet hoe / ende op wat wyse de Geest herbracht ende we-
derom ghegheven worden moect.

*Recht an-
ders dan de
schrifture die
de doot in
haer selven
beschryft als
een ongeluc-
kigen stant.
Psa:6. Item
113. ende op
herscheyden
plaetsen der
Psalmen.
Eecl. 9. 4.
eeneu levent-
digen hont
is beter dan
eeneu dooden
Acutu/ etc.

De Schryftuy- plaetsen waer door dese onsterffelichheydt of nae blyven/ der Zielen wederleyt wordt/ zijn Luc: 20. 37. 38. En 1. Cor. 15. Lucas 20. Sept de Heere Jesus : Ende dat de Dooden op staen heeft oock Moses betoont by den Dooren-bosch, als hy den Heere noemt den Godt Abrahams. Den Godt Isaacx, ende den Godt Jacobs. Ende Godt en is niet der Dooden, maer der Levender. Want indien de Zielen nae den doot overich zijn/ ende een ghenietende Leven hebben / soo en soude de reden des Heeren tot bewijs van de verrijffnisse/ gheen bewijs / maer veel eer een tegen-bewijs daer van zijn/ want hoe (soude men moghen segghen) Heere Jesu? Al en sullen juist die Dooden niet opgheveckt worden daer uyt en volght nochtans niet/ dat Godt daerom een God der dooden sal moeten wesen: aengesien wy Zielen hebben/ die nae den doot leven ende in wesen zijn. En ghewisselijck/ in dien de Zielen van Abraham/ Isaac/ en Jacob leefden/ en in sulcker voeghen leefden als dat ghevoelen mede brenght/ so soude Godt wesen een Godt van de Zielen / al waert schoon dat Abraham/ Isaac/ ende Jacob/ niet en quamen te verrijffsen.

Datter staet : Want zy leven hem alle, en is niet te verstaen van eenigh teghenwoordigh leven : Want de questie tusschen Christum ende de Saducceen / en was niet offse leven / twelck zy beyde toestonden niet soo te zijn/ maer offse leven en opstaen souden. De sin is. Hoewelse doot waren/ zy eben wel ghewisselijck leven souden/ van datse nu al leefden in't voornemen Godts/ die haren Grest ten leven bewaerden/ soo dat (wil hy segghen) in tegarde van die voornemen Godts / twelck niet veranderen en sal ende niemant en kan beletten / zy ghewisselijck opstaen ende wederom leven sullen.*

De plaetse 1. Cor. 15. is doorgaens ende in haer principale ooghemerck/ een wederlegginghe van't voorsz. selve ghevoelen. Ine particulier vers. 19. In dien wy in desen leven alleenlijk onse hoope op Christum hebben. Soo zijn wy de ellendichste onder alle Menschen. Want zijn die Zielen van naturen onsterffelijck ende bestendich/ soo en sluyp dit niet/ ende soude daer op moghen gheantwoorde worden : Neen/ al en isser gene verrijffnisse/ daerom en zijn wy noch de ellendichste niet/ want onse Zielen die nae

* Ten aensie van dit boorzemen Gods waer door de gelobige Godde leven/ seyt de Heere Jesus wie in my ghelocft/ die sal leben/ al was hy nock gestorven : Ende wie leest/ en in my ghe-loaft. die sal in der eelweheyt niet sterben/ Ioa 11.

de doode leven / sullen voer ons weldoen ghenieten/ etc. item vers
 29. Ist dat die dooden geensins opgheweckt en worden, waer
 om worden zy oock voor dooden ghedoopt: Want hier op kon-
 denien mede segghen: Al en isser juist geen berijssnisse / daerom
 en is nochtans het Doopen voer de Dooden niet te vergeefs/ want
 hare Zielen/ die onsterffelijck zijn / kint nuyt wesen/ etc. Indien
 men dese manieren van sprecken soo neemt / dat men daer doo-
 verstaet een Doop of lyden voer de onrechtveerdighe ende die
 noch in sonden doot zijn om haer ten loben ende ter bekeeringhe
 te brengen (welcke uytleggunghe met den stijl der H. Schryfture
 wel overeenkomt ende soo geene ongheruytsheden en heeft/ als de
 voer gaende schijnt te hebben) so en sluyt ebenwel de reden Pauli
 niet indien t voer 3. ghevoelen waer is/ want de gene die soo ly-
 den (kintmen seggen) niet te vergeefs/ al en isser schoon geen ber-
 rijssnisse/ aenghesien sulck lyden hare eyghen Zielen / die doch
 onsterffelijck zijn / kan voerderlijck wesen / ende goet aenbrin-
 ghen/ etc.

Blijckt derhalven / dat dese opinie niet alleenlijck niet waer-
 achtich nochte nuyt (ick swijghe noot saeckelijck) onder den Chri-
 stenen maer ooc schadelijck ende gevaerlich/ ja een rechten gront
 can zijn om te lochenen de waerheyt vande Christelijcke Religie/
 welckis principale Leere en Fondament (welck zy niet ghee-
 ne andere Religien/ gemeyn heeft) is de opstandinghe der Doo-
 den.

Dooz het Woordt Ziele wordt somwijlen in de Heylighe
 Schryft het eeuwich Leven uytghedruckt. Waer uyt antwoor-
 de kan af ghenomen worden op de plaetse Matth: 10. Van te
 vresen die Lijf niet alleen kan Dooden. Maer die Ziele oock
 verdoemen in der Helle. Is te segghen. Dat Godt niet alleen
 macht heeft (ghelijck somtijds de Menschen doen) ons te bene-
 men het teghenwoordighe Leven/ maer oock wel het toekomen-
 de en eeuwighe Leven. De plaetse ende het ooghemerck van
 dien / wel inghesien zijnde sal men bevinden dat dit de rechte
 sin is.

Dat Christus Joan: 10. sept. Dat hy macht heeft om zij-
 ne Ziele (of Leven) van hem te doen en weder te nemen. Is eben
 soo

o veel als of hy seyde / dat hy ghewillich en onbedwonghen in selven 'tLeven sal laten benemen / ende dat hy'tdaer nae oock weder sal ontfanghen / te weten / wanneer 'them soude gegeven worden van Godt die de dooden verweckt.

'tGheene datter staet Luc. 16. Van Lazarus ende den Risen Man / en is geen gheschiednisse / maer Parabel / van den eere Jesu (soo't schijnt) voorgehelt / om te levendigher uyt te rucken 'tgeene hy voorgehadde / namelijk den onghelijken standt van vyome ende Goddeloose waer van de laetste gheluckich schijnende/niet gheluckich/ende de eerste ongheluckich schijnende/ niet ongheluckich en zijn. Dat nu de Heere soodanighe manieren van sprecken ghebruyckt / waer door schijnt ghestelt worden / dat de Zielen nae den Doot Leven / sommighe in ijne sommighe in vrechde / is om dat de Heere ghelijck oock anders* sich accomodeert na 'tgeene dat in't ghemeyn gheloofte

*Mattheijs
van 'tDunz/
bāt dat Dins
non/err.

beriede / ende waer van hy voorge die tijt gheen contrarie bericht sulde doen / nu soo wast een ghemeyn opinie onder die Joden / dat sommighe Zielen in den schoot Abrahams / sommighe in de plaetse der pijnē ginghen. Dattet een Parabel en gheen Historie is. Blijckt / voorge eerst hier uyt / te weten / dat d'Euangelist / die een weynich te vooren een Parabel verhaelt hadde en sulckis expresseijck daer hy seyt ootwendelijck (nae ons Oordeel) onderscheydt soude moeten hebben maecten / ende soo't een Historie waer / 'tselbe daer by segghen / ten anderen soo siet men in dese reden soodanighe manieren van sprecken ghebruyckt te zijn / die niet eygentlijck ochte Historischer wyse ghenomen konnen worden / als daer het sien van Lazarus in Abrahams Schoot , het stecken van en Vingher Lazarus in't Water, etc.

Dat men seyt / dattet niet en staet dat het een Parabel is daer op kan men segghen / dattet oock niet en staet dattet een gheschiednisse is / behalven datmen noch in sommighe exemplaren expresseijck leest dattet een Parabel is. Want in seckeren Griekchen Text staen dese woorden. Ende hy seyde oock een ander verghelijkinghe.

Maer (segghen sonninghe) daer wordt een eyghen Naem ghebruyct/te weten/ Lazarus, waer uyt (meynensc) blijkt dat tet een Historij wesen moet / doch staen aen te mercken / dat Parabelen (ghelijck oock in Poetsche Gedichten ende Morale versieringhen) gheen dinc ghebruyckelijcker en is Dan eyghen namen te stellen / want om dat Lazarus dickwils moeghenoemt worden / soo wast gheboecklijcker een Naem te stellen / dan telcken te segghen : Dese, die, etc. Oock en sondet niet ghepast hebben hem een Bedelaer te noemen doe hy n ghelucksalich was. Seghe men hier op dat nochtans de Rijk een Rijke ghenoeemt wordt doe hy nochtans (nae luyde de woorden Christi) in de Helle de alder ellendighste was ; Daer op is antwoorde / dat hy soo niet wordt ghenoeemt van den ghenen die mede als een Persoon in de Parabel of Toonspel wordt inghebracht (te weten niet van Abraham) maer van Christo die voorstelt en verhaelt : Daer ter contrarie Lazarus Lazarus wordt ghenoeemt van den gheenen die in de Parabel of Toonspel als een Persoon en Aetheur wordt inghebracht / (te weten van den Rijken selfs / en oock van Abraham) van wien hy niet bequamelijck met den Naem van Bedelaer heeft konnen ghenoeemt worden. Want die een Parabel voorstelt mach wel anders spreekken/dan de gheerne doet die als spreekende wordt inghebracht.

Sonninghe / de welcke drijven dattet een gheschiedenisse is willen segghen / dat niet Christus die gene is die de selve voorschreven reden doet / maer dattet is een vertellinghe die de Euangelist doet / ende tusschen in voecht / doch ten sluyt gants niet want met wat voeghe soude de Euangelist met zijn vertellinghe tusschen de reden Christi in vallen/sonder 'tselbe te kennen te gheben / niet een eenich Woordt / ende die vertellinghuyt hebbende/ wederom (sonder eens aen te duynen dat nu zijn eyghen woorden een eynde hebben) aldus aenvanghen ofte voortgaen: Ende hy seyde tot zijne Discipulen?

Off alle Menschen van Adam af , tot het eynde
des Wereldts toe , van den Dooden sullen
opstaen.

Wort ontken. Reden is / om dattet strijdt met de
beginselen en fondament regelen van de Chyste-
lijke Religie. Want indien de Mensch is (ghe-
lijck hy doch is) van naturen sterlijck / ende oock
en doot om des eersten Menschens/ende zijnder Egenaer soude
sulle onderworpen / hoe kan hy dan wederom lebendich wor-
den? Ende soo't den Mensch tot een straffe van zijn sonden is
opghelept dat hy in der eeuwicheydt sterben soude; Hoe ende
waer van daen kant dan wesen dat hy eventwel soude verrijsen?
Want die gheene die van den Dooden verrijsen / en sterft niet in
der eeuwicheydt/hoewel (ghelijck de ghemeyne opinie is) om ge-
rijnicht te worden. Ende en kan hier op gheen ander antwoor-
de gegeven worden/ dan dat nootwendelijck de geen die opstaen
al / eene bysondere ghenade Godts ghewaer wordt ende ghe-
riet. Nu ist alsoo dat die ghenade Godts nae desen Leven sich
alleen uyt streckt tot die gheloovighe / ende altydt wordt het
even in de H. S. genomen voor yet dat goet is / ende wel luyt
ghelijck oock de doot altyt voor yet dat quaet is/ende niet wel en
wydt)ende wordt eerst als een saecke die voortkomt van de God-
delijcke goederterenhuydt waer aen de ongheloovige gants geen
deel en sullen hebben/ behalven noch datmen gheen soetter segghen
hijnt te kunnen segghen dan dat Godt yemant een alderopper-
te goet ende weldaet soude aendoen / (ghelijck hy soude doen in-
dien hy de Goddeloose van der doot verweckiten)ende dat tot sulc-
en eynde om stracks daer aen de selve een de alderswaerste
traffe aen te doen.

Dese reden gaet soo vast/ dat sommighe die in't contrary ge-
woelen zijn/sich niet ontsien/en hebben te segghen / dat Godt den
menschen Menschelijcken ghelachte heeft opghelept / dat ghe-
lijckise

* Saa ter
onsterffelijc-
heydt/als ter
sterffelijcheyt

lijckse dooz Adam sterben / alsoo oock alle dooz Christum
bendich worden/om dat soo wel de een als d'anderen/ Mensch
gheweest/ ende oversulcks de Menschen (eben als het Dreech v
den Deessen) haer nature hebben van Adam en van Christo
Want haer opinie is / dat Christus ons herstelt heeft in di
standt waer uyt Adam ghevallen was. 'Twelck noch in
der manieren valsch is/ 1. Om dat Adam van naturen sterffelij
gheweest is : 2. Om dat Christus niet den gantschen Mensc
lijcken gheslachte/ maer alleenlijck den zynen het leven heeft to
ghebracht. Hierom seydt Paulus. 1. Coz. 15. De eeritelinghe
der geener die ontslapen zijn, Christus. Ten anderen de ghee
dewelcke Christi zijn. Daer nae het eynde. En Joh. 6. belooft
Christus dat hy de zyne opweckē sal/ seggende: Ende dit is de w
le des Vaders die my ghesonden heeft, dat ick van alle het geen
dat hy my ghegheven heeft, niet en verliese, maer dat opweck
ten uytersten daghe : Ende dit is de wille des geenen die my gh
sonden heeft : Dat een yeghelijck die den Soone siet en in hem
ghelooft, het eeuwighe leven hebbe: Ende ick sal hem verwecke
ten uytersten daghe.

Tegenwoz.

Maer (segghense 1. Coz 15. 22. leestmen: Gelijkse alle
Adam sterven, also, etc. Alwaer (meynense) het Woordt alle, so
wel in't laetste als in't eerste deel van de reden / van't gantsch
Menschelijke gheslachte moet verstaen worden / insonderheyt
wanneer men dese plaetse gaet vergelijcken niet Rom. 5. E
om te bewijzen waer toe datse sullen opstaen / soo brenghense b
die plaetse Ioan. 5. sommighe ten Leven, sommigher ter Doo
Alle dese dinghen vallen om beer/ soo haest men wegh neem

Antwoorde.

't foudament van dien/ te weten/ dat Adam onsterffelijck ghe
schapen is. Ten anderen dese reden/ dat alle Menschen moet en
verrysen / om dat Iesus een Mensch gheschapen is gheweest
heeft niet te beduyden. Want Christus ten aensien van dat hy
Mensch is / en heeft niet meer ghemeyns met ons / dan eenich
ander Mensch / jae soo veel min/ soo veel te uynemender als hy
is dan wy/ ten regarde van zynen nature/ als de welke van een
Maget/ en sonder zonde geweest is. Aengesien dan dit/ te weten
dat Iesus een mensch is geweest niets in ons en werckt nochte te
weghe

weghen brenghet. Soo is't een ongherijmt segghen dat ons Iesus door zijne gheboorte onsterffelijck heeft ghemaect. En soo veel belanght zijne ghehoorsamenheydt/daer van en leest men nergens/ dat de selve den gantschen Menschelijcken gheslachte sal oordelijck wesen te weten ter onsterffelijcheydt.

De plaetse 1. Corinth. 15. En sprecckt niet dan van levendichmaeckinghe der Godtsalighen. vers. 23. En wanneer hy/ verlaerde den stant en gheleghentheydt der Lichamen nae de doot/ rept/datse van Nedrige, Heerlijcke, en van Zielige of Dierlijcke, Soestelijcke en levendich-makende Geelten sullen worden/ soo erkennen die geene selfs die een alghemeyne verrijssenis gheloovent/ datmen sulcks alleen verstaen moet van de Godtsalighe/ en van die selve isset oock dat Paulus schrijft/ datse alle Levendichghemaect sullen worden. Dat meer is/ 'tbegin des Capittels bewijst/ dat hy door de verrijssenis beschrijft eenen ghelucksalicheydt der ghelovighen/ die door Jesum haer is toeghebracht. Soo dat door die reden. Zy sullen alle levendich gemaect worden, te verstaen is/ datse alle eeuwiglyc leven sullen verkrighen. Daerenboven soo is noodich dat alle de geene die door Christum levendich sullen worden ghemaect/ alsoo tot Christum ghehooren/ ghelijck alle die gheene die in Adam sterben/tot Adam ghehooren/ andersins waer die vergelijkinghe teemael ongheloochlijck en kinderachtigh. Nu soo en zynder gheen andere die tot Christum ghehooren dan die gheene die herbooren zijn. Erzo die alleen sullen levendigh ghemaect worden.

De plaetse Rom. 5. vers. 18. Leert noch duydelijcker dat Paulus aldær sprecckt van't eeuwighe leven/ en eeuwige doot/ want die sonde en ongheloochsamheyt wordt aengemerckt als een coordeck van't een en tander/ swelck alsoo niet en gheschiet 1. Cor. 5. alwaer de Menschlichs aen ghenrecket wordt/ eerstlijck ten egarde van zijn nature/ ende van de stoffe waer van hy be- laet/ ten anderen voer so veel hy en Christo is. Om dese plaetse wel te verstaen/ soo sijt van vers. 12. tot vers. 17. Alwaer hy tenoerch verclareet/ wiese zijn die ghenade en rechtveerdichanghe verkrighen. Want het gheene hy vers. 18. uytduickt door 'tWoordt alle dat sijn hy voor en nae niet het Woordt

Veel,

Vele, ende dat noch niet byvoeginghe van een articulus, merck-woordeken De of Die, eben of hy seyde Die Vele. En heeft den Apostel aerdicheydes ende gheboechlicheydes halben Vele willen stellen teghen vele/ te weten/ de Christenen teghen Onchristenen. Soo dat het Woordt Alle, niet en moet verstaen worden uniuerselijck nochte van eenen tot allen toe / maer van de gheene die in den doot sullen blyben. Soek iset harde en onghewoentelijck te segghen dat die leuendichmaeckinghe ter verdoemenisse genoemt soude wordē een rechtveerdichmakinge des leuens, te meer/ om dat de verdoemenisse aldaer gestelt wordt teghen de rechtveerdichmaeckinghe/ dewelcke / ten aensien van beslypt en voornemen Godts / wel allen/ doch in der daet en kracht alleen die aengaet die Christi zijn.

Soo en blyckt dan niet/noch daer uyt dat Christus een Mensch gheschapen is/ noch uyt kracht der dinghen die hy ghedaet heeft/ noch uyt het anders / twelck van Godt aengaende 't Menschelijck gheslacht / gheordineert soude moghen zijn / dat alle Menschen van den dooden sullen opstaen/nadien. 'tselue een bysondere weldaet en gunst van Godt is.

Hier teghen kannien voer eerst in brengen 2. redenen/ende ten anderen veel Schryftuyt-plaetsen / dewelcke uytduckelijck t'schijnen te stellen 'tgene hier gelochent wordt.

De eerste reden is / dat de Gerechtigheyt Godts bereytsch datse alle ende eene pder voer haer Hooft straffe lyden die ghesondicht hebben / ende sich qualijck stellen. De tweede is. Dat de Menschen oorsake en gheleghentheydt soude ghegheuen worden om te blyben in sonden/ wanneer zy hoorde dat nae de doogheen pijnē meer oberich en sal wesen. Soo datse te die oorsaecke het Volck Christi veel te swaerder souden veruolgen.

Hier op antwoorde ick voer eerst in 't alghemeyn ; Gelijck he pemanden ongherijmt mochte duncken dat niet alle onboetuedighe ghestraft worden / alsoo behoort het aen d'ander yde veel ongherijmder te schijnen/ dat de onsterffelijckheyt/ die een alderbysonderste gabe ende weldaet Godts is / ghegheuen souden worden aen den Goddeloosen. Ten anderen soo schijnt vergeselschap

zijn/Ende. 1. Cor. 15. vers. 23. ghetuyght Paulus dat Christus alleen de zijne in't leven sal brengen. Oock wijst de reden dat alles wat hy in dat Capittel Disputeert van bloote verrijfenisse/alleen moet ghepast worden op de gheloovighe.

Op die tegenweringe vande gerechticheyt Gods antwoorde ick me bysonder dat gene gerechticheyt Gods en verpicht encliefins dat hy de quade straffen moet / want / 'tzy hyse straf / zy hyse niet en straf / hy is even rechtveerdich. De rechtveerdicheyt Gods verpicht wel dat hy niemant 'conrechte en straffe. Maer een boose niet te straffen staet Gode by / om dat hy is een opperste Richter / en niet het zijne mach doen wat hy wil / nae absolute macht. Ende daer in strafte Godt de Godtloose ghenoechsaem / dat hy haer laet blijven in den eeuwighen doot ; Oock en gheschiet den Godtloosighen daer in gheen onghelijck / dat Godt den Godtloosen onghestraft laet / want een Godtloosighen / indiender de wille Godts niet teghen ware / sou wenschen en begeeren dat hy behouden mochte worden. Ende soo verre ister van daen dat het rechtbaerdich soude wesen / dat God alle Menschen straffen soude / ende haer tot dien eynde onsterffelijcke Lichamen soude gheben / datmen niets bedencken en kan / dat van rechtbaerdicheydt soo vceent en verscherden is. Laet Gode / indient zijne oordeelen Joannes also mede brengen / straffen dese hare nature de welcke ghesondicht heeft / liever dan dat hy haer gaen geven soude eene onsterffelijcke / om in de selve haer eerst te straffen: Om 'twelcke wel te verstaen / soo is aen te mercken / dat van de gheene die de onsterffelijcheydt deelachtich sullen wesen / opentlijck ghesepde wordt datse eerst uyt den dooden sullen opstaen / maer van den Goddeloosen en wordt noyt pcc sulckis ghesepde. Ende de Schrifture spreekter soo van / datse te verstaen geefe dat al wat straffe haer sal aenghedaen worden / de selve al te samen sal worden voltrocken in dese haere teghenwoordighe materie en eerste wesen. Van de Goddeloose (segg ick) wordt Recht wech ghesepde / datse sullen ghestraft worden. Maer van de Godtsalighe / datse eerst sullen opstaen / ende daer nae belooninghe hebben.

Maer

Maer waeroni (sal yemant segghen) worden dan de Goddeloofe in de toekomstige Christi gheseyt te sullen gheoordeelt worden? Antwoorde is / om dat alsdan het vonnis eerst over haer ontghesproucken / ende eenen pghelycken kennelijck sal worden / datse niet en sullen opstaen / nu te deser tijt is den stant van alle doodden eenderley: Maer in de toekomstige Christi / sal eerst blijcken dat de Goddeloofe gheoordeelt zijn / welck principelijck sal te sijn en openbaer worden in de Goddeloofe die Christus in't leven binden sal / want desen gaet eygenlijck het oordeel Christi en: Ende dat niet dese sal ghedaen worden / sal men achten geaen te zijn niet alle / haers ghelijcken / onaenghesien datse langh vooren ghestorven sullen wesen / en vele van hare sonder straffe naer af ghekomen zijn / want het oordeel wordt ghestrecken ver het gheheele Menschelijcke ghelacht / als over een gheheel lichaem / of als over ten seckere Stadt waer van men kan segghen datse ghestrafte is / onaenghesien dat vele van haer Inwoonders / van te vooren al vergaen zijn: Doe Komen om hare bysondere ende wylstreckende boosheden ghestrafte ende van de Sotthen verwoest wierde / soo hebben nochtans veele van de gene die de Christenen wreedelijckst vervolcht ende de straffe mer verdient hadden / die selve niet ghevoelt. Te Jerusalem waense alle / of meest al doot. (Die boven alsoo grooten straffe verdient hadden) doe de ghedreyghde straffe eerst quam. Ten tijde Doe waren tot bekeerunghe ghegheben hondert en twintich Jaeren / binnen welcke sonder twijffel vele van de gheene ghestorven sijn die mede ghedreyghde waren niet de straffe / die nae noch quam / over de gheene die Godt doe in't leven bandt. Van't verderben der Cananijten hadde Godt al voor langhe en niet den eersten by hem selven een besluyt ghemaect. Ondertussen / die gene doot zijnde / welcke hy gedreyghde hadde / heeft hy eerst die ghedreyghde straffe in't werck gestelt / over haer Nakomelingen. Die misschien min gesondicht hadden dan zy. Ende nochtans seestmen dat hy straffe ghedaen heeft over de Cananiten. Alsoo sijn oock de gene die niet soo veel gesondicht hadden / wech ghevoert nae Bablonien / ende die ghene dien Godt langh te vooren sulckis ghedreyghde hadde / van de straffe by geweest. Dit allen

welcken ghenoech te sien is / waerom Godt gheseyt wordt al-
len te sullen oordeelen. Want (om dit hier mede by te segghen) de
Nature van de saecke en laet niet toe dat alle Menschen hoeft
vooz hoeft souden lyden / Reden is: Om dat als dan 'tgheloof
gheen plaetse soude konnen hebben ; Want een yder indient
soo waer / soude sich bekeeren uyt vreesse van de straffe. Onder-
tusschen soo verklaerde eens ende vooz al / hoe seer hy de sonden
haet / wanneer hy de gheene straft die hy ten tijde der straffe int
Leven bindt.

Staet ondertusschen aen te mercken dattet Oordeel Christi
gheensins aen en gaet de gheene die vooz zijne toekomstige sullen
ghestorven zijn / maer alleen die gheene die int Leven zijn / want
daer is gheschreven dat de doode onverderffelijck sullen opstaen.
Ergo van die en sal't niet noodich wesen een oordeel te strijcken. a

a Want on-
verderffelijck
zijnde heeft-
men nu al
't gheene dat-
men vooz en
nae't oordeel
soude konnen
krijghen.

b Niet vooz
de geene die
noyt bes-
quaemheyt
ofte capaci-
teyt hebben
ghehad tot
het eeuwighe
leuen (als bee-
sten etc.)

maer vooz
die geene die
den eeuwighe
doot wel had-
den konnen
ontgaen etc.
c Te weten/
vooz straffen
alleen sonder

eenige beloften daer by / maer vooz straffen en beloften te gelijk / dat en wort hier eyghentlijck niet ont-
kent ende en kan nock niet ontkent worden want andersins moestmen segghen dat de h. S. te nemael
te hergeefs bryngementen doet dat ondertusschen de beloften het principaelste / jaer by nae eenighe zijn /
waer vooz de Mensch beuogen wordt blijkt Heb. 11. alwaer gesept wordt dat de geene die tot Gode
wil komen moet ghelooven dat Godt is / ende dat hy is een Verghelder (van dat hy een Stroffer is /
wordt niet gherept / vande gheene die hem soecken.

Vraeght men / hoe't wesen kan datse gheseyt worden ghestraft
te zijn die niets en weten nochte gheboelen ; Soo is de antwoor-
de / dat sulcks wel bestaen kan aenghesien de doot niet en verhin-
dert datse gestraft souden worden die de doot selfs is b een straffe
(hoe wel niemant nu doot zijnde de selve en gheboelt) om dat hy
noyt daer uyt en sal verlost worden.

Wat aengaet de teghenwerpinghe van dat hier vooz de quade
souden occasie hebben om in sonden te blyben / etc. Daer op is
antwoorde datse seer verre bedrogghen zijn / de welke meynen dat
de Menschen vooz straffen c konnen aengestuyt worden tot be-
keeringhe. 't Is ghelooft dat de Menschen van de sonde meer
souden konnen afgheschrickt worden / vooz straffen dan vooz
liefde van't eeuwighe Leuen / soo verre de straffen teghen-
woordich en sichtelijck waeren : Maer om dat noch de
straffen noch de belooninghe vooz Doghen zijn / ende niet ghe-
boelt worden / daer om is / dat soo pement beuogen wort
tot bekeeringhe / 'tselbe meer gheschiet vooz beloften dan vooz

bryngc.

reghementen / jaе door beloften schier alleen / en soo penant
hem niet en bekeert door Liefde tottet eewighe Leven / van
uen en is gants gheen hoope dat hy inimmermeer deughen sal.

Dit aldus afghehandelt hebbende / soo staen ons nu in te
ien de plaetsen der Heplighe Schryfture waer mede 'tghemeyne
ende meest aenghenomene ghevoelen / ghemeynlyck beve-
licht wordt.

De eerste plaetse is. Joann. 5. vers. 25. Voorwaer voorwaer
segge ick u, de uyre komt ende is nu dat de doode sullen hooren
le itemme des Soons Godts, ende diese sullen ghehoort hebben,
die sullen leven. En vers. 28. 29. Verwondert u dies niet, want de
uyre sal komen, in de welcke alle die in de graven zijn, zijne stem-
me sullen hooren. Ende sullen uytgaen, de geene die goet gedaen,
hebben ter opstandinghe des levens, ende die quaet ghedaen heb-
ben, ter opstandinghe der verdoemenisse.

Wt de woorden Christi/ die aldaer onder andere staen/ blijkt/
dat hy niet eyghentlyck / maer figuurlycker wijze ghesproocken
jeest / want hy seydte datter doe ter tijt al de uyre was / dat de doo-
de souden hoozen de stemme des Soons Godts / ende dat Men-
schen die nae den Lichaem leven / om eenighe ander oorsake Doo-
de worden ghenoeit / is niet vzeemt als Luc. 9. Laet de dooden
naere dooden begraven. Eph. 2. Ende u lieden, die ghy doot
waert, heeft hy levendich ghemaecte, etc. Vergelijckt hier mede
Rom. 4. vers. 17. Al waer Godt gheseydt wordt de geene te zijn
die de dooden levendich maeckt, en dat / om dat hy niet alleen Jo-
den maer oock Heydenen heeft toeghelaten tot het Euangelium.
Die stemme des Soons Godts en beteykent niet anders dan
t Euangelium. Ende is dese maniere van spreekken alleen by
Joannes / in 't ghebruyck / en dat hy niet anders en wil segghen
dan die / blijkt klaerlyck uyt een plaetse (misschien de eenichste
zijnde behalven dese / welke staet in 'tselbe Euangeli Joannes
Cap 5. vers. 37. Ende ghy lieden en hebt noyt zijn stemme ghe-
hoort. Want hooren en beteykent niet alleen met de ooren va-
ten, maer / nae laysteren, of / ghehoorsaem zijn, als blyckt uyt
dese Woorden; Ende die ghehoort dat is gehoorfaemt) sullen heb-
ben, die sullen leven. Want aldaer kannien sien datter bereyscht
wordt /

wordt / dat tusschen de voorszemelden verkondiginghe van h
stemme des Soons Godts ende 'tLeven 'twelck gheseyt wort
op de selve te sullen volgen / tusschen komen moet het hoozen van
zijns stemme / niet een soodanich hoozen 'twelck oock wel teghe
nemants danck soude konnen ghebeuren / maer een selfs willig
hoozen. Is derhalven zy sullen leven soo veel te segghen als z
sullen beginnen te leven, te weten wanneerse de kennisse de
Euangelischer waerheydt bekomen hebbende hier de hoope de
eeuwighen Lebens al ghenieten / ende eynelijck het eeuwighe leve
selfs sullen verkrijghen.

Dat Menschen die noch Leben / gheseyt worden Doot te zij
gheschiet op tweederley wijsse 1. Om datse gants gheen kenniss
en hebben / van de Goddelijcke waerheydt. 2. Om datse te dier ooz
sake veroordeelt zijn ten eeuwigen doot.

Daer volcht wijsers : En verwondert u dies niet. Want b
den Joden wast een wonder / jae een onghelooftijck dinck dat d
vreenide Volcken / noch 'tVolck Godts souden worden. So
noch 'tvolck Christi selfs / noch oock de Apostelen selfs sulck
verstaen hebben / ter tijdt toe datse van Petrum ende Paulum
allencrken daer van onderwesen waren.

Dat hy vers. 28. Wederom segghende de uyre komt niet daer
by en voecht: Ende is nu (ghelijck vers. 25. (Is gheschiet om da
die tijdt van het Euangelium te predicken / doe noch niet soo hee
nae by en was.

Aengaende dese maniere van sprecken / Alle die in de graver
zijn. Is aen te mercken / dat op ghelijcke Menschen gheseyt wor
den Doot te zijn. Alsoo oock gesept konnen worden in de gra
yente zijn. Jae veel beter en bequamelijcker / want hoe we
'twaer is / dat alle die in de graven zijn doot zijn / soo en zijn
evenwel van ghelijcken / niet alle de gheene die doot zijn in de
graven. Op dierghelijcke wijsse meer stater 1. Pet 3. vers. 19.
Dat Christus heeft ghepredickt den Geesten in ghevanckenisse
besloten. Of om eben de selve woorden te hebben die hier staen
soo seyt mede de Propheet Ezechiel / Cap. 3. spreckende van de
uytlepdinghe des Isralijtschen volcks / uyt de ghevanckenisse van
Babel. Laten wy u uyt leyden uyt owe graven.

den

Hij seydte voerder: Zijne stemme sullen hooren. Dese woorden (indien men wil datse sien op den gheenen van wien te vooren is ghewach ghemaect/de welke is de Soone Godts) beteyckenen 't selve 'twelck de voorgaende vers. 25.

De woorden: dewelcke goet gedaen sullen hebbē. Zijn eygenelike int Griec/die goet doende, ofte sullende doen. Maer niet (ghelijkmense ghemeynlijck overset) want de tijdt-woorden*, de Aoristi temporis verba. welke een onbepaalde beteyckenisse hebben ende gheenen seckeren tijt te kennen gheven, hebben in de Griecische spraecke die eyghenschap: datse sulcken tijt beteyckenen als de woorden daerse by staen. En nadeniael hier voer die woorden / die goet doen / woorden gaen dewelcke beteyckenisse hebben van een toekomenden tijde / soo ist oock uyt kracht en nature der Taal-konst / noodich / datse mede een toekomende tijde beduyden. Soo dat de sin dese is / de gheene die goet ghedaen sullen hebben / te weten / niet voer / maer nae datse sullen zijn ghegaen uyt de graben (dat is wanneer se / soo veel Godt aengaet vermoghen en occasie ghedaen sullen hebben / om uyt te gaen) die sullen uytgaen / te weten / in der daet uytgaen uyt de graben / dat is te segghen / sullen verlost worden van hare onwetenheyt / ende alder-ellendichste stant / tot opstandinghe des Levens. Dat is: 't Sal haer strecken tot opstandinghe des Levens / datse de stemme des Soons Godts ghehoort en goet ghedaen sullen hebben / maer die quaet ghedaen sullen hebben. Te weten / wanneer se uyt de graben gaen / ende soo veel in Godt is / door de verkondinghe des Eeuwighen levens ende der onsterffelijckheyt uyt hare onwetenheyt en alder-ellendichsten stande verlost sullen zijn gheweest / sullen uytgaen ter opstandinghe der verdoemenisse, Dats te segghen / 't sal haer strecken tot haer eenwich verderff / datse den Evangelio niet ghehoorsamen hebben. Ende worden op dese plaets de Menschen / die de ghehoorde stemme des Evangeliums niet gehoorzamen / gheseyt uyt de graben te gaen eben op sulcken wyse als elders die ghene gheseyt worden / Godt ghelijck te hebben / ende hem niet als Godt en eeren / Ro: 1, vers. 21. Om dat (later) nae datse Godt gekent hadden, en hebben hem niet als Godt gheert nochte ghedanckt. Want in dese woorden worden gesprooken /

ken niet van de gheene dier Euangelium / teenemaal verworpen maer alleen van die gheene die niet waerlyck en gheloo ven

Doch yemant sal segghen / dat wel vers. 25. Oneggentlyck en figuerlycker wyse kan ghenomen worden / maer dat vers. 28 en 29. Niet anders dan eegentlyck ghenomen moeten worden of dat andersins den Apostel teenemaal vergeefs en ydelijck een selbich dinck tweemaal soude gheseyt hebben / Antwoorde hier op is : Dattet een saccke is die Joannis in zijn schryven seer beghebruyckt / te weten een selbich dinck tweemaal voer te houden ende in te scherpen / 'tzy niet de selvighe / of niet andere woorden / ghelijck seer lichtelijck die gheene sal ghewaer worden / die maer ter loops zijn Euangelium / en zijne Brieven door leeft besiet onder anderen. Joan: 1. vers. 1. 2. 3. Item vers. 20. en. 25. Item 1. Joann. 1. vers. 5. en 10. en 4. vers. 6.

De tweede plaetse is Actozum. 24. vers. 15. Ick gheloove een opstandinghe der Rechtveerdighen en Onrechtveerdighen. Antwoorde is. Eerstelijck / dat uyt dese plaetse / ten ytersten ghenomen / niet anders volcht / dan dat de Goddeloose van den dooden opgheweckt / maer niet datse inder reuwichheydt sullen Leven en ghepijnicht worden. Ten anderen soo en volchter die noch al mede niet uyt / want den Apostel seyt / dat hy hoopes heeft van datter soo een verrijsenisse wesen sal / maer daer en is niemant of hy kan licht mercken dattet niet gheseyt kan worden van yemant der gheloo bigen / dat hy hoopes soude hebben van de verrijsenisse der ongheloo bighen.

Door onrechtveerdighe verstaet dan alhier den Apostel / die ghene die eerste Christum bekent hadden / quaet en Goddeloos waren gheweest / eben als door rechtveerdighe / die ghene dewelcke noyt te vooren niet voerbedachten radt yet quaets ghedaen hadden. Ende heeft alsoo den Apostel voornemelijck ghesprooken om zijns selfs wille / overmidts hy nreften tijdt beleden hadde dat hy een Sondaer was. Oock bewijst het achterlaten vande Articulus. Of merck-woordeken Die of De int Gieck dat het Woordt onrechtveerdighe niet alleen aengact sommighe Menschen die in der daet onrechtveerdich zijn / maer oock sommighe die nu al in der daet rechtveerdich zijn. Ende op de selve wijze als hier

Hier den Apostel hem selve / ende andere zijns ghelijcken / onrechtveerdighe noemt / hoewelse nu in der daet rechtveerdich waren / eben alsoo seyt hy van hem selven 1. Tim. 1. vers. 15. Niet dat hy gheweest is / maer dat hy is de grootste van alle Sondaers, op die selve wijze wil Joannes hebben dat de Christenen van hem selven belijden sullen/niet datse sonde ghehadt hebben/maer sonde hebben. 1. Joa. 1. vers. 8. so woxt oock geseyt Rom. 4. Dat Godt den Goddeloosen rechtvaerdicht, Gelijck mede Matth. 21. 31. Dat de Hoeren en Tollenaers sullen in gaen int Koninck-Rijck der Hemelen. Item Matth. 22. vers. 10. Dat tot de Bruyloft (dat is ten eeuwigghen Leven) gheroepen zijn goeden en quade. Soo wordet oock Luc: 15. De gheene een verlooren Soone ghenoeit / die sich nu al bekeert hadde / van ghelijcken Rachab/ een Hoere/die nochtans naderhandt ghelooovich is gheworden/ Heb. 11. In Summa: Soo worden vele dinghen genoemt met den name van die saeckie dewelcke te voozen in de selve plaetse hadde / oock dan / wanneer se nu in de selve geen plaets meer en heeft.

De derde plaetse is 2. Corint. 5. 10. Want wy moeten alle openbaert worden voor den Richt-stoel Christi, op dat een yegelijck behale het ghene dat door het Lichaem [gheschiet] nae dat hy ghedaen heeft het zy goet ofte quaet. Hier op is de antwoorde/ dat die woorden wy alle, niet en beteyckenen alle Menschen soo menich alser zijn/ maer alleenlijck de Christenen/ ende onder die selve slechts de gene die in 'cleven sullen zijn / wanneer Christus de Werelt sal oordeelen/ vergelijckt hier mede de plaetse 1. Tes. 4. vers. 17. Daer nae wy die leven ende overgebleven zijn, sullen te samen met hem opghenomen worden, &c. Want daer en is niemant of hy kan wel sien/ dat Paulus doot die Woorden/ Wy die leven, noch hem selven noch oock die Christenen zijns tijds / en verstaet / maer alleen die gene die in de toekomste Christi soo sullen wesen als hy gheweest is. Welcke maniere van sprecken in de H. Schrifture ghebruyckelijck is. Gelijck dan hier staet: Wy die leven en overgebleven zijn, alsoo oock daer: wy alle, etc. te weten / die alsdan leven sullen wanneer de Heere Jesus komt.

* Soogorde
als quade.

Staet ondertusschen wel aen te merken / dat (ghelijck nu
eenichsins gheroert is) het oordeel Christi niet de doode / maer al-
leen de levende aengact. De doode die opgheweckt sullen wor-
den / en sullen niet verschijnen voor den Richter-stoel Christi
Want zy sullen opstaen in onberderffelicheyde / of onberderffe-
lijck zijnde. Doorts sullen de Engelen* alle de gene die in de We-
relt lebendich zijn vergaderen / om van Christo gheoordeelt te
mogen worden. Daerbeneven / staet op te letten / dat het oordeel
Christi niet alle Menschen Hooft voor Hooft / maer alleen die
gene aengact die eenighe kennisse hebben ghehadt van zijne leere/
ende den welken sal kunnen berweten worden. Ick hebbe ghe-
hongert, etc. Want die zijn de Woorden des laetsten oordeels/
Mat. 25. vers. 42. etc. Ende moet derhalven nootwendelijken
ghesteld worden / dat de kennisse der Goddelijcker waerheyt / hoor
de toekomstige Christi / noch sal worden kondich ghemaect aen
allen / op dat alsoo alle Menschen niet recht van Christo mogen
gheoordeelt worden.

Indien men erghens in de Heylighe Schrift klaerlijck las/
dat de Goddeloose eerst sullen opstaen ende daerna ghestraft
worden / sulckis soude by wat kracht hebben; Maer om dat men
dat nergens klaer ypt en leest / soo moet het laetste te weten dat-
se ghestraft sullen worden alleen berstaen worden van de Godde-
loose de welke soodanigh sullen zijn / als de ghene waer van de
Schrifture spreekt / ende die niet toekomende straffen gedreyghe
worden.

Is oock wel in acht te nemen / dat alle straffe / indiense rechtveer-
dich wesen sal / moet overeenkomen met de misdaet. De misdact
dan tijdelijck ende eyndich wesende / moet oock de straffe tydelijck
ende eyndigh / maer gheensins eeuwich / of altydt duyzen-
de zijn.

De vierde plaetse is Mat. 9. vers. 44. Daer haeren Worm niet
en sterft, ende het vuyr niet uytgheblut en wordt. De antwoor-
de hier op is / dat door dese Woorden niet anders wort beteyt-
kent dan een ober swaere straffe. Maer hier ypt en blyckt niet
dat dese straffe oock sal gaen over de afghestorvene Godde-
loose / ghelijck oock niet en blyckt dat dese straffe altydt duyzen
sal.

al. Welck dupdeltich blyckt uyt die plaetse Esata/uyt welcke
 se Woorden genomen zijn/ al waer de Propheet spreeckt van t
 oordeel Gods/ twelck sal gaen over de Goddeloosen/ in dese We-
 elc: (verghelijckt hier mede de Sont-Dloet/en' rverderf der So-
 moniten) want daer wordt by gheboecht: Ende zy sullen tot een
 erfmaetheydt wesen alle Menschen. En datter staet haeren
 Worm 'selve wordt Figurlijcker wijze ghesepdt ten aensien
 van de doode Lichamen/waer van by Esaias wort gewach ghe-
 naeckt/want even als een Worm eent doot Lichaem linaecht/ soo
 langh alser yet aen is en soo langh alst duyrt/ alsoo sullen oock
 de Goddeloose gepnucht worden soo langh alse duynen ende in
 wesen zijn. Soo en sal mede het byer niet uytgheblust worden/
 te weten soo langhe als de materie die ghebrant wordt / duyrt
 ende in wesen is. Maer ghelijck het byer wanneer de stoppelen
 vech ende tot aschen zijn/ van selfs uytgaet/alsoo oock/wanneer
 de Menschen nu te niet/ ende niet meer in wesen zijn / sal mede
 haer byer worden uytgheblust.

De vijfte plaetse is Matth. 10. 15 Voorwaer ick segghe u, het
 al den Lande Sodomaen Gomorra verdraghelijcker wesen in
 den dach des Oordeels, dan dier Stadt. Item Cap: 12. vers. 41.
 De Mannen van Ninive sullen opstaen in het Oordeel met desen
 heilachte, ende sullen verdoemen. En vers. 42. De Koninginne
 van den Suyden sal opstaen in het Oordeel, etc.

De antwoorde op d'eerste van dese plaetse is voer eerst / dat
 uyt deselve niet meer en volghet dan dat de Goddeloose sullen
 gestraft worden / nae dit Leven / maer niet dat het
 al duynen in der eeuwichheydt. Ten anderen soo beteykenen de-
 se woorden: In den dach des oordeels, niet het laetste oordeel/maer
 den tijt waer in Godt de Heere straffe gedaen heeft over 't Israe-
 lijsehe Volck/welcke straffe Christus vergelijckt met de gene die
 de Sodomijten te booren gheleden hebben; Is derhalven de sin
 dese: Dat ten tijde als Godt 't Israelijsehe volck sal straffen ende
 oordeelen/blijcken sal/dat die straffe en het oordeel dat eertijds
 ghegaen is / over de Sodomijten veel verdraeghlijcker is/ dan
 tghene datter ghegaen is over de Israelijten/ want volghens
 tghetuygenisse Christi/ isser te dier tijdt sulcken verdruckinghe en

ellende gheweest/ alser noyt te boozen gheweest hadde / noch in toekomende tijden wesen soude. En datter gehandelt wort van gepasseerde Oordeel der Sodomiten/bewijsen behalven die reden nu by ghebracht/de woorden Christi/wanneer hy seyt: Sy souden ghebleven zijn tot desen dach toe. Ergo soo en warense doe te niet meer/te weten/om datse al gheoordeelt waren / moet derhalven alles Figuerlijcker wijze verstaen worden.

Aengaende Tyrus en Sydon / daer mede wast een ander saecke / om dies wille dat Tyrus en Sydon te dier tijde noch stonden / ende noch niet gheoordeelt en waren : Ende om datse den Joden naburich waren / sprecckt Christus alsoo daer van recht of hy seggen wilde ; De Inwoonders van Tyro en Sydon/die ghy acht voor de aldergodtlooste Menschen / die sullen sachter van Godt ghestrafte worden dan ghy Joden/te weten/om datse niet en hebben ghehoort 'tgeen ghy ghehoort hebt.

Wat belanght de plaetse Matthei. 12. vers. 41. Die is mede onepgentlijck en Figuerlijcker wijze te verstaen. Want de Ninibiten worden niet gheseydt int oordeel te sullen opstaen / ende de Joden te sullen verdoemen / om datse uyt den dooden sullen worden opgheweckt/ maer door eene seckerere maniere van spreccken/ghenaemt Perfoon-bootsinge, wordt aengheduydet / dat de Ninibitsche Mannen / of de Stadt Ninive daghelijckis door haer exempel leert/dat de Joden rechtbeerdelijck sullen vergaen/ als de welke soo overbloedighen ghenade / hun van Godt aengheboden/hebben veracht / op dese wijze wort oock gheseydt by den Propheet Ezechiel/dat Jerusalem Samariam rechtveerdichden / dat is te segghen/dat Samaria/ in verghelijkinghe van haer / rechtveerdich konde ghenoeemt worden / even alsoo brenghen oock te weghe ende bewijsen de Ninibiten / dat de Joden niet recht ghestrafte zijn.

Indienmen 'tgeene dat hier gesept wordt vande Ninibiten/epgentlijck wilde gaen nemen/so moeste volgē dat alle de gene die min quaet en zondich zijn als andere / andere sullen Oordeelen/in den dach des Oordeels/de welke indiense wierden opgheweckt selfs souden moeten gheoordeelt worden/om dies wil datse Afgoden-Dienaers waren ? Want hoewelse boete hebben ghedaen

Profopopia.

naen op de Predicatie van Jonas / soo en hebbense eben-wel niet afghestaen van Afgoderpe / zijnde en blijvende onbesneden dokken. Soude beter schick hebben ghehadt / soo van haer te spreken indiense waerlijck vroom en Godtsalich gheweest waren / want van de soodanighe wordt gheseydt. 1. Cor. 6. Datse die Werelt sullen Oordeelen. Ende wordt dese plaetse by nae van alle Theologanten op dese wijze uptghelept.

De seste plaetse is Apoc. 1.7. Alle ooghe sal hem sien, etc. Antwoort. Alle Ooghe, te weten der geener die alsdan in't leven sullen zijn. Want hy en spreekt hier niet van een particulier soodanighe alster te voren seer vele gheweest zijn) maer van een alghemeyn oordeel. Die hem hebben doorstecken, dat is / zijne Gheloobighe ende Leden hebben vervolght / eben als Actoz. 4. vers. 9. Wat vervolcht ghy my? Alsoo wort oock gheseydt Galat. 3. dat Christus onder haer gekruyciget was / te weten om datse om Christi wille veel gheleden hadden / ghelijck ghenoechsaen verklaert wordt in de stracks volgende Woorden / vers. 3. en 4. Soo wordt oock onse Heere gheseydt ghekruyciget te zijn in de groote Stadt die Geestelijck ghenaeemt wordt Sodoma en Egyptus. Apoc. 11. vers. 5.

De Helle (waer van Apocal. 20. en elders) en is niet anders van den standt en ghelegghentheydt waer in alle Doode zijn / Godtsalighe en Godtloose; Waer upt alle Christ-gheloobighe sullen verlost worden / want Christus heeft de Sleutelen der Hellen ende des doots. Apoc: 1. 18. en op die plaetse Apoc: 20. en wordt niet ghehandelt van eene alghemeyne verrijsenisse aller Godtsalighen / als blijck in't beginsel des Capittels. Want in de geene die deel sullen hebben in de verrijsenisse / worden twee dinghen vereyscht) 1. Datse onthooft (ofte mettet Byle ghestagen) zijn om het ghetuyghenisse Iesu en om't Woort Gods. 2. datse de Beeste niet hebben aenghebeden, dat is / niet hebben willen aenbidden. Maer nu ist soo ghelegghen / dat / niet alle gheloobighe onthooft en worden ende datse oock niet alle ghelegghentheyten hebben ghehadt om de Beeste niet aen te bidden. Ergo / etc.

Natuer

Natuerlijck en Schriftuerlijck bewijs , dat de eeuwighe straffen der Godtloosen , niet de Rechtveerdicheydt Godts , maer een groote Onrechtveerdicheydt soude mede brengen.

Voor al/om niet mislept te worden / door twijfelachticheydt ende dubbel-sinnicheydt vant **W**oorz Rechtveerdicheydt, staet te weten dat ons bewijs niet en siet op het absolute en onbepaelde ghebicdt en Heerschappye **G**odts / 'twelck alijt niet anders dan ten Oppersten goet en recht is / ende uyt kracht vant welke hy alle Menschen soo goede als quade / sonder onrechtveerdicheydt wederom hadde connen tot niet doen gaen / eben als hijs alle uyt niet ghemaect heeft : **M**aer van die Rechtveerdicheydt dewelcke Godt gheseyt wordt te ghebruycken int gheben van straffen en belooningen / en dat in evendrachticheydt nae proportie en ghelijckmatischeyde der daden. **W**aer door de Theologanten int gemeen segghen dat Godt ghedwonghen is gheweest om op te richten eene voldoeninghe voor onse sonden ten ware hy wilde onrechtveerdich zijn ende hem selven min gheben dan hem toequam.

Om tottet boorgestelde bewijs te comen / 'selve is dusdanich : **W**aer gants gheene ghelijckmatischeydt en is tusschen de straffe ende de misdaet, daer en blijkt gants gheene gerechticheydt / maer veel eer ongherechlicheydt des Richters : **M**aer tusschen de eeuwighe straffen die Godt gheseyt wordt den Godtloosen op te legghen / en tusschen hare misdaet en is gantsch gheen ghelijckmatischeydt : **E**rgo uyt de Eeuwighe straffen der Godtloosen / die Godt / als een Richter / om hare misdaden den Godtloosen gheseyt wordt op te legghen / en blijkt gantsch gheene gerechticheydt maer veel eer ongerechlicheydt Godts.

'Eerste

't Eerste deel vant Argument wordt aldus bewesen. Daer geen ebendrachticheydt en is daer is oock gheene rechtveerdicheydt naer onrechtveerdicheydt (te weten wannermen blijft binnen de walen van 't gene daer de rechtveerdicheyt, op siet) maer daer geen proportie noch ghelijckmaticheydt en is daer en is oock geen ebendrachticheydt: Ergo daer geen proportie en is / en is ooc geen rechtveerdicheydt / maer onrechtveerdicheydt.

Objectum
justitiae.

Hier teghen soudemen aldus moghen excipieren. Datter als van ongherechticheydt soude wesen / daer gants geen proportie en is / wanneerer soo gheleghen is datter proportie wesen kan / maer niet wanneerer niet wesen kan. Nu staet het met de saecke soo / datser niet wesen en kan. Reden is : Om dat de Misdoender ende de geene teghen wien misdaen is / onder malkanderen geen proportie en hebben. Soo dat in dese saecke dan eerst een ebendrachticheydt sal toesen / wanneerer de straffe en de misdaet teghen malkanderen oock gheene proportie en hebben / even als de Misdoender gheene proportie en heeft met den gheenen teghen wien misdaen is. Ende ter contrarie en soudeder dan geen ebendrachticheydt wesen / wanneerer de offenseerder gheene proportie hebbende met den gheoffenseerden / de straffe ondertusschen eenighe proportie en ghelijckmaticheydt soude hebben met de misdaet.

Antw. Indient ebendrachtighe billicheydt is / dat de straffe gants geene ghelijckmaticheydt en heeft met de misdaet / hoe sal dan de rechtveerdicheydt onderscheydt konnen houden int gheven vande straffen ? Ende sal alsoo de straffe op een ydere eyndelijck misdaet / eenderley ende even groot moeten zijn / daer noch / als de misdaden onghelijck zijn. Moet derhalven of de rechtveerdicheydt hebben uyt / of de misdaet en offensie ten aensien vanden geoffendeerden niet oneyndelijck geacht worden. Welck van twee best sluyp / dat mach onse partije eens besien. Doch wt het gheene dat noch gheseydt sal worden / sal dese uytvlucht noch meer benomen worden.

Het 2. deel vant eerste argument (te weten datter geen proportie en is tusschen de eeuwige straffen diemen seyt dat God den Godloosen sal aendoen en tusschen hare misdaden) wordt aldus be-

wesen. Tusschen eyndelijck en oneyndelijck en is gants gheen proportie. Maer alle misdaden der Godloosen zijn eyndelijck/ ende de eeuwige straffen oneyndelijck: Ergo en isser gants geen proportie tusschen de misdaden der Godloosen ende de eeuwige straffen.

Dat tusschen eyndelijck en oneyndelijck gants geene proportie en is/ wort bekent ghestaen so van alle Theologanten / als Philosophen en Leeraers van andere Faculteyten/ als een saecke die t'eenmael seker en buyt en alle twijffel is. Gelyck oock mede van niemant ontkent kan worden dat de Eeuwige straffen oneyndelijck zijn. Want eeuwicheyde (eygentlyck ghenomen zijnde) en heeft geen eynde.

* Te weten/
datse oneyndelijck
zijn.

Dat de misdade der Godloosen niet oneyndelijck zijn (*'twelck nochtans de partije stelle moet/ wanneer se ontkent datse eyndelijck zijn) ende als oneyndelijck niet en connen aengemerct worden wort aldus bewesen: Indien de misdaden der Godloosen oneyndelijck zijn/ of als oneyndelijck aenghemerct connen worden/ so moetense sulcks hebben off uyt haer eyghen Nature of van weghen den ghenen teghen wien misdaen wort/ off van sommigen deser drie dinghen/ of van alle die teffens: Maer op gheene van alle dese wijsen en konnense oneyndelijck zijn / of als sodanigh aenghemerct worden (en nochtans en isser behalven dese gheene andere moghelijcke wijsen) Ergo etc.

1. Niet uyt hare eyghen nature: Want zy moeten of in tijden dypinghe of in kracht en swaerheyt oneyndelijck zijn. Niet in tijde ghelijck bekent is. Want wy sprecken vande misdaden der Godloosen 'tzy Menschen 'tzy Enghelen/ dewelcke Creaturen zijn/ ende oversulcks hare misdaden / voozby gaende actien/ die niet tijde bepaelt ende ghe-eyndicht worden. Oock niet in kracht en swaerheyt. Aenghesien alle schepsel eyndelijck is ende een eyndelijck dinck geen oneyndelijcke kracht en heeft. Want een gheschapen dinck of Creature is also weynich oneyndelijck in alle hare werckingen/ also oneyndelijck is in tijde en ghedueringe. (Kan oversulck niets gheben tot oneyndelijckheyt/ so om reden nu gheseyt/ als oock om datse andersints 'tvermogh en in kracht des Scheppers soude bereycken.

2. Niet van weghen den ghenen die misdoet/ om oorzaken niet verstant verhaelt.

3. Niet

3. Niet van wegen den genē tegen wien misdaen wort dewelcke is God/want indien ten aensien van hem de cracht der zonden gheintendeert ende uytghespannen wierde tot een oneyndelijke waerheyt: So moeste volgen dat alle zonden ghelijck en even groot zijn/overmits datse alle op eben ghelijcke wijze tegen Gode begaen worden. Maer dit laetste is ongerijmt. Ergo oock het eerste daert uyt volghet. Gebolgh is klaer ende notoir. Want indiensē daerom oneyndelijck zijn om datse teghen Godt begaen worden. Dewijlse dan alle tegen God begaen worden/so moetense oock alle oneyndelijck zijn. Maer tusschen oneyndelijke dingen is gantsch geen onderschept van ongelijckheyt. Want het eenē oneyndelijck streckt so wijt alst andere/of indient ongelijck is in so wijde niet streckt/so en ist niet oneyndelijck. Ergo alle misdaden en zonden moeten ghelijck en even groot zijn. Dat alle zonden begaen worden tegen God/blijckt om dat na haer eygen eggghen Christus Gode heeft moeten voldoen voor alle onse zonden / oock voor die gene die eygentlijck gedaen zijn teghen onsen laesten/eden als of hy (Godt) in alles / of directelijck of indirectelijck gheoffenceert waer. Blijckt mede uyt het ghetuyghenisse Davids/Psal. 50. 20. 21. etc. Maer dattet ongerijmt is te segghen dat de zonden eben groot en swaer sijn / blijckt / so door de laecke in haer selven als mede om dattet black uyt strijdt niet de openbare Schrifture dewelcke seyt datter is Zonde totter doot, en zonde niet totter doot. 1. Joh. 5. 16. dewelcke oock graden en onderschepden der straffen stelt/seggende dattet in den dach des leels Sodomæ sal verdragolijcker sijn, dan &c. Matthy. 10. 15. Daerbeneben/genomen daer zy een Godloose die seer dickmaels gesondigt heeft: so brage ick/ of zijne zonden/een hoor een oneyndelijck zijn en een oneyndelicke straffe verdienen / of alle te gelijck? seyt men alle te gelijck/so volghet dan/datse de oneyndelicke cracht niet en crijgen van wegē de persone tegen wien misdaen is/maer dattet daerenbode noch yet wort by verepscht. Want andersins indiensē alle tegē een en deselve persoon begaen wordē/so en isfere gene reden waerom jupst de eene meer oneyndelijck soude wesen van d'andere. Wijders indiensē niet te ghelijck oneyndelijck en sijn/soo en sullense oock gene oneyndelicke of eeuwich-duerende

straffe verdienen. Dienvolghens eene soodanighe die minder is als eeuwich/ dat is / eene sulcke die eyndelijck is in tijt en duyringhe. Nu / aenghesien de misdaden in ghetale eyndelijck zijn (want oneyndelijck wordense oneygentlijcker wijse ghenoeint eben als oock het Sant der Zee/ende de Sterren des Hemels/ te weten om de groote ende naulijckis telbare menichte) soo sullen oock de straffen eyndelijck moeten wesen / soo wel in getal en soodanicheydt / als in tijdt en duyringhe. Maer upt dinghen die in ghetalen tijde eyndelijck zijn / en kan gheen eeuwich oft oneyndelijck ontstaen : Ergo zynse alle te ghelijck oock eyndelijck / ende en verdienen gheen eeuwighe straffen / eben als upt hondert oft duysent ellen / oft upt eenich ander gheset ghetal van ellen / gene oneyndelijcke lenghte en kan gemaect worden: maer noodich is/ om eene oneyndelijck lenghte te maken/ dat ten minsten de ellen in ghetal oneyndelijck zijn.

Septimen : Dat sommighe misdaden eyndelijck ende sommighe oneyndelijck zijn / soo is nu al gheantwoort / datter gheen reden off oorsaecke en is waerom datse niet alle oneyndelijck en zijn/ indien men anders blijven wil binnen de palen van de dispute / segghende dat de misdaden in haer selven een oneyndelijcke kracht krijghen / ten aensien van de gheoffenseerden persooone / want alle een booz een wordense bedreben ende gaense ghelijckelijck teghen een selvighe persooone.

Daerbeneven soo soudender al mede de selve ongherijmtheden volghen / indien men seyde dat sommighe of alle misdaden/ een booz een oneyndelijck zijn. Want hoe sal aldus de gherechticheydt Godts kunnen voldoen worden ten aensien van alle sonden ? Want neemt dat eene sonde alleen gestraft wordt niet een eeuwich duyrende straffe. Soo en sal dan een andere sonde niet die selve oneyndelijckheyt niet kunnen ghestraft worden / om dat de eerste sonde dooz hare straffe de selve ghepreoccupeert ende soo veel als de straffe ontnomen heeft. Wilmen eventwel segghen dat die andere sonde mede oneyndelijck ghestraft wort / om dat de straffe der misdaet ghelijck moet wesen / soo en isser booz de selve gheene andere oneyndelijckheyt oberich dan die in swaerte en grootheyt der straffe bestaet. So datter oversulcx tweeder-
lep

lep oneyndelijcke straffe sal moeten wesen / te weten eene die oneyndelijck is in tijt en gheduerentheyt. Waer door quansuys de eene sonde ghestraft sal worden / ende noch eene die oneyndelijck is in hoedanicheyde oft swaerte der straffe en in graet der pijniginghe / waer door quansuys de andere sonde ghestraft sal worden.

Doch ghenomen al dat een eyndelijck Schepsel in hem selven hadde de capaciteyt en ontfanckelijckheyt tot een straffe die in graet en swaerte oneyndelijck ware : Soo braghe ick voor eerst / of het van soodanighe oneyndelijcke straffen niet meer en kan lijden dan een alleen / of meer dan een alleen ? Bp exempel / dat de eerste besta in soo veel als een oneyndelijcke pijn der Tandden ; De tweede / der Sozen / de derde der Ooghen / etc. Indien maer een alleen ; Wat voor ongherijmheden daer uyt volghen moeten / sullen wy een weynich hier naer bestien. Indien meer dan een jaer soo veel in ghetal als hy sonde bedreben heeft. Waerom en seymen dan niet : Dat God de sonden slechts straft met straffen die in swaerte oneyndelijck zijn ? en waerom seymen liever dat hyse straft met straffen die in tijt en dueringhe oneyndelijck zijn. Dese seer groote disconuenientie en onghelijckheyt tusschen de oneyndelijckheyt der misdaden ende der straffen in de soorten en maniere van oneyndelijckheyt / moet nootsaekelijck eene onevendrachticheyt, mit saders ongherechtigheyt en onbillicheyt mede brengen. Wanc onghelijck grooter en onberdraeghlijcker is de oneyndelijckheyt des tijds / dan de oneyndelijckheyt in graet en swaerte. Want hoe wel de laeste oock boven maten groot is : soo laeste evenwel noch desen troost / datse een eynde sal hebben in duyninghe. En delwijmen in de straffen can hebben de selve aerdt en soorte van oneyndelijckheyt diemen heeft in de misdaden / te weten / een oneyndelijckheyt nae swaerte / (want de misdaden en zijn niet oneyndelijck in tijt / ende en ontfanghen ten aensien vande gheoffenseerde persoonen gheene oneyndelijckheyt des tijds / maer quansuys alleen een kracht van oneyndelijcke swaerheyt) waerom salder dan ghebryck worden eene gantsch verscheydene ende die onberdraeghlijcker is ? Seymen / dat de straffe die eene pedere misdaet toe

comt / oneyndelijck is beyde in tijdt en swaerte / soo sal behal-
 ven de ongherijntheden die int volghende aenghewesen sullen
 worden / mede volghen dat de onghelijckheydt tusschen de straffen
 ende de misdaden noch grooter sal wesen. Want ten aensien van
 de gheoffenseerde partje / souden de misdaden niet meer kunnen
 hebben dan eene ghelijckheydt die oneyndelijck is in swaerte /
 alle te samen eyndelijck wesende in tijdt en duyringhe : (Want
 hoewel Godt oock oneyndelijck is in tijdt en gheduyringhe / als
 dewelcke ewich is / soo en schijnt eventwel de sonde niet ver-
 swaert te worden ten aensien vande langh. leventheydt / maer ten
 aensien vande waerdicheydt / treffelijckheyt / Majesteit ende mo-
 gentheydt / des gheoffenseerden : Andersins moeste volghen dat
 de gheene die een Vorst lastert die Out van Jaren is / grooter
 misdaet begaet dan de gheene die 't selve doet tegen een Vorst van
 ghelijcken staet en Digniteyt / doch van minder Ouderdom) en
 ondertusschen souden de straffen dubbelt oneyndich en oversulcx
 niet ghelijckmatich en onrechtveerdigh zijn.

Daer-en-boven / indien de gherechticheydt Godts bereyche
 heeft dat de straffen onser sonden beyde in tijdt en swaerte oneyn-
 delijck souden zijn / soo volghet dan dat doo? het liyden Christi /
 der gherechticheydt Godts (die zy daer doo? segghen voldacu
 te wesen) niet voldaan en is. Want ghenomen dat zijn liyden al
 eene oneyndelijcke kracht heeft ghehad / ten aensien vande waer-
 dicheydt en wtneementheydt des liydenden persoons / soo en is
 eventwel dat liyden niet oneyndelijck gheweest in dueringhe /
 ende en heeft gants gheene ghelijckmatichheydt niet een ewich
 liyden. En ghenomen al dat de waerdicheydt des persoons soo
 groot in hem gheweest zy dat hy doo? tvoorshreven zijne liyden
 die tweederley oneyndelijckheyt heeft kunnen te weghe brengen /
 soo heeft hy na gelijcke reden eene veelvoudige oneyndelijckheyt
 kunnen te wege brengen / want het oneyndelicke en heeft geen on-
 derscheyt noch proportie ten aensien van eenich dinc / en heeft o ver-
 sulcx na proportie zijn minder lijdē kracht gehad om dese twee-
 derley oneyndelijckheyt van straffen te boeten. ende te weghe te
 brengen / ja ooc een yder lijdē / hoe kleyn en kort. Want het zy wat-
 mender af / oft toe doct / dat oneyndelijck is / en wast niet aen noch-
 te

en neemt niet af/als twelc onepndelick wesende/geen vershil of onderschept in hem selven en heeft:waer wt dan volgen moeste dat Christus te vergeefs vele dingen heeft gedaen ende geleden aengien een minder en lichter / ja een yder lyden zijns Persoons/ ghehadt soude hebben/de selve onepndelijcke kracht om vooz alle onepndelijcke straffen te betalen.

Genomen oock dat een geschapen dinck capaciteyt en ontfaenselichheyt hadde van een straffe die in tijdt onepndelick is:Wanneer hy dan nu vooz de eene sonde lijt niet eē straffe die in swaerte ; Vooz de tweede / niet een straffe die in tijt onepndelick is. Hoe sal dan de gherechticheyt Godts voldaan worden / vooz de derde/ vierde/hondertste/dusentste/etc?Want daer en is anders gheene onepndelijckheyt dan ten aensien van tijdt en swaerte/indien nu dese alle beyde verdient worden van eene sonde / hoe sal dan (ick en segghe nu niet vooz de derde) maer oock selfs vooz de tweede sonde voldaan worden / aenghesien de eerste volghens den eysch der rechtveerdicheydt / alleen alle onepndelickheyt toe sich neemt ? Sal derhalben de gerechticheyt Godts (tegens de eyghen stellinghe bande partije) hare voldoeninghe krijghen / en Godt oock (teghens de klare stellinghe der Schyfture Matth. 16.27. Rom. 2.6. etc.) Eenen pghelicken niet konnen vergelden na zijne werken. Want tot dese tweederley onepndelicheyt en kan niets ter Werele meer toeghedaen worden. Maer om dattet vast gaet/dat Godt/als een rechtveerdich Richter/een yder sal gheben nae zijne werken / ende niet alle eben swaer en sal straffen/soo reysterter dan dat niet alle misdaden onepndelick en zijn. Want niet meer dan een of ten hooghsten twee sonden sondender konnen ghestraft worden / ende de andere al te samen onghestraft blijven. Want al watmen vooz de selve soude moghen doen / selve soude al begrepen zijn / in die tweederley onepndelickheyt van straffe / dewelcke past op de eerste (te weten / wanneer men steldt / dat eene ydere sonde een straffe verdient die onepndelijck is in tijdt en swaerte (of op de twee eerste sonden (te weten / wanneer men steldt / dat eene soorte van onepndelickheyt de straffe niet de misdaet ghelijckmatigh maect) om deselve oorfsake en soudens ooc misschien gene twee als
ompi-

oneyndelijck comen aengemerckt en gestraft worden/ (te weten
 wannermen seyt/ dat een zonde alleen ghestraft wordt niet meer
 dan met eene specie van oneyndelijckheyt / op dat alle de andere
 sonden upt de andere specie van oneyndelijckheyt peder in't by-
 sonder / eene eyndelicke straffe soude moghen hebben / om alsoo
 niet onghestraft te blijven) jae om recht te seggen/ met een eenige
 en isser die oneyndelijck kan wesen. Want waerom salder eene
 oneyndelijck/ en alle de rest oneyndelijck wesen? Te weten : wan-
 neermen blijft by zijne stellinghe / dewelcke is dat de misdaden
 eene oneyndelijcke vracht krijghen vande Persoone waer teghen
 misdaen is/ insonderheyt wanneer de misdaden of van eenderley
 of van ghelijcke conditie en swaerte zijn. Gelijck (by Exempel
 wanneser pemant op verschepden tijden vele Menschen gedoodt/
 of van daegh zijn Vader vermoort / moeghen bloet- schande be-
 dreyen/ en over- moeghen Godt ghelastert soude moghen hebben.

Hier en heeftmen geene andere uptblucht/ dan datmen loopt
 tot de verschepdenheyt der straffen/ segghende/ dat een pedere mis-
 daet/ een verschepden straffe heeft / waer upt quansups soo me-
 nighe oneyndelijckheyt soude outstaen alffer verschepden en by-
 dere straffen zijn/ waer van een pedere in tijdt/ en nusschien oock
 in swaerte/ oneyndelijck of eeuwich kan wesen. Doch hier mede
 en konnense noch die ongerijntheden en onmogeltjcke gevolgen
 niet ontgaen. Want zy willen segghen/ of dat alle straffen te ge-
 lijck in tijdt en swaerte oneyndelijck zijn/ of alleen in tijt : Maer
 in swaerte eyndelijck/ de eene oock noch swaerder wesende als de
 andere / nae dat de zonden selfs de eene oock swaerder zijn als
 d'andere/ te weten: wannerse in haer selven worden aengemerckt.
 Septmen teerste : Daer teghen strijdt 1. De ghemeene opinie
 van alle Theologanten/ dewelcke van gheboelen zijn / dat dat
 onuptblusschelijcke buyz/ ende dien worm die der Godloosen con-
 scientien sal knagen / en om kort te seggen/ de pijn der verdoem-
 den / niet anders en sal wesen dan een droefheyt en pijn ont-
 staende upt het ontbeeren des aenschijns Godts ende des saligen
 lebens/ ter oorsake van hare bedreyene boosdadigheden en eyghen
 schult. Want hier upt volghet / dat de straffen niet verschepden
 en zijn in soorte/ maer sooder eenige verschepdenheyt is/ dat desel-
 ve sal

be sal wesen in graede/ en in minder of meerder grootheyt bande
 voorsz. pijn. Waer upt dan voorts te besluyten is / dat niet alle
 straffen onepndelijck sullen wesen in swaerte. Want een lagher
 en sachter graede/ is minder dan onepndelijck. Of somen seggen
 wil/ dat alle Godloose dese pijn inden uytersten graede en swaer-
 te ghevoelen / ende dat sonder eynde / soo moeten se dan alle eben
 swaer gesondicht hebben/ en alle zonden gelijck zijn / om gelijcke
 straffen te moghen hebben. Daer en boven indiender niet meer
 en is dan eene soorte van straffe die in swaerheyt en dueringhe
 onepndelijck is/ende deselve verdient wordt van een zonde alleen:
 Soo en salder als men dit stele / niet meer wesen dan eene straffe
 in tijdt en swaerte onepndelijck zijnde. Maar die wordt verdient
 door eene zonde: Ergo moeten wederom alle andere zonde on-
 gewroken en niet meer dan een alleen ghestraff worden. 2. Ge-
 nomen nu / dat men al toegave datter verscheyden soorten van
 straffen zijn; Soo sal evenwel volghen/ datter niet meer dan ee-
 ne zonde ghestraff can worden / ende de reste onghestruff moet
 blijven. Want indien de straffe die tot eenighe zonden staet/ on-
 epndelijck moet wesen in tijdt en swaerte (dats te segghen / sim-
 pelijck en t'eenmael onepndelijck) en die straffe noch niet onepn-
 delijck can gheseyt worden in tijdt en swaerte/ tot dewelcke pet
 can toeghedaen worden/ twelck of den Schepper oplegghen/ of
 t'schepfel verdraghen mach: Soo moet nootsaekelijck sulcx alles
 tot malcanderen opghehoopt worden / om eene onepndelijcke
 straffe te moghen upt maecken. Andersins soo salder alst wat
 wesen 'twelck men tot de eerste sal connen toevoegē die oversulcx
 niet onepndelijck sal wesen in swaerte. Kan dienvolghens de ge-
 straffe/ onaengesien hy sich doort bycomē van eene andere soorte
 van straffe meer belastert voelt/ t'gene datter by come niet houdē
 voor een nieuwe straffe/ ende voor gene zonde daer mede boeten.

Dewijle dan (segge ick) al het ghene datter sonde mogen we-
 sen van verscheyden straffen/ gelijckelijck te samen konnen moet/
 om upt te moghen maecken een eenighe straffe die simpelijck in
 swaerte onepndich is: Ende de saecke soo staet / dat ten straffe
 die in swaerte / dat is smertelijckheyt en bitterheyt sonder eynde
 is / verdient wordt van eene pedere zonde: Soo en cander

Cc

niet

niet meer dan voór eene zonde voldoen worden. Waer of want
meer sullen dan alle andere ghestraft worden? Of hoe sal Godt
zijne gerechticheyt conuen plagen?

5. Indien de straffen in tijt en swaerte oneyndelijck zijn/ om
dat de misdaden zijn begaen tegen Godt/ soo sal onghetwijffelt
dese oneyndelijckheyt bande swaerte der zonden in haer selven/
moeten zijn (om so te seggen) van soo grooten ghewichte en we-
streckelijckheyt / van hoe grooten gewichte en westreckelijckheyt
daer is de Majesteit en waerdicheyt des gheoffenseerden Per-
soons: Maer dese is in dier voeghen simpelich oneyndich / dat
tot de selve niets/ 'tzy bande selve 'tzy van eene andere soorte we-
sende / kan toekomen 'twelck de selve meerder en grooter soude
maecken: Waer upt volghen moet/ dat dan de misdact van soo
grooten ghewichte en westreckelijckheyt / ende dien-volghens de
straffe soodanich ende soo groot sal wesen/ als/ of de Goddelijcke
Majesteit oplegghen/ of de straf-waerdighe ontfanghen can/ in
voeghen datter in geen en deelen/ 'tzy bande selve 'tzy van een an-
dere aert of soorte van straffe/ niets altoos tot de selve en can wor-
den/ toegedaen; Want andersins en soude/ de oneyndelijckheyt
der offensie de oneyndelijckheyt des Geoffenseerden noch niet be-
repcken. (Waer van de oorsaecke te verklaren staet by onse par-
tij/ dewelcke tot een gront stelt / dat de swaerheyt der misdact
ontstaet upt de waerdicheyt des genen teghen wien misdaen is.)
Dit toeghelaten zijnde: moet volghen / dat Christus niet en heeft
konnen voldoen van alleen voór een eenighe zonde van niet meer
dan een Mensch. Want 'tzy wat en hoe veel hy oock gheleden
heeft en liden conde / 'selve alle te samen moest gheleden worden
voór eene zonde/ als dewelcke sulcks alles alleen verdienden. Ten
waer dat wy segghen wilden / dat de waerdigheyt des liddenden/
meerder en grooter zy geweest/ dan de wtneementheyt des Geof-
fenseerden Persoons: ('twelck niemant seggen kan) of dat Chri-
stus meer heeft konnen liden dan Godt geoffenseert was / welc
quettinghe en offensie nochtans soo groot en swaer ghestelt wort
als hy selfs hooch-weerdich en wtneemende is. Soo langh dan
alster noch per gheweest is 'twelck Godt Christo heeft konnen
op legghen / soo en is dese straffe noch niet ghelijck gheweest der
misdact/

misdact / dewelcke hare swaerheyt en groote kringht van weghen den geoffenseerden Persoon. En men moeste seggen dat de macht Gods grooter is dan zijne Majesteit en hooghwaerdigheyt / En dat hy de straffen can swaerder maken dan zijne Dooxtreffelijckheyt en wtnementheyt zy / dewelcke nochtans onepndelijck is. Nu indien Christus niet alles en heeft gheleden wat hem van den Vader heeft konnen opghelept worden. En nochtans alle straffe die Godt oyt of erghens heeft konnen oplegghen / al t samen rechtveerdelijck heeft konnen opgelept worden voor eene sonde alleen : So volghet dan dat Christus niet voor een eenighe sonde eens eenighen mensches voldoen / maer niet meer dan een deel van de straffe der selber gheboetet heeft. Welck waer dient voor ongerijmt gehouden wert / soo moeste oock dat gene daert wt volghet / als ongherijmt wegh ghenomen worden.

Seymen dat de verscheyden straffen alleen in tijdt onepndelijck maer in swaerte epndelijck en d'een oock swaerder als d'ander zijn / als dewelcke alle zijn ten aensien van eene ende deselve onepndelijcke Persoon waer teghen misdaen wordt / de misdaden ondercusschen van malsanderen verschillende / waer door dan de Goddelijcke gherechticheyt schijnt plaesse te conuen hebben / als dewelcke in die voegen acht soude conuen hebben en mate trefsen op de onepndelijckheyt in tijdt / en epndelijckheyt en swaerte / soo der misdaden als der straffen. Soo antwoorde ick / dat evenwel ten deele deselve / ten deele andere bysondere ongerijmt heden sullen volghen. Want voor eerst soo strijt hier mede t'voorzghemelde segghen der Theologanten / dat namelijk de straffe niet meer dan eene is in soorte / te weten : De droefheyt en pijn ontstacnde wt het ontbeeren van Godes aenschijn / etc. En dat de verscheydenheyt is inde graden / of grootheyt den kleynheyt der boozsz. pijn. Doch musschen sullense segghen dat dit ghenoech is. Komen derhalven tot andere ongerijmt heden. Onder anderen is oock die wde weghe / dat namelijk de Majesteit en waerdicheyt Gods op alle manieren ongheweten en ontpespreckelijck onepndich is / tot dewelcke in gheenem deele t'zy in spetie of soorte / t'zy in graet van Dooxtreffelijckheyt / niet ter Wereldt en can worden toeghegaen. Overschulckig indien de mis-

daet/en/dienvolghens oock de straffe/ daer van daen hare ghelijck-
 ke oneyndelijke grootheyt en swaerte crijghen/ soo en moet oock
 tot deselve of tot hare oneyndelijckheydt niets altoos toeghe-
 lonnen worden/ 'tzu dattet in soorte 'tzu dattet in graet of meer-
 derheydt van straffe verscheyden zy. Want ghewisselijck / soo
 langh alster tot de straffe noch yet kan werden toeghe-
 daen / soo en isse/om epgentlyck en simpelijck te sprecken/noch niet oneyn-
 dich/ende en bereyckt oock niet de oneyndelijckheydt des gheen-
 teghen wien misdaen is. Volghet dan dat een yeder / oock de al-
 derminste sonde/ nadiense begaen is teghen Godt die simpelijck
 ende op alle manieren van oneyndelijcker Majesteit is / upt-
 put(om soo te segghen) ende tot sich neemt alle oneyndelijckheyt
 van straffen / in voeghen datter niet meer kan werden toeghe-
 daen/ 'tzu datmen de straffen in soorte / 'tzu datmense in graet
 verscheyden stelt. Want alle graden en specien van straffen sul-
 len moeten te samen ghehoopt worden / om upt te maecken die
 eeuwighen en oneyndelijke straffe die men seyt bereycht te wor-
 den ten aensien vande waerdicheydt des gheoffenseerden. Ende
 en is de eeuwicheydt des tijds die de straffe noch niet op alle pla-
 nieren oneyndelijck maect/alleen niet genorch. Hier upt volcht.
 1. Datter gheene onghelijckheyt van straffen sal kunnen wesen/
 etc. 2. Datter niet meer dan eene sonde ghestraff en alle de andere
 ongestraft sonden moeten wesen.

Behalpen dit alles is dit int bysonder oock inde weghe / dat
 een ydere sonde op dese wyse soude kunnen hebben een ghelijcke
 straffe/in tijdt en swaerte eyndelijck zijnde / en oversulck is on-
 rechtebeerdelijck opghelept soude werden een soodanighe die in tijt
 oneyndelijck is/alsoo de oneyndelijckheydt des tijts gants gheen-
 gelijkmaticheydt en kan hebben niet eenighe eyndelijckheyt.
 Gebolgh bewijs ick aldus : Later een misdaet zijn der welke
 een ghelijcke straffe werde gheordonneert / dewelcke oneyn-
 delijck in tijt/ en eyndelijck in swaerte sy. Want dat kan geschieden
 volghens den gront der partjen. Laet nu wijsers tot dese straffe
 toeghevoecht worden/of een tweeden graet upt de selve specie en
 aerdte van straffen oft een nieuwe straffe / van een ander slach of
 soorte. Nu is ghewis / dat dese straffe / die met een graet of met

een

en nieuwe aerdt van straffe is vermeerderet / wanneer by dien
 tract / of nieuwe straffe / des tijdes oneyndelijckheyt bleve / deser
 misdaet onghelijckmatich soude wesen. Sal derhalven voor die
 misdaet voldoen moeten worden in een min dan oneyndelijcke /
 men volgens in een eyndelijcke tijt / Later de derde en vierde wo-
 ren byghedaen: Nochtans na verswaringhe vande straffe / sal al-
 soos de tijt worden afghecort. Eyndelijck laetser alle worden by-
 gedaen die een schepsel ontfangē can: moet volgen / dat voor die
 ene misdaet alleen / in korter en minder tijt sal worden voldoen.
 Indien niet: So moet volgen / dat vele straffen / of een straffe die
 waerder is / even soo veel gelt als een die minder is in swaerte / en-
 ne sal alsoo het meerdere ghelijck ghestelt worden met het minde-
 re / als 'twelck 'selve ende niet meer en vermach dan het mindere.
 Daer beneffens / indien alle straffen soo menich alser een schepsel
 ontfangen en lijden can / evenwel niet en voldoen voor eene mis-
 daet ten zy alleen in een eyndelijcke tijt: Soo en sullen dan wepnig-
 zhe ende mindere straffen niet voldoen / hoewel in een oneynde-
 lijcke tijt. (Welck is teghen den gront vande partijen) worden
 derhalven alle te ghelijck van eene sonde verdient ende moeten
 int straffen van een eenighe sonde bestedicht worden. Ende sullen
 alsoo wederom alle de andere onghewroken blijven ende de ghe-
 rechticheydt Godts inde selve hare voldoeninghe moeten missen.
 Dockt ist een gantsch ongherijmt dinck de misdaden des Schep-
 sels grooter en meerder te stellen dan de straffende macht des
 Scheppers / waer doort ghebeurt / dat het oeffenen van zijn ghe-
 rechticheyt ten meerderen deele wort gecludeert en los gemaect.
 Indien nu (ghelijckse bekennen moeten die den voorschreven
 grondt hebben) alle straffen in een oneyndelijken tijt konnen
 voldoen voor eene misdaet / soo volcht datse oock voor de twee-
 de sonde sullen voldoen in eenen tweeden oft anderen eyndelijc-
 ken tijt korter of langher wesende nae dat de misdaet lichter of
 swaerder is (want een deel des tijds heeft eenighe proportie te-
 ghens een deel der swaerte) ende sal alsoo voortgaen voor alle zon-
 den in eenighen eyndelijken tijt konnen voldoen worden. Wort
 oversulcx op een ydere sonde onrechtveerdelijck een straffe gheset
 die oneyndelijck is in dueringhe.

Wijders/nadien de sonden eyndich zijn van ghetal / soo sullet oock de bysondere tijden der straffen eyndelijck zijn in ghetal / te weten : So menige als eenes Menschen sonden zijn; en om datf oock stuck vooz stuck eyndelijck zijn van ghebducinghe/ghelijck nu bewesen is / soo sal oock 'tghheheel 'twelck daer upt ontstaet eyndelijck zijn. Sal oversulcks een straffe die oneyndelijck is in tijdt/ hoe swaer dat oock de misdact soude moghen wesen gheen ghelijckhepdt hebben teghen een rechtveerdighe straffe die van alle de sonden eenes Menschen verdient wordt. Jae dat meer is/ om dat oock de Schepselen eyndelijck zijn in ghetal / soo salse oock gheen proportie hebben met de behoorlijcke straffe die alle misdaden van alle Godtloosen verdient hebben/en dienbolghens onrechtveerdich wesen. Indien nu een straffe die oneyndelijck is in tijdt/swaerder is dan alle misdaden van alle Godtloose/hoe grooten onrechtveerdichepdt soudet dan wesen allen Godtloosen hoeft vooz hoeft/jae op een ydere van hare sonden/een ceuwighe en oneyndelijcke straffe te setten ? Hoe kan doch de gerechticheyt Godts hier in ghesien worden ende ypblijcken ?

Indien dan (om niet in soo veel ongheerijmheden te vallen) selfs ten aensien van Godt die de gheoffenseerden partije is / de misdaden onghelijck zijn (want de reden leert dat hy Godt swaerder offenseert die hem lastert dan de gene die upt onbedachthepdt eenighe sonde doet)soo volghet dat sommige minder/sommighe meerder zijn. Indien sommighe minder zijn / soo sijne oock eyndelijck ten aensien van Godt die de gheoffenseerde persoone is. (Want onder de oneyndelijcke dingen en is geen dunck meerder of minder dan het andere / en al wat minder is / 'tzu minder dan een eyndelijck of dan een oneyndelijck dunck/dat selve is eyndelijck) maer isser eene die eyndelijck is / soo en isser gantsgheen reden waeromnie de andere oneyndelijck souden zijn/aenghesien datse alle teghen eenen selvich Godt begaen worden.

Wijders / even als de misdaden onder malkanderen aenghemerckt wesende ten aensien datse zijn daden van Schepselen/onder malkanderen eene proportie en ghelijckmatichepdt hebben/alsoo moeten se't oock hebben by Godt wiense offenseeren. Maer tusschen de selve / in sich selfs aenghemerckt zijnde/ is een seckere tusschen-

tusschen-plaetse en verskil van swaerte: Volcht dan dat het ghe-
te dat swaerder en meerder is / oock als soodanich in aenmerc-
inghe moet komen by Godt ten regarde van 'tghene dat min-
ter is/dienvolghens alle sonden/als palen hebbende ende eyndich
zijnde. Soo nu alle sonden eyndich zijn/soo sullen oock alle rechte-
veerdighe straffen eyndich zijn / ende en blijct oversulchs uyt de
enwighe straffen de gerechtsheyt Godts niet.

Daer beneffens / even als de Misdoender sich heeft ten aensien
vande misdaet/alsoo moet sich oock de gheoffenseerde hebben ten
aensien vande straffe / maer tusschen den Misdoender ende de
misdaet is een sekere tusschen-plaetse / dienvolghens oock tusschen
ten gheoffenseerden ende de straffe. Maer wanneerse beyde / of
en van beyden / oneyndelijck worden ghesteldt / soo wordt het
fondament van de proportionale tusschen-plaetse oft spatie
vech-ghenomen. Want hoe kan de straffe ten aensien vanden
gheoffenseerden een meerder of een minder hebben / indien de
straffe even ghelijckelijck oneyndich is met de gheoffenseerde?
Op datter dan zy een spatie en tusschen-plaetse van ghelijckma-
tichheyt en niet eenen de gherechticheydt plaetse moghe hebben/
soo volcht/dat de gheoffenseerde/hoewel van oneyndelijcke goet-
heyt zijnde / nochtans niet en wordt gheoffenseert in forme van
oneyndelijckheyt. Maer van eyndelijckheyt. In dier voeghen
sander proportie zijn en rechtveerdicheydt gheoeffent worden.
Ende sullen alsoo alle straffen eyndelijck / maer geensins oneyn-
delijck zijn/ghelijck mede de misdaden / soo ten aensien van Gode
als in haer selven / eyndelick zijn. Oufanghen derhalven ghee-
ne oneyndelijckheyt ten aensien van de gheoffenseerde Per-
soone.

4. 5. Niet van wegen eenige deser drie dingen nochte van allen
teffens. Want wt vele dingen die eyndelic zijn in getal en cracht/
en kan geen oneyndelijck ontsaen: Maer daer moet ten min-
sten een van allen in hem selven oneyndelijck zijn / op datter een
oneyndelijck uytwerde. Maer wanneer der een is dat in hem
selven een oorsaecke is van oneyndelijckheyt / soo is de reste te
vergeefs / ende moet de swaerte die zy de sonde aenbrenghen/
onghewozen blijven / want tottet oneyndelijcke en konnen sy
niet

Intervallū.

niets te doen / ende 'tghene ten aensien vande selve soude konner
 vgelept worden / dat neemt de oneyndelijckheyt al 't'amen to
 sich. Nu soo is van een yeder van dese drie oorsaecken in't byson
 der/bewesen/dat geen van die in sich selven een oorsaecke van ee
 ne oneyndelijcke kracht of swaerte der zonde is. Dien-volghens
 doek niet alle te ghelijck / andersins soo soude 'toneyndelijck be
 staen uyt twee of drie dinghen die in haer selven eyndelijck zijn
 En souden alsoo drie eyndelijcke dinghen een oorsaecke zijn van
 oneyndelijck / 'twelck ongherijmt en onmoghelijck is.

7 Menghesten dan de misdaden op gheenderley wijse een oneyn
 delijcke kracht konnen krijghen / noch van wegghen den Persoon
 der Godtloosen selfs/noch van wegghen den ghenen teghen wien
 misdaen is / dewelcke is Godt/noch uyt haer selven noch uyt ee
 nighe van die drie / noch uyt alle drie teffens / soo moct dan vol
 ghien datse niet oneyndelijck en zijn / 'twelck was het tweede deel
 vant principale Argument 'twelck ons te bewijssen stont. Waer
 uyt volghet / datter gants geene proportie en is tusschen de mis
 daden der Godtloosen die in getal / swaerte en dypinge eynde
 lijck zijn / en tusschen de eeuwighen straffen diemen haer toelept/
 ende dien-volghens inde selve gene gherechticheydt. Kan ober
 sulckis wt de eeuwighen straffen der Godtloosen ('twelck zy noch
 tans segghen) de gherechticheydt Godts geensins blijcken/maer
 veel meer eene ongherechticheydt / 'twelck het geene is dat ons te
 bewijssen stont.

Wat salmen dan segghen? Of Godt by soo verre hy de God
 loosen oneyndelijcke en eeuwighen straffen op leyt/moet onrecht
 vaerdich wesen; Of men moet/ om alle onrechtvaerdicheyt van
 Godt te doen verre zijn/ronde uyt segghen / dat de straffen der
 Godtloosen niet eenwich nochte oneyndich en zijn. Nu alsoo het
 eerste soodanich is dat sulckis maer te dencken een alderuytterste
 Godloosheyt is / moctmen het laetste liever aennememen. Want
 gewisselijck de eeuwicheyt ofte oneyndelijckheyt der dadelijcker
 en ghevelijcker straffen diese segghen dat Godt den Godtloosen
 betaelt tot vergeldinge van hare misdaden/ maecht God tot ee
 nen onrechtvaerdighen Godt/ ghelijck door de Argumenten tot
 noch toe byghebracht/bewesen is.

De

De beneminghe des eeuwigen goets/ Item de beneminghe des
 wesens oft wesentlijckheydts die Godt over de Godtloosen ple-
 ghen sal/wanneer hy haer dooz de Wreede doot(waer van Apoc.
 2. 11. en Cap 20. vers. 6. 14. en Cap. 21. vers.8. vernietinghen
 of tot niet wesentheydt brenghen sal / deselve en maect hem niet
 onrechtveerdich. 1. Om dat de vernietinginghe of dat niets
 welck op de selve volghet / niet en is yet dadelijckis ofte eenighe
 wesentlijcke en ghenietelijcke smerte/maer veel eer des niet wesen-
 lens niet-wesentheydt ghenseint behoort te worden. Want
 deselve volbracht zijnde / en zijn de Godtloose ter Werelt niets
 meer / oversulckis oock dier straffe niet ontsanckelijck noch te ca-
 pabel/ tzy meerder tzy minder tzy rechtveerdich / tzy onrecht-
 veerdich zijnde. Want opt niet wesende / en valdt noch doen
 noch lyden. 2. Om dat Godt de selve niet en verricht / vol-
 ghens eene gerechticheyt die proportie hout int gheven van loon
 en straffe en wederkeeringhe van't ontfanghene voort ontfan-
 ghene (om soo te sprecken) maer volghens het teenemael abso-
 lute ghebidt en Heerschapppe / ontstaende upt het heersche en
 neesterlijcke recht / welck hy als Schepper heeft. Over de
 Schepselen / de welke geheelijck en in aller manieren haers
 Scheppers zijn. Want even als hy sich aen de gheene die hem
 ghehoorsamen tottet gheven des eeuwighen levens niet en heeft
 verbonden upt eenighe gherechticheyt die sulckis van hem bozder-
 ten/ende daer toe drongh. (Want daer en is van ghelijcken gee-
 te proportie tusschen de ghehoorsaemheyt der Godtsaligen ende
 en soo wtnemenden en heerlijcken belooninge;oock waren wy/
 indien Godt ghewilt hadde / ghehouden en ghedwonghen tzy
 ten beliebe sonder belooninghe hem te dienen als wesende zijn
 Schepsel en maecksel) maer upt een absolute macht en liberale
 goedicheyde : Alsoo en heeft hy oock hem selven niet verbou-
 den tot den eeuwighen doot / dat is eeuwighe vernietiginghe/
 ende en was oversulckis daer toe niet ghehouden volghens een-
 zige rechtveerdicheyde. Want volghens dat absolute ghebidt en
 Heerschapppe / welck hy als een Schepper over ons zijne
 Schepselen heeft/en ten aensien van welcke hy/nae zijne gants
 nye en onbepaelde macht/ons heeft connen weldoen oft niet wel-
 doen/

entitatis ex-
istentia.

non-entitas

Iustitia dis-
tributiva
aut com-
mutativa.

D d

doen/

doen en heeft hy ons niets schuldich kunnen wesen / noch goet
 nochte quaedt. De straffen dan die de misdaden der Godt-
 loosen verdienen en van Godt aenghedaen worden / bestaen in
 tormenten en pijnen die eyndelijck zijn in tydt en swaerte. Op
 dese straffe volghet de eeuwige doot oft eeuwige vernietiginge/
 niet als een straffe die door eenighe gherechticheydt Godts noot-
 saeckelijck veroytsche wierde / maer als een weygheringhe van
 leven en wesen / twelck zijn absolut ghebidt / dat aen gheene
 Wetten ghebonden is / hem toelaet en vry staet. 't Is waer de
 eeuwige doot wordt ghenoeemt een straffe der sonde / doch
 in een vrymere ende niet soo eyghenlijcke beteykenisse / te we-
 ten niet om dat eenighe gherechticheydt in sich selven de selvighe
 tot een straffe der sonden stelt / maer om datse Godt uyt hem
 selven/vrywillich ende onbedwonghen/ nae zijn gants vrye ende
 absolute ghebidt en Heerschappye / niet uyt eene strafghewende
 gherechticheydt den Sondaers heeft opghelopt/niet teghenstaen-
 de hy deselve van eersten in ghelijckelijck allen Creaturen hadde
 connen aendoen / volghens 'tvoorszreven absolute ghebidt/
 sonder eenighe onrechtveerdicheyt te begaen. Daer is dan in de-
 selve een ghelijckemisse van straffe / overnuides datse gaet ober
 den Sondaers / eben als de straffen den Sondaers eygen zijn.
 Op deselve wijze wordt oock het eeuwige leven ghenoeemt een
 loon oft vergeldinghe / om dattet alleen den gheloozamen ghe-
 gheben wordt/ daer't nochtans veel eer een geschenck is / Rom.
 5. 15. 17. Item. 8. 3. 2. Maer indien men straffe neemt niet
 voort gheene 'twelck opghelopt soude moghen zijn volghens ee-
 nighe gherechticheydt die proportie hout int beschaffen van loon
 en straffe/maer vooz'tgheene 'twelck hy uyt vryen wille / en die
 uerghens aen ghebonden was / den Sondaers overnuides de
 sonde heeft opghelopt/hoewel hij wel hadde kunnen niet opleg-
 ghen en ebenwel niet ongherechtig zijn; alsdan kans oock waer-
 lijck een straffe ghenoeemt worden / ghelijck oock de Heylighe
 Schrifsture den eeuwighen doot noemt een besoldinghe der
 Zonden.

Nemandt soude moghen vraeghen/of Godt/volghens de selve
 zijne absolute macht den Godtloosen niet wel eeuwige en on-
 epnde-

eyndelijke straffen soude hebben konnen oplegghe. De ant-
 woordt is. 1. dat dit nu heel wat anders is dan 'tgeene waer van
 in t begin de questie was / ende dat hier uyt / of men't schoon al
 toeliete / de gherechticheydt Godts niet en blyckt. Want de ghe-
 rechticheydt siet op ghelijckheyt en evendrachticheydt / en son-
 der de selve en isser gheene gherechticheydt. Maer het absolute
 ghebedt en wordt niet bepaelt door eenighe ghelijckheyt noch
 evendrachticheydt / overmits hy niemant pets / ende een yeder
 zyn alles schuldich is. 2. Dat wel Godt misschien sulcks sou-
 de hebben konnen doen sonder blame van ongherechticheydt
 want in dien ghevalle en soude hy't noch uyt gherechticheydt
 noch uyt ongherecheydt ghedaen hebben) maer dat dan zyne
 barmherticheydt sulcks niet en soude hebben toeghelaten die soo
 wel oneyndelijk wordt ghenoeemt als zyne macht en Heerschap-
 pije. Daer en boven soo en schijnt sulcks niet te accorderen met
 zyne rechtsinnicheydt en goetheydt. Want alle schepselen zijn
 soo veel als mede-deelighen of deelachtigheden des Scheppers /
 ende moet alles watter is noofsakelijk yet zyns (te weten des
 Scheppers) wesen / (Want al watter is behalven 't eyghentlijke
 wesen selfs / is een niet-wesen) of hy en moet niet alleen die geene
 sijn die van niemant anders maer van hem selven is / maer
 moeten beneffens hem noch andere dinghen zijn die een wesent-
 lijckheyt hebben op haer selven ende niet van hem ; 'twelck
 ongherijmt is / overmits hy in dien ghevalle niet en soude zijn
 beginsel van alle dinghen. Nu aenghestien alle Schepsel soo
 veel is als een uytstraelsel des Goddelijcken goets / soo en soude
 de Schepper teghens hem selven niet billijk schijnen te wesen /
 indien hy soo veel als een deel zyns selfs die hy de eeuwige goet-
 heydt is) inder eeuwicheydt liet in quaet en ellende. In de ver-
 nietiginghe en heeft dese ongherijmticheydt gheen plaetse / want
 in de selve en wordt (om soo te segghen) gheen deel zyns selfs (te
 weten Godts) in ellende ghelaten / overmits dat het ophouden
 afslaten van't wesen des Schepsels / niet anders en is als eene
 wederkeeringhe vant 'tvoorsz. uytstraelsel der Goddelijcken
 goetheydt / tot zynen oorspronck en beginsel. 'tIs wel soo dat
 Gode inder daet ghene ellende en kan toekomen / als dewelcke in

hem selven ten hooghsten ghelucksalich en sich selven ghenoechsaem is / ende tot de ghemetinghe van zynen onepndelijcke ghelucksalicheydt niet en wordt verspreydt door deelinghe zyns selfs / maer sonder de selve ; In voegen dat hy ten hooghsten is afgheshepden van alle andere dinghen / onacnghesien dat alles is in hem, van hem, en dooz hem : Evenwel nochtans schijnt eenichsins te ghehooren tot zijne hooghwaerdicheydt en Majesteit / dat gheen van zijne Schepselen / ten aensien dattet zijn is inder eeuwicheydt ellendich en y.

Waerom / mochtmen vraghen / wordter dan in de Schyfture bande Godtloose gheseydt / datse sullen gheworpen worden in't eeuwighe vuyr, Matth. 18. 8. etc. item Cap. 15. 41. 46. ende dat baren Worm niet en sal lterven ende het vuyr niet sal worden uytghebluscht, Marc. 9. 44. en datse sullen ghepynicht worden dach ende nacht van eeuwicheydt tot eeuwicheydt : Antwoorde is / dat soodanighe manieren van spreken niet altydts eene eyghentlijke onepndelijckheyt te kennen gheben. By exempel Gen. 17. 13. Wordt de besnijdenisse ghenoeit een eeuwich Verbondt, of een teycken daer van : Welck Verbondt nochtans niet eeuwig en is gheweest nochte en heeft moeten wesen. Exod. 40. 15. Wordt Aaron ingheguldt met een Eeuwich Priesterdom ; En nochtans heeft moeten eyndighen dooz t Priesterdom Christi / dewelcke is een Priester niet nae de ordeninghe, Aarons, maer nae de ordeninghe, Melchisedech, Heb. 7. 11. 12. Wordt oock aldaer de selbe Melchisedech gheseydt te blijven Priester inder eeuwicheydt. vers. 13. Luc. 1. 33. wordt Christus gheseydt te sullen regneren over t Huys Jacobs inder eeuwicheydt ende dat zijns Rijcks gheen eynde en sal wesen ; Van ghelijcken wordter gheseydt Ezech. 37. 25. Dat hy inder eeuwicheydt sal blijven een Vorst der Kinderen Jacob ; En nochtans sal zijn Ryck een eynde hebben wannere de doot sal overwonnen zijn / 1. Cor. 15. 24. 25. 26. Soo worden t oock Iud. vers. 6. eeuwighe Ketenen (of Banden) ghenoeit / waer mede de Duybels van den dach hares vals af tot den dach des oordeels toe / bewaert worden. Iae ontellijcke dierghelijcke plaetsen bindmen in de Heplighe Schyfture, Westes Jos. 4. vers. 7. 1. Reg. 2. vers. 32, 35. en 3. vers.

vers. 13. 15. en 20. vers. 33. 4. Reg. 5. vers. 27. 1. Paral. 16. vers. 17. en 17. vers. 22. en 23. vers. 13. 16. 25. 28. en 28. vers. 7. 2. Paral. 7. vers. 16. Ecclesi. 1. vers. 4. (Alwaer wordt ghe-
 eydt dat de Aerde staet inder eeuwicheydt) Jeremi. 33. vers. 18. Dan. 7. vers. 18. Joel. 3. vers. 20. etc. Ende beteyckenen sooda-
 nighen manieren van spreekken/somwijlen alleen de ghewisheyt
 van een sake die eyndelijck zijnde even-wel niet en sal gheinter-
 umpeert worden nochre aflaten tot aen haer eynde toe; somwij-
 en oock een langhen tijdt / in welcken sin oock het Woordt on-
 eyndelijck menichmael ghenomen wordt vande Philosophen,
 omwylen een oneyndelijck effect ofte vrucht erghens uyt on-
 taende / twelck eeuwich of oneyndelijck is / om datter inder eeu-
 wicheyt ende te genen tijde en sal verandert worden. Soo kan
 nede dese maniere van spreekken / dat de Worm der Godloosen
 niet en sal sterben / te kennen gheben de sekerheyt van de straffe
 der Godtloosen/ghelijck oock dese / dat het vuyt niet sal worden
 uytghebluscht; Als offer aldus gheseydt wierde: Een Godt-
 lose en late sich beduncken dat de dreyghementen ydel zijn of
 dat hy de straffe kan ontbluchten: Want niet eer sal het vuyt
 aflaten te branden ende de Worm aflaten te knaghen / dan de
 een die ghebrandt ende gheknaecht wordt / op sal houden te
 zijn. Want dat vuyt en sal niet uytghebluscht worden / maer
 staet haer ghewisselijcken te verwachten. De Beulen sal niet
 verhen diese richten en pijnighen sal. In welcken selve sin van
 sekerheyt / gheschreven staet 2. Pet. 2. 3. Dat de verdoeme-
 nisse der valscher Propheten dieder nae die tijdt noch eerst ko-
 men soudē/nu al langh voorszenen (te weten eerse selfs noch in we-
 ren waren) niet ledich ende hare verderffenisse niet slaperich en
 was. Of dat kan inde selve Woorden te kennen gegeven worden
 en langen tijt / want datter eens een eynde aen wesen sal wort te
 kennen gegeven 2. Pet. 3. vers. 10. 12. En Matt. 10. 28. seydt
 Christus: Vreest liever den gheenen die Zielen Lichaem kan
 erderven (ἀπολείπει) of / doen vergaen, in de Helle.

I.

II.

III.

En wat is doch de doot? Altoos gheen Leven / hoewel
 zants ellendich zijnde. Waer door oock gheseydt wordt / dat
 de doot en Helle selfs sullen gheworpen worden in den Poel des

Vuyrs, waer in alles sal verteert. Ende gheeyndicht worden /
 Apoc. 20. 14. Tot welke verdoemenisse en verteeringhe oock de
 Dupbelen bewaert worden. 2. Pet. 2. 4. Eyndelijcken soo kan
 het Duyt gheseyt worden niet te sullen worden uytghebluscht en
 eeuwich te wesen / ten aensien vant effect ofte vrucht die op't bran-
 den des selven volgen sal / dewelcke is / dat de dingen die daer door
 sullen verteert worden / niet en sullen verandert worden in eenige
 andere voort-teelijcke specie ofte aert van dingē eben als de dingē
 die verteert worden door het elementale Duyt / ende by lancktheyt
 van tijden en natuerlijcken omme-loop aller dinghen wederom
 kunnen komen tot de selve specie van dinghen daerse eerst van
 gheweest zijn ende van Nieuws gheghenerereet worden: Maer
 datse sullen verdorven worden tot een niet / ghelijck zy te booren
 niets gheweest zijn. Want zy en sullen inder eeuwichheydt niet
 weder-komen / daer nochtans uyt de eerste doot noch weder-
 comste is door de verrijffnisse / maer sullen verteert blijven /
 ende altydt wesen binnen 'tyrecke vande die verderffnisse / 'tzy
 dat deselve bestaen sal in een simpel niet-wesen van al watter aent
 dinck is gheweest / 'tzy in een dissolutie en scheidyinghe des we-
 sens (ghelijck als inde eerste doot) doch soodanigh zijnde /
 dat nimmermeer de deelen wederom 'tsamen nochte tot een
 gheheel / dat is tot het gheene datse eerst gheweest zijn sullen
 worden.

En dese aen-
 sien schijnt de
 verdoeme-
 nissegenoemt
 te wordē een
 eeuwig ver-
 derf. 2. Tess.
 1. 9.

Om dan ten besluyte te komen,
 Soo segghen wy.

DAt uyt de eeuwige doot der Godloosen wel blijkt het teene-
 mael absolute opperste / en van alle Wet vrye gebiet Godts /
 doch niet zijn gherechticheydt / te weten / niet in sich selven / maer
 door occasie / namelijk door houden en nacomen van zijne belof-
 ten. Want het is rechtbeerdicheyt / zijne beloften te houden / hoe-
 wel hy sonder blame van ongherechticheydt de selve wel hadde
 kunnen niet beloben. Dewijle hy dan eenmael dat geordonneert
 ende

de daer toe hem selven verbonden heeft/dat hy den onboetbeer-
ghen Godtloosen dese straffe sal aendoen / derwelcke hy noch-
ns uyt vryen wille-keur ende dooz ghene gherechticheydt daer
ghedronghen zijnde ghesteldt heeft / soo boert hy nu recht-
erdighlijck / als uyt een vrywillighe verbintnisse/deselve uyt /
welcke hy te voozen noch rechtveerdighlijck noch onrecht-
erdighlijck / maer nae zijne volcomene ende teenemael abso-
te macht geordonneert heeft. Godt de Vader aller Barmher-
heydt behoede en verlosse ons alle van den ewighen doode/
dooz onsen Heere Iesum Christum/Amen.

E H N D E.



